

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

**Αποκαταστατική δικαιοσύνη και έγκλημα στην Ελλάδα: οι στάσεις των
Ελλήνων δικαστικών λειτουργών.**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Κονιδάρη Αναστασία

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:
Καθηγήτρια Αρτινοπούλου Βασιλική
Καθηγητής Μαγγανάς Αντώνιος
Καθηγήτρια Λαμπροπούλου Ευσταθία

Αθήνα, Φεβρουάριος, 2015

«Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος II . Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ όλους όσους με στήριξαν και με βοήθησαν όλα αυτά τα χρόνια που χρειάστηκαν για να ολοκληρώσω τη διδακτορική μου διατριβή.

Εκφράζω τη βαθιά ευγνωμοσύνη μου στην Καθηγήτριά Εγκληματολογίας κ. Βάσω Αρτινοπούλου για τον χρόνο, την υπομονή και τις σημαντικές συμβουλές της. Η συμβολή της υπήρξε ουσιαστική και πολύτιμη στη συγγραφή της παρούσας διατριβής.

Αισθάνομαι ακόμη ιδιαίτερα υποχρεωμένη στην Καθηγήτρια Εγκληματολογίας κ. Έφη Λαμπροπούλου, η οποία συνέβαλε με τρόπο καθοριστικό στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης μελέτης. Ευχαριστώ ακόμη τον Καθηγητή Εγκληματολογίας κ. Αντώνη Μαγγανά για την άμεση ανταπόκριση του κάθε φορά που τον χρειάστηκα.

Ευχαριστώ επίσης τη συνάδελφο μου Αναστασία Χαλκιά για τις ώρες που αφιέρωσε κατά την ανάπτυξη των προβληματισμών μου και για την αμέριστη ηθική της συμπαράσταση όλο αυτό το διάστημα.

Ευχαριστώ την κ. Αργυρώ Λυκοβουνιώτη για τη συνδρομή της στη διαμόρφωση των γραφημάτων του θεωρητικού μέρους της διατριβής και τον κ. Χάρη Κυρίτση για τη διαφωτιστική συμμετοχή του στη διεξαγωγή των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας.

Εκφράζω την εκτίμηση και τις ευχαριστίες μου στο προσωπικό που απασχολείται στα Δικαστήρια Ευελπίδων για την προθυμία τους να βοηθήσουν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Τέλος, ευχαριστώ τους δικαστικούς λειτουργούς Αθηνών και Πειραιώς που συμμετείχαν στην έρευνα, για το χρόνο που διέθεσαν από το επιβαρυνόμενο πρόγραμμά τους για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Ιδιαίτερώς ευχαριστώ τον Εφέτη Πρωτοδικών κ. Απόστολο Ζαβιτσάνο για την πολύτιμη βοήθειά του.

Ευχαριστώ, τέλος, την οικογένεια μου, η οποία σύσσωμη στάθηκε δίπλα μου όλο αυτό το διάστημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	6
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	13
1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.....	13
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	19
3. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.....	24
3.1 <i>Τα κινήματα-πρόδρομοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης</i>	26
3.1.1 Το κίνημα για τα δικαιώματα του θύματος.....	28
3.1.2 Άτυπη δικαιοσύνη (informal justice).....	33
3.1.3 Αποκατάσταση (restitution).....	34
3.1.4 Κινήματα για την κοινωνική δικαιοσύνη (social justice movements).....	36
3.2 <i>Η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος (Reintegrative theory)</i>	41
3.3 <i>Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου</i>	49
3.4 <i>Η θεωρία της ουδετεροποίησης</i>	50
3.5 <i>Η δημοκρατική θεωρία (Republican theory Braithwaite and Pettit, 1990)</i>	51
3.6 <i>Η θεωρία της διαδικαστικής δικαιοσύνης (Procedural justice, Tyler1990)</i>	53
3.7 <i>Η θεωρία της περιφρόνησης (Defiance theory Sherman, 1993)</i>	56
3.8 <i>Η θεωρία της επικοινωνίας (Communicative theory Duff, 2000)</i>	58
4. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ – ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: ΔΥΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΟΠΤΙΚΕΣ;.....	62
5. Η ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	72
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	84
1. ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	84
1.1 <i>Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)</i>	85
1.2 <i>Το Συμβούλιο της Ευρώπης</i>	85
1.3 <i>Η Ευρωπαϊκή Ένωση</i>	86
1.4 <i>Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i>	87
2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	89
2.1 <i>Αρχές και αξίες των προγραμμάτων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης</i>	89
2.2 <i>Προγράμματα – προπομποί των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης</i>	97
2.3 <i>Διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος (Victim-Offender Mediation-VOM)</i>	101
2.4 <i>Συνσκέψεις ομάδων οικογενειών και κοινότητας</i>	103
2.5 <i>Κύκλοι</i>	106
3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ –ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ	110
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	112
1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	112
2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΗ	114
3. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	120
4. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ.....	124
4.1 <i>Το νομικό πλαίσιο για την αποκαταστατική δικαιοσύνη</i>	124
4.1.1. Ενδοοικογενειακή βία	127
4.1.2. Παραβατικότητα ανηλίκων.....	133
4.2 <i>Η εφαρμογή πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Αξιολόγηση. Γενική αποτίμηση</i>	141
5. Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ	

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ	145
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	150
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ.....	152
1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ	152
2 ΟΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΠΟΥ ΑΣΚΟΥΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	161
3 ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ: ΓΕΝΙΚΑ	167
4 ΟΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΔΙΕΘΝΩΣ.....	172
5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	176
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	177
ΜΕΡΟΣ Β': Η ΕΡΕΥΝΑ.....	181
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	181
1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	181
2. ΠΙΛΟΤΙΚΗ – ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	181
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΚΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΑ	183
1 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	183
2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	184
3 ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	186
4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	188
4.1 Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου.....	188
4.2 Επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων	190
4.3 Μεθοδολογικά προβλήματα και δυσχέρειες στη διεξαγωγή της έρευνας	190
ΚΕΦΑΛΑΙΟ8: ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	191
1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	191
2 ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	192
3 ΕΚΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥΣ ΩΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ	197
4. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΑΡΑΣΣΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ	199
5 ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ	216
6 Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΞΩΔΙΚΑΙΪΚΗΣ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.	219
7 Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΩΣ ΕΞΩΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	221
8 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	221
9 ΕΙΔΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.....	223
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ.....	231
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	237
ΜΕΡΟΣ Γ':ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	241
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	246
ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	250
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	265
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	268

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Διάκριση των ορισμών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ιδία επεξεργασία.....	18
Πίνακας 1.2: Διαφορές ανάμεσα στο επανεντακτικό και το στιγματιστικό ντρόπιασμα. Πηγή G.C. Nicholl, , 1999, ό.π. σ.140.....	48
Πίνακας 1.3: Διαφορές ανάμεσα στην επανορθωτική και ποινική δικαιοσύνη.ΠΗΓΗ: Zehr H. (2002), The Little Book of Restorative Justice, Good Books, USA, p.21.....	63
Πίνακας 2.1: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με την Kay Pranis,2007.	90
Πίνακας 2.2: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον John Braithwaite.....	92
Πίνακας 2.3: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον D. Van Ness, 2005.....	92
Πίνακας 2.4: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον R. Claassen, 1995	93
Πίνακας 2.5: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον Α.Μαγγανά, 2006	94
Πίνακας 2.6: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με T. Marshall.1999.....	94
Πίνακας 2.7: Τα βήματα της διαμεσολάβησης δράστη – θύματος. ΠΗΓΗ: G. C. Nicholl, ό.π., 1999:119.....	103
Πίνακας 2.8: Συγκεντρωτικός πίνακας πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης. ΠΗΓΗ: G. C. Nicholl, 1999, ό.π.,σ. 130.	109
Πίνακας 3.1: Περιγραφή της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας με βάση την περιγραφή της Β.Αρτινοπούλου.....	132
Πίνακας 4.1: Ο πίνακας βασίζεται στο μοντέλο των Rosenberg & Hovland (1960) και απεικονίζει τους διαφορετικούς τύπους απαντήσεων, μέσα από τους οποίους μπορούν να συναχθούν συμπεράσματα για τις στάσεις απέναντι σε ένα αντικείμενο.	156
Πίνακας 7.1: Ο συνολικός αριθμός των δικαστικών λειτουργών που υπηρετούν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς για το έτος 2014.....	188
Πίνακας 8.1 Συχνότητες και Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων	191
Πίνακας 8.2 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για το πότε θεωρούν ότι εκπληρώνουν το ρόλο τους ως δικαστικοί λειτουργοί (Ιεράρχηση από το 1 έως το 3).....	198
Πίνακας 8.3 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) των απόψεων των δικαστικών λειτουργών αναφορικά με το τι συμβάλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης που διαταράσσεται από το έγκλημα	199
Πίνακας 8.4 Απαντήσεις δικαστών και εισαγγελέων για το ποιοι θεωρούν ότι χρειάζονται στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	204
Πίνακας 8.5 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των απόψεων για τον ρόλο του ποινικού συστήματος με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη.....	209
Πίνακας 8.6 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των απόψεων για την διαμεσολάβηση δράστη-θύματος με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη	211
Πίνακας 8.7 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των ετών υπηρεσίας στο σώμα με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη.....	213
Πίνακας 8.8 Συσχέτιση των απόψεων των δικαστικών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη κα το κατά πως μπορεί η ποινική διαμεσολάβηση να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο ποινικού συστήματος	214
Πίνακας 8.9 Συσχέτιση των απόψεων των δικαστών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη κα το κατά πόσο αναξιόπιστες είναι οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη	215
Πίνακας 8.10 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα μεταξύ των απόψεων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία υποστήριξης του θύματος και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη γενικά.	218
Πίνακας 8.11 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα μεταξύ των απόψεων για το αν η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να είναι απόλυτα εξωποινική δικαιοσύνη και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη γενικά	221
Πίνακας 8.12 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για τις δυσχέρειες που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της ποινικής διαμεσολάβησης στην Ελλάδα (Ιεράρχηση από το 1 έως το 3)	222
Πίνακας 8.13 Κριτήρια εφαρμογής του νόμου ποινικής διαμεσολάβησης.....	229

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1.1 : Οι θεωρίες των Hirschi και Braithwaite έθεσαν τις βάσεις για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν αργότερα.....	61
Γράφημα 3.1: Το οργανόγραμμα των ελληνικών δικαστηρίων. ΠΗΓΗ: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων)http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΟΡΓΑΝΩΣΗbrΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ/ΟργανόγραμμαΔικαστηρίωνστην Ελλάδα.aspx(17/03/2012).....	113
Γράφημα 3.2: Εξέλιξη κατηγοριών εγκλημάτων τη δεκαετία 2003-2012 ανά την επικράτεια.....	118
Γράφημα 3.3: Συνολική απεικόνιση της εξέλιξης των εγκλημάτων τη δεκαετία 2003-2012. Πηγή: Ιδία επεξεργασία που βασίζεται στα στατιστικά στοιχεία εγκληματικότητας της Ελληνικής Αστυνομίας ανά την επικράτεια.....	119
Γράφημα 4.1: Απεικόνιση του τρόπου συμπεριφοράς των δικαστών με βάση τις στάσεις τους.....	162
Γράφημα 5.1: Το μοντέλο της δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης των Αρτινοπούλου & Γαβριηλίδη (2013).....	179
Γράφημα 5.2: Το μοντέλο της μη δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης των Αρτινοπούλου & Γαβριηλίδη (2013)...	180
Γράφημα 8. 1 Ο ρόλος του ποινικού συστήματος με βάση τις απόψεις των δικαστικών λειτουργών (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα).....	194
Γράφημα 8.2 Ο ρόλος του ποινικού συστήματος σε συνάρτηση με την πόλη που υπηρετούν οι δικαστικοί λειτουργοί (Αθήνα-Πειραιάς) (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα).....	195
Γράφημα 8.3 Διαφορά επί της μέσης τιμής ανάμεσα σε δικαστές και εισαγγελείς αναφορικά με την άποψη τους ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι η αποκατάσταση τόσο του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία όσο και της κοινωνικής ειρήνης που διαταράχθηκε από το έγκλημα ($p=0.009<0.05$).....	197
Γράφημα 8.4 Μέση τιμή για το πόσο συμφωνούν ότι ο ρόλος τους ποινικού συστήματος είναι να λειτουργεί αποτρεπτικά σε πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά του δράστη σε σύγκριση με το αν θεωρούν ότι η επιβολή τιμωρίας συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης($p=0.026<0.05$).....	200
Γράφημα 8.5 Μέση τιμή για το πόσο συμφωνούν ότι ο ρόλος τους ποινικού συστήματος είναι να λειτουργεί καθορίσει την ενοχή του δράστη κα να επιβάλλει την ανάλογη τιμωρία σε σύγκριση με το αν θεωρούν ότι η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης.....	202
Γράφημα 8.6 Για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης απαιτούνται εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές ή μπορούν το ρόλο αυτό να αναλάβουν και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων ή κοινωνικοί διαμεσολαβητές;.....	203
Γράφημα 8.1 Απόψεις των δικαστών και εισαγγελέων σε σχέση με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος και συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα).....	206
Γράφημα 8.8 Μέση τιμή για τις απόψεις των δικαστικών σε θέματα που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα).....	208
Γράφημα 8.9 Μέση τιμή για τις απόψεις των δικαστικών λειτουργών σε θέματα που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία υποστήριξης των θυμάτων (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα).....	217
δικαιοσύνη.....	217
Γράφημα 8.10 Εφαρμογή άτυπης διαμεσολάβησης.....	220
Γράφημα 8.11 Συχνότητα εφαρμογής της άτυπης διαμεσολάβησης.....	220
Γράφημα 8.12 Επιθυμία δικαστών και εισαγγελέων για ενημέρωση σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της.....	223
Γράφημα 8.13 Μορφές εγκλημάτων στις οποίες μπορεί να εφαρμοσθεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5= Συμφωνώ απόλυτα).....	224
Γράφημα 8.14 Εγκλήματα για τα οποία δικαστές και εισαγγελείς θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι ο καταλληλότερος τρόπος αντιμετώπισης.....	226
Γράφημα 8.15 Χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης στο παρελθόν από τους εισαγγελείς.....	227
Γράφημα 8.16 Εισαγγελείς που έχουν εφαρμόσει την ποινική διαμεσολάβηση.....	228
Γράφημα 8.17 Απαντήσεις δικαστών και εισαγγελέων για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των αποκαταστατικών πρακτικών σε συνάρτηση με τη θέση τους στο ποινικό σύστημα.....	230

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη και οι τεχνικές της διαμεσολάβησης εφαρμόζονται στην Ελλάδα εδώ και πολλούς αιώνες και σε διάφορες ιστορικές φάσεις, καθώς βρίσκονται σε σύμπνοια με την ελληνική νομική παράδοση και την επιεική νοοτροπία που διαπνέει την τελευταία. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, το κράτος είναι αυτό που μονοπωλεί την απάντηση στο έγκλημα. Οι θεσμοθετημένες νομικές διαδικασίες που στοχεύουν στη συμφιλίωση είναι ενσωματωμένες και λειτουργούν εντός του επίσημου ποινικού συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Αλλά και οι εξελίξεις στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης τελούν υπό την αποκλειστική διαχείριση της πολιτείας, ενώ και ο ρόλος του διαμεσολαβητή έχει θεσμικά ανατεθεί στους εισαγγελείς.

Από την άλλη πλευρά, απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά οι νέες πρακτικές είναι η ενεργός ανάμειξη και συμμετοχή τόσο των άμεσα εμπλεκομένων σε μια εγκληματική πράξη, όσο και των μελών της κοινότητας. Για να συμβεί αυτό, πρέπει να καλλιεργηθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών στην αυτοδιαχείριση των συγκρούσεων αλλά και η ικανότητα τους προς αυτή τη κατεύθυνση. Πρόκειται για μια θεμελιώδη μετάβαση από τη συμβατική οπτική που ανέκαθεν καθοδηγείται από το ισχύον ποινικό σύστημα και είναι βαθιά ριζωμένη στη συνείδηση του μέσου πολίτη σε μία νέα, που απαιτεί χρόνο και εκπαίδευση.

Προκειμένου οι νέες αποκαταστατικές τεχνικές να κερδίσουν την αξιοπιστία του κοινωνικού συνόλου και να αποκτήσουν σημαίνουσα θέση στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, έχει μεγάλη σημασία ο ρόλος των δικαστικών λειτουργών. Οι δικαστικοί λειτουργοί είναι από θέση ισχύος οι πρώτοι που με τη στάση τους μπορούν να διαμορφώσουν τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αποδεκτή ή όχι η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Είναι εκείνοι που μπορούν να διαλύσουν ή τουλάχιστον να περιορίσουν την όποια καχυποψία υπάρχει απέναντι στην εξωποινική διευθέτηση των συγκρούσεων και να συμβάλουν τελικά στη δημιουργία ενός περισσότερο πλουραλιστικού νομικού συστήματος. Λαμβάνοντας τα ανωτέρω υπόψη, η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό της να διερευνήσει τις στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της τελευταίας στην Ελλάδα.

Εισαγωγή

Η παρούσα διδακτορική διατριβή πραγματεύεται την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ως σκοπό της έχει να διερευνήσει τις στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της τελευταίας στην Ελλάδα, ένα πεδίο που έως σήμερα στην Ελλάδα δεν έχει εμπειρικά διερευνηθεί. Οι όροι αποκαταστατική και επανορθωτική δικαιοσύνη εκλαμβάνονται στο κείμενο ως συνώνυμοι και εφεξής χρησιμοποιούνται εκ περιτροπής.

Η εισαγωγή του θεσμού στη χώρα είναι σχετικά πρόσφατη και αφορά το Ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους παραβάτες και το Ν.3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, που προβλέπουν την εφαρμογή αποκαταστατικών πρακτικών σε περιπτώσεις ποινικών υποθέσεων. Κύριο μέλημα του νομοθέτη, με την εισαγωγή των νέων ρυθμίσεων, είναι η βελτίωση της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία και ο περιορισμός του όγκου των υποθέσεων που εισάγονται στα ελληνικά δικαστήρια.

Ακριβώς επειδή η θεσμοθέτηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως ενός μηχανισμού επίλυσης των συγκρούσεων που προκύπτουν από την εγκληματική πράξη, έχει μια σύντομη ιστορία μόλις λίγων ετών, έχει ιδιαίτερη σημασία για την εδραίωση και την περαιτέρω εξέλιξή της η γνώση για τις στάσεις των δικαστικών λειτουργών απέναντί της. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν πρέπει, εξάλλου να παραβλέπεται το γεγονός ότι στην Ελλάδα, το κράτος είναι αυτό που μονοπωλεί την απάντηση στο έγκλημα, χρησιμοποιώντας τους όρους του κλασσικού ποινικού δικαίου, όπως «παράβαση του νόμου», «ενοχή» και «τιμωρία». Οι θεσμοθετημένες νομικές διαδικασίες που στοχεύουν στη συμφιλίωση είναι ενσωματωμένες και λειτουργούν μέσα στα πλαίσια του επίσημου ποινικού συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Αλλά και οι εξελίξεις στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης τελούν υπό την αποκλειστική διαχείριση της πολιτείας: πρόκειται ουσιαστικά για τη δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη (structured restorative justice), σύμφωνα με το μοντέλο των Αρτινοπούλου και Γαβριηλίδη (2013: 345), η οποία βρίσκεται και λειτουργεί εντός του επίσημου μηχανισμού και των οργανωμένων υποσυστημάτων απονομής της δικαιοσύνης.¹ Προκειμένου οι νέες αποκαταστατικές τεχνικές να κερδίσουν την αξιοπιστία και να αποκτήσουν σημαίνουσα θέση στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, κριτική σημασία διαδραματίζει ο ρόλος των δικαστικών λειτουργών, που αποτελούν τους πυλώνους του ποινικού οικοδομήματος στην Ελλάδα. Οι δικαστικοί λειτουργοί, όπως

¹ V.Artinopoulou & Th.Gavrieliades, “Epilogue: Reconstructing Restorative Justice Philosophy” in: Gavrieliades, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 337-352:345.

αποδεικνύεται και από τη σχετική βιβλιογραφία², είναι σε θέση να επηρεάσουν με τη στάση τους τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αποδεκτή ή όχι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, έχουν την ικανότητα να περιορίσουν την όποια καχυποψία υπάρχει απέναντι στην εξωποινική διευθέτηση των συγκρούσεων και να συμβάλουν τελικά στη δημιουργία ενός περισσότερο πλουραλιστικού νομικού συστήματος.

Από την άλλη πλευρά, απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά οι νέες πρακτικές είναι η ενεργός ανάμειξη και συμμετοχή τόσο των άμεσα εμπλεκομένων σε μια εγκληματική πράξη –δράστη και θύματος - όσο και των μελών της κοινότητας. Για να συμβεί αυτό, πρέπει να καλλιεργηθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών στην ενδεχόμενη αυτοδιαχείριση των συγκρούσεων αλλά και η ικανότητα τους προς αυτή τη κατεύθυνση. Πρόκειται για μια θεμελιώδη μετάβαση από τη συμβατική οπτική που ανέκαθεν καθοδηγείται από το ισχύον ποινικό σύστημα και είναι βαθιά ριζωμένη στη συνείδηση του μέσου πολίτη σε μία νέα, που απαιτεί χρόνο και εκπαίδευση. Ικανοί να καθοδηγήσουν προς αυτή τη κατεύθυνση είναι οι δικαστικοί λειτουργοί, οι οποίοι είναι οι καθ'ύλην αρμόδιοι, και ταυτόχρονα, λόγω ιδιότητας, έχουν εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη του κοινωνικού συνόλου, γεγονός που τους επιτρέπει να ασκήσουν άμεση επιρροή.

Οι προβληματισμοί αυτοί αποτελούν τους πυλώνες για την εκκίνηση της εν λόγω μελέτης και χαράσσουν την πορεία της ερευνητικής διαδικασίας: την αποτύπωση στοιχείων και πληροφοριών σχετικά με τις απόψεις και τις στάσεις των Ελλήνων δικαστών και εισαγγελέων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως εφαρμόζεται στη χώρα σε συνάρτηση με παραμέτρους, όπως είναι η θέση του θύματος, η επαρκής ή μη τιμώρηση του δράστη, η καταλληλότητα των συγκεκριμένων πρακτικών και για ποια είδη αδικημάτων, η ύπαρξη ή όχι πρακτικών δυσχερειών (ελλιπές θεσμικό πλαίσιο, περιορισμένη ή ανύπαρκτη εκπαίδευση στις νέες μεθόδους), η πιθανότητα εξορθολογισμού της απονομής της δικαιοσύνης από άποψη κόστους και χρόνου. Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν θα είναι σημαντικά καθώς θα οδηγήσουν σε συμπεράσματα αναφορικά με το πόσο θετικά ή αρνητικά διακείμενοι είναι οι δικαστικοί λειτουργοί απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και σε ποιο βαθμό είναι διατεθειμένοι να συμβάλουν στην προώθηση του νέου θεσμού και των πρακτικών εφαρμογών του.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή επιδιώκει να συμβάλλει στον επιστημονικό διάλογο για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και οι πρωταρχικοί της στόχοι είναι η εννοιολογική, θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Με βάση τα ανωτέρω, η διατριβή χωρίζεται σε τρία μέρη: στο πρώτο μέρος συμυκνώνονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, στο δεύτερο μέρος περιγράφεται η

² Ενδεικτικά βλ. την έρευνα των G. Bazemore and L. Feder, "Judges in the Punitive Juvenile Court: Organizational, Career and Ideological Influences on Sanctioning Orientation", *Justice Quarterly*, Vol. 4, No.1, 1997, pp. 87-114.

έρευνα και στο τρίτο παρουσιάζονται συνολικά τα γενικά συμπεράσματα της παρούσας μελέτης.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφεται το εννοιολογικό πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και η ιστορία της, με αφετηρία τα κινήματα προπομπούς που οδήγησαν στην γέννησή και την εξέλιξη της σε ένα θεσμό που προκαλεί διαρκώς τον επιστημονικό διάλογο. Ακολουθεί η θεωρητική προσέγγιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και παράλληλα επιχειρείται μια σχηματική ομαδοποίησή των βασικότερων θεωριών, με στόχο να διαφανεί η συμβολή τους στην επιστημονική ώθηση αλλά και την κατανόηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη καταγραφή του θεσμικού πλαισίου της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς που επιχειρούν την προώθηση εναλλακτικών μηχανισμών επίλυσης διαφορών. Ακόμη, παρουσιάζονται τα ποικίλα μοντέλα και προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης που εφαρμόζονται σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο και απαριθμούνται οι πρωταρχικές αξίες και αρχές που διέπουν τη λειτουργία των προγραμμάτων αυτών.

Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται η έκταση του φαινομένου της εγκληματικότητας στην Ελλάδα κατά τη τελευταία δεκαετία. Εν συνεχεία, πραγματοποιείται αναφορά στην αποκαταστατική παράδοση στην Ελλάδα και αναλύεται το νομικό πλαίσιο για την εφαρμογή αποκαταστατικών πρακτικών στη χώρα. Το κεφάλαιο κλείνει με την αποτίμηση των τελευταίων εξελίξεων στο τομέα αυτό.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων, εστιάζοντας αρχικά στην εννοιολογική οριοθέτηση τους και καταλήγοντας στην απαρίθμηση αντίστοιχων ερευνών για τις στάσεις δικαστικών λειτουργών και την επίδρασή που ασκούν στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων, αφενός και αφετέρου τις στάσεις των δικαστών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη διεθνώς.

Στο πέμπτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα γενικά συμπεράσματα του θεωρητικού μέρους της διατριβής και επιχειρείται μια απεικόνιση των σύγχρονων τάσεων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στην πιλοτική – ποιοτική έρευνα που προηγήθηκε της κύριας έρευνας, περιγράφοντας τη διαδικασία και τους λόγους για τους οποίους έλαβε χώρα.

Το έβδομο κεφάλαιο εστιάζει στο αντικείμενο και τους στόχους της έρευνας, περιγράφει τις ερευνητικές της υποθέσεις αλλά και τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα εμπειρικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και παράλληλα επιχειρείται η ερμηνεία των αποτελεσμάτων με τη χρήση πινάκων και γραφημάτων. Τα ευρήματα χωρίζονται σε θεματικές ενότητες, προκειμένου να γίνουν ευκολότερα κατανοητές οι θέσεις των δικαστικών λειτουργών, όπως καταγράφηκαν από τη συγκεκριμένη έρευνα.

Στο ένατο και δέκατο κεφάλαιο αναλύονται τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξε η έρευνα και

αποτυπώνεται το τελικό μέρος της μελέτης, όπου εκτίθενται τα ουσιώδη σημεία της.

Η παρούσα διατριβή κλείνει με τα γενικά συμπεράσματα, όπου συνοψίζονται τα ευρήματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία. Παράλληλα, εγείρονται προβληματισμοί σε σχέση με το μέλλον της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, τα πιθανά προσκόμματα και τους περιορισμούς που ενδέχεται να αντιμετωπίσει.

Η μελέτη αυτή συμπίπτει χρονικά με σημαντικές αλλαγές που καλούνται να υλοποιήσουν τα αρμόδια θεσμικά όργανα στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, με τελευταία εξέλιξη την οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ως στόχο έχει την θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας. Η οδηγία καθορίζει επίσης τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορούν να διεξαχθούν οι πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης, με πρωταρχικό γνώμονα την ασφάλεια των θυμάτων.³ Μέσα σε αυτό το κλίμα, εν μέσω μεταρρυθμίσεων, σε μια προσπάθεια να συμβαδίσει η χώρα με τις σύγχρονες τάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο και να ανταποκριθεί στις διεθνείς και ευρωπαϊκές δεσμεύσεις της προς αυτή τη κατεύθυνση για τον εξορθολογισμό της απονομής της δικαιοσύνης από άποψη κόστους και χρόνου, και την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού των ελληνικών σωφρονιστικών καταστημάτων, η παρούσα διατριβή φιλοδοξεί να συμβάλει σε αυτό το μεταβατικό στάδιο, μέσα από την παρουσίαση της αποτελεσματικότητας και την ανίχνευση των δυνατοτήτων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως την αντιλαμβάνονται οι δικαστικοί λειτουργοί στην Ελλάδα σήμερα.

³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ευρωπαϊκή οδηγία 2012/29/ΕΕ βλέπε στο 2^ο κεφάλαιο, υποκεφάλαιο 1.3 του παρόντος εκπονήματος.

ΜΕΡΟΣ Α': ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:Θεωρητική προσέγγιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

1. Εννοιολόγηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Το μόνο σημείο σύγκλισης στα κείμενα που πραγματεύονται την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η παραδοχή ότι δεν υπάρχει ομοφωνία για την ακριβή σημασία της (Gavrielides, 2008:169)

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια νέα, παγκόσμια τάση στους τομείς της θυματολογίας και της εγκληματολογίας, μια νέα δυναμική που αναζητά να επιφέρει μεταβολές στο ποινικό δίκαιο. Οι υπέρμαχοι της θεωρούν ότι, αφού τελεστεί ένα έγκλημα, προτεραιότητα πρέπει να αποτελεί όχι η τιμωρία του δράστη, αλλά η κάλυψη των αναγκών του θύματος, η αποδοχή από την πλευρά του δράστη ότι προκάλεσε βλάβη και η διαβεβαίωση εκ μέρους του ότι θα επανορθώσει. Σύμφωνα με τη θέση τους, για να επιτευχθούν οι συγκεκριμένοι στόχοι, χρειάζεται κάτι περισσότερο από μια τυπική ποινική δίκη και την επιβληθείσα από το δικαστήριο ποινή. Αντιθέτως, όσοι υποστηρίζουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της, έχουν την πεποίθηση ότι η συνηθισμένη διαδικασία της δίκης και της επιβολής κάποιας ποινής, ως επί το πλείστον υπονομεύουν τους παραπάνω στόχους.⁴ Ένα πλήθος χαρακτηριστικών διακρίνουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη από άλλες, περισσότερο συμβατικές πρακτικές του ποινικού συστήματος. Πρώτον, τα προγράμματα αποκατάστασης επιχειρούν να προωθήσουν το συμφέρον του θύματος σε μεγαλύτερο βαθμό ενώ παράλληλα δίδεται μεγάλη έμφαση στην επανόρθωση. Δεύτερον, οι παραβάτες ενθαρρύνονται να αναλάβουν την ευθύνη και να απολογηθούν στο θύμα, βήματα που πολλά θύματα εγκλημάτων εκτιμούν, κυρίως εάν η έκφραση μεταμέλειας είναι αυθεντική. Επιπροσθέτως, οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται μέσα στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης επιχειρούν να συμφιλιώσουν το δράστη με το θύμα. Αυτού του είδους τα προγράμματα, τέλος, θέτουν ως βασική προτεραιότητα να συμφιλιώσουν το δράστη με την κοινότητα, συνήθως με την επιβολή κάποιας μορφής κοινοτικής εργασίας ως εναλλακτικής ποινής.⁵

⁴G. Johnstone , *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*, 2nd edition, New York, Routledge, 2011, p.1.

⁵ L.J. Stalans, "Measuring attitudes to sentencing", in: Roberts J. V., Hough M. (eds.), *Changing Attitudes to Punishment: Public opinion, crime and justice*, Routledge, 2002, 15-32:26.

Ο όρος αποκαταστατική δικαιοσύνη εισήχθη για πρώτη φορά το 1977 από τον Albert Eglash, σύμφωνα με τον οποίο η συγκεκριμένη μορφή δικαιοσύνης παρέχει μια οικειοθελή ευκαιρία τόσο στο δράστη και το θύμα να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους όσο και στο θύτη ιδιαίτερα να βρει ένα τρόπο να επανορθώσει για το κακό που προκάλεσε στο θύμα του.⁶ Ωστόσο, επιστημονικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ισχυρισμός της Β. Αρτινοπούλου ότι ο πρώτος που έκανε λόγο για την έννοια, το περιεχόμενο και τις πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης ήταν ο Αριστοτέλης ο Σταγειρίτης, ήδη από τον 4^ο π.Χ. αιώνα, αμφισβητώντας την εισαγωγή του όρου από τον Eglash, όπως του αποδίδεται. Συγκεκριμένα η Αρτινοπούλου, στο βιβλίο της «Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων», αναφέρει: «*Η άμβλυνση της κοινωνικής ανισότητας και η επίτευξη του «ευ ζην» αποτελούν τους απώτερους στόχους της δικαιοσύνης. Αυτή η έννοια της δικαιοσύνης διακρίνεται – κατά τον Αριστοτέλη – σε δύο κατηγορίες: τη διανεμητική δικαιοσύνη που αφορά την κατανομή των αγαθών, των τιμών και του πλούτου στους πολίτες και την επανορθωτική δικαιοσύνη που αφορά τις ιδιωτικές υποθέσεις. [...] Η επανορθωτική δικαιοσύνη κατά τον Αριστοτέλη στοχεύει στην επανόρθωση των αγαθών και της βλάβης που έχουν υποστεί τα θύματα, μέσω της κρίσιμης συμβολής του δικαστή».*⁷

Η εννοιολόγηση, ωστόσο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεν είναι εύκολη υπόθεση⁸, ενώ ακόμη και οι υποστηρικτές της φαίνεται να μην καταλήγουν σε μια συμφωνία αναφορικά με το εάν ένας ορισμός είναι τελικά επιθυμητός ή όχι.⁹ Ορισμένοι επιχειρηματολογούν ότι οι ορισμοί θα πρέπει να αποφεύγονται καθώς θέτουν περιορισμούς. Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι η αμφισημία και η αβεβαιότητα που προκαλείται από την απουσία συγκεκριμένου ορισμού οδηγεί σε σύγχυση και τελικά σε κακή πρακτική, αλλά αποτελεί και βασική αιτία για την απαξίωση του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου¹⁰. Ο L. Walgrave συμπυκνώνει αυτή την πολυφωνία που παρατηρείται κατά την απόδοση του όρου: «*Κάποιοι θεωρούν ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη αφορά όλους τους τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων μέσω της διαβούλευσης για όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι περιορίζεται στην αντιμετώπιση μόνο ποινικών υποθέσεων. Μερικοί υποστηρίζουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια ευκαιρία για εκτροπή, λειτουργώντας επικουρικά στο παραδοσιακό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ενώ οι μαξιμαλιστές την*

⁶Mirsky L., “Albert Eglash and Creative Restitution”, Restorative Practices E-Forum, 2003 p.2, εύρεση στις 15/02/2011 στην ιστοσελίδα <http://www.realjustice.org/library/eglash.html>.

⁷ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σ. 5-11.

⁸M. Zernova, *Restorative Justice: ideals and realities*, Hampshire, Ashgate Publishing Ltd, 2007, p.1

⁹Βλ. D. Miers, “*An International Review of Restorative Justice*”, London: Home Office, 2001.

¹⁰ D. Vaandering, “A faithful compass: rethinking the term restorative justice to find clarity.” *Contemporary Justice Review*, Vol 14, No. 3, Sept 2011, 307-328:315.

αντιλαμβάνονται ως μια πολύτιμη εναλλακτική που μπορεί μακροπρόθεσμα να αντικαταστήσει το ισχύον ποινικό σύστημα.» Την τελευταία μαξιμαλιστική άποψη υιοθετεί και ο ίδιος.¹¹

Αρκετά συχνά, στα πλαίσια αυτής της σύγχυσης, η αποκαταστατική δικαιοσύνη ορίζεται με βάση αυτό που δεν είναι : ο «παραδοσιακός» τρόπος σκέψης για το έγκλημα και τη δικαιοσύνη. Οι υπέρμαχοί της θεωρούν ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν αντιλαμβάνεται το έγκλημα απλώς ως παραβίαση μιας αφηρημένης οντότητας – του κράτους – αλλά κυρίως ως παραβίαση έμψυχων όντων και ανθρωπίνων σχέσεων. Ουσιαστικά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν ενδιαφέρεται για την τιμωρία των δραστών, αλλά για την επανόρθωση της βλάβης που προκάλεσε το έγκλημα. Προϋποθέτει ότι οι βασικές αποφάσεις για την απάντηση στο έγκλημα δεν πρέπει να λαμβάνονται μόνο από κρατικούς λειτουργούς και νομικούς επαγγελματίες. Αντιθέτως, αυτοί που πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη των σχετικών αποφάσεων είναι οι καθημερινοί άνθρωποι που επηρεάστηκαν άμεσα από την εγκληματική πράξη.¹² Είναι σημαντικό, ωστόσο, να διευκρινιστεί ότι, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος εκδίκησης, άδικης καταδίκης, επιβολής δυσανάλογης προς το τελεσθέν αδίκημα ποινής, απαιτούνται συγκεκριμένα εχέγγυα, όπως ακριβώς συμβαίνει και στο συμβατικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Παραδείγματα τέτοιας εσωτερικής ρύθμισης είναι η ουδετερότητα εκ μέρους των διαμεσολαβητών, η κατάλληλη εκπαίδευση και η πιστοποίησή τους αλλά και η ικανότητά τους να αποτρέπουν την επικυριαρχία της μίας ή της άλλης πλευράς κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Οι ίδιες δικλίδες ασφαλείας πρέπει να τηρούνται και για την προστασία των θυμάτων, ενώ για την αποτροπή δευτερογενούς θυματοποίησης, η συμμετοχή του θύματος επιβάλλεται να είναι οικειοθελής.¹³

Στο ίδιο πνεύμα, ο J. Braithwaite θεωρεί ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφορά μια πολύ διαφορετική οπτική για παραδοσιακές έννοιες όπως η αποτροπή του εγκλήματος, η κοινωνική επανένταξη, η νομική απαγόρευση της δικαιοπραξίας και η πρόληψη του εγκλήματος. Κατά την άποψή του, η επανορθωτική δικαιοσύνη μεταλλάσσει εκ θεμελίων τις αρχές του ποινικού δικαίου και τη γενική αντίληψη για την ελευθερία, τη δημοκρατία και τη κοινότητα.¹⁴

Ο Gavrielides (2013:12) υποστηρίζει ότι οι διάφοροι ορισμοί για την αποκαταστατική δικαιοσύνη ταξινομούνται συνήθως σε δύο κατηγορίες.¹⁵ Η πιο στενή κατηγορία αποτελείται από ορισμούς που

¹¹ Αναλυτικά βλ. L. Walgrave, “Restorative justice potentials and key Questions” in: Gyokos M. and Lanyi K. (eds.), *European best practices of restorative justice in criminal Procedure*, Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement, Republic of Hungary, 2010, 29-45.

¹² M. Zernova, *ό.π.*, p.1.

¹³ Βλ. F.T. Marshall, *Restorative justice: An overview*. London: Home Office Research and Statistics Directorate, 1999, p. 23-24.

¹⁴ J. Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002, σ.4-5.

¹⁵ Th. Gavrielides & V. Artinopoulou, “Restorative Justice Philosophy through a value – based methodology” in:

επικεντρώνονται στη διαδικασία και οι οποίοι υπογραμμίζουν τη σημασία της συνδιαλλαγής ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη που έχουν επηρεαστεί από το έγκλημα. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί ο ορισμός του Tony Marshall, ο οποίος κατέχει ξεχωριστή θέση στη βιβλιογραφία για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Σύμφωνα με αυτόν, η επανορθωτική δικαιοσύνη «είναι μια διαδικασία όπου τα μέρη που εμπλέκονται σε ένα αδίκημα, επιχειρούν συλλογικά να αποφασίσουν πώς θα χειριστούν τα επακόλουθα του εγκλήματος και τις επιπτώσεις που θα έχει στο μέλλον».¹⁶ Ομοίως, ένας από τους ιδρυτές του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου, ο H.Zehr¹⁷ ορίζει την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως «μια διαδικασία που εμπλέκει στο σημείο του δυνατού όσους έχουν επηρεαστεί από ένα συγκεκριμένο αδίκημα και που προσδιορίζει και αποδίδει σε συλλογικό επίπεδο, τις απώλειες, τις ανάγκες και τις υποχρεώσεις, με σκοπό να θεραπεύσει και να διορθώσει στο βαθμό που μπορεί τα πράγματα.»¹⁸ Επιπροσθέτως, η εν λόγω διαδικασία επιχειρεί να αποκαταστήσει τις διερρηγμένες σχέσεις μεταξύ θυμάτων, δραστών και κοινότητας και να ενθαρρύνει τη συμφιλίωση μεταξύ αυτών των μερών.¹⁹

Η δεύτερη, πιο ευρεία κατηγορία περιλαμβάνει ορισμούς που εστιάζουν στην έννοια του δικαίου και δίνουν έμφαση στα αποτελέσματα και/ή στις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ως προς τα αποτελέσματα, αντιπροσωπευτικός είναι ο ορισμός που διατυπώνουν οι Bazemore, Gordon και Walgrave (1999), σύμφωνα με τον οποίο «επανορθωτική δικαιοσύνη ορίζεται οποιαδήποτε ενέργεια είναι πρωταρχικώς προσανατολισμένη στο να αποδώσει δικαιοσύνη, αποκαθιστώντας τη βλάβη που προκαλεί μια εγκληματική πράξη».²⁰ Αναφορικά με την εννοιολόγηση που ενδιαφέρεται για τις αξίες

Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 3-24.

¹⁶F.T. Marshall, "The evolution of restorative justice in Britain", *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol. 4, No.4, 1996, pp.21-43:28.

¹⁷Ο T.Marshall θεωρεί τον Howard Zehr ως τον πρώτο θεωρητικό που αποτύπωσε ένα ολοκληρωμένο και δομημένο μοντέλο αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αρχικά σε ένα μικρό φυλλάδιο με τίτλο "Ανταποδοτική Δικαιοσύνη, Επανορθωτική Δικαιοσύνη" (1985) και στη συνέχεια στο βιβλίο του "Changing Lenses" (1990). Ο Zehr παρουσίασε την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως ένα "εναλλακτικό παράδειγμα δικαιοσύνης", του οποίου οι βασικές αρχές ήταν αντίθετες με τις αρχές της ανταποδοτικής δικαιοσύνης. Ο ίδιος έδωσε ιδιαίτερη έμφαση τόσο στα οφέλη που αποκομίζει το θύμα όσο και στη δυνατότητα που παρέχεται στο δράστη να αναλάβει την ευθύνη της πράξης του και να επανορθώσει. Ο Marshall ασκεί κριτική στο γεγονός ότι ο Zehr, τουλάχιστον στην αρχή, ταύτιζε σε επίπεδο πρακτικών την αποκαταστατική δικαιοσύνη με τη διαμεσολάβηση και ενδιαφερόταν περισσότερο για τις ανάγκες του θύματος και του δράστη, εις βάρος του κοινού συμφέροντος, θέση από την οποία υπαναχώρησε αργότερα. Οι απόψεις του Zehr άσκησαν μεγάλη επίδραση στους θεωρητικούς που ασχολήθηκαν αργότερα με την επανορθωτική δικαιοσύνη και είναι ιδιαίτερα προφανείς στις εργασίες του Mark Umbreit στις Ηνωμένες Πολιτείες (1985) και των Martin Wright (1991) και John Harding (1992) στη Μεγάλη Βρετανία. Για λεπτομέρειες βλ. Marshall, T. F., ό.π., *Restorative Justice: An Overview*, 1999, σ.29.

¹⁸H. Zehr, *The little book of restorative justice*, Intercourse, PA: Good books, 2002, σ.37.

¹⁹A. Cameron, *Restorative Justice: A Literature Review*, The British Columbia Institute Against Family Violence, Vancouver, 2005, σ.6.

²⁰Βλ. G. Bazemore and L. Walgrave, "Restorative juvenile justice: In search of fundamentals and an outline for systemic reform" in: Bazemore, G and Walgrave, L. (eds.) *Restorative juvenile justice: Repairing the harm of youth crime*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1999, 45-74.

της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ο ορισμός των Roche και Declan (2001) αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα : «η αποκατάσταση της βλάβης ή η επούλωση είναι η κυριότερη αξία της επανορθωτικής δικαιοσύνης, αλλά όχι η μοναδική. Τα προγράμματα επίσης της επανορθωτικής δικαιοσύνης έχουν στόχο να προωθήσουν δημοκρατικές αξίες, και κυρίως τις αξίες της συμμετοχής και του διαλόγου...Άλλες αξίες που τιμώνται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη συμπεριλαμβάνουν την κοινωνική ενσωμάτωση, τη συγγνώμη και τη συγχώρεση».²¹

Ο Van Ness (2004) οριοθετεί την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με έναν ορισμό που συνδυάζει και τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες : «Η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια θεωρία του δικαίου που επικεντρώνεται στην επανόρθωση της βλάβης που προκαλείται ή προκύπτει από εγκληματική συμπεριφορά. [Η επανόρθωση] γίνεται εφικτή μέσα από διαδικασίες που προωθούν τη συμμετοχή και τη συνεργασία.»²² Ομοίως, ο T. Gavrielides (2007:139) περιγράφει την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως «ήθος με πρακτικούς στόχους, ανάμεσα στους οποίους είναι και η αποκατάσταση της βλάβης, περικλείοντας τα μέρη που επηρεάστηκαν σε μια άμεση ή έμμεση συνδιαλλαγή και μια διαδικασία που προωθεί την κατανόηση μέσα από ένα οικειοθελή και ειλικρινή διάλογο».²³

Η απόπειρα διαμόρφωσης ενός ορισμού για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, ο οποίος να βασίζεται είτε στη διαδικασία είτε στα αποτελέσματα ή/και τις αξίες της, ενέχει κινδύνους και αφήνει πολλά περιθώρια κριτικής. Όπως πολύ εύστοχα το θέτει ο Gavrielides (2008:173), η προσκόλληση σε ένα στενό ορισμό που αντιλαμβάνεται την αποκαταστατική δικαιοσύνη αποκλειστικά ως διαδικασία διακινδυνεύει αυτομάτως να αποκλείσει προγράμματα που θεωρούνται «λιγότερο» ή «περισσότερο» ή «μερικώς αποκαταστατικά»²⁴. Από την άλλη πλευρά, όσοι υιοθετούν έναν ορισμό που βασίζεται στα αποτελέσματα διακινδυνεύουν να υπερβούν τα όρια και να συμπεριλάβουν προγράμματα, τα οποία παρόλο που οδηγούν τελικά σε αποκαταστατικά αποτελέσματα (αποζημίωση, εργασία στη κοινότητα), είναι πιθανό να διεξάγονται χωρίς να τηρούνται βασικοί διαδικαστικοί κανόνες της αποκαταστατικής

²¹D.Roche, "The Evolving Definition of Restorative Justice", *Contemporary Justice Review*, Vol. 4, No.3, 4, 2001,pp. 341-353:348.

²²D.W. Van Ness, , *RJ City®: Contemplating a restorative justice system*. Paper presented at Building a Global Alliance for Restorative Practices and Family Empowerment, 5-7 August 2004. Richmond, BC, Canada στο D. Van Ness, "An Overview of Restorative Justice Around the World", Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April 2005, σ.3.

²³Th. Gavrielides, *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), 2007, σ.139.

²⁴Οι Paul McCold και Ted Watchel (1999) σημειώνουν ότι υπάρχουν ποικιλίες αποκαταστατικών προγραμμάτων που κυμαίνονται από "απόλυτα αποκαταστατικά" έως "αρκετά αποκαταστατικά" έως "μερικώς αποκαταστατικά". P. McCold and T. Wachtel "Restorative Justice Theory Validation", paper presented at the 4th International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Leuven, Belgium, October 1999 in: Th. Gavrielides "Restorative justice – the perplexing concept: Conceptual fault-lines and power battles within the restorative justice movement", *Criminology & Criminal Justice*, Vol. 8, No.2, 2008, pp.165-183:173.

δικαιοσύνης (ειρηνική συνδιαλλαγή, ειλικρινής και γόνιμος διάλογος, μετάνοια και συγχώρεση).²⁵

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η Διακήρυξη των Βασικών Αρχών για την Εφαρμογή των Προγραμμάτων Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης σε Ποινικές Υποθέσεις η οποία εγκρίθηκε από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών τον Αύγουστο του 2002, δεν αποτυπώνει τον ορισμό της «αποκαταστατικής δικαιοσύνης». Αντιθέτως, αποδίδει με σαφήνεια τους όρους που έχουν να κάνουν με τα «προγράμματα», τη «διαδικασία», τα «αποτελέσματα», τα «ενδιαφερόμενα μέρη» και τους «διαμεσολαβητές» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.²⁶

Πάντως, παρά τη σύγχυση αναφορικά με το τι ονομάζουμε αποκαταστατική δικαιοσύνη²⁷, όλοι οι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί για αυτή, μοιράζονται μια κοινή ηθική οπτική : ότι η δικαιοσύνη απαιτεί πολύ περισσότερα από την επιβολή των αντιποίνων στον δράστη. Έτσι, η αποκαταστατική δικαιοσύνη ξεκινά από την πεποίθηση ότι οι παραβάτες οφείλουν με κάποιο τρόπο να κάνουν τον κόσμο καλύτερο από ότι τον άφησαν με τις πράξεις τους.²⁸

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ		
ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΕΠΙΚΕΝΤΡΩΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ :	ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΕΠΙΚΕΝΤΡΩΝΟΝΤΑΙ :	
	1. ΣΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	2. ΚΑΙ/Η ΣΤΙΣ ΑΞΙΕΣ
Ορισμοί των: Marshall (1996), Zehr (2002), Cameron (2005)	Ορισμός των Bazemore, Gordon και Walgrave (1999)	Ορισμός των Roche και Declan (2001)
ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΣΥΝΔΥΑΖΟΥΝ ΚΑΙ ΤΑ ΔΥΟ (ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ Η/ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ) : Van Ness (2004) Gavrielides (2007)		

Πίνακας 1.1: Διάκριση των ορισμών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ιδία επεξεργασία.

²⁵T. Gavrielides ό.π., 2008: 173.

²⁶Βλ. ECOSOC Resolution 2002/12, “Basic Principles on the use of restorative justice programs in criminal matters”, 24th of July 2002

²⁷Th. Gavrielides, ό.π., 2007, σ. 44.

²⁸ Βλ. L.W. Sherman, H. Strang, *Restorative Justice: The evidence*, London, The Smith Institute, 2007, σσ.12-15.

2. Ιστορική και ανθρωπολογική επισκόπηση

Στις πρωτόγονες μορφές της ποινικής λειτουργίας, η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου αποτελούσε αυστηρά ιδιωτική υπόθεση ανάμεσα στο δράστη και το θύμα²⁹, καθώς στη συλλογική συνείδηση, τα περισσότερα εγκλήματα ισοδυναμούσαν με σύγκρουση ανάμεσα στους ανθρώπους.³⁰

Τα πρώιμα νομικά συστήματα που αποτέλεσαν τη βάση για το δυτικό ποινικό σύστημα, υπογράμμιζαν την ανάγκη οι δράστες και οι οικείοι τους να ρυθμίζουν τις διαφορές τους με το θύμα και τους συγγενείς του. Παρόλο που το έγκλημα κλόιζε την κοινωνική ευημερία και επιφόρτιζε έτσι την κοινότητα με την υποχρέωση να τιμωρήσει το δράστη, δεν έπληττε πρωτίστως το κράτος, πεποίθηση διαδεδομένη στις μέρες μας, μα το θύμα και την οικογένειά του.³¹ Επιπροσθέτως, οι πρωτόγονες μικρές κοινωνίες ή φυλές δεν ήταν σε θέση να αντέξουν τον αποκλεισμό ή την συνεχιζόμενη διαμάχη στους κόλπους τους, καθώς η πάλη για την επιβίωση χρειαζόταν συνεχή συνεργασία και αμοιβαία υποστήριξη. Οι φυλές πιθανώς προσπαθούσαν να βρουν εποικοδομητικές λύσεις σε εσωτερικές συγκρούσεις και να αποφύγουν όσο το δυνατό περισσότερο τον αποκλεισμό των ατόμων.³² Και καθώς η συλλογική ευθύνη ήταν συνδυασμένη με σοβαρούς κοινωνικούς και οικονομικούς δεσμούς μεταξύ της ομάδας του παραβάτη και του θύματος, η εύρεση μιας λύσης ήταν επιτακτική για την επιστροφή στους πρότερους φυσιολογικούς ρυθμούς. Και η λύση συνήθως γινόταν εφικτή μέσω της εκδίκησης με αίμα, της ανταπόδοσης, της τυπικής ικανοποίησης και της αποκατάστασης.³³

Ο Weitekamp (2003:111) στο βιβλίο του με τίτλο “The History of Restorative Justice”, εστιάζει το ενδιαφέρον του στις ανθρωπολογικές ρίζες των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Ισχυρίζεται ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη υπήρχε ήδη στις «ακέφαλες κοινωνίες» - μη οργανωμένες - όπως ο ίδιος τις αποκαλεί, και στις «πρώτες οργανωμένες κοινωνίες». Προσθέτει ότι κάποια από τα καινούρια προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι στην πραγματικότητα πολύ παλιά. Αναφέρει συγκεκριμένα :

Λαοί γηγενείς, όπως οι Αβορίγινες, οι Ινουί (Εσκιμώοι) και οι Ινδιάνοι

²⁹ Π.Α. Παπαδάτος, *Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την Πολιτεία*, Αθήνα Αντ.Σάκκουλας, 1981.σ.13.

³⁰ H. Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, PA: Herald Press, 2005.σ.99.

³¹ D. Van Ness, “New Wine and Old Wineskins: Four Challenges of Restorative Justice”, *Criminal Law Forum*, Vol.4, No.2, 1993, pp.251-276:253

³² L. Walgrave “*Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*”, London, Willan Publishing, 2008. σ.12

³³ E.G.M. “Weitekamp, “The History of Restorative Justice” in: G. Bazemore and L.Walgrave (eds.), *Restorative Juvenile Justice : Repairing the Harm of Youth Crime*, NY, Criminal Justice Press, 1999.Weitekamp σ. 75.

της Βόρειας και Νότιας Αμερικής χρησιμοποιούσαν τις οικογενειακές συναντήσεις και τις ακροάσεις σε κύκλους. Είναι κάπως ειρωνικό που υποχρεούμαστε, στο τέλος του αιώνα μας να στραφούμε σε μεθόδους και τρόπους επίλυσης των διαφορών, που εφαρμόστηκαν πριν εκατοντάδες χρόνια από τους προγόνους μας.³⁴ (Weitekamp, 2003:111)

Τα συμπεράσματα του Weitekamp συμερίζονται και πολλοί άλλοι ερευνητές. Υποστηρίζουν ότι η σύγχρονη αποκαταστατική δικαιοσύνη διαμορφώθηκε με βάση τους πολιτισμούς των προαποικιακών κοινωνιών της Αφρικής³⁵, των Εβραίων και των Αβοριγίνων, οι οποίοι αντιμετώπιζαν την αντικοινωνική συμπεριφορά με σκοπό την αποκατάσταση και τη θεραπεία και όχι τη τιμωρία.³⁶

Ο Braithwaite (2002:5), στο βιβλίο του “Restorative justice and Responsive Regulation” εκφράζει την πεποίθηση ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη υπήρξε το κυρίαρχο μοντέλο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας για όλους ίσως τους λαούς του κόσμου. Υποστηρίζει ότι σπέρματα της μπορούν να ανιχνευθούν στον πολιτισμό των αρχαίων Αράβων, Ελλήνων και Ρωμαίων, οι οποίοι αποδέχονταν την εν λόγω πρακτική ακόμη και σε περιπτώσεις ανθρωποκτονίας.³⁷

Ειδικότερα, ήδη από τον 4^ο π.Χ. αιώνα, ο Αριστοτέλης εντοπίζει ως βασικότερους στόχους της δικαιοσύνης την άμβλυνση της κοινωνικής ανισότητας και την επίτευξη του ευ ζην, και αναγνωρίζει ως συστατικά στοιχεία της επανορθωτικής διαδικασίας την έκφραση συγνώμης, την κάθαρση, την επιείκεια αλλά και την ανάληψη της ευθύνης από την πλευρά του δράστη. Ο Αριστοτέλης στο τέταρτο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων, στο οποίο κάνει λόγο για τις διάφορες μορφές απονομής της δικαιοσύνης, αναφέρεται και στο Αντιπεπονηθός, το οποίο σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, εισηγήθηκε ο μυθικός Ραδάμανθος,³⁸ αδελφός του Μίνωα, εκφράζοντας την αποδοκιμασία του για το ανταποδοτικό χαρακτήρα αυτού του είδους της δικαιοσύνης. Παράλληλα, ο Σταγειρίτης

³⁴ E. Weitekamp ό.π.,1999,σ.111.

³⁵ «Πολλές προαποικιακές αφρικανικές κοινωνίες είχαν ως πρωταρχικό τους μέλημα να απαλύνουν τις επιπτώσεις του εγκλήματος στο θύμα και στη συνέχεια, με αντισταθμιστικές και όχι τιμωρητικές κυρώσεις, να αντιμετωπίσουν το δράστη». Αναλυτικά, βλ. W. Van Ness, “Restorative Justice”, in: Galaway-Hudson, *Criminal Justice, Restitution and Reconciliation*, New York, Criminal Justice Press, 1990, 251-276:255.

³⁶ Ch. Cunnen “Reparations and Restorative Justice: Responding to the Gross Violation of Human Rights”, in: Strang H. and Braithwaite J. (eds.), *Restorative Justice and Civil Society*, New York: Cambridge University Press, 2001, 83-99:91.

³⁷ J. Braithwaite, ό.π. 2002, σ.5.

³⁸ Στην Κρήτη, η νομοθεσία και η απονομή της δικαιοσύνης ταυτίζονταν με τις μυθικές μορφές του Μίνωα και του Ραδάμανθη. Οι βασικές αρχές του Ραδάμανθη για την απονομή της δικαιοσύνης αποτυπώνονται ως εξής: α) είναι αθώος αυτός που χτυπά, β) να υφίσταται κανείς το κακό που έκανε και γ) να μην δίνονται όρκοι για ασήμαντα πράγματα.

Εύρεση 20/01/2015 στην ιστοσελίδα: http://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/mythology/lexicon/crete/page_005.html

φιλόσοφος διακρίνει τις ποινές σε τιμωρία και κολασμό: η μεν τιμωρία αναφέρεται στην υποχρέωση της πολιτείας να αποκαταστήσει την τιμή του θύματος, ο δε κολασμός αφορά την επιβολή της ποινής στο δράστη του εγκλήματος. Όπως αναφέρει η Β. Αρτινοπούλου, «ο σκοπός της ποινής ήταν διττός: η έναρξη της διαδικασίας της συγχώρεσης του δράστη από την πλευρά των συγγενών του θύματος (αΐδεσις) και παράλληλα η απόσυρση από την πλευρά τους από την αντεκδίκηση (βεντέτα)».³⁹

Ακόμη, στην αρχαία Αθήνα της κλασικής εποχής έγινε κατανοητό από πολύ νωρίς ότι η πιο αποτελεσματική μέθοδος να διευθετηθεί μια διαφορά ήταν η παραπομπή της σε κάποιον τρίτο, η απόφαση του οποίου είχε δεσμευτικό χαρακτήρα για τους αντιδικούντες. Γρήγορα, για να εξασφαλιστεί ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονταν ήταν δίκαιες, κρίθηκε σκόπιμο να συμμετέχουν στη διαδικασία περισσότερα άτομα, τα οποία αντιπροσώπευαν την κοινότητα. Σε αυτό το πνεύμα, οι Αθηναίοι ήδη από τον 6^ο μέχρι και τον 4^ο π.Χ. αιώνα ανέπτυξαν ένα ιδιαιτέρως εξελιγμένο σύστημα δίκης με ενόρκους, που λειτουργούσε βάσει κανόνων που χαρακτηρίζονταν από ακρίβεια και πληρότητα.⁴⁰

Στο ίδιο πνεύμα, στην Ευρώπη μέχρι τον 9ο αιώνα,⁴¹ προκειμένου να περιορισθεί η τρομακτική αντεκδίκηση από την πλευρά του θύματος που ίσχυε μέχρι τότε, αναπτύχθηκε ο θεσμός των διευθετήσεων ή της χρηματικής αποζημίωσης (compositiones), με βάση τον οποίο προκειμένου να επιλυθεί η σύγκρουση, ο δράστης κατέβαλλε στο ίδιο το θύμα και όχι σε κάποιο κρατικό ταμείο κάποιο χρηματικό ποσό.⁴² Το συγκεκριμένο μέτρο αποσκοπούσε πρωτίστως στην αποκατάσταση και λιγότερο στην τιμωρία του δράστη. Την περίοδο εκείνη, εισήχθη ακόμη ο θεσμός της ταυτοπάθειας (jus talionis) που είχε ως στόχο να μετριάσει και να οριοθετήσει την τιμωρία επιβάλλοντας στο δράστη κακό ανάλογο με αυτό που προκάλεσε.⁴³ Τελικά, όπως καταμαρτυρούν πολλά σχετικά κείμενα, η αποκατάσταση και η αποζημίωση αποτελούσαν τότε πολύ κοινές συμφωνίες, ακόμη και για εγκλήματα κατά της ζωής.⁴⁴

Μια αποφασιστική απομάκρυνση από την αποκαταστατική προσέγγιση συνέβη όταν οι Νορμανδοί κατέκτησαν το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης στο τέλος του Μεσαίωνα.⁴⁵ Μετατρέποντας το

³⁹ Β. Αρτινοπούλου, «Η αξία του δικαίου στην οικογένεια και την κοινωνία», *Εγκέφαλος*, Τευχ.49, 2012, σσ 91-97:92-93, Εύρεση στις 20/01/2015 στην ιστοσελίδα <http://www.enkephalos.gr/pdf/49-4-01g.pdf>

⁴⁰ Περισσότερες λεπτομέρειες για το αττικό δίκαιο βλ. D.M. MacDowell, *Το Δίκαιο στην Αθήνα των Κλασικών Χρόνων*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα, 2009, σ. 17-43.

⁴¹ Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του ποινικού νόμου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ.350.

⁴² Ν. Κουράκης, «Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια» στο: *Μνήμη Ν.Χωροφά, Η.Γάφου, Κ.Γαρδίκας*, τόμος Β', Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, 153-185:183.

⁴³ βλ. Π.Α.Παπαδάτος ό.π., 1981, σ.14. και Ν. Κουράκης *Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, 2^η έκδοση, Αθήνα, Αντ.Σάκκουλας, 1985, σ.74-78.

⁴⁴ Η. Zehr ό.π., 2005, σ.99.

⁴⁵ D.W. Van Ness, *“Crime and Its Victims: What We Can Do?”*, Downers Grove, Illinois, Intervarsity Press., 1986,

έγκλημα σε θέμα πίστης και αφοσίωσης ή θεωρώντας το ως έγκλημα εναντίον του βασιλιά, και όχι ως κάτι κακό που προκλήθηκε σε βάρος κάποιου άλλου ανθρώπου, η μοναρχία διατηρούσε με αυτό το τρόπο την επικυριαρχία της στο λαό.⁴⁶ Ουσιαστικά, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η νομική πρακτική που αναγνώριζε ότι το θύμα έπρεπε να αποζημιωθεί από το δράστη για την προσωπική ζημία που υπέστη, άλλαξε.⁴⁷ Στην πραγματικότητα, οι βασιλείς «έκλεψαν» τα εγκλήματα από τα θύματα πολύ πριν να είναι σε θέση να προσφέρουν προστασία ως αντάλλαγμα.⁴⁸ Σύμφωνα με την H. Strang και τον L. Sherman, «η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξαφανίστηκε από την περιοχή του Βόρειου Ατλαντικού όταν οι βασιλείς θεώρησαν προσοδοφόρο να καθιερώσουν την «ειρήνη στο όνομα του βασιλιά», για την οποία έπαιρναν την αποζημίωση που μέχρι τότε εισέπραττε το θύμα».⁴⁹ Τελικά, σταδιακά το θύμα έμεινε εκτός της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης και ως βασικά συστατικά στοιχεία του εγκλήματος αναγνωρίζονταν αποκλειστικά ο δράστης και το κράτος. Έτσι το κράτος ήταν αυτό που επέβαλλε την ποινή στο δράστη, συγκεντρώνοντας τη νομοθετική και τη δικαιοδοτική εξουσία.⁵⁰ Όπως εύστοχα το θέτει ο D. Van Ness «ένα νέο μοντέλο εγκλήματος αναδύθηκε, με μοναδικά ενδιαφερόμενα μέρη τη κυβέρνηση και το δράστη».⁵¹

Η ανάγκη για την ύπαρξη κάποιας μορφής αποζημίωσης που, σε συνδυασμό με τη τιμωρία, θα απέδιδε δικαιοσύνη και θα συντελούσε στην αναμόρφωση του δράστη αναγνωρίστηκε εκ νέου ήδη από τον 16ο αιώνα. Τότε, ο T. Moore προτείνει στην Ουτοπία του η αποκατάσταση να αποδίδεται «στο σωστό δικαιούχο, και όχι όπως γίνεται σε άλλες χώρες, στο βασιλιά».⁵²

Το αίτημα για τη μέριμνα και την αποκατάσταση του θύματος τίθεται ξανά στο προσκήνιο στα τέλη του 18ου αιώνα, από τους ιταλούς θετικιστές του ποινικού δικαίου. Οι Bentham, Beccaria, Garofalo, και Ferri δίνουν πρωταρχική θέση στο θύμα, μέσα στα πλαίσια της διαδικασίας απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και υπογραμμίζουν την υποχρέωση του κράτους να καταβάλλει αποζημίωση για την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη το θύμα.⁵³

Η βαθιά ριζωμένη πεποίθηση ότι το έγκλημα αποτελεί προσβολή εναντίον του κράτους, που επικράτησε όταν το τελευταίο ανέλαβε ολοκληρωτικά την ποινική λειτουργία, οδήγησε στο διαχωρισμό των δικαιωμάτων του θύματος από το ποινικό δίκαιο. Η αποζημίωση του θύματος αποχωρίστηκε οριστικά από την ποινή και μετατέθηκε στο χώρο του αστικού δικαίου ως απλή

σ.66.

⁴⁶J. Braithwaite, ό.π., 2002, σ.5.

⁴⁷ D.W. Van Ness, ό.π., 1990, “Restorative Justice” , σ.257.

⁴⁸ N. Christie , “Conflicts as Property”, *British Journal of Criminology*, 1977, Vol.17, No.1, 1977, pp. 1-15:7-8.

⁴⁹H. Strang, L.W.Sherman “Repairing the Harms: Victims and Restorative Justice”, *Utah law Review*, Vol.15, 2003, pp.15-42:16.

⁵⁰ D.W. Van Ness, ό.π., 1990, σ.257.

⁵¹ D.W. Van Ness, ό.π., 1990, σ.257.

⁵² Π.Α. Παπαδάτος ό.π., 1981, σ.51.

⁵³ Π.Α.. Παπαδάτος , 1981,σ.19-21.

αστική απαίτηση. Κατά αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε στο Ηπειρωτικό Δίκαιο ο θεσμός της πολιτικής αγωγής, ο οποίος επεκράτησε μεν σε όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα, με ένα όμως τυπικό και περιορισμένο, στην πραγματικότητα, ρόλο, καθώς το θύμα στην πράξη ουδέποτε αποζημιωνόταν.⁵⁴

Τα ίχνη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη σύγχρονη εκδοχή της μπορούν να αποδοθούν στις αντιδράσεις που προκάλεσε τόσο το ανταποδοτικό όσο και το αναμορφωτικό μοντέλο της ποινικής δικαιοσύνης.⁵⁵ Επιπλέον, στις αρχές της δεκαετίας του 1950 άρχισε να αναγνωρίζεται η ανάγκη για μια πιο ενεργό συμμετοχή του θύματος στην διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.⁵⁶ Στον απόηχο των συνεπειών του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, με την ανθρώπινη ζωή να αποκτά εύλογα πρωταρχική αξία, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκφράζει το γενικό κλίμα της εποχής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι πατέρες της Θυματολογίας, του επιστημονικού κλάδου που ασχολείται με την μελέτη του θύματος τόσο κατά την τέλεση του εγκλήματος όσο και κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης,⁵⁷ Hans von Hentig και Benjamin Mendelsohn, παρόλο που δεν έκαναν άμεσες αναφορές στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, ήταν οι πρώτοι που άνοιξαν το δρόμο, τονίζοντας τις αδυναμίες του σύγχρονου συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε σχέση με τα δικαιώματα των θυμάτων.⁵⁸ Πιο συγκεκριμένα, η θυματολογία και η αποκαταστατική δικαιοσύνη σε καμία περίπτωση δεν ταυτίζονται, εντούτοις η πρώτη συνέβαλε σε μια πιο ενεργό και συγκροτημένη ενασχόληση με τον άλλο πόλο του εγκλήματος, το θύμα, σε επίπεδο επιστημονικό, νομοθετικό, δικαστικό και πολιτικό.

Σύμφωνα με τη C. Menkel-Meadow (2007:10.3) η επανορθωτική δικαιοσύνη ως κοινωνική πρακτική και κίνημα ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 ως απάντηση σε ένα ιδιαίτερα σκληρό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο εθεωρείτο αναποτελεσματικό τόσο στον έλεγχο του εγκλήματος όσο και στην αναμόρφωση των παραβατών. Οι πρώτοι προασπιστές του ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, προοδευτικοί φορείς του ποινικού συστήματος, δικηγόροι και δικαστές, ψυχολόγοι και ακτιβιστές από διάφορους χώρους.⁵⁹

⁵⁴ Π.Α.Παπαδάτος.π., 1981, σ.31-32.

⁵⁵ Menkel-Meadow C. "Restorative Justice:What is it and Does it work?", *Annual Review of Law and Social Science*, Vol.3,2007, pp. 3:10. 1-10.27:10.6.

⁵⁶ Αιτιολογική Έκθεση της Έκθεσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου με σκοπό την έκδοση απόφασης του Συμβουλίου για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Δικτύου εθνικών σημείων επαφής για την αποκαταστατική δικαιοσύνη στις 24.03.2003.

⁵⁷ Β. Αρτινοπούλου και Α. Μαγγανάς, «Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη,1996, σσ.15-18.

⁵⁸ T. Gavrielides ό.π., 2007, σ.21.

⁵⁹ C. Menkel-Meadow ό.π.2007,σ.10.3.

Τελικά, ως συνέπεια του κλίματος της εποχής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη άρχισε να εφαρμόζεται ως πρακτική στις αρχές του 1970.⁶⁰ Οι πρώτες πρωτοβουλίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 αφορούσαν προγράμματα συμφιλίωσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα. Τυπικά δεν προσανατολιζόνταν προς τη κοινότητα και, αντίθετα, επικεντρώνονταν στο να επαναφέρουν την αρμονία ανάμεσα στα δυο αυτά μέρη.⁶¹

Πιο συγκεκριμένα, με αφετηρία τη Νέα Ζηλανδία, η πρακτική της διαμεσολάβησης έκανε την εμφάνισή της στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ως απάντηση στις ανησυχίες που εξέφραζαν οι Μαόρι ότι πάρα πολλοί νέοι άνδρες από τη φυλή τους κατέληγαν στη φυλακή από το δυτικό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Αυτό αντιμετωπίστηκε με την ενεργοποίηση παραδοσιακών μηχανισμών των Μαόρι για την επίλυση διαφορών. Οι μηχανισμοί αυτοί επικεντρώνονταν στην κοινωνική ενσωμάτωση των δραστών μέσω τελετουργικών πράξεων και όχι μέσω των συμβατικών διαδικασιών της ποινικής δικαιοσύνης. Η επιτυχία αυτού του «πειράματος» οδήγησε στην υιοθέτηση παρόμοιων μεθόδων σε περιοχές της Αυστραλίας, οι οποίες αντιμετώπιζαν επίσης προβλήματα υπερεκπροσώπησης γηγενών στα δικαστήρια και στις φυλακές. Παρόμοιες επιτυχημένες ιστορίες στην Αυστραλία είχαν ως αποτέλεσμα την περαιτέρω εξάπλωση της αποκαταστατικής διαμεσολάβησης στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και, στις αρχές του 1990, την Μεγάλη Βρετανία.⁶² Τα πειραματικά προγράμματα συμφιλίωσης και διαμεσολάβησης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα καθιερώθηκαν παράλληλα ή μέσα στα πλαίσια του ποινικού συστήματος, κάποια ως κατά παρέκκλιση διαδικασίες για μικρές παραβάσεις, κάποια άλλα ως ανεξάρτητες διαδικασίες.⁶³

3. Το θεωρητικό υπόβαθρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της επανορθωτικής δικαιοσύνης σε ένα μεγάλο βαθμό έχει αναπτυχθεί μέσα από την πράξη, με συνέπεια να μην υπάρχει μια και μοναδική απόδοση του ορισμού της, ένας συγκεκριμένος τύπος διαδικασίας, μια και μόνη θεωρία.⁶⁴ Από την άλλη πλευρά, όπως εύστοχα

⁶⁰T. Gavrielides ό.π., 2007,σ.21.

⁶¹L. Kurki, "Restorative and community justice in the United States." *Crime. & Justice*, Vol.27,2000, pp. 235-270:266

⁶²G. Johnstone, "Restorative Justice, Shame and Forgiveness", *Liverpool Law Review*, Vol.21, 1999, 197-216.198.

⁶³C. Menkel-Meadow ό.π., 2007.σ.10.7.

⁶⁴Ashworth A., "Responsibilities, Rights and Restorative Justice", *British Journal of Criminology*, Vol.42, No 3, 2002,

επισημαίνουν οι Mantle et al (2005:23) η προσπάθεια να συνδεθούν τα προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με την εγκληματολογική θεωρία έχει αποδειχθεί δύσκολο επίτευγμα για πολλούς λόγους: πολλές περιγραφές προγραμμάτων αρκούνται σε περιορισμένες παραπομπές στο θεωρητικό ή φιλοσοφικό υπόβαθρο, ενώ ανακοινώσεις αναφορικά με τους στόχους και τους σκοπούς, τη λογική, τις διαδικασίες και τα μοντέλα παρέμβασης είναι συνήθως ασαφείς και δεν ανταποκρίνονται σε αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα.⁶⁵

Με δεδομένες τις παραπάνω ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς που θέτουν, συλλέχτηκαν,⁶⁶ μέσα από την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, οι εγκληματολογικές θεωρίες εκείνες που οικοδομούν το βασικό θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας, των ιδεών και των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, δεν αγνοήθηκε το γεγονός ότι η θεωρία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δέχτηκε σημαντική ώθηση από κινήματα του πρόσφατου παρελθόντος, τα οποία κατέδειξαν τις αδυναμίες του συμβατικού ποινικού συστήματος και επιχείρησαν να ανιχνεύσουν νέους τρόπους απονομής της δικαιοσύνης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αφενός τα κινήματα – προπομποί της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αλλά και τα θεωρητικά ρεύματα που τη στηρίζουν.

Αναλυτικότερα, σκιαγραφούνται οι ιδιαίτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες (κοινωνική ανισότητα, καταπίεση των ασθενέστερων μειονοτικών ομάδων, άνιση μεταχείριση γυναικών, κακοποίηση και επιβολή βίας σε γυναίκες, παιδιά, έγχρωμους, κρατούμενους στις φυλακές) που επέφεραν τις ζυμώσεις για αλλαγές σε πολλούς τομείς σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο,

578-595:578.

⁶⁵G. Mantle, D. Fox, K.D. Dhami, “Restorative Justice and Three Individual Theories of Crime”, *Internet Journal of Criminology*, 2005, σ. 23.

⁶⁶ Βλ. παρακάτω **Η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος (Reintegrative theory)** Braithwaite J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989 **Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου**, Hirschi T., *Causes of delinquency*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969. **Η θεωρία της ουδετεροποίησης**, Sykes M. and Matza D. “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency”, *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6 (Dec., 1957), pp. 664-670, **Η δημοκρατική θεωρία** (Republican theory Braithwaite and Pettit, 1990), Karstedt Susanne (2011), “Our sense of justice. Values, justice and punishment” in Parmentier S., Walgrave L., Aertsen I., Maesschalck J., Paoli L. (eds.), *The Sparking Discipline of Criminology: John Braithwaite and the Construction of Critical Social Science and Social Justice*, Leuven University Press, Leuven, pp. 33-58, Pettit, P., (1997), *Republicanism: A Theory of Freedom and Government.*, Oxford: Oxford University Press στο Pettit, P., (2003), *Deliberative Democracy, the Discursive Dilemma, and Republican Theory*, Philosophy, Politics and Society, **Η θεωρία της διαδικαστικής δικαιοσύνης**. (Procedural justice, Tyler 1990), Vidmar Neil, (1990), “The Origins and Consequences of Procedural Fairness”, *Law and Social Inquiry*, Vol.15:4, pp.877-892, **Η θεωρία της περιφρόνησης**. (Defiance theory Sherman, 1993), Paternoster R., Brame R., Bachman R., Sherman W.L. (1997), “Do Fair Procedures Matter? The Effect of Procedural Justice on Spouse Assault”, *Law and Society Review*, Wiley-Blackwell, Vol.31:1, pp.163-204:169. <http://www.jstor.org/stable/3054098> retrieved on 29/10/2012., Sherman, L. (1993) ‘Defiance, Deterrence and Irrelevance: A Theory of the Criminal Sanction’, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, pp.445–73 στο Braithwaite J. (2000), “Shame and criminal justice”, *Canadian Journal of Criminology*, Vol.42:3, Academic Research Library, pp.281-298., **Η θεωρία της επικοινωνίας**. (Communicative theory Duff, 2000), Duff R.A. (1996), “*Penal Communications: Recent Work in the Philosophy of Punishment*”, *Crime and Justice*, Vol.20, pp.: 1-97:4-5.

συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου απονομής της δικαιοσύνης. Έτσι, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο κίνημα υπέρ των θυμάτων, που διεκδικούσε, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα τους για αποζημίωση και δίκαιη μεταχείριση και στο μοντέλο της άτυπης δικαιοσύνης, με κύριο εκφραστή το Νορβηγό Nils Christie, που διεκδικούσε την άρση του ελέγχου των συγκρούσεων από το κράτος και τα δικαστήρια και την διάθεσή του στους πραγματικούς δικαιούχους, το δράστη και το θύμα. Ακόμη, θα παρουσιαστεί η άνοδος της ιδέας της αποκατάστασης κατά τη δεκαετία του 1970, με κύριο εκπρόσωπο τον ψυχολόγο Dr Albert Eglash, ο οποίος πρέσβευε ότι πρέπει να ενθαρρυνθούν οι σχέσεις ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα του, με απώτερο στόχο την ομαλή κοινωνική επανένταξη του πρώτου και την καταπολέμηση του στιγματισμού του εξαιτίας της φυλάκισης του, αλλά και την πιο ενεργό συμμετοχή του θύματος. Η αναφορά στους προπομπούς της αποκαταστατικής δικαιοσύνης κλείνει με δύο κινήματα, αυτό του καταργητισμού και το φεμινιστικό, που εμφανίστηκαν τις δεκαετίες του 1960 και 1970 για να εγείρουν την αντίθεσή τους στον τρόπο που αντιμετωπίζονται από το ποινικό σύστημα οι κοινωνικά ασθενέστεροι (οικονομικά αδύναμοι, έγχρωμοι, γυναίκες) και να διεκδικήσουν αλλαγές προς όφελος των ομάδων, των οποίων τα δικαιώματα προασπίζονταν.

Ακολουθούν οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που στηρίζουν το οικοδόμημα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και φωτίζουν επιμέρους πτυχές της. Η ανάλυση περιλαμβάνει τη θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος (Reintegrative theory), τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, τη θεωρία της ουδετεροποίησης, τη δημοκρατική θεωρία (Republican theory Braithwaite and Pettit, 1990), τη θεωρία της διαδικαστικής δικαιοσύνης (Procedural justice, Tyler 1990), τη θεωρία της επικοινωνίας (Communicative theory Duff, 2000) και τη θεωρία της περιφρόνησης. (Defiance theory, Sherman, 1993). Καθεμία από αυτές προσεγγίζει από διαφορετική οπτική και επιχειρεί να εξηγήσει την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τον τρόπο που αντιμετωπίζει το θύτη, το θύμα και αποκαθιστά την κοινωνική αδικία που συντελέστηκε.

3.1 Τα κινήματα-πρόδρομοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Αρκετά ρεύματα ακτιβιστών προώθησαν την ιδέα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ενώ πολλά κοινωνικά κινήματα που ήταν ενεργά από τη δεκαετία του 1950 μέχρι και τη δεκαετία του 1970 άσκησαν εξίσου μεγάλη επιρροή. Οι Daly και Immarigeon (1998:5) θεωρούν ως σημαντικά σημεία εκκίνησης για την αποκαταστατική δικαιοσύνη το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων (civil rights

movement) και το γυναικείο κίνημα. (women's movement).⁶⁷ Το πρώτο βασίστηκε κυρίως στις κριτικές για τη ρατσιστική αντιμετώπιση εκ μέρους της αστυνομίας, των δικαστηρίων και του σωφρονιστικού συστήματος. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, επικρατούσε η πεποίθηση ότι η φυλετική κυριαρχία των λευκών διατηρείτο μέσα από την υπερεκπροσώπηση των Αφρικανών – Αμερικανών και άλλων μειονοτικών ομάδων στις φυλακές. Οι αυτόχθονες πληθυσμοί στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Νότια Αφρική θεωρούσαν και αυτοί με τη σειρά τους τις ισχύουσες πρακτικές του ποινικού συστήματος ως μεθόδους διατήρησης της δύναμης των αποικιοκρατών. Οι συγκεκριμένες θέσεις ήταν η αφετηρία για τα κινήματα υπέρ της αποφυλάκισης, συμπεριλαμβανομένων και των δικαιωμάτων των φυλακισμένων, υπέρ των εναλλακτικών του εγκλεισμού σε σωφρονιστικά ιδρύματα και της κατάργησης της φυλακής. Παράλληλα, τα κινήματα αυτά ασκούσαν κριτική στους τρόπους με τους οποίους οι πρακτικές του ποινικού συστήματος διαρκώς έκαναν διακρίσεις σε βάρος των μειονοτικών ομάδων.

Και ενώ η κριτική που ασκούσαν οι αυτόχθονες και οι εθνικές μειονοτικές ομάδες στις πρακτικές του συστήματος δικαιοσύνης ήταν κυρίως επικεντρωμένες στις εμπειρίες και τη μεταχείριση που αντιμετώπιζαν οι κατηγορούμενοι δράστες, το γυναικείο κίνημα εστίαζε την προσοχή του στη βία εναντίον των γυναικών και των παιδιών και στην κακομεταχείριση των θυμάτων μέσα στα πλαίσια του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης.⁶⁸ Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, οι καμπάνιες για τη βία σε βάρος των γυναικών ήταν κεντρικής σημασίας στις φεμινιστικές οργανώσεις, οι οποίες ήταν οι πρώτες που έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου για την αντιμετώπιση του θύματος στην ποινική διαδικασία.⁶⁹ Οι φεμινίστριες, επίσης, ασχολήθηκαν και με τα δικαιώματα των κρατουμένων.⁷⁰

Από την άλλη πλευρά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη στηρίζει τα θεμέλιά της και στις παραδοσιακές ειρηνευτικές διαδικασίες πολλών αυτοχθόνων λαών. Όπως παρατηρεί η Nicholl (1999:95) η επιβολή σε ολόκληρο τον κόσμο των δυτικοφερμένων δικαιοσύνης συστημάτων διάβρωσαν μεθόδους επίλυσης διαφορών που χρησιμοποιούνταν από τους Αβοριγίνες, τους Μαόρι, τους προαποικιακούς λαούς της αφρικανικής ηπείρου, τους αρχαίους Εβραίους και τους λαούς των Πρώτων Εθνών στον Καναδά, τα οποία αποτελούσαν ταυτόχρονα κομμάτια θρησκευτικών παραδόσεων εκατοντάδων ετών, και τα οποία προωθούσαν την αποκατάσταση και τη θεραπεία για

⁶⁷K. Daly and R. Immarigeon, “The past, present, and future of restorative justice: some critical reflections.” *The Contemporary Justice Review*, Vol, No.1, 1998, pp.21-45:5.

⁶⁸K. Daly and J. Stubbs “Feminist theory, feminist and anti-racist politics, and restorative justice” in: Johnstone G and Van Ness (eds), *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2007, pp. 149-170:152.

⁶⁹Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την κριτική που άσκησαν τα φεμινιστικά κινήματα στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της βλέπε σελ. 60-63 της παρούσας μελέτης.

⁷⁰K. Daly and R. Immarigeon ό.π. ,1998, p.5-6.

την αντιμετώπιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, παρά την τιμωρία.⁷¹

Ουσιαστικά, πολλοί θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι οι πρακτικές που ακολουθούσαν οι αυτόχθονες λαοί διαφόρων χωρών ενίσχυσαν την αποκαταστατική δικαιοσύνη, υπό την έννοια ότι κατέδειξαν πως η δικαιοσύνη δεν ισοδυναμεί με την επιβολή του αντίστοιχου πόνου, αλλά με την επανόρθωση της βλάβης. Στην ανάμνηση αυτών ακριβώς των πρακτικών αποδίδουν οι Van Ness και Strong (1997), την ευρεία αποδοχή που δέχτηκαν σε πολλές μη δυτικές χώρες, τόσο η θεωρία όσο και οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.⁷²

3.1.1 Το κίνημα για τα δικαιώματα του θύματος

Η αύξηση της εγκληματικότητας, η απόρριψη του αναμορφωτικού μοντέλου της ποινικής δικαιοσύνης ως απάντησης στο έγκλημα, η ανάδειξη των κεντροαριστερών στην πολιτική σκηνή της Μ. Βρετανίας και της Β. Αμερικής και η άνοδος του φεμινιστικού κινήματος στις δεκαετίες του 1960 και 1970 ενίσχυσαν το πολιτικό ενδιαφέρον για τη μεταρρύθμιση του ποινικού συστήματος και έφεραν παράλληλα στο προσκήνιο τα συμφέροντα των θυμάτων.⁷³ Να σημειωθεί ότι, ήδη από το 1951, η Βρετανίδα Margery Fry (1874-1958) είχε εκφράσει τους προβληματισμούς της για τη θέση του θύματος στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και είχε επισημάνει την ανάγκη για την αποζημίωση του θύματος από το κράτος.⁷⁴ Οι προσπάθειες της τελικά οδήγησαν στη δημιουργία προγραμμάτων για την αποζημίωση των θυμάτων από το κράτος στη Νέα Ζηλανδία και τη Μ. Βρετανία, τα οποία αποτέλεσαν πρότυπα για αντίστοιχα προγράμματα σε πολλές άλλες χώρες.⁷⁵ Από τότε, οι περισσότερες χώρες, ανεξάρτητα από το νομικό τους σύστημα, διαθέτουν νομικές διατάξεις για την αποζημίωση και αποκατάσταση του θύματος.⁷⁶

⁷¹Nicholl, C. G. *Community Policing, Community Justice, and Restorative Justice: Exploring the Links for the Delivery of a Balanced Approach to Public Safety*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 1999, pp.113-167: 93-95 και A. Cameron, *Restorative Justice: A Literature Review*, The British Columbia Institute Against Family Violence, Vancouver, 2005.p.5.

⁷² D.W. Van Ness and K. Strong Heetderks., *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*, 4th edition, New Providence, NJ : LexisNexis : Anderson Pub, 2010, σ.13-14.

⁷³Goodey, J.(2005) *Victims and Victimisation: Research, Policy and Practice*. Harlow: Pearson Longman στο Green S.(2006) "The victims movement and restorative justice",pp.171-187:173.στο G.Johnstone and D.Van Ness (eds.) *Handbook of Restorative Justice*, Willan Publishing,UK.

⁷⁴T. Gavrielides,ό.π. 2007,σ.21.

⁷⁵E.Weitekamp, ό.π., 2001,σ.150.

⁷⁶Στην πράξη, όμως, αυτές οι διατάξεις είναι ανεπαρκείς, δεδομένου ότι ο δράστης πρέπει αφενός να συλληφθεί και να καταδικαστεί για την πράξη του και αφετέρου να είναι στην οικονομική εκείνη θέση που θα του επιτρέψει να πληρώσει την αποζημίωση. Για λεπτομέρειες βλ.R. F. Sparks, *Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων*, μτφρ. Χ.Τσουραμάνη, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985,σ.21-22 και Αρτινοπούλου Β. και Μαγγανά Α., ό.π. 1996.

Ωθηση στο κίνημα υπέρ των θυμάτων έδωσαν ακόμη οι προσπάθειες βελτίωσης τόσο των απόψεων που είχε διαμορφώσει το κοινωνικό σύνολο για το ποινικό σύστημα⁷⁷ όσο και της εμπειρίας που είχαν από αυτό τα θύματα εγκλημάτων. Για να αντιμετωπιστούν με κάποιο τρόπο αυτές οι τραυματικές εμπειρίες και για να ενθαρρυνθούν τα θύματα να καταγγέλλουν σε μεγαλύτερο ποσοστό τη θυματοποίησή τους, ελήφθησαν σε Ηνωμένες Πολιτείες και Μ. Βρετανία μια σειρά από μέτρα, που συμπεριελάμβαναν μεταξύ άλλων τη θεραπεία των θυμάτων βιασμού, τον καλύτερο προγραμματισμό των ακροάσεων και την επαρκή ενημέρωση των θυμάτων στα διάφορα στάδια της υπόθεσής τους. Αυτές οι βελτιώσεις προωθήθηκαν παράλληλα σε διεθνές επίπεδο από τον ΟΗΕ και αργότερα από το Συμβούλιο της Ευρώπης.⁷⁸ Συγκεκριμένα, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1985, με τη Διακήρυξη των Βασικών Αρχών για τη Δικαιοσύνη των Θυμάτων Εγκλήματος και Κατάχρησης Εξουσίας υπογράμμισε την ανάγκη για διεθνή και αποτελεσματική αναγνώριση των δικαιωμάτων των θυμάτων που εμπλέκονται στο δικαστικό σύστημα. Ως τέτοια όρισε την ενημέρωση, την επανόρθωση, τη στήριξη και την ευχέρεια να εκφράζουν τις απόψεις τους κατά την ποινική διαδικασία.⁷⁹ Εκτός από τους διακρατικούς οργανισμούς που έδειξαν ενδιαφέρον για τα δικαιώματα του θύματος και τη θέση του στην ποινική διαδικασία με την υιοθέτηση σχετικών διακηρύξεων και συμβάσεων,⁸⁰ δραστηριοποιούνται πλέον διάφοροι μη κυβερνητικοί οργανισμοί που παρέχουν βοήθεια και ενημέρωση στα θύματα εγκλημάτων, όπως είναι το European Forum for Victims Services και το Victim Support Europe στην Ευρώπη και το National Organization for Victim Assistance στις ΗΠΑ.

Η αναγνώριση ότι τα θύματα παραμελούνται στη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί, εξάλλου, έναν από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στην αναβίωση της επανορθωτικής δικαιοσύνης και ταυτόχρονα ένα ισχυρό επιχείρημα για τους υποστηρικτές της.⁸¹ Έτσι, πολλοί υπέρμαχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εξέφρασαν από νωρίς τις ανησυχίες τους για το ρόλο του θύματος και την άριστη μεταχείριση του στη διαδικασία απονομής της

77

Ε. Λαμπροπούλου, ό.π.1999, σ.351.

⁷⁸Green S., ό.π., 2006, pp.171-187:174.

⁷⁹Για τη Διακήρυξη βλ. <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>. Εύρεση στις 19/02/2011.

⁸⁰Όπως για παράδειγμα η Απόφαση-Πλαίσιο σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων στις ποινικές διαδικασίες, που υιοθετήθηκε τον Μάρτιο του 2001, με την οποία προωθούνται τα δικαιώματα των θυμάτων στην πληροφόρηση, στην προστασία και στην παροχή διευκολύνσεων στην επικοινωνία, όταν τίθεται θέμα διαφορετικής γλώσσας.(για περαιτέρω ανάλυση βλ. παρακάτω).

⁸¹H. Strang, L.W. Sherman, ό.π., (2003) p.15-16.

δικαιοσύνης, και υπογράμμισαν την ανάγκη να συμπεριληφθούν τα συμφέροντα των θυμάτων σε μια ευρύτερη ιδεολογική και πολιτική ατζέντα.⁸²

Ο Charles Barton (2000:41) στο άρθρο του “Theories of Restorative Justice”, αναφέρεται στη φιλοσοφία του συμβατικού ποινικού συστήματος, σύμφωνα με την οποία οι πλέον κατάλληλοι να καθορίσουν την ορθότερη και δικαιότερη απάντηση σε μια εγκληματική πράξη, είναι οι επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης. Ο ίδιος, ωστόσο, αντιπαραβάλλει την άποψη πως οι επαγγελματίες αυτοί, όσο ικανοί και αν είναι, δεν γνωρίζουν σε βάθος τις ιδιαίτερες ανάγκες του δράστη και του θύματος ώστε να προσφέρουν επαρκείς και εποικοδομητικές απαντήσεις, όπως είναι σε θέση να πράξουν οι οικείοι τους. Επιπροσθέτως, οι λύσεις που παρέχουν, ειλημμένες μέσα από τυπικές και γραφειοκρατικές διαδικασίες, είναι συνήθως αντιπαραγωγικές και αναποτελεσματικές για ανθρώπους που βρίσκονται ήδη σε πολύ δύσκολη θέση. Τελικά, οι αποφάσεις που επιβάλλονται, ακόμη και αν είναι κατάλληλες, δεν ικανοποιούν τους ενδιαφερόμενους στο βαθμό που θα τους ικανοποιούσε μια απόφαση, που θα λαμβάνονταν και με τη δική τους συμμετοχή. Η παραδοσιακή διαδικασία αποξενώνει τον δράστη και το θύμα, τους αποδυναμώνει, προκαλώντας τελικά αισθήματα θυμού, μίσους και φόβου. Ο Barton καταλήγει ότι το παραδοσιακό ποινικό σύστημα, βασισμένο σε μια απαρχαιωμένη θεωρητική βάση, δεν κατορθώνει να αναγνωρίσει ότι οι εγκληματικές πράξεις βάλουν συγκεκριμένα άτομα, τα θύματα. Αυτά, κατά την άποψή του, νομιμοποιούνται να είναι οι πρωταρχικοί ενάγοντες ενάντια στον δράστη.⁸³

Σύμφωνα με τον H.Zehr (2005:81) στο ποινικό σύστημα «το έγκλημα ορίζεται ως αδίκημα ενάντια στο κράτος. Το κράτος, όχι το άτομο, ορίζεται ως το θύμα. Το κράτος, και μόνο αυτό, έχει τη δυνατότητα να αντιδράσει.» Σχηματικά αυτό θα μπορούσε να απεικονιστεί ως εξής: ένας πληρεξούσιος επαγγελματίας εκπροσωπεί το δράστη και αντιμάχεται κάποιον άλλο επαγγελματία – εκπρόσωπο του κράτους, ενώ ένας τρίτος επαγγελματίας, ο δικαστής έχει αναλάβει το ρόλο του διαιτητή. Σε αυτή την εξίσωση το θύμα απουσιάζει. «Το θύμα είναι μόνο η υποσημείωση στη διαδικασία απονομής της ποινικής διαδικασίας, που από νομική άποψη είναι απαραίτητο μόνο εάν πρέπει να παρουσιαστεί ως μάρτυρας[...]. Και εάν τα θύματα δεν αποτελέσουν συστατικά στοιχεία

⁸²S. Green ό.π., 2006, pp.171-187:171.

⁸³ C. Barton, “Theories of Restorative Justice”, *Australian Journal of Professional and Applied Ethics*, Vol.2, No.1, July, 2000, pp.41-53:41-42.

στον ορισμό του εγκλήματος, θα εξακολουθήσουν να είναι περισσότερο πόνια παρά συμμετέχοντες», εκτιμά ο Zehr.⁸⁴

Ένας ακόμη υπέρμαχος της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ο M.Wright θεωρεί ομοίως ότι η διαδικασία που τηρείται μέσα στα πλαίσια της ποινικής δικαιοσύνης δεν αντιμετωπίζει αποτελεσματικά το θύμα, καθώς το τελευταίο αναγκάζεται να τηρεί στάση αναμονής, χωρίς επαρκή ενημέρωση και χωρίς εξηγήσεις. Συχνά πρέπει να υπομείνει αγχωτικές ερωτήσεις από την πλευρά των συνηγόρων. Ο Wright πιστεύει ότι, παρόλο που έχουν γίνει προσπάθειες να βελτιωθεί η κατάσταση, η διαδικασία εξακολουθεί να είναι επικεντρωμένη στο δράστη. Αντιπαραβάλλει το παράδειγμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η οποία έχει ως σημείο εκκίνησης το θύμα, θέτει ως προτεραιότητα να προσφέρει βοήθεια στο πρόσωπο που επλήγη, ενώ η αντιμετώπιση του δράστη έρχεται δεύτερη.⁸⁵

Οι H. Strang L. και Sherman (2003:17) σημειώνουν ότι το ανταποδοτικό ποινικό σύστημα αποκλείει εσκεμμένα τα θύματα από την ποινική διαδικασία. Η δικαιολογία είναι ότι τα θύματα είναι πιθανό να θέσουν σε κίνδυνο τις προσπάθειες των δικαστηρίων να αποδώσουν δικαιοσύνη στους δράστες. Ισχυρίζονται ακόμη ότι έρευνες δεκαετιών καταδεικνύουν ότι τα θύματα είναι δυσαρεστημένα από την ποινική δικαιοσύνη, και τη δυσαρέσκεια αυτή την αποδίδουν όχι στην επιείκεια των ποινών, όπως υποθέτουν κάποιοι, αλλά στο γεγονός ότι ο ρόλος τους κατά την εκδίκαση της υπόθεσης τους είναι περιορισμένος, η ενημέρωσή τους ελλιπής, η αντιμετώπιση της συναισθηματικής και υλικής απώλειας που υπέστησαν σχεδόν μηδενική.⁸⁶ Πέρα από τις μετρήσιμες υλικές απώλειες που βιώνουν τα θύματα εγκλημάτων, υπάρχουν επιπλέον οι συναισθηματικές και ψυχολογικές διαστάσεις της απώλειας, οι οποίες συστηματικά αγνοούνται από τη ποινική δικαιοσύνη και οι οποίες πρέπει να αποκατασταθούν προκειμένου η εμπειρία της θυματοποίησης να αντιμετωπιστεί ικανοποιητικά.⁸⁷

Από την άλλη πλευρά, η Simon Green (2006) στο άρθρο της “The victims' movement and restorative justice” καταγράφει ότι η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν διεξαχθεί για την

⁸⁴H. Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, PA: Herald Press, 2005. σ.81-82.

⁸⁵Για λεπτομέρειες βλ. Wright M., “The rights and needs of victims in the criminal justice process”, paper to conference on Restorative Justice: Criminal Justice for Victims?, Amsterdam, The Netherlands, 1 December 2000.p.2-3 Published in: H.Kaptein and M. Malsch, (eds.) *Crime, victims and justice: essays on principles and practice*. Aldershot: Ashgate, 2004.

⁸⁶H. Strang , L.W. Sherman ό.π., 2003, ,pp.15-42:17-18.

⁸⁷H. Strang , L.W. Sherman ό.π., 2003, ,pp.15-42::22.

αποτελεσματικότητα των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, καταλήγουν στο κοινό συμπέρασμα ότι τα θύματα είναι ικανοποιημένα από τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες αποκατάστασης, συγκρινόμενες με τις αντίστοιχες του συμβατικού ποινικού συστήματος. Σε κάποιο επίπεδο λοιπόν, «η αποκαταστατική δικαιοσύνη μοιάζει να εκπληρώνει την υπόσχεσή της στα θύματα εγκληματικών πράξεων: για πρώτη φορά στην πρόσφατη ιστορία αποκτούν υπόσταση και ρόλο κατά την επίλυση της θυματοποίησής τους».⁸⁸ Στην ίδια λογική, οι H. Strang και L. Sherman (2003:42) συμπεραίνουν ότι, «όσο πιο σύντομα η ποινική δικαιοσύνη ανοίξει τις πόρτες της στη συμμετοχή του θύματος στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, τόσο πιο γρήγορα θα είναι εφικτή η επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν τα επι εννέα αιώνες εγκατελελειμένα θύματα».⁸⁹ Στον αντίποδα, ο A. Ashworth (2002) στο άρθρο του “Responsibilities, Rights and Restorative Justice”, ενώ υπεραμύνεται του δικαιώματος των θυμάτων για αποζημίωση, εγείρει κάποιους προβληματισμούς, εάν το νόμιμο συμφέρον του θύματος ξεπερνά αυτό το δικαίωμα στην αποζημίωση και στην αποκατάσταση και μπορεί να επεκταθεί μέχρι και τη τιμωρία του δράστη. Υποστηρίζει ότι το δικαστήριο και μόνο έχει αυτή τη δικαιοδοσία, μέσα στα πλαίσια του κοινωνικού συμβολαίου που έχει συναφθεί για την προστασία των πολιτών και τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Από την άλλη πλευρά, θεωρεί ότι το θύμα δεν μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία για την επιβολή ποινής, καθώς είναι σχεδόν αδύνατο να είναι αμερόληπτο, ενώ δεν είναι συνήθως σε θέση να έχει τις απαιτούμενες γνώσεις ή να γνωρίζει τις αρχές που διέπουν τη διαδικασία για τη διευθέτηση των ποινικών υποθέσεων. Καταλήγει πάντως με την άποψη ότι, ανεξάρτητα από το πλαίσιο που τοποθετείται κανείς, είτε αυτό της αποκαταστατικής είτε αυτό της ποινικής δικαιοσύνης, τα θύματα πρέπει να λαμβάνουν υποστήριξη, κατάλληλες υπηρεσίες και αποζημίωση από την πολιτεία στις περιπτώσεις εκείνες που ο δράστης δεν μπορεί να πληρώσει.⁹⁰ Σε ένα ευρύτερο κοινωνιολογικό πλαίσιο, ο D.Garland (1996:454), εξερευνώντας τους τρόπους με τους οποίους το κράτος επιχειρεί να ξεπεράσει την αδυναμία του να ελέγξει απόλυτα το εγκληματικό φαινόμενο, θέτει το ερώτημα κατά πόσο η εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης έχει ως πρωταρχικό στόχο τις ανάγκες των θυμάτων ή απλά είναι ένα ακόμη εργαλείο

⁸⁸S. Green ό.π., 2006, pp.171-187:178.

⁸⁹H. Strang , L.W. Sherman ό.π., 2003, ,pp.15-42:42.

⁹⁰A. Ashworth, ό.π., 2002, 578-595: 585,586,588.

που εξυπηρετεί την ανάγκη του κράτους να δείχνει ότι αντιμετωπίζει αποτελεσματικά το έγκλημα.⁹¹

3.1.2 Άτυπη δικαιοσύνη (informal justice)

Δύο από τους βασικούς υπέρμαχους της άτυπης δικαιοσύνης υπήρξαν οι Jerold S. Auerbach και Nils Christie. Ο Auerbach (1983) επιχειρηματολόγησε υπέρ της ανάγκης «εκκαθάρισης» του συστήματος δικαιοσύνης από τους επαγγελματίες⁹², ενώ ο Νορβηγός Nils Christie στο άρθρο του “Conflicts as Property” (1977) επεσήμανε ότι τα σύγχρονα συστήματα ποινικού ελέγχου δεν δίνουν την ευκαιρία στους πολίτες να εμπλακούν σε τομείς που τους αφορούν άμεσα. Θεωρούσε ότι το θύμα είναι τόσο αποξενωμένο από την υπόθεση που δεν έχει καμία πιθανότητα να συναντήσει το δράστη. Έτσι μένει εκτός, θυμωμένο, ίσως ταπεινωμένο από την αντεξέταση στο δικαστήριο, χωρίς καμία ανθρώπινη επαφή με το δράστη. Υποστήριζε ακόμη ότι τα θύματα εγκλήματος συχνά θυματοποιούνται για δεύτερη φορά όταν ουσιαστικά τους αρνούνται τη συμμετοχή τους στη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τον Nils Christie, το ποινικό σύστημα και οι λειτουργοί του θα πρέπει να αφήσουν τον έλεγχο στο δράστη και το θύμα, που είναι αυτοί που επηρεάζονται άμεσα από το έγκλημα, προκειμένου να επανέλθει η ισορροπία.⁹³ Ο Nils Christie θεωρεί το έγκλημα ως σύγκρουση ανάμεσα στα άτομα, την οποία «έκλεψε» μέσα από τα χέρια τους το κράτος και η οποία πρέπει να επιστραφεί σε αυτά. Κατά την άποψή του, τα κοινωνικά προβλήματα και οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτα μέρη της καθημερινής ζωής και για αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να εξουσιοδοτούνται επαγγελματίες και ειδικοί για να δώσουν λύσεις για αυτά. Με τρόπο παραστατικό αναπτύσσει στο άρθρο του “Conflicts as Property” (1977) τη θέση του, ότι τα σύγχρονα συστήματα ποινικού ελέγχου δεν δίνουν την ευκαιρία στους πολίτες να εμπλακούν σε τομείς που τους αφορούν άμεσα. Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι το κράτος είναι αυτό που συνήθως έρχεται στο προσκήνιο, που απαριθμεί τις απώλειες και που εμφανίζεται στις εφημερίδες και πολύ σπανιότερα το θύμα. Το τελευταίο είναι τόσο πολύ εκτός της υπόθεσης που δεν έχει καμία

⁹¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. D. Garland, “The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society”, *The British Journal of Criminology*, Vol.36, No.4, 1996, pp.445-471.

⁹² Auerbach S. Jerold, *Justice Without Law?*, New York: Oxford University Press, 1983, in: Van Ness, D. W. and Karen H. Strong. , *Restoring Justice: an introduction to restorative justice*, Cincinnati, OH: Anderson, 1997, σ.13.

⁹³ Nils Christie, ό.π., 1977, pp. 1-15:7-8.

πιθανότητα να συναντήσει το δράστη. Αντιθέτως, το κράτος είναι αυτό που έχει την ευκαιρία να μιλήσει στο δράστη και, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, «ούτε το κράτος ούτε ο δράστης ενδιαφέρονται ιδιαίτερα να συνεχίσουν αυτή τη συζήτηση».⁹⁴

3.1.3 Αποκατάσταση (restitution)

Κάποιες από τις βασικές αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορούν να ανιχνευθούν στις αρχές της πρωτοποριακής επανόρθωσης (creative restitution). Η έννοια της πρωτοποριακής επανόρθωσης αναπτύχθηκε από τον ψυχολόγο Dr Albert Eglash στη δεκαετία του 1950. Ενώ δούλευε με ενήλικους και ανήλικους παραβάτες, ο Eglash κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το ισχύον ποινικό σύστημα δεν είναι ούτε αποτελεσματικό ούτε ανθρωπιστικό. Ως εναλλακτική σε αυτό το σύστημα προώθησε την εν λόγω έννοια, σύμφωνα με την οποία «ένας παραβάτης, κάτω από κατάλληλη επίβλεψη, βρίσκει τρόπους να επανορθώσει το κακό που έκανε αλλά και να βοηθήσει άλλους παραβάτες».⁹⁵

Ο Eglash, αναπτύσσοντας τις απόψεις του για την πρωτοποριακή επανόρθωση, αναφέρθηκε σε κάποια από τα βασικά στοιχεία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Σχετικά με τη σημασία της αποκατάστασης στη σχέση δράστη-θύματος, έγραψε πως «στο ισχύον σύστημα, οι δράστες δεν ενθαρρύνονται να έρθουν σε επαφή με το θύμα τους σε καμία φάση της ποινικής διαδικασίας, η εμπειρία όμως της πρωτοποριακής επανόρθωσης ανοίγει το δρόμο στο θύμα να αναπτύξει σχέσεις με το δράστη και να τον βοηθήσει να ανακτήσει τον αυτοσεβασμό του και να επανενταχθεί στη κοινωνία». Ο Eglash εμφανίζεται επίσης αισιόδοξος ότι η πρωτοποριακή επανόρθωση θα μπορούσε να συμβάλλει στην καταπολέμηση του στίγματος που βιώνουν οι φυλακισμένοι μετά την αποφυλάκισή τους, ενώ ήλπιζε ότι η συμφιλίωση με το θύμα θα άνοιγε το δρόμο για καλύτερες σχέσεις με τους άλλους. Επιπλέον, εξαιρεί τη σημασία της συγγώμης στην επανόρθωση του κακού

⁹⁴T. Marshall, ό.π., 1999, σ.29.

⁹⁵L. Mirsky, (2003), “Albert Eglash and Creative Restitution: A Precursor to Restorative Practices”, International Institute for restorative practices, 2003, p.1, εύρη στις 05/04/2011 στην ιστοσελίδα www.restorativepractices.org.

ανάμεσα στο δράστη και το θύμα. «Για να συγχωρήσουμε», σημειώνει, «πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα στον άνθρωπο και τη συμπεριφορά του, ώστε να μπορούμε να συγχωρούμε τον άνθρωπο και όχι τη συμπεριφορά του».⁹⁶

Ένας ακόμη από τους πρώτους υποστηρικτές της επανόρθωσης υπήρξε ο Stephen Schafer(1968:7), ο οποίος χαρακτήριζε την εποχή που προηγήθηκε της εμφάνισης των συγκεντρωτικών κυβερνήσεων στην Ευρώπη, οπότε και το θύμα διεκδικούσε μόνο του την επανόρθωση και την αποζημίωση για τη θυματοποίηση που υπέστη, ως «Χρυσή Εποχή για το Θύμα»⁹⁷. Ο Schafer υποστήριζε πως «ο παραβάτης της δημόσιας τάξης είναι ταυτόχρονα και δράστης σε βάρος κάποιου θύματος»⁹⁸ και ο οποίος πρότεινε ως ποινή την αποζημίωση είτε συνδυαστικά είτε εναλλακτικά με τη φυλάκιση.⁹⁹

Κάποια χρόνια αργότερα, ο Randy Barnett στο άρθρο του “Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice”(1977), αναφερόμενος στον Eglash υπογραμμίζει ότι, σύμφωνα με τις απόψεις του τελευταίου, η επανόρθωση έχει ως στόχο την επανακοινωνικοποίηση των εγκληματιών. «Η επανόρθωση είναι κάτι που ένας κατηγορούμενος κάνει, όχι κάτι που του επιβάλλουν... μέσα από αυτή μπορούμε να απαλύνουμε την ενοχή και το στρες, τα οποία κάτω από άλλες συνθήκες μπορούν να ωθήσουν σε περαιτέρω αδικήματα». Η επανόρθωση, συνεπώς, απαιτεί προσπάθεια από την πλευρά του δράστη. Είναι κοινωνικά εποικοδομητική και για αυτό επιδρά θετικά στην αυτοπεποίθηση του.¹⁰⁰

Ο Barnett, εξάλλου, προασπίζεται και ο ίδιος με τη σειρά του ένα καινούριο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης που βασίζεται στην αποκατάσταση και όχι στην ανταπόδοση. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, η ιδέα της αποκατάστασης είναι αρκετά απλή. Θεωρεί το έγκλημα ως μια παραβίαση που διαπράττει ένα άτομο σε βάρος των δικαιωμάτων ενός άλλου. Το θύμα έχει υποστεί μια απώλεια. Η δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην επανόρθωση από την πλευρά του ένοχου δράστη για την απώλεια που προκάλεσε. Πρόκειται ουσιαστικά για μια νέα θεώρηση του εγκλήματος. Σημειώνει σχετικά: «Στο παρελθόν θεωρούσαμε ότι το έγκλημα γίνεται σε βάρος της κοινωνίας,

⁹⁶L. Mirsky, ό.π.,2003,σ.2.

⁹⁷Για λεπτομέρειες βλ. E. Erez “Victim Participation in Sentencing: Rhetoric and Reality”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 18, 1990, pp. 19-31:14.

⁹⁸S. Schafer, *Victimology: The Victim and His Criminal*, Virginia: Prentice-Hall, 1968. σ.31.

⁹⁹Van Ness και Strong, ό.π.,1997, σ.14.

¹⁰⁰R. Barnett, “A New Paradigm of Criminal Justice”, *Ethics*, Vol.87, No. 4, July 1977: pp. 279-301: 293.

σήμερα θεωρούμε ότι το έγκλημα γίνεται σε βάρος του ατόμου. Ο οπλισμένος διαρρήκτης δεν λήστεψε την κοινωνία: λήστεψε το θύμα. Επομένως, το χρέος του δεν είναι προς τη κοινότητα, αλλά προς το θύμα». Υποστηρίζει ότι το πρώτο και πιο εμφανές πλεονέκτημα της επανόρθωσης είναι η βοήθεια που παρέχεται στα θύματα του εγκλήματος, τα οποία είναι πιθανό να υποφέρουν από μια συναισθηματική, σωματική ή οικονομική απώλεια: «η επανόρθωση δεν αλλάζει το γεγονός ότι ένα έγκλημα που προκαλεί τραύμα έχει συντελεστεί. Ωστόσο, η επανόρθωση κάνει την απώλεια πιο ανεκτή τόσο για τα θύματα όσο και για τις οικογένειες τους».¹⁰¹

Ο T. Gavrielides (2008:171), αναφορικά με τις θέσεις των δύο τελευταίων θεωρητικών, σχολιάζει: «την πρώτη περίοδο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και ενώ το ανταποδοτικό και ωφελμιστικό μοντέλο της ποινικής δικαιοσύνης ήταν ήδη βαθιά ριζωμένα, υπέρμαχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως οι R.Barnett, N.Christie και H.Zehr απεικόνιζαν την σχέση ανάμεσα στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και το ισχύον ποινικό σύστημα ως εκ διαμέτρου αντίθετη σε όλους σχεδόν τους τομείς. Και παρόλο που αυτοί οι ριζοσπαστικοί ισχυρισμοί μπορεί να μοιάζουν σήμερα άτοποι και ανώριμοι, εκ των υστέρων όμως φαίνονται απόλυτα λογικοί. Παρουσιάζοντας την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως μια ριζοσπαστική έννοια, συχνά υπερβάλλοντας, οι υπέρμαχοι της ήλπιζαν ότι θα την παρουσίαζαν αρκετά ελκυστική σε όσους δεν την γνώριζαν. Παρόλα αυτά, όταν ο ενθουσιασμός πέρασε και όταν η φάση του «καινούριου» αντικαταστάθηκε από τη φάση της εφαρμογής, οι υπέρμαχοι της άρχισαν να βλέπουν την ανάγκη να συνδυάσουν τις αξίες και τις πρακτικές της με την υπάρχουσα παράδοση της ποινικής δικαιοσύνης και φιλοσοφίας».

3.1.4 Κινήματα για την κοινωνική δικαιοσύνη (social justice movements)

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, έκαναν την εμφάνισή τους διάφορα κοινωνικά κινήματα που ασκούσαν έντονη κριτική στο ρατσισμό που ήταν εμφανής στις πρακτικές της αστυνομίας, στα δικαστήρια και στις φυλακές, καταδικάζοντας, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη σε αυτές μεγαλύτερου αριθμού έγχρωμων και άλλων μειονοτικών ομάδων συγκριτικά με τον πληθυσμό των λευκών. Παράλληλα, αντιδράσεις εγείρονταν και από φεμινιστικές οργανώσεις ενάντια στη βία κατά των γυναικών αλλά και ενάντια στην βάνανση μεταχείριση των θυμάτων μέσα στα πλαίσια της διαδικασίας απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.¹⁰² Έκαναν λόγο για διαδικασίες που είχαν ως

¹⁰¹R. Barnett, , ό.π., 1977,σ.288.

¹⁰² K. Daly and R. Immarigeon, “The past, present and future of restorative justice: some critical reflections.” *The*

μοναδικό στόχο να εξακριβώσουν εάν οι κατηγορούμενοι έχουν όντως διαπράξει έγκλημα και να καθορίσουν το είδος της ποινής που τους αναλογεί, αφήνοντας εκτός της διαδικασίας τα μέρη που επηρεάζονται περισσότερο: τα θύματα. Τα κινήματα αυτά που διεκδικούσαν επανόρθωση, υποστήριξη και βοήθεια για τα θύματα αλλά και το δικαίωμά τους να ακούγονται στην ποινική διαδικασία, έδιναν έμφαση στις αδικίες του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης,¹⁰³ προωθώντας παράλληλα και τα δικαιώματα του δράστη, ως αποδέκτη άδικης και σκληρής μεταχείρισης, αλλά και των εγκλειστών στις φυλακές.¹⁰⁴

Τελικά, αυτά τα κινήματα που μάχονταν υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης και που άσκησαν κριτική στις ανεπάρκειες τόσο στα θεωρητικά όσο και στα πρακτικά θεμέλια της ποινικής δικαιοσύνης, οδήγησαν στην ανάδυση δύο κινήματων: στο κίνημα της κατάργησης των φυλακών και της αναζήτησης εναλλακτικών ποινών εξαιτίας του πόνου και της εξουθένωσης που προκαλεί η φυλάκιση, αλλά και το φεμινιστικό κίνημα που υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η απάντηση της κοινωνίας στο έγκλημα θα πρέπει να αντανακλά αξίες, όπως είναι η αρμονία και η ευτυχία και όχι ο έλεγχος και η τιμωρία.¹⁰⁵

3.1.4^a Το κίνημα του καταργητισμού

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, κάποιοι θεωρητικοί και επαγγελματίες του κλάδου της εγκληματολογίας ανέπτυξαν την πεποίθηση ότι οι δράστες εγκλημάτων αποτελούσαν θύματα κοινωνικής παραμέλησης, φτωχών κοινοτήτων καθώς και φυλετικών και γενετικών διακρίσεων. Κατά συνέπεια, προσέβλεπαν στην αλλαγή των συνθηκών που επικρατούσαν στις φυλακές, στη μείωση της χρήσης του εγκλεισμού, ακόμη και στην κατάργηση των φυλακών και των σωφρονιστικών καταστημάτων.¹⁰⁶ Στα πλαίσια αυτών των ζυμώσεων και ως συνέχεια των διεργασιών που γίνονταν την περίοδο εκείνη για την αντικατάσταση της φυλάκισης με εναλλακτικές ποινές, εγκληματολόγοι στη Νορβηγία, την Ολλανδία και αλλού έκαναν λόγο για την

Contemporary Justice Review, Vol.1, No.1, 1998, pp. 21-45:27.

¹⁰³ D.W.Van Ness "An Overview of Restorative Justice Around the World", Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April 2005, pp. 1-19.2.

¹⁰⁴ K. Daly and R. Immarigeon, ό.π.,1998, p.27.

¹⁰⁵ Van Ness and Strong, ό.π.,1997, σ.228.

¹⁰⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ.

-F. H.Knopp, . *Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists*. Syracuse: Safer Society Press, 1976.

-S. C. Hull, and F. H. Knopp, *Instead of Prisons: Mini Workshop Manual*. Syracuse: Safer Society Press.,1978.

- N.Morris, and M. Tonry, *Between Prison and Probation: Intermediate Sanctions in a Rational Sentencing System*. New York:Oxford University Press, 1990

- W. M. DiMascio, *Seeking Justice: Crime and Punishment in America*. New York: The Edna McConnell Clark Foundation., 1997, Daly K. and R. Immarigeon , ό.π.,1998:6.

κατάργηση των φυλακών.¹⁰⁷

Στο ίδιο κλίμα, ο Δανός εγκληματολόγος Herman Bianchi, ο οποίος άσκησε δριμεία κριτική στην ποινή της φυλάκισης ως μορφής τιμωρίας στην εγκληματική συμπεριφορά, ισχυριζόταν ήδη από το 1978 ότι η κοινωνία διαθέτει πιο αποτελεσματικούς τρόπους να ελέγχει τους εγκληματίες της από το να τους κλείνει στη φυλακή. Πρότεινε ακόμη την αντικατάσταση του ισχύοντος συστήματος δικαιοσύνης, που χαρακτήριζε ως ανταποδοτικό, με ένα σύστημα που να προωθεί τη συμφιλίωση.¹⁰⁸

Το κίνημα του καταργητισμού που ενίσχυσε την αμφισβήτηση του ποινικού συστήματος¹⁰⁹, είχε ως βασικό υποστηρικτή τον Louk Hulsman, ο οποίος θεωρεί ότι χωρίς τη συμμετοχή των προσώπων που εμπλέκονται άμεσα στις προβληματικές καταστάσεις, οι τελευταίες είναι αδύνατον να επιλυθούν ανθρώπινα.¹¹⁰ Πεποίθησή του είναι ότι οι «φυσικοί μηχανισμοί κοινωνικής διεύθεσης» που υπάρχουν σε όλες τις κοινωνίες αποτελούν παράγοντες συμφιλίωσης και είναι πολύ προσιτοί και άμεσοι τρόποι εκτόνωσης της σύγκρουσης. Κατά την άποψή του, η αμοιβαία αναζήτηση μιας λύσης αποτελεί από μόνη της μια απελευθερωτική διαδικασία.¹¹¹ Αναφέρει συγκεκριμένα: «*Έχω μιλήσει συχνά για την κατάργηση της ποινής. Εννοώ της ποινής έτσι όπως την αντιλαμβάνεται και την εφαρμόζει το ποινικό σύστημα, δηλαδή ένας κρατικός οργανισμός περιβεβλημένος με την εξουσία επιβολής κακού, ανεξάρτητα από τη συμφωνία των ενδιαφερόμενων προσώπων. Η άρνηση όμως του δικαιώματος στη τιμωρία που αναγνωρίζεται στο Κράτος δεν σημαίνει απαραίτητα την απόρριψη κάθε καταναγκαστικού μέτρου, ούτε, πολύ περισσότερο, την κατάργηση κάθε έννοιας προσωπικής ευθύνης. Πρέπει να ερευνούμε πάντοτε τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες ορισμένοι καταναγκασμοί, όπως ο εγκλεισμός, η υποχρεωτική παραμονή σε κάποιο τόπο, η υποχρέωση αποζημίωσης και αποκατάστασης κτλ, έχουν κάποιες πιθανότητες να παίζουν ένα ρόλο ειρηνικής επαναδραστηριοποίησης του κοινωνικού ιστού, έξω από τον οποίο δεν συνιστούν παρά μια*

¹⁰⁷ Βλ. T. Mathiesen, *The Politics of Abolition*. London: Martin Robertson, 1974, H. Bianchi, and R. Van Swaaningen, (Eds.). *Abolitionism: Towards a Non-Repressive Approach to Crime*. Amsterdam: Free University Press., 1986, στο ό.π. Daly K. and R. Immarigeon, 1998:12.

¹⁰⁸ T. Gavrielides, ό.π., (2007), σ.23.

¹⁰⁹ Ε. Λαμπροπούλου, ό.π., 1999, σ.353.

¹¹⁰ Hulsman L./de Celis B., *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Γ. Νικολόπουλος, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1997, σ.158.

¹¹¹ L. Hulsman /de Celis B., ό.π., 1997, σ. 193-194.

ανυπόφορη βία στη ζωή των ανθρώπων».¹¹²

3.1.4β Το φεμινιστικό κίνημα

Η φεμινιστική θεωρία περιλαμβάνει διαφορετικές μα επικαλυπτόμενες φιλοσοφικές και πολιτικές θέσεις. Μολονότι υπάρχουν αρκετοί τρόποι διαχωρισμού των συγκεκριμένων θέσεων, οι θεωρητικοί τείνουν να τις διακρίνουν σε κάποιες από τις εξής κατηγορίες : φιλελεύθερος, πολιτιστικός, ριζοσπαστικός, μαρξιστικός, μεταμοντέρνος και πολυεθνικός φεμινισμός.¹¹³ Γενικά, πάντως, η εν λόγω θεωρία ενδιαφέρεται για τους τρόπους με τους οποίους το φύλο δομεί τους κοινωνικούς θεσμούς, τη κοινωνική ζωή, τις ομάδες και το άτομο. Οι ερευνητές του φεμινιστικού ρεύματος δραστηριοποιούνται σε όλους τους τομείς της γνώσης. Αυτό που ονομάζεται «δεύτερο κύμα» του γυναικείου κινήματος εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960, παράλληλα με άλλα κοινωνικά κινήματα, όπως το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα κοινωνικά κινήματα των αυτοχθόνων πληθυσμών στη Βόρεια Αμερική, στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, τα κινήματα υπέρ των ομοφυλοφίλων και πολλά άλλα. Τα συγκεκριμένα κοινωνικά κινήματα διεκδικούσαν περισσότερα δικαιώματα για αποκλεισμένες ομάδες, όπως οι γυναίκες και οι έγχρωμοι και, σε ευρύτερο επίπεδο, τη μεταβολή της κοινωνίας.¹¹⁴

Η ενασχόλησή του φεμινισμού με εναλλακτικούς τρόπους απονομής της δικαιοσύνης, προϋπήρξε της εμφάνισης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ενώ η εμφάνιση ενός συνόλου άτυπων δικαϊκών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένης και της εναλλακτικής επίλυσης διαφορών, αλλά και η επινόηση της «διαφορετικής φωνής» της Carol Gilligan (1982) άσκησαν μεγάλη επίδραση στην θεωρία και την πράξη της φεμινιστικής προσέγγισης.

Η Gilligan υποστήριζε ότι η συλλογιστική των γυναικών που βασίζεται στις έννοιες της ευθύνης και των σχέσεων δεν είναι κατώτερη από αυτή των ανδρών, που βασίζεται αντίστοιχα στις έννοιες του δικαίου και των κανόνων. Αντίθετα, πρέσβευε ότι και οι δύο τρόποι συλλογισμού είναι εξίσου σημαντικοί, μολονότι οι φωνές των γυναικών συχνά περιφρονούνταν ή χαρακτηρίζονταν ως κατώτερες από αυτές των ανδρών. Ομοίως, η Frances Heidensohn (1986) και η Kay Harris (1987) επιθυμούσαν να εφαρμόσουν το δίπολο φροντίδα/δικαιοσύνη στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

¹¹² L. Hulsman /de Celis B., ό.π., 1997, σ. 140.

¹¹³ C.Q.Hopkins and P.M. Koss , “Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses”, *Violence Against Women*, Vol. 11, No. 5, 2005, pp.693-723:698.

¹¹⁴ K. Daly, and J. Stubbs , ό.π., 2007, pp. 149-150.

Η Heidensohn συνέκρινε το μοντέλο δικαιοσύνης της «Πόρτια», το οποίο επικεντρώνεται στο νόμο, την ισότητα και εμμένει στη διαδικασία, με το μοντέλο της «Περσεφόνης», το οποίο είναι πιο κοντά στις γυναικείες πεποιθήσεις και είναι περισσότερο επικεντρωμένο στις προσωπικές σχέσεις, τη φροντίδα και στηρίζεται στην έννοια της ευθύνη και της συνεργασίας.¹¹⁵

Η Harris θεωρούσε επιτακτική την ανάγκη για μια εκ θεμελίων αναδιάρθρωση της ποινικής δικαιοσύνης, που να αντικατοπτρίζει τις φεμινιστικές αξίες αντικαθιστώντας τις καθιερωμένες αξίες του ελέγχου και της τιμωρίας.¹¹⁶ Ανέφερε χαρακτηριστικά : *«Πραγματικά, πρέπει να αναρωτηθούμε και να αναλογιστούμε ολόκληρη τη βάση του τιμωρητικού συστήματος. Ουσιαστικά, ολόκληρη η συζήτηση για την αλλαγή αρχίζει και τελειώνει με το συλλογισμό ότι η τιμωρία πρέπει να υπάρχει. Όλοι οι ισχύοντες θεσμοί και οι δομές – ο ποινικός νόμος, το ποινικό σύστημα, οι φυλακές – θεωρούνται δεδομένοι. Επιτρέπουμε στους εαυτούς μας να αναπαράγουν συζητήσεις για ανακατατάξεις και εκ νέου αναθέσεις πάντοτε μέσα σε αυτά τα περιοριστικά δεδομένα.[...] Οι στείρες συζητήσεις και οι ενοχλητικές εφαρμογές που καταλήγουν στην πράξη υπενθυμίζουν την ανάγκη αναζήτησης εναλλακτικών οπτικών. Οφείλουμε να κάνουμε ένα βήμα πίσω και να αναλογιστούμε εάν πρέπει ή όχι να τιμωρούμε, όχι μόνο να επιχειρηματολογούμε για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να τιμωρούμε».*¹¹⁷

Η Kay Pranis στο άρθρο της “Restorative Values and Confronting Family Violence” (2002:23) αναγνωρίζει τα παρακάτω ως στοιχεία – κλειδιά της φεμινιστικής θεωρίας, τα οποία ταυτόχρονα θεωρεί ότι πρέπει να κατέχουν πρωταρχική θέση κατά την απονομή της δικαιοσύνης:

- όλοι οι άνθρωποι έχουν αξιοπρέπεια και αξία
- οι σχέσεις είναι σημαντικότερες από την ισχύ και
- το προσωπικό είναι πολιτικό,¹¹⁸ μια θέση που, σύμφωνα με την θεώρησή της, είναι πρωταρχικής σημασίας για τη φεμινιστική προσέγγιση και πρεσβεύει ότι δεν πρέπει να υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε έναν ενάρετο προσωπικό βίο και έναν ηθικό δημόσιο βίο, αλλά, αντιθέτως να διέπονται και οι δύο από τους ίδιους κανόνες.¹¹⁹

¹¹⁵ Βλ. F. Heidensohn , “Models of Justice: Portia or Persephone? Some Thoughts on Equality, Fairness and Gender in the Field of Criminal Justice”, *International Journal of the Sociology of Law*, Vol.14, 1986, pp. 287-298 και Harris M. Kay, “Moving into the New Millennium: Toward A Feminist Vision of Justice”, *The Prison Journal*, 1987, 67:27-38 στο Daly K. and Stubbs J., *Feminist engagement with restorative justice*, *Theoretical Criminology*, vol. 10 no. 1, 2006 pp.9-28:10-11.

¹¹⁶ D. Van Ness and K. Strong Heetderks., *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*, 4th edition, New Providence, NJ : LexisNexis : Anderson Pub., 2010, p.18.

¹¹⁷ M. Kay Harris, “Moving into the New Millenium: Toward A Feminist Vision of Justice”, in: McLaughlin Eugene (ed.) *Restorative Justice: critical issues*, London, Sage Publications, 2003, pp.31-39:37-38.

¹¹⁸ K. Pranis, “Restorative Values and Confronting Family Violence” in: Strang H. and Braithwaite J.(eds.) *Restorative justice and family violence*, Cambridge : Cambridge University Press,2002, pp.23-40:23.

¹¹⁹ K. Pranis ό.π., 2002:31.

Αργότερα, η Hudson (2003) υποστήριξε ότι η βασική αρχή της δικαιοσύνης θα έπρεπε να είναι ο «ισότιμος σεβασμός» και ότι η ίδια η δικαιοσύνη οφείλει να βασίζεται στις σχέσεις, να χαρακτηρίζεται από πολυφωνία, να ενδιαφέρεται για τα δικαιώματα και να είναι ανταντακλαστική. Κατά την άποψή της, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να καλύψει όλες τις παραπάνω απαιτήσεις, παρόλο που εγείρει προβληματισμούς για τον τρόπο με τον οποίο τα ιδανικά της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εφαρμόζονται στην πράξη.¹²⁰

Σήμερα, ο φεμινιστικός εμπειρισμός αποτελεί την κυρίαρχη τάση στη φεμινιστική προσέγγιση. Με βάση τη θεώρησή του, οι γυναίκες ήταν παραδοσιακά αποκλεισμένες από την επιστημονική έρευνα, ενώ οτιδήποτε χαρακτηριζόταν ως επιστήμη, ουσιαστικά αποτελούσε σεξιστικό προϊόν της ερμηνείας του κόσμου εκ μέρους των ανδρών. Αυτό που διεκδικεί ο φεμινιστικός εμπειρισμός είναι να αναπτυχθούν νέες μέθοδοι έρευνας, που να επιδιώξουν την εξεύρεση αποτελεσματικών και ικανών λύσεων σε ζητήματα που αφορούν την εγκληματικότητα σε βάρος των γυναικών. Συνακόλουθα, ο φεμινιστικός μεταμοντερνισμός επιχειρεί να αποδομήσει μια πραγματικότητα που αποτελεί ανδρική κατασκευή και επιδιώκει την δημιουργία νέων κανόνων που θα συμπεριλαμβάνουν και την εμπειρία των γυναικών. Ο πολιτισμικός φεμινισμός, τέλος, ο οποίος επικράτησε από τις αρχές του 2000, αναδεικνύει πρωτίστως τη διάσταση της φυλής και του χρώματος ως παράγοντες εγκληματογένεσης και δευτερευόντως τη διάσταση του φύλου. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω θεωρητικών αναζητήσεων που εκτυλίσσονται στο φεμινιστικό πεδίο, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, σε επίπεδο αξιών και προγραμμάτων, γεννά προσδοκίες μα και δοκιμάζεται.¹²¹

3.2 Η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος (*Reintegrative theory*)

Μια σημαντική θεωρία της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι αυτή του επανεντακτικού ντροπιάσματος του J.Braithwaite. (*reintegrative shaming theory*). Ο J.Braithwaite ανέπτυξε την

¹²⁰B. Hudson, *Justice in the Risk Society*, London, Sage Publications, 2003, στο ό.π. K. Daly and J. Stubbs, ό.π., 2006: 9-28:12.

¹²¹ Β. Αρτινοπούλου, Β. Αρτινοπούλου, Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, στον *Τιμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010, σελ. 545-558:550-552.

ιδέα της ντροπής που ενσωματώνει, μιας θεωρίας κοινωνικού ελέγχου σύμφωνα με την οποία οι δράστες επηρεάζονται θετικά από τα αισθήματα ντροπής που νιώθουν όταν εκτίθενται στον κύκλο των γνωστών ή της κοινότητας στην οποία ανήκουν, ενώ επηρεάζονται αρνητικά από την ντροπή που προκαλεί η αντιμετώπιση από το κράτος με τη μορφή της ποινικής τιμωρίας.¹²² Η συγκεκριμένη θεωρία, εξάλλου, αποτελεί τη πιο σαφή και την πιο γνωστή απόπειρα να εξηγηθεί η επίδραση των πρακτικών που λαμβάνουν χώρα μέσα στα πλαίσια της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην υποτροπή των δραστών που συμμετέχουν σε αυτές.¹²³ Οι Robinson και Shapland (2008:342) σημειώνουν ότι η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος στην αρχή αποτελούσε ουσιαστικά μια θεωρία ελέγχου του εγκλήματος, η οποία κατευθυνόταν αποκλειστικά στην πρόληψη της υποτροπής. Σε σχέση με αυτό ο Braithwaite εξηγεί ότι η θεωρία του αφορά το «χτίσιμο της συνείδησης και μπορεί να αποτελέσει την επιβεβαίωση για την ηθική του δράστη. Αυτή ακριβώς η νέα ή ανασυγκροτημένη ηθική ή συνείδηση συμβάλει στην αναχαίτιση της μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς».¹²⁴

Αναλυτικότερα, ξεκινώντας από την άποψη ότι η εγκληματολογική θεωρία τείνει να υιοθετεί μια μάλλον παθητική αντίληψη του εγκληματία, που υποστηρίζει ότι η εγκληματική συμπεριφορά καθορίζεται από βιολογικές, ψυχολογικές, και κοινωνικές δομικές μεταβλητές πάνω στις οποίες ο εγκληματίας έχει περιορισμένο έλεγχο, ο Braithwaite, προτάσσει τη θεωρία του, που σύμφωνα με τον ίδιο, υιοθετεί μια ενεργή αντίληψη του εγκληματία. Υπό το πρίσμα αυτό, ο εγκληματίας θεωρείται ένα δρον υποκείμενο που κάνει επιλογές – επιλέγει να εγκληματήσει, να μπει σε μια υποκουλτούρα, να ενσωματωθεί ξανά στη κοινότητα. Γενικά, η εν λόγω θεωρία εξηγεί τη συμμόρφωση με το νόμο χρησιμοποιώντας περισσότερο τις ηθικολογικές αξίες του κοινωνικού ελέγχου παρά τα κατασταλτικά χαρακτηριστικά του.¹²⁵

Μέσα σε αυτό το πνεύμα, η ντροπή είναι ο δρόμος για τη συμμόρφωση από ελεύθερη επιλογή, ενώ ο κατασταλτικός κοινωνικός έλεγχος είναι ο δρόμος για τη συμμόρφωση που επιβάλλεται. Ο Braithwaite (1989:11) αναφέρει σχετικά: *«Ο κατασταλτικός κοινωνικός έλεγχος, όπως είναι η φυλάκιση, περιορίζει την αυτονομία μας, θέτοντας όρια στις επιλογές μας. Ο κοινωνικός έλεγχος που στοχεύει στην ηθική μας, περιορίζει την αυτονομία μας, καλώντας μας όμως να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν μπορούμε να είμαστε ολοκληρωμένα ηθικά όντα, εάν σκεφτόμαστε μόνο το προσωπικό μας*

¹²² T. Marshall ό.π., 1999, σ.30.

¹²³ G. Robinson and J. Shapland “Reducing Recidivism: A Task for Restorative Justice?”, *British Journal of Criminology*, Vol.48, 2008, pp. 337-358:342.

¹²⁴ για λεπτομέρειες βλ. J. Braithwaite, “*Crime, Shame and Reintegration*”, Cambridge University Press, Cambridge, 1989 σ.72-73 και ό.π. Robinson G. and Shapland J. (2008), σ.343.

¹²⁵ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ.9

*όφελος κατά τις αποφάσεις μας».*¹²⁶

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του συγκεκριμένου μοντέλου, ο έλεγχος του εγκλήματος είναι πιο αποτελεσματικός όταν τα μέλη της κοινότητας συμμετέχουν ενεργά στην πρόκληση ντροπής στους δράστες και στην ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία των νομοταγών πολιτών. Ο Braithwaite υποστηρίζει ότι οι κοινωνίες με χαμηλά ποσοστά εγκληματικότητας είναι αυτές στις οποίες οι πολίτες δείχνουν ενδιαφέρον, που η ανοχή τους στην παραβατικότητα έχει συγκεκριμένα όρια και οι οποίες προτιμούν να διαχειρίζονται το πρόβλημα του εγκλήματος μόνες τους και όχι να το αναθέτουν σε επαγγελματίες.¹²⁷ Οι κοινωνίες αυτές, για να είναι αποτελεσματικές ενάντια στο έγκλημα, πρέπει να είναι παρεμβατικές μέσα από την επικοινωνία, να μην ανέχονται το έγκλημα με τρόπο που να είναι κάθετος αλλά και να συγχωρούν ταυτόχρονα.¹²⁸

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς αυτό αποτελεί η οικογενειακή ζωή, η οποία μας διδάσκει ότι το αίσθημα της ντροπής και η τιμωρία μπορεί να λαμβάνουν χώρα, ενώ παράλληλα διατηρούνται και οι δεσμοί σεβασμού. Η οικογένεια, εξάλλου, αποτελεί το πιο σημαντικό παράγοντα κοινωνικού ελέγχου στις περισσότερες κοινωνίες εξαιτίας αυτού του χαρακτηριστικού. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι οικογένειες που όταν τιμωρούν ουσιαστικά αποκλείουν και δεν ενσωματώνουν, καθώς δεν γνωρίζουν πως να το κάνουν μέσα σε ένα κλίμα αγάπης, είναι αυτές οι οικογένειες που αποτυγχάνουν κατά την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους.¹²⁹ Ο Braithwaite σημειώνει συγκεκριμένα: *«οι κοινωνίες με χαμηλό δείκτη εγκληματικότητας είναι αυτές στις οποίες οι κοινότητες προτιμούν να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που έχουν με το έγκλημα μόνες τους, παρά να το παραχωρήσουν στους επαγγελματίες. Το ιδανικότερο μέρος για να δει κανείς πως λειτουργεί στην πράξη η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος είναι μέσα στις δεμένες οικογένειες...Η οικογενειακή ζωή μας διδάσκει ότι η ντροπή και η τιμωρία μπορεί να είναι αποτελεσματική, ενώ παράλληλα μπορεί να διατηρήσει και τους δεσμούς αλληλοσεβασμού...Οι οικογένειες είναι οι πιο αποτελεσματικοί παράγοντες κοινωνικού ελέγχου στις περισσότερες κοινωνίες κυρίως χάρη σε αυτό το χαρακτηριστικό».*¹³⁰

Στην προσπάθεια να ερμηνευθεί μέσα στα πλαίσια της θεωρίας, πως ακριβώς λειτουργεί η πρόκληση ντροπής, υποστηρίζεται ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται από συγγενείς, φίλους ή το οικείο περιβάλλον ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στην συμπεριφορά του εγκληματία σε σχέση με τις κυρώσεις που επιβάλλονται από μια απομονωμένη ποινική εξουσία. Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με τον Braithwaite, επειδή είναι σημαντικότερο για κάποιον να διαφυλάξει την υπόληψη του

¹²⁶J.Braithwaite,1989, σ.11.

¹²⁷ J.Braithwaite, 1989, σ. 8.

¹²⁸ J.Braithwaite ,1989, σ. 21.

¹²⁹ J.Braithwaite, 1989, σ. 56.

¹³⁰ J. Braithwaite , 1989, σ. 8.

απέναντι στους οικείους του παρά να ενδιαφερθεί για τη γνώμη ή τις ενέργειες κάποιων επισήμων της ποινικής δικαιοσύνης.¹³¹ Κατά συνέπεια, οι «σημαντικοί άλλοι» του δράστη ή «μια κοινότητα που νοιάζεται» παίζουν σημαντικό ρόλο στην εν λόγω θεωρία, υπό την έννοια ότι η δική τους αποδοκιμασία για το αδίκημα (ηθική λογοκρισία) είναι πιο πιθανό να επηρεάσει περισσότερο το δράστη από την αποδοκιμασία ενός πταισματοδίκη ή ενός δικαστή για τους οποίους ο δράστης τρέφει ελάχιστη ή καμία αποδοχή.¹³² Ο Braithwaite αναφέρει σχετικά : *«Η πρόκληση ντροπής από τους σημαντικούς άλλους είναι πιο ισχυρή από τη ντροπή που προκαλείται από μια απρόσωπη πολιτεία. Οι περισσότεροι από μας θα ενδιαφερθούμε λιγότερο για το τι θα σκεφθεί για μας ένας δικαστής που θα συναντήσουμε μόνο μια φορά στη ζωή μας, ενώ θα δώσουμε μεγαλύτερη σημασία στη γνώμη που έχει ένας γείτονας για εμάς».*¹³³

Από την άλλη πλευρά, η τιμωρία υποδηλώνει ότι δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στην ηθική του δράστη. Το επανεντακτικό ντρόπιασμα μπορεί να αποτελεί μια επιβεβαίωση ότι αυτή η ηθική υπάρχει, και εκδηλώνεται μέσα από την απογοήτευση για το γεγονός ότι ο δράστης έπραξε κάτι που δεν αρμόζει στο χαρακτήρα του. Εάν πρόκειται για την ντροπή που οδηγεί σε κοινωνική ενσωμάτωση η επιβεβαίωση αυτή συνοδεύεται και από την ικανοποίηση για το γεγονός ότι ο δράστης αποκαταστάθηκε.¹³⁴ Αντιστρόφως, όταν οι άνθρωποι οδηγούνται να νιώθουν ντροπή χωρίς να διαφαίνεται διάθεση συγχώρεσης, ώστε να φτάνουν στο σημείο να νιώθουν απόκληροι, είναι πιο ανακουφιστικό να στραφούν σε άλλους, επίσης αποκλεισμένους από το κοινωνικό σύνολο.¹³⁵ Επιπλέον, όταν η κοινωνία αποβάλλει, τότε ο απόκληρος απορρίπτει αυτούς που τον απέρριψαν και η ντροπή δεν παίζει κανένα ρόλο για αυτόν.¹³⁶ Από την άλλη πλευρά, η τιμωρία υψώνει φραγμούς ανάμεσα στο δράστη και τον τιμωρό του μετατρέποντας τη σχέση σε μια συνεχή διεκδίκηση δύναμης. Το επανεντακτικό ντρόπιασμα, αντιθέτως, προωθεί μια διασύνδεση ανάμεσα στα μέρη, που παρόλο που είναι επίπονη, μπορεί να οδηγήσει στην απώθηση του στιγματισμού και στην καθιέρωση μιας θετικότερης σχέσης που οδηγεί τελικά στην κοινωνική ενσωμάτωση.¹³⁷

Η ντροπή, τελικά, λειτουργεί σε δύο επίπεδα κατά την άσκηση του κοινωνικού ελέγχου. Πρώτον, περιορίζει την παραβατική συμπεριφορά, καθώς η κοινωνική αποδοχή από τους σημαντικούς άλλους είναι κάτι που κανείς δε θέλει να χάσει. Δεύτερον και σημαντικότερον, τόσο η ντροπή όσο και η μετάνοια χτίζουν συνειδήσεις που αποτρέπουν εκ των έσω την παραβατικότητα, ακόμη και εν

¹³¹ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ. 69.

¹³² J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ. 87.

¹³³ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ. 87.

¹³⁴ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ.72-73.

¹³⁵ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ.67.

¹³⁶ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ.55.

¹³⁷ J. Braithwaite, ό.π., 1989, σ.72-73.

τη απουσία οποιουδήποτε εξωτερικού ελέγχου. Η ντροπή ουσιαστικά συγκεντρώνει δυο διαφορετικούς τύπους τιμωρίας : τη κοινωνική αποδοκιμασία και την ένοχη συνείδηση που πάλλεται.¹³⁸

Ανακεφαλαιώνοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο πυρήνας της συγκεκριμένης θεωρίας συμπυκνώνεται στις εξής προτάσεις: (1) η ανοχή του εγκλήματος κάνει τα πράγματα χειρότερα, (2) ο στιγματισμός, το όνειδος που συνοδεύει το έγκλημα , επίσης κάνει τα πράγματα χειρότερα, (3) η πρόκληση ντροπής ή η αποδοκιμασία της πράξης μέσα στα πλαίσια ενός κλίματος σεβασμού για τον δράστη που καταλήγει στη συγχώρεση, δρα αποτρεπτικά για το έγκλημα.¹³⁹

Παρόλα αυτά, ακριβώς όπως το επανεντακτικό ντρόπιασμα είναι αναγκαίο όταν οι ηθικές αρχές αποτυγχάνουν, η τιμωρία επιβάλλεται όταν ο δράστης δεν έχει κανένα αίσθημα ντροπής. Κατά τον Braithwaite όμως, οι ξεδιάντροποι, οι αμείλικτοι, όσοι δεν φτάνουν στο σημείο να νιώσουν ντροπή, είναι πιθανό να μην σωφρονιστούν ούτε με την επιβολή κάποιας ποινής.¹⁴⁰

Από τα προηγούμενα γίνεται σαφές ότι ο J. Braithwaite θεωρεί ότι οι πολιτισμικές δεσμεύσεις στο ντρόπιασμα είναι το κλειδί για τον έλεγχο του εγκλήματος. Ωστόσο, για όλους τους τύπους εγκλήματος, η πρόκληση ντροπής ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει στα αντίθετα αποτελέσματα εάν αγγίζει τα όρια του στιγματισμού. Για αυτό και η διάκριση ανάμεσα στην «ντροπή που στιγματίζει» και την «ντροπή που ενσωματώνει» είναι υψίστης σημασίας για τον Braithwaite και την θεωρία του για τον έλεγχο του εγκλήματος. Ο Braithwaite είναι αντίθετος με την «ντροπή που στιγματίζει», τη θεωρεί αντιπαραγωγική και πιθανή να οδηγήσει σε μεγαλύτερη εγκληματική συμπεριφορά.¹⁴¹

Σύμφωνα με τον Lode Walgrave, εάν η πρόκληση ντροπής είναι στιγματιστική, όπως συμβαίνει στις περισσότερες ποινικές διαδικασίες, το αποτέλεσμα είναι η ψυχολογική ταύτιση με τη μη συμμόρφωση και τελικά με την υποτροπή. Εάν, αντιθέτως, η πρόκληση ντροπής επικεντρώνεται στη συμπεριφορά και όχι στο άτομο, και συνοδεύεται από πράξεις αποδοχής, δημιουργούνται δυνατά συναισθήματα που μπορούν να οδηγήσουν σε αποστασιοποίηση από την παραβατικότητα.¹⁴² Ο Barton υποστηρίζει ότι μια ατυχής σύγχυση περιβάλλει την εν λόγω θεωρία, που οφείλεται μάλλον στη χρήση της λέξης «ντροπή», καθώς συχνά θεωρείται ότι οι δράστες εξευτελίζονται και εξαναγκάζονται σε αυτές τις αποκαταστατικές συναντήσεις. Κατά την άποψή του, αυτό αποτελεί παρανόηση. Ο Braithwaite κάνει ξεκάθαρη τη διάκριση ανάμεσα στη ντροπή

¹³⁸ J. Braithwaite ό.π. 1989, σ. 75.

¹³⁹ J. Braithwaite, ό.π., 2002, σ.74.

¹⁴⁰ Βλ. Μ. Κρανιδιώτη *Η ολοκλήρωση: μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σ.72-73.

¹⁴¹ G. Maxwell , A. Morris, “What Is The Place Of Shame In Restorative Justice” in: *Critical Issues in Restorative Justice*, Zehr H. and Toews B. (eds.), Monsey, NY: Criminal Justice Press, 2004, 133-142:134.

¹⁴² L. Walgrave, “*Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*”, London, Willan Publishing, 2008. p.111.

που εξευτελίζει και στιγματίζει και στη ντροπή που οδηγεί στην ενσωμάτωση με τη κοινότητα. Η πρώτη περίπτωση συμβαίνει όταν το άτομο στιγματίζεται, υποβιβάζεται και εξευτελίζεται για τις πράξεις του. Η δεύτερη λαμβάνει χώρα όταν η συμπεριφορά του ατόμου είναι αυτή που καταδικάζεται, η αυτοπεποίθηση του όμως διατηρείται σε καλά επίπεδα, μέσα από θετικά σχόλια και κινήσεις συγχώρεσης και αποδοχής.¹⁴³

Ένας από τους πρώτους στόχους της εν λόγω διαδικασίας είναι να τροποποιήσει τον τρόπο σκέψης των παραβατών, κάνοντας τους να αισθανθούν «τραύμα από ντροπή». Αυτό δεν επιτυγχάνεται μέσω του εξευτελισμού των δραστών. Αντίθετα, οι τελευταίοι αναγκάζονται να ακούσουν τα θύματα να τους λένε σε ποιο βαθμό η δική τους παραβατική συμπεριφορά επηρέασε τη ζωή τους. Η ιδέα στην οποία βασίζεται αυτή η πρακτική είναι ότι οι παραβάτες σπάνια εκτιμούν ή έστω σκέφτονται το πραγματικό ανθρώπινο κόστος της συμπεριφοράς τους. Συχνά, χρησιμοποιούν μια ποικιλία αμυντικών μηχανισμών ώστε να μη δουν αυτό το κόστος.¹⁴⁴

Αναφορικά με τις πρακτικές που λαμβάνουν χώρα μέσα στα πλαίσια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, η θέση του Braithwaite είναι σαφής: η συζήτηση για τις συνέπειες που έχει το έγκλημα στα θύματα ή για τις συνέπειες στην οικογένεια του δράστη, δομεί το αίσθημα της ντροπής μέσα στη σύσκεψη. Η υποστήριξη όσων έχουν τη δυνατότερη σχέση αγάπης και σεβασμού με τον δράστη προάγει την κοινωνική ενσωμάτωση μέσα στη συγκεκριμένη διαδικασία.¹⁴⁵ Επιπλέον στις αποκαταστατικές πρακτικές, αυτό που καταδικάζεται είναι το έγκλημα και όχι ο δράστης, ο οποίος ενσωματώνεται και δεν αποκλείεται από την κοινωνία. Αυτό, σύμφωνα με τον Braithwaite, επιτυγχάνεται μέσα από συγκεκριμένα βήματα : μέσα από την αποδοκιμασία της εγκληματικής πράξης, την καλλιέργεια μιας σχέσης σεβασμού με τον δράστη στον οποίο δεν προσάπτονται χαρακτηρισμοί, όπως κακός ή μοχθηρός, με το διαχωρισμό της εγκληματικής πράξης από την προσωπικότητα του δράστη και, τέλος με την αποδοχή του τελευταίου «μέσα από λέξεις ή χειρονομίες συγχώρεσης».¹⁴⁶ Τελικά, οι διαπροσωπικές συναντήσεις με το δράστη και την οικογένειά του πρέπει να εστιάζουν στο πρόσωπο και όχι στην ετικέτα ευνοώντας για το λόγο αυτό την κοινωνική ενσωμάτωση.¹⁴⁷

Αντιθέτως, η επίσημη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, κατά την οποία οι παραβάτες αντιμετωπίζουν αφηρημένες κατηγορίες που παρουσιάζονται από αξιωματούχους σε μια ιδιαίτερος επίσημη ατμόσφαιρα, δεν διεισδύει σε αυτούς τους αμυντικούς μηχανισμούς, συχνά μάλιστα τους ενδυναμώνει. Η διαδικασία της διαμεσολάβησης, η οποία υποχρεώνει τους δράστες

¹⁴³ Βλ. C. Barton , ό.π., 2000: pp.41-53.

¹⁴⁴ H. Zehr, ό.π, 2005:49.

¹⁴⁵ J. Braithwaite, ό.π., 2002, σ.74.

¹⁴⁶ G. Maxwell, A. Morris, ό.π., 2004, p134.

¹⁴⁷ J. Braithwaite ό.π., 1989, σ.88.

να συναντήσουν τα πραγματικά θύματά τους και τις οικογένειές τους και να συζητήσουν μαζί τους για τη συμπεριφορά τους και τις συνέπειές της με όρους συγκεκριμένους, τους βοηθά ώστε να καταλάβουν το λάθος τους και να νιώσουν ντροπή για αυτό. Οι δράστες έχουν την ευκαιρία και ενθαρρύνονται να ζητήσουν συγγνώμη από τα θύματά τους και όσους άλλους έχουν βλάψει με τη συμπεριφορά τους, όπως τους γονείς τους. Στη συνέχεια καλούνται να κάνουν κάτι ώστε να επανορθώσουν υλικά το κακό που προκάλεσαν. Μέσω της μετάνοιας και της αποδοχής της ευθύνης για επανόρθωση, οι δράστες ανοίγουν το δρόμο για την ενσωμάτωσή τους στη κοινωνία των ευνομούμενων πολιτών.¹⁴⁸

Ο Charles Barton σχολιάζοντας τις παραπάνω απόψεις σημειώνει ότι η θεωρία του Braithwaite εξηγεί αυτό που επιβεβαιώνεται ξανά και ξανά στις συνεδρίες : τη σημασία του να εμπλέκονται όσο το δυνατόν περισσότεροι σημαντικοί άνθρωποι για το δράστη, από το οικογενειακό, και το φιλικό περιβάλλον οι οποίοι αποτελούν για αυτούς ένα πλαίσιο στήριξης και φροντίδας. Όταν σημαντικοί και αξιολογούμενοι άνθρωποι από τη ζωή του δράστη αποδοκιμάζουν τη συμπεριφορά του, ενώ ταυτόχρονα δείχνουν καθαρά το σεβασμό και την αποδοχή προς το πρόσωπό του, η θετική επίδραση σε αυτόν μεγιστοποιείται. Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι που ο δράστης θα διακρίνει και θα εσωτερικεύσει την διαφορά ανάμεσα σε αυτό που έκανε από το ποιος είναι. Και, μόλις συμβεί αυτό είναι πολύ πιθανό ότι θα προτιμήσει την οικογένεια και τη κοινότητα στην οποία ανήκει και δε θα διστάσει να απορρίψει την λανθασμένη συμπεριφορά του ως απαράδεκτη, γεγονός που, ενδεχομένως, είναι το πιο κρίσιμο πρώτο βήμα στη διαδικασία της θεραπείας και αποκατάστασης. Ακόμη, όπως υποστηρίζει, η εμπειρία από την αποκαταστατική δικαιοσύνη δείχνει ότι, με σπάνιες εξαιρέσεις, ένα αίσθημα ντροπής δημιουργείται φυσικά και αυτόματα σε ένα δράστη όταν έρχεται αντιμέτωπος με τις επιβλαβείς συνέπειες των πράξεών του, κυρίως όταν ακούει απευθείας από το θύμα, το περιβάλλον του θύματος και τους υποστηρικτές του για το τραύμα, το φοβερό συναισθηματικό και σωματικό κακό που προκάλεσε. Το έντονο συναίσθημα ντροπής και μετάνοιας γενικεύεται από την ολοκληρωτική αποδοκιμασία για τη συμπεριφορά του από το οικείο του περιβάλλον, κυρίως την οικογένεια και τους στενούς φίλους. Όλο αυτό προκύπτει σχεδόν φυσικά στη διάρκεια της συζήτησης, κατά συνέπεια δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος να προσπαθήσει κανείς εσκεμμένα να προκαλέσει ντροπή στο δράστη. Η εκ προθέσεως προσπάθεια εξευτελισμού είναι αντιπαραγωγική οδηγώντας τους στην απόρριψη αυτών που τους απορρίπτουν.

Σύμφωνα με τον Barton πάντως, η θεωρία της κοινωνικής επανένταξης μέσω της πρόκλησης ντροπής παρέχει μόνο μερική εξήγηση του τι συμβαίνει στις συναντήσεις της αποκαταστατικής

¹⁴⁸ G. Johnstone.,ό.π. ,1999:202-203.

δικαιοσύνης. Ενώ μας καθοδηγεί εύστοχα στη σωστή κατεύθυνση αναφορικά με την αποκατάσταση και τη κοινωνική ενσωμάτωση των δραστών, δεν δίνει επαρκείς εξηγήσεις για την θεραπεία και την αποκατάσταση των θυμάτων, τα οποία είναι εξίσου σημαντικά και συμμετέχουν επίσης στην αποκαταστατική διαδικασία.¹⁴⁹ Στην ίδια προβληματική, ο Dignan (2005:105) υπογραμμίζει ότι το πρωτότυπο κείμενο του Braithwaite (1989) επικεντρώνεται βασικά στον δράστη και δίνει μικρή σημασία στον πιθανό ρόλο του θύματος στις διαδικασίες της κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσω της πρόκλησης ντροπής που προτείνει. Επισημαίνει, ωστόσο πως σε μεταγενέστερα έργα του ο Braithwaite αναγνώρισε το ρόλο που διαδραματίζει το θύμα στη διαδικασία της πρόκλησης ντροπής, φέρνοντας το δράστη αντιμέτωπο με τις παράπλευρες βλάβες που προκάλεσε, όπως φόβο, τραυματισμό ή υλική απώλεια. (Braithwaite and Mugford 1994).¹⁵⁰ Από την άλλη πλευρά, ο Gerry Johnstone (1999:206), στο άρθρο του με τίτλο “Restorative Justice, Shame and Forgiveness” υποστηρίζει πως το βασικό πρόβλημα με αυτού του είδους τις κυρώσεις, που στηρίζονται στην οπτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και που επιδιώκουν να προκαλέσουν αισθήματα ντροπής στο δράστη, είναι ότι στιγματίζουν. Είναι πιο πιθανό να μετατρέψουν το δράστη σε απόκληρο, παρά να διευκολύνουν την επανακοινωνικοποίησή του.¹⁵¹ Επιπροσθέτως, επισημαίνει ότι η άποψη πως το επανεντακτικό ντρόπιασμα αποτελεί το κλειδί στην πρόληψη της υποτροπής, συχνά εγκαταλείπεται επειδή προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου τύπου κοινότητας που ουσιαστικά δεν υπάρχει στη σύγχρονη κοινωνία. Με βάση αυτή την οπτική, η διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης θα αποτελούσε μια αποτελεσματική μέθοδο ρύθμισης της συμπεριφοράς σε παραδοσιακές, μη αστικοποιημένες και μη εκβιομηχανισμένες κοινωνίες. Όμως στις μοντέρνες, ανώνυμες κοινωνίες έχει πιθανότατα μικρή πρακτική αξία, καθώς οι οικείες σχέσεις που βασίζονται στην αμοιβαία επικοινωνία δεν είναι πλέον υπαρκτές.¹⁵²

ΕΠΑΝΕΝΤΑΚΤΙΚΟ # ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΤΙΚΟ ΝΤΡΟΠΙΑΣΜΑ	
ΕΓΚΛΗΜΑ	
ΕΠΑΝΕΝΤΑΚΤΙΚΟ ΝΤΡΟΠΙΑΣΜΑ	ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΤΙΚΟ ΝΤΡΟΠΙΑΣΜΑ
☐ Άτυπη/προσωπική αντιμετώπιση, π.χ. σύσκεψη	☐ Επίσημη/απρόσωπη αντιμετώπιση, π.χ. δικαστήριο

¹⁴⁹ C. Barton, ό.π., 2000: pp.41-53.

¹⁵⁰ Για λεπτομέρειες βλ. Dignan J., *Understanding Victims and Restorative Justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005, σ.105, G. Robinson and J. Shapland ό.π., 2008, σ.343, Braithwaite J. and Mugford S., “Conditions of Successful Reintegration Ceremonies”, *British Journal of Criminology*, Vol.34, 1994, pp. 39-171.

¹⁵¹ G Johnstone, ό.π. 1999: 206.

¹⁵² G Johnstone, ό.π. 1999:200.

☐ Επανενακτικό ντρόπιασμα: «έκανες λάθος, όμως δεν είσαι κακό άτομο»	☐ Στιγματιστικό ντρόπιασμα: «είσαι κακό άτομο, επειδή έκανες λάθος»
☐ Διαδικασία αποκατάστασης και αποδοχής	☐ Αποκλεισμός/απόρριψη μέσα από την τιμωρία
☐ Υλική και συμβολική επανόρθωση (έκφραση συννώμης από το δράστη, κοινοτική εργασία, αποζημίωση του θύματος) που να συνδέονται σε σχετικές ανάγκες.	☐ Τιμωρία ή αποζημίωση που δεν είναι απαραίτητα συνδεδεμένες με τις προσωπικές ανάγκες του θύματος, του δράστη ή της ευρύτερης κοινότητας.

Πίνακας 1.2: Διαφορές ανάμεσα στο επανενακτικό και το στιγματιστικό ντρόπιασμα. Πηγή G.C. Nicholl, , 1999, ό.π. σ.140.

3.3 Η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου

Πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν ενσωματωθεί ή τουλάχιστον συνδεθεί με την επανορθωτική δικαιοσύνη σε διάφορα στάδια της. Σύμφωνα με τον T. Marshall η πιο σχετική είναι η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου που παρουσιάστηκε από τον Travis Hirschi το 1969¹⁵³. Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία οι παραβατικές πράξεις προκύπτουν όταν οι δεσμοί με τη κοινωνία είναι αδύναμοι ή διαλυμένοι.¹⁵⁴ Πιο συγκεκριμένα, η άποψη του Hirschi είναι ότι εάν κάποιος έχει κερδίσει μια θετική φήμη, έχει αποκτήσει μια αξιόλογη μόρφωση, έχει δημιουργήσει μια καλή οικογένεια και είναι επιτυχημένος στον επαγγελματικό τομέα, θα έχανε πάρα πολλά εάν παραβίαζε τους νόμους. Τα κοινωνικά αγαθά που συγκεντρώνει κάποιος καθόλη τη διάρκεια της ζωής του, αποτελούν μια δικλείδα ασφαλείας για την κοινωνία ότι το άτομο έχει εσωτερικεύσει τις συμβατικές αξίες.¹⁵⁵ Ουσιαστικά, η θεωρία κατηγορεί τη διάλυση της οικογένειας παρά τη κοινωνική αποδιοργάνωση, για τα δεινά της κοινωνίας, ενώ πρεσβεύει ότι η παρέμβαση της πολιτείας στην απονομή της δικαιοσύνης δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη δύναμη των κοινωνικών δεσμών και τον έλεγχο που ασκεί η ίδια η κοινωνία στην παραβατικότητα.¹⁵⁶ Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία αποδίδει την ευθύνη για την αντιμετώπιση και τον έλεγχο του εγκλήματος στην κοινότητα, όπου εξάλλου λαμβάνει χώρα το αδίκημα και πρεσβεύει ότι η κρατική παρέμβαση πρέπει να είναι η έσχατη λύση. Ο Marshall σημειώνει ότι η επιρροή του Hirschi και της θεωρίας του στις απόψεις του Braithwaite για το επανενακτικό ντρόπιασμα, είναι ιδιαίτερα εμφανής.¹⁵⁷

¹⁵³T. Marshall ό.π.,1999,σ.30.

¹⁵⁴T. Hirschi, *Causes of delinquency*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969, σ.16.

¹⁵⁵T. Hirschi, ό.π., 1969 σ.186.

¹⁵⁶ T. Hirschi,, ό.π. 1969, σ.83.

¹⁵⁷ T. Marshall, ό.π., 1999,σ.30.

3.4 Η θεωρία της ουδετεροποίησης

Με βάση την κοινωνιολογική θεωρία της ουδετεροποίησης των Sykes και Matza (1957), υποστηρίζεται ότι ο παραβάτης, μέσω της ουδετεροποίησης, απελευθερώνεται από τον ηθικό δεσμό του νόμου προκειμένου να είναι ευκολότερο για αυτόν να περάσει στη διάπραξη του εγκλήματος. Κατά την ανάλυσή τους, οι Sykes και Matza κατηγοριοποίησαν τις συγκεκριμένες εκλογικεύσεις και δικαιολογίες, οι οποίες παρέχουν στον δράστη μια ηθική ανακούφιση και τις οποίες ονόμασαν τεχνικές εξουδετέρωσης, σε πέντε κατηγορίες:¹⁵⁸

- *Η άρνηση της ευθύνης*: οι δράστες αποδίδουν την παραβατική πράξη που διέπραξαν σε διάφορους εξωτερικούς παράγοντες για τους οποίους δεν ευθύνονται οι ίδιοι (π.χ. αλκοόλ, η πίεση των συνομηλίκων κ.τ.λ.)
- *Άρνηση της βλάβης*: οι δράστες αρνούνται ότι ζημιώθηκε κάποιος από την πράξη τους.
- *Άρνηση του θύματος*: οι δράστες ισχυρίζονται ότι το θύμα έπαθε αυτό που του άξιζε.
- *Καταδίκη των διωκτικών αρχών*: οι δράστες απορρίπτουν αυτούς οι οποίοι ασκούν εξουσία πάνω τους, όπως οι αστυνομικοί ή οι δικαστές, και τους οποίους χαρακτηρίζουν ως διεφθαρμένους, οπότε δεν είναι άξιοι σεβασμού.
- *Εκκλιση σε κάποιο υψηλό σκοπό*: οι δράστες επικαλούνται το καλό κάποιου τρίτου χάριν του οποίου προέβησαν στην εγκληματική δραστηριότητα.¹⁵⁹

Η θεωρία των Sykes και Matza δεν αναπτύχθηκε ως θεωρητικό υπόβαθρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Οι θέσεις τους όμως αντανακλούν και μπορούν να εξηγήσουν σε μεγάλο βαθμό τη δυναμική και τις αλλαγές (σε επίπεδο συναισθημάτων και αντιλήψεων) που είναι πιθανό να προκύψουν μέσα στα πλαίσια των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Όταν ο δράστης έρθει αντιμέτωπος αφενός με την προσωπική μαρτυρία του θύματος και αφετέρου με τις «παράπλευρες απώλειες» που προκάλεσε με την πράξη του, όπως είναι ο φόβος, ο τραυματισμός, και/ή οι υλικές απώλειες,¹⁶⁰ λέγεται ότι είναι λιγότερο πιθανό να μπορέσει να κινητοποιήσει τις συγκεκριμένες τεχνικές εξουδετέρωσης. Αντιθέτως, είναι περισσότερο πιθανό αν δει κατάματα την πραγματικότητα, να αναγκαστεί ενδεχομένως να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της παραβατικής συμπεριφοράς του.¹⁶¹ Σύμφωνα με διάφορους υποστηρικτές της επανορθωτικής

¹⁵⁸ M. Lanier and S. Henry, “Neutralization Theory: Learning Rationalizations as Motives”, *Essential Criminology*, 2004, pp.168-176:170.

¹⁵⁹ M. Sykes and D. Matza, “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency”, *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6, Dec., 1957, pp. 664-670:667-669.

¹⁶⁰ J. Braithwaite and S. Mugford, ό.π., 1994, σσ.171:163.

¹⁶¹ T. Marshall ό.π.,1999, σ.31.

δικαιοσύνης, η πιθανότητα αυτή είναι μεγάλη. Ο Charles Barton υποστηρίζει σχετικά ότι «η εμπειρία από την αποκαταστατική δικαιοσύνη δείχνει πως, με σπάνιες εξαιρέσεις, ένα αίσθημα ντροπής δημιουργείται φυσικά και αυτόματα σε ένα δράστη όταν έρχεται αντιμέτωπος με τις επιβλαβείς συνέπειες των πράξεών του. Το να αντικρύσει τις συνέπειες των πράξεών του είναι ακόμη πιο ισχυρό όταν ο δράστης ακούει απευθείας από το θύμα, το περιβάλλον του θύματος και τους υποστηρικτές του για το τραύμα, το φοβερό συναισθηματικό και σωματικό κακό που προκάλεσε. Το έντονο συναίσθημα ντροπής και μετάνοιας γενικεύεται από την ολοκληρωτική αποδοκιμασία για τη συμπεριφορά του από το οικείο του περιβάλλον, κυρίως την οικογένεια και τους στενούς φίλους. Όλο αυτό προκύπτει σχεδόν φυσικά στη διάρκεια της συζήτησης, κατά συνέπεια δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος να προσπαθήσει κανείς εσκεμμένα να προκαλέσει ντροπή στο δράστη.»¹⁶²

3.5 Η δημοκρατική θεωρία (Republican theory Braithwaite and Pettit, 1990)

Το βιβλίο του Braithwaite “A Republican Theory of Criminal Justice”, που αποτελεί τον υπότιτλο του “Not Just Deserts”, συντάχθηκε σε συνεργασία με τον πολιτικό φιλόσοφο Philip Pettit (1990) και δημοσιεύτηκε λίγο μετά το “Crime, Shame and Reintegration” (1989). Στο συγκεκριμένο έργο, ο Braithwaite διεύρυνε την δημοκρατική προοπτική, έκανε λόγο για μια «Δημοκρατική Εγκληματολογία», εστίασε στο πρόβλημα της ανισότητας το οποίο χαρακτήρισε ως θέμα μείζονος σημασίας για τους εγκληματολόγους και ξεπέρασε το πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.¹⁶³ Αργότερα, στο “Restorative Justice and Responsive Regulation” (2002) ο θεωρητικός αποσαφηνίζει τη σύνδεση ανάμεσα στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και μια δημοκρατική προοπτική, όπως την αποκαλεί, απαριθμώντας ως σημαντικές τις εξής διαστάσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από την προοπτική αυτή: «αποκατάσταση της χαμένης παρουσίας, της βλάβης, του αισθήματος ασφάλειας, της αξιοπρέπειας, του αισθήματος ισχύος, της συμμετοχικής δημοκρατίας, της αρμονίας που βασίζεται στο συναίσθημα ότι η δικαιοσύνη αποδόθηκε, και την αποκατάσταση της κοινωνικής στήριξης».¹⁶⁴ Οι αρχές της δημοκρατικής θεωρίας πάντως καθορίζουν τις αξίες πάνω στις οποίες βασίζεται η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τους στόχους που πρέπει να επιτυγχάνει επιχειρώντας να αποκαταστήσει τις ζωές των ατόμων και της κοινότητας, ενώ σε ευρεία κλίμακα, θέτει του

¹⁶²C. Barton, ό.π., 2000: pp 41-53.

¹⁶³S. Karstedt, “Our sense of justice. Values, justice and punishment” in: Parmentier S., Walgrave L., Aertsen I., Maesschalck J., Paoli L. (eds.), *The Sparking Discipline of Criminology: John Braithwaite and the Construction of Critical Social Science and Social Justice*, Leuven, Leuven University Press, 2011, 33-58:33.

¹⁶⁴J. Braithwaite J., *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002, σ.12. στο S. Karstedt, ό.π., 2011:33.

στόχους της ποινικής δικαιοσύνης εν γένει.¹⁶⁵

Αναλυτικότερα, η δημοκρατική θεωρία, όπως επισημαίνει ο Pettit (1997), επιβραβεύει το δικαίωμα των ανθρώπων να απολαμβάνουν την ελευθερία τους και να μην δέχονται αυθαίρετες παρεμβάσεις από τρίτους στη ζωή τους. Ο όρος-κλειδί που χρησιμοποιεί είναι η μη-κυριαρχία.¹⁶⁶ Το καίριο ερώτημα που θέτει είναι: «η δημοκρατική εικόνα της ελευθερίας εγείρει το ερώτημα με ποιο τρόπο το κράτος μπορεί να σταματήσει την αυθαίρετη παρέμβαση στις ζωές των πολιτών. Το κράτος είναι ένας απαραίτητος θεσμός και έχει εκ των πραγμάτων τη δύναμη να παρεμβαίνει στους ανθρώπους: δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει χωρίς να μπορεί να φορολογεί, να νομοθετεί και να τιμωρεί τον πολίτη. Τότε, λοιπόν, πως μπορεί αυτή η δύναμη παρέμβασης να γίνει μη-αυθαίρετη; Πως μπορεί να γίνει εφικτό το κράτος που επιβάλλεται, να υποχρεωθεί να επιδιώκει τα κοινά συμφέροντα των ανθρώπων; Η δημοκρατική συνταγματική θεωρία έχει κτιστεί γύρω από αυτό το ερώτημα και έχει κατ' επέκταση αναζητήσει διάφορους τρόπους ώστε να μην εξαπλωθεί αυτή η αυθαιρεσία».¹⁶⁷

Με τον όρο «κυριαρχία» οι εμπνευστές της θεωρίας αναφέρονται, χρησιμοποιώντας μια ρεπουμπλικανική φράση του 18^{ου} αιώνα, στην δυνατότητα του ατόμου να εξασφαλίζει την «απουσία της αυθαίρετης εξουσίας», η οποία μπορεί να πηγάζει από οποιοδήποτε άλλο άτομο ή ομάδα, ακόμη και από την ίδια την κοινότητα, προκειμένου να μην παρεμβαίνει στις υποθέσεις του. Ουσιαστικά, η ελευθερία με την έννοια της μη-κυριαρχίας, όπως διατυπώθηκε από τον John Braithwaite και τον Philip Pettit (Braithwaite and Pettit 1990, Pettit 1997) αφορά μια δημοκρατική σύλληψη της ελευθερίας. Αυτή η κανονιστική θεωρία¹⁶⁸ υποδεικνύει ως τον σωστότερο τρόπο λειτουργίας του ποινικού συστήματος τη μικρότερη δυνατή τιμωρία και την παράλληλη στήριξη του κράτους ώστε να τηρήσει τις υποσχέσεις του σε σχέση με την ασφάλεια των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, η τιμώρηση των ανθρώπων μόνο και μόνο επειδή το αξίζουν δεν έχει κανένα ηθικό νόημα. Η δημοκρατική πολιτική θεωρία συνεπάγεται ακόμη την ενεργό συμμετοχή των πολιτών και το χτίσιμο της κοινότητας.¹⁶⁹

Στο άρθρο τους “Comment – Republican Criminology and Victim Advocacy”, οι Braithwaite και Pettit (1994) συμπυκνώνουν τη θεωρητική προσέγγιση που ανέπτυξαν στο βιβλίο τους “Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice” (1990) σε τρία αξιώματα. Το πρώτο αξίωμα της

¹⁶⁵ J. Braithwaite, “Community Values and Australian Jurisprudence”, *Sydney Law Review*, Vol. 17, 1995, pp.351-372.372 . στο S. Karstedt ,ό.π., 2011:34.

¹⁶⁶ P. Pettit., *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Oxford University Press, 1997 στο P. Pettit, “Deliberative Democracy, the Discursive Dilemma, and Republican Theory”, *Philosophy, Politics and Society*, 2003, pp.138-162 σ. 151.

¹⁶⁷ P. Pettit, ό.π., 2003, σ.152.

¹⁶⁸ Μια κανονιστική θεωρία είναι ένα σύνολο προτάσεων σχετικά με τον τρόπο που ο κόσμος θα έπρεπε να είναι και αντιπαραβάλλεται από μια επεξηγηματική θεωρία η οποία αφορά ένα σύνολο προτάσεων για τον τρόπο που ο κόσμος είναι στην πραγματικότητα. (explanatory # normative theory). Βλ. J. Braithwaite, “Shame and criminal justice”, *Canadian Journal of Criminology*, Vol.42, No.3, 2000, pp.281-298:294.

¹⁶⁹ J. Braithwaite, ό.π., 2000, pp.281-298:295.

δημοκρατικής θεωρίας τους πρεσβεύει ότι, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πολλά αγαθά και αξίες στην κοινωνική και πολιτική ζωή, ο βασικός στόχος του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να είναι η προώθηση της κυριαρχίας. Η θέση αυτή στηρίζεται στην ιδέα ότι, εάν το ποινικό σύστημα είναι έτσι σχεδιασμένο ώστε να προωθεί την κυριαρχία, τότε θα είναι σε θέση να προωθεί και άλλες αξίες, όπως η σωματική ακεραιότητα των ανθρώπων, η ελευθερία κινήσεων, να εξασφαλίζει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, το δικαίωμα στις δίκαιες διαδικασίες, την ισότητα και άλλα. Με βάση το δεύτερο αξίωμα, το ποινικό σύστημα θα έπρεπε να είναι έτσι σχεδιασμένο ώστε ο συγκεκριμένος στόχος να προωθείται τα μέγιστα: οι θεσμοί του συστήματος, οι διαδικασίες και οι πολιτικές του θα έπρεπε να είναι τέτοιες ώστε η κοινωνία γενικά να χαίρεται περισσότερης και όχι λιγότερης κυριαρχίας. Πρέπει να διασφαλιστεί ότι κανείς εντός του συστήματος, με την δικαιολογία ότι προωθεί τους στόχους του συστήματος αυτού, δεν θα αυθαιρετήσει στις ζωές των πολιτών. Το τρίτο αξίωμα θεωρεί ότι εάν το ποινικό σύστημα έχει την πρόθεση να προωθήσει την κυριαρχία, τότε όλα τα συστατικά στοιχεία που το αποτελούν, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την βέλτιστη επιδίωξη του συγκεκριμένου στόχου.¹⁷⁰

3.6 Η θεωρία της διαδικαστικής δικαιοσύνης (Procedural justice, Tyler1990)

Το 1975 ο John Thibaut και ο Laurens Walker εξέδωσαν τη μονογραφία τους, με τίτλο «Διαδικαστική Δικαιοσύνη: Μια Ψυχολογική Ανάλυση», η οποία αφορούσε τη συγκριτική εμπειρική ανάλυση τριμερών διαδικασιών που χρησιμοποιούνται στην επίλυση διαφορών, όπως είναι η επίδραση, η διαιτησία και η διαμεσολάβηση.¹⁷¹ Πιο συγκεκριμένα, ο J. Thibaut, κοινωνικός ψυχολόγος και ο L. Walker, καθηγητής νομικής, ασχολήθηκαν με την εμπειρική διερεύνηση της επίδρασης που έχουν οι νομικές διαδικασίες, τις οποίες και διαχώρισαν από τα αποτελέσματα – διακρίνοντας τη «διαδικαστική» από τη «διανεμητική» δικαιοσύνη. Οι διαδικασίες μπορούσαν να συγκριθούν ανάλογα με την κατανομή της ισχύος που οι ίδιες επέτρεπαν ανάμεσα στους διαδίκους και το τρίτο πρόσωπο κατά την εκδίκαση της υπόθεσης. Έτσι, κατά την επίδραση από το έγγραφο δίκαιο, οι διάδικοι ελέγχουν τη διαδικασία (ο δικαστής διατηρεί παθητική στάση με εξαίρεση τις παρατηρήσεις του σε συγκεκριμένα διαδικαστικά θέματα), ενώ ο δικαστής και οι

¹⁷⁰ J. Braithwaite and P. Pettit, “Comment – Republican Criminology and Victim Advocacy”, *Law and Society Review*, Vol.28, No.4, 1994, pp.765-776:765-767.

¹⁷¹ N. Vidmar, “The Origins and Consequences of Procedural Fairness”, *Law and Social Inquiry*, Vol.15, No.4, 1990, pp.877-892.:877.

ένορκοι έχουν την ευθύνη να αποφασίσουν για το αποτέλεσμα. Αντιθέτως, τα ανακριτικά νομικά συστήματα, όπως αυτά που είναι κοινά στην ηπειρωτική Ευρώπη, παρέχουν μεγάλη δύναμη στον δικαστή, τόσο για τον έλεγχο της διαδικασίας όσο και για την λήψη της τελικής απόφασης. Το βασικό τους συμπέρασμα ήταν ότι εάν οι διάδικοι δεν εκλάβουν τις διαδικασίες ως δίκαιες, θα τις αποφύγουν εάν είναι δυνατόν, ενώ εάν εξαναγκαστούν να τις αποδεχθούν, δεν θα το κάνουν με ευκολία. Γενικά, η ιδέα τους έδωσε ώθηση για νέα έρευνα σχετικά με το δίκαιο της νομικής διαδικασίας, εν μέρει εξαιτίας του θεωρητικού του ενδιαφέροντος, αλλά και λόγω της σημαντικής επίδρασης που φαινόταν ότι θα είχε στο σχεδιασμό και την εφαρμογή νέων μηχανισμών επίλυσης διαφορών. Αργότερα, ο Tom Tyler και άλλοι ερευνητές συνέχισαν τη μελέτη του φαινομένου και ανέδειξαν περαιτέρω τη σημασία του δίκαιου της διαδικασίας κατά την επίλυση διαφορών.¹⁷²

Με βάση τις θέσεις του Tyler, οι φορείς της εξουσίας πρέπει να αναζητήσουν τρόπους επίλυσης των διαφορών και να εξασφαλίσουν αρμονικές σχέσεις ανάμεσα στα άτομα και στις ομάδες, λαμβάνοντας αποφάσεις που θα γίνουν αποδεκτές και θα καθησυχάσουν τα αισθήματα εχθρότητας τόσο ανάμεσα στις ομάδες που συγκρούονται όσο και απέναντι στο νόμο και τις αρχές.¹⁷³ Επιπλέον, ο ίδιος προσβέυει ότι, προκειμένου η δικαιοσύνη να είναι αποτελεσματική, είναι σημαντικό η συμπεριφορά των ανθρώπων να διαμορφώνεται μέσα από τις προσωπικές τους απόψεις για το τι είναι σωστό ή λανθασμένο, ηθικό ή ανήθικο, δίκαιο ή άδικο και να διαχωρίζεται από αυτό που θεωρούν ότι τους ωφελεί σε προσωπικό επίπεδο.¹⁷⁴

Σύμφωνα με το μοντέλο του, όταν οι άνθρωποι εισπράττουν δίκαιη μεταχείριση και σεβασμό, έχουν την πεποίθηση ότι οι νόμοι και οι φορείς της εξουσίας αξίζουν την υπακοή επειδή χαρακτηρίζονται από δικαιοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, σε μια από τις μελέτες του, ο Tyler πήρε συνεντεύξεις από κατοίκους της πόλης του Σικάγο που είχαν συνδιαλαγεί με την αστυνομία και τις δικαστικές αρχές. Ρωτήθηκαν λοιπόν για την ικανοποίησή τους σε σχέση με την αντιμετώπιση που είχαν και σε σχέση με την έκβαση της υπόθεσής τους. Η πεποίθηση ότι η διαδικασία ήταν δίκαιη, αποτελούσε τον πιο καθοριστικό παράγοντα για την ικανοποίηση ή μη κάποιου από το αποτέλεσμα. Οι ερωτώμενοι χωρίστηκαν σε ομάδες ατόμων ανάλογα με το αν η έκβαση της υπόθεσής τους ήταν θετική ή αρνητική και στη συνέχεια χωρίστηκαν ξανά ανάλογα με το αν αισθάνθηκαν ότι η έκβαση προέκυψε από μια δίκαιη ή άδικη διαδικασία. Ακόμη και στην περίπτωση που η έκβαση ήταν δυσάρεστη, όσοι θεωρούσαν τη διαδικασία δίκαιη, παρέμεναν θετικά διακείμενοι στους φορείς της

¹⁷² N. Vidmar , ό.π., 1990:877-878.

¹⁷³ T.R Tyler., ό.π., 2004: 435.

¹⁷⁴ T.R.Tyler , ό.π., 2004: 436.

εξουσίας που είχαν πάρει την απόφαση.¹⁷⁵ Με βάση τα πορίσματα των ερευνών του, τα μέλη του κοινωνικού συνόλου θα υπακούσουν στους νόμους, χωρίς την απειλή κυρώσεων, όταν μέσα από την εμπειρία τους συναισθανθούν ότι το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και τα αρμόδια όργανα ενεργούν δίκαια. Ως αποτέλεσμα αυτού, μπορούν να αυτορυθμίζονται και να αναλαμβάνουν τα ίδια την ευθύνη συμμόρφωσης με τους κοινωνικούς κανόνες.¹⁷⁶

Η διαδικαστική δικαιοσύνη προωθεί το σεβασμό στους κοινωνικούς κανόνες ενισχύοντας την πεποίθηση ότι τα όργανα εξουσίας είναι νόμιμα.¹⁷⁷ Η καλλιέργεια αυτής της εσωτερικής αξίας είναι πολύ σημαντική γιατί, όταν οι άνθρωποι νιώθουν ότι η εξουσία πρέπει να εισακούεται, αναλαμβάνουν από μόνοι τους αυτή την υποχρέωση, και σέβονται οικειοθελώς την εξουσία και τους κανόνες.¹⁷⁸

Μέσα στα πλαίσια της διαδικαστικής δικαιοσύνης, οι εξουσίες εκείνες που χρησιμοποιούν τις διαδικασίες που προωθούν τη δίκαιη λήψη αποφάσεων, θεωρούνται περισσότερο σύννομες και οι άνθρωποι σέβονται με μεγαλύτερη προθυμία τις αποφάσεις τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τις ομάδες που χρησιμοποιούν τις διαδικασίες δίκαιης λήψης αποφάσεων, ενθαρρύνοντας με τον τρόπο αυτό τη δέσμευση και την ταύτιση των μελών τους, γεγονός που οδηγεί σε οικειοθελή συνεργασία. Οι άνθρωποι επιθυμούν την επιτυχία της ομάδας και συμπεριφέρονται έτσι ώστε να επιτύχουν αυτό το στόχο, καταβάλλοντας ουσιαστικά προσωπική προσπάθεια για την προώθηση των συμφερόντων της ομάδας. Η διαδικαστική δικαιοσύνη είναι σημαντική στην ανάπτυξη και διατήρηση πεποιθήσεων ότι οι εξουσίες είναι σύννομες, αλλά και συναισθημάτων δέσμευσης και ταύτισης με ομάδες, οργανώσεις και κοινωνικές ομάδες. Τα σχετικά ευρήματα αποδεικνύουν ότι η επιλογή της διαδικαστικής δικαιοσύνης αποτελεί ένα σημαντικό και εφικτό μηχανισμό που εξασφαλίζει το σεβασμό στις αποφάσεις που έχουν ληφθεί. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται σε μια πληθώρα καταστάσεων, πολιτικών, νομικών, διαχειριστικών, διαπροσωπικών, οικογενειακών και εκπαιδευτικών, είτε υπάρχει ιεραρχία είτε όχι. Συνεπώς, οι όποιες προσπάθειες επίλυσης

¹⁷⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. N. Vidmar, ό.π., 1990, pp.877-892:881.

¹⁷⁶ T. R. Tyler, "Legitimacy and legitimation", *Annual Review of Psychology*, Vol.57, 2006, pp. 375–400 και T. R. Tyler, 2003, "Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law" in: M. Tonry (Ed.), *Crime and justice: A review of research* (pp. 283–358). Chicago: University of Chicago Press στο Tyler, T. R. (2006), "Restorative Justice and Procedural Justice: Dealing with Rule Breaking", *Journal of Social Issues*, Vol.62, No.2, pp.307-326:308-309.

¹⁷⁷ T.R.Tyler (1997), "The psychology of legitimacy", *Personality and Social Psychology Review*, Vol.1, pp.323-45 στο T.R.Tyler , "Procedural Justice" In: A. Sarat (Ed.), *The Blackwell companion to law and society*, (pp. 435-452). Malden, MA: Blackwell, 2004, σ.443.

¹⁷⁸ T.R. Tyler, ό.π., 2004: 443.

συγκρούσεων, μπορεί να είναι αποτελεσματικότερες με τη χρήση των εν λόγω διαδικασιών.¹⁷⁹

Ο Tyler θεωρεί ότι η διαδικαστική δικαιοσύνη και η αποκαταστατική δικαιοσύνη μοιράζονται ένα κοινό στόχο: να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη ή την ενεργοποίηση των εσωτερικών αξιών των ατόμων ώστε να κινητοποιηθούν περισσότερο προς την ανάπτυξη μιας αυτορρυθμιστικής συμπεριφοράς.¹⁸⁰ Ακριβώς όπως ισχύει στο μοντέλο της διαδικαστικής δικαιοσύνης, η αποκαταστατική δικαιοσύνη επιζητά τρόπους να ενισχύσει τα κίνητρα για κοινωνική ενσωμάτωση σε ανθρώπους που έχουν σπάσει τους κοινωνικούς δεσμούς.¹⁸¹ Ανεξάρτητα από τα κίνητρα που χρησιμοποιούνται - η ευθύνη απέναντι στους φορείς της εξουσίας, η ανάγκη συμφωνίας με τις εσωτερικές ηθικές αξίες, η ύπαρξη κοινωνικών δεσμών με άλλους - καθένα από τα δύο μοντέλα δικαιοσύνης παρέχουν τη βάση πάνω στην οποία μπορεί να αναπτυχθεί μια αυτορρυθμιστική κοινωνία.¹⁸² Αυτή η κοινωνική ενσωμάτωση αφορά και την ανάπτυξη ή τη μεγαλύτερη δέσμευση σε κοινωνικές αξίες που προωθούν την αυτορρύθμιση και τελικά τη συμμόρφωση σε νόμους και κοινωνικούς κανόνες στο μέλλον. Αυτό επιτυγχάνεται, στην περίπτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, μέσα από το επανεντακτικό ντρόπιασμα, την ηχηρή αποδοκιμασία της πράξης και τον παράλληλο σεβασμό του δράστη. Πρωταρχικό ρόλο στη διαδικασία διαδραματίζει η κοινωνική σύνδεση που αισθάνονται οι άνθρωποι με την οικογένειά τους, τους φίλους τους και την κοινότητα στην οποία ανήκουν, οι οποίοι συμβάλλουν στην αφύπνιση του αισθήματος ευθύνης του δράστη προς την κοινότητα.¹⁸³

3.7 Η θεωρία της περιφρόνησης (Defiance theory Sherman, 1993)

«Η ασέβεια προκαλεί ασέβεια» ισχυρίζεται ο Howard Zehr (1995)¹⁸⁴ και σύμφωνα με τον

¹⁷⁹ T.R., Tyler, ό.π., 2004: 444.

Στην ερώτηση ποιες διαδικασίες θεωρούν οι άνθρωποι δίκαιες, το μεγαλύτερο ποσοστό προτίμησης συγκεντρώνουν οι ανεπίσημες νομικές διαδικασίες, οι οποίες, με βάση τις σχετικές έρευνες, συγκεντρώνουν συγκεκριμένα γνωρίσματα που συμβάλλουν στο χαρακτηρισμό τους ως δίκαιων: παρέχουν ευκαιρίες για συμμετοχή, είναι ουδέτερες, οι υπεύθυνοι είναι άξιοι εμπιστοσύνης και οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Βλ. T.R. Tyler, ό.π., 2004: 444-445.

¹⁸⁰ T.R. Tyler ό.π., 2006α: 309. (“Restorative Justice and Procedural Justice: Dealing with Rule Breaking”)

¹⁸¹ T.R. Tyler ό.π., 2006α: 315.

¹⁸² T.R. Tyler ό.π., 2006α: 317.

¹⁸³ T.R. Tyler, ό.π. 2006α: 315.

¹⁸⁴ H. Zehr (1995), “*Rethinking Criminal Justice: Restorative Justice.*” Unpublished manuscript of a conference paper presented in Auckland στο J. Braithwaite, “Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts”, *Crime*

Braithwaite, ελάχιστα πράγματα επικοινωνούν την ασέβεια τόσο αποτελεσματικά όσο η ποινική εκμετάλλευση ενός ανθρώπου. Ο Lawrence Sherman (1993) ενσωμάτωσε τη σύλληψη του Tyler (1990) για τη διαδικαστική δικαιοσύνη, τη θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος του Braithwaite (1989) και τη συλλογιστική των Scheff και Retzinger (1991) για το ρόλο της ντροπής και της οργής στις συγκρούσεις σε μια ολοκληρωμένη θεωρία, τη θεωρία του για την περιφρόνηση.¹⁸⁵ Κεντρική ιδέα στις θεωρίες τόσο του Sherman όσο και του Braithwaite αποτελεί η θέση πως οι κυρώσεις που επιβάλλονται από τις αρχές με σεβασμό στην αξία και την αξιοπρέπεια του ατόμου, είναι πιθανότερο να οδηγήσουν σε συμμόρφωση με τους νόμους. Και οι δύο θεωρητικοί επικαλούνται εκτενή στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται με τρόπο που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, μάλλον αυξάνουν παρά μειώνουν τις πιθανότητες για παραβατική συμπεριφορά στο μέλλον.¹⁸⁶ Πιο συγκεκριμένα, ο Sherman κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων σχετικής έρευνάς του για την αστυνόμευση στις Ηνωμένες Πολιτείες, κατέληξε στο συμπέρασμα πως ο στιγματιστικός τρόπος με τον οποίο η αστυνομία αντιμετωπίζει τους δράστες γεννά περιφρόνηση. Αντιθέτως, η αστυνόμευση που γίνεται με σεβασμό, που ακολουθεί δίκαιες διαδικασίες, που χαρακτηρίζεται από ευγένεια και που θεωρεί τον δράστη ως ένα καλό άτομο που διέπραξε μια κακή πράξη, χτίζει θετικές σχέσεις με το νόμο.¹⁸⁷ Στο πλαίσιο της θεωρίας του, η περιφρόνηση συνεπάγεται την αύξηση της παραβατικότητας στο μέλλον, στους κόλπους μιας κοινωνίας που τιμωρεί, η οποία προκαλείται εξαιτίας μιας εριστικής, αναισχυντης αντίδρασης κατά τη διαχείριση μιας ποινικής κύρωσης.¹⁸⁸ Με βάση τις θέσεις του Sherman, η περιφρόνηση στην επιβληθείσα ποινή προκύπτει όταν: α) η κύρωση θεωρείται από τον δράστη ως άδικη, β) ο δράστης έχει αδύναμους δεσμούς με την κοινότητα, γ) ο δράστης θεωρήσει την κύρωση στιγματιστική και δ) ο δράστης προσπαθεί να αποποιηθεί την ντροπή που προκαλεί η κύρωση.¹⁸⁹

Πιο συγκεκριμένα και με βάση την ανάλυση του Braithwaite (1999), η θεωρία της περιφρόνησης περιλαμβάνει τρεις προτάσεις:

and Justice, Vol.25,1999, The University of Chicago Press, pp.1-127:45.<http://www.jstor.org/stable/1147608>, retrieved on 29/10/2012.

¹⁸⁵J. Braithwaite ό.π. (1999), “Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts” και A.L. Bouffard and L.N. Piquero, “Defiance Theory and Life Course Explanations of Persistent Offending”, *Crime and Delinquency*, Vol.56, No.2,2010, pp.227-252:228.

¹⁸⁶Paternoster R.,Brame R.,Bachman R., Sherman W.L.(1997), “Do Fair Procedures Matter? The Effect of Procedural Justice on Spouse Assault”, *Law and Society Review*, Wiley-Blackwell, Vol.31, No.1,1997, pp.163-204:169.<http://www.jstor.org/stable/3054098> retrieved on 29/10/2012 .

¹⁸⁷ L. Sherman, (1993) ‘Defiance, Deterrence and Irrelevance: A Theory of the Criminal Sanction’, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol.30, 1993, pp.445–73 στο J. Braithwaite, “Shame and criminal justice”, *Canadian Journal of Criminology*, Vol.42, No.3,2000, Academic Research Library, pp.281-298:286.

¹⁸⁸ “The net increase in the prevalence, incidence, or seriousness of future offending against a sanctioning community caused by a proud, shameless reaction to the administration of a criminal sanction”.

¹⁸⁹ L. Sherman ό.π., 1993:459 στο A.L Bouffard.and L.N. Piquero, ό.π.,2010:228.

1. Οι κυρώσεις προκαλούν περισσότερη περιφρόνηση του νόμου στο μέλλον όταν οι δράστες αντιλαμβάνονται την επιβολή της ποινής ως παράνομη, που διατηρούν ασθενείς δεσμούς με τους παράγοντες που επιβάλλουν τις ποινές και με την κοινότητα, και στο βαθμό που επιλέγουν την απομόνωσή τους αντί μιας κοινότητας που τιμωρεί.
2. Οι κυρώσεις οδηγούν στη συμμόρφωση όταν οι δράστες αντιλαμβάνονται την επιβολή ποινής ως νόμιμη, όταν οι δεσμοί που διατηρούν με τους παράγοντες που επιβάλλουν τις ποινές και με την κοινότητα είναι ισχυροί, και όταν αισθάνονται ικανοποίηση για την αλληλεγγύη που μοιράζονται με την κοινότητα.
3. Οι κυρώσεις δεν έχουν καμία σχέση με μελλοντική παραβατική συμπεριφορά στην περίπτωση που οι παράγοντες που ενθαρρύνουν την περιφρόνηση των ποινών ή τη συμμόρφωση είναι ίσα και δίκαια αντισταθμισμένοι.¹⁹⁰

Ο Sherman υποθέτει ότι οι διαδικασίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι πιθανότερο να καλύψουν τις συνθήκες που τίθενται στην δεύτερη πρόταση, σε σχέση με τις παραδοσιακές τιμωρητικές διαδικασίες. Και ο Braithwaite ενισχύει τη συγκεκριμένη άποψη, επικαλούμενος τα ερευνητικά δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί και έχουν δείξει ότι οι αποκαταστατικές διαδικασίες θεωρούνται απόλυτα σύννομες από τους πολίτες, ότι είναι καλύτερα σχεδιασμένες ώστε να ενδυναμώνουν αυτούς που έχουν δυνατούς δεσμούς με το δράστη και ότι υπερέχουν των ποινικών διαδικασιών καθώς επιφέρουν την παραδοχή και την αποφόρτιση από την ντροπή της παραβατικής συμπεριφοράς.¹⁹¹

3.8 Η θεωρία της επικοινωνίας (Communicative theory Duff, 2000)

Σύμφωνα με τον Duff (1996), ο διάλογος για την τιμωρία κινείται ανάμεσα στην προσπάθεια να εξηγηθεί η ανταποδοτική ιδέα ότι οι δράστες αξίζουν την τιμωρία, και την άποψη ότι προκειμένου να γίνει αποδεκτό ένα σύστημα τιμωρίας, πρέπει να αποδειχθεί όχι μόνο ότι κάνει καλό αλλά και ότι καμία άλλη πρακτική δεν αναμένεται να επιφέρει ανάλογα αποτελέσματα με το μικρότερο ή

¹⁹⁰ L.Sherman ό.π. 1993, pp. 448-9 στο J. Braithwaite, “Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts”, *Crime and Justice*, Vol.25, The University of Chicago Press, 1999, pp.1-127:45-46.

¹⁹¹ J. Braithwaite ό.π., 1999, pp.1-127:45-46.

τουλάχιστον όχι υψηλότερο κόστος.¹⁹² Ο ίδιος (2000) πιστεύει ότι η τιμωρία ως επικοινωνιακή προσφορά αποτελεί την πιο ελπιδοφόρα άποψη, αναπτύσσοντας την θεωρία του για την επικοινωνία,¹⁹³ και παρουσιάζοντας ουσιαστικά μια πολύ διαφορετική σύλληψη της τιμωρίας, σύμφωνα με την οποία η τελευταία εκφράζει τα σεβασμό και το ενδιαφέρον για το δράστη ως ένα έλλογο ηθικό παράγοντα¹⁹⁴, επιζητώντας την κατανόηση και τη συναίνεσή του. Στόχος της ποινής δεν είναι να τον αναγκάσει να υπακούσει τον νόμο, αλλά να αποδεχτεί τις απαιτήσεις του τελευταίου ως απόλυτα δικαιολογημένες: να αναγνωρίσει το λάθος που διέπραξε, να αποδεχθεί την επίκριση που εκφράζει η καταδίκη του και να ρυθμίσει τη μελλοντική συμπεριφορά του ανάλογα με τις επιταγές του νόμου. Δεν τον αντιμετωπίζει ως ένα παθητικό θύμα ή ως ένα ον που πρέπει να του επιβληθεί πόνος, αλλά ως ένα ηθικό υποκείμενο με το οποίο είναι σε εξέλιξη μια επικοινωνιακή διαδικασία επιχειρηματολογίας και πειθούς: επιδιώκεται η συμμετοχή του, όχι απλά η υποταγή του. Ο βασικός στόχος είναι να αποδεχθεί την τιμωρία και το νόημα μεταμέλειας που περικλείει.¹⁹⁵ Κατά συνέπεια μια έντιμη απάντηση στην ένοχη συμπεριφορά κάποιου, ο οποίος αντιμετωπίζεται ως υπεύθυνο ηθικό υποκείμενο, είναι η κριτική ή η μομφή αυτής της συμπεριφοράς. Η μομφή απευθύνεται στους δράστες ως υπεύθυνους πολίτες, ως μια έντιμη απάντηση στο έγκλημά τους. Απευθύνεται ακόμη στα θύματα, εφόσον υπάρχουν, ως έκφραση της ανησυχίας για την δύσκολη κατάσταση στην οποία βρέθηκαν και, τέλος σε ολόκληρη την κοινωνία, της οποίας τις αξίες ο νόμος ισχυρίζεται πως ενσαρκώνει.¹⁹⁶ Αναφορικά με το ζήτημα της επιβολής σκληρής τιμωρίας, η θέση του Duff κινείται στην ίδια λογική, ότι δηλαδή η σκληρή ποινική μεταχείριση μπορεί να δικαιολογηθεί ως μέρος μιας επικοινωνιακής διαδικασίας που έχει ως στόχο να κάνει τον εγκληματία, ως υπεύθυνο ηθικό παράγοντα να αναμορφώσει την μελλοντική συμπεριφορά του.¹⁹⁷ Με βάση την επικοινωνιακή θεωρία, ο ποινικός νόμος και η ποινική δίκη αποτελούν επικοινωνιακές επιχειρήσεις, που επιζητούν την συγκατάθεση και τη συμμετοχή αυτών στους οποίους απευθύνονται: ο νόμος επιδιώκει την αφοσίωση του πολίτη ως έλλογου ηθικού παράγοντα, επικαλούμενος τους αντίστοιχους ηθικούς λόγους που δικαιολογούν τις απαιτήσεις του. Η δίκη επιδιώκει να εμπλέξει τον κατηγορούμενο σε ένα λογικό διάλογο σχετικά με το δίκαιο της

¹⁹²R.A. Duff, “*Penal Communications: Recent Work in the Philosophy of Punishment*”, *Crime and Justice*, Vol.20,1996, pp.: 1-97:4-5. Οι Consequentialists υιοθετούν την πεποίθηση ότι η δικαιολόγηση οποιασδήποτε πράξης, πολιτικής ή πρακτικής εξαρτάται αποκλειστικά στις συνολικές συνέπειες που αναμένεται να έχει: είναι σωστή εάν οι συνέπειες της είναι καλές - τουλάχιστον τόσο καλές όσο και αυτές οποιασδήποτε άλλης εναλλακτικής - και λανθασμένη εάν οι συνέπειες της είναι κακές - χειρότερες από εκείνες μιας άλλης διαθέσιμης εναλλακτικής.

¹⁹³ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. R.A. Duff ό.π.,1996, pp.1-97.

¹⁹⁴ R.A. Duff, *Trials and Punishments*, Cambridge, Cambridge University Press,1986, σ.234.

¹⁹⁵ R.A.Duff, ό.π., 1986: 263.

¹⁹⁶R.A. Duff, “Punishment, Communication and Community” in: Derek Matravers and Jon Pike (eds.) *Debates in Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, New York, Routledge,2003a, σ.389.

¹⁹⁷ R.A. Duff, ό.π., 1996:45.

κατηγορίας που αντιμετωπίζει και να τον πείσει, εφόσον η κατηγορία αποδειχθεί βάσιμη, να αποδεχτεί την αποδοκιμασία για την πράξη.¹⁹⁸ Η επικοινωνιακή σημασία της τιμωρίας που γίνεται οικειοθελώς αποδεκτή από το δράστη έγκειται, κατά τον Duff, στο γεγονός ότι μεταφέρει στους συμπολίτες του το μήνυμα της μεταμέλειας του. Η αποδοχή της τιμωρίας, ωστόσο δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα καταναγκασμού ή επιβολής, καθώς έτσι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως γνήσια εξιλέωση, εφόσον δεν θα εξέφραζε την αυθεντική μεταστροφή του δράστη και την ειλικρινή κατανόηση της πράξης του.¹⁹⁹

Σημαντικές συνθήκες που πρέπει να πληρούνται, σύμφωνα με την επικοινωνιακή θεωρία για την τιμωρία και τους όρους που χρησιμοποιεί ο Duff είναι η «*ηθική υπόσταση*» και ο «*τόνος της ποινικής επικοινωνίας*», οι οποίες λαμβάνουν χώρα όταν η σχέση ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη είναι ποιοτική. Σε σχέση με την επιβολή της τιμωρίας, μεγάλη σημασία στη συγκεκριμένη θεωρία δεν έχει μόνο εάν οι δράστες αξίζουν την τιμωρία ή εάν η τιμωρία τους θα έχει κάποιο θετικό αποτέλεσμα αλλά επίσης εάν κάποιος έχει το δικαίωμα να τους τιμωρήσει.²⁰⁰ Σε σχέση με το τελευταίο, ο Duff σημειώνει πως η επικοινωνιακή τιμωρία που επικρίνει τη συμπεριφορά αυτών που τιμωρούνται, επιβάλλεται επισήμως από τους λειτουργούς της ποινικής δικαιοσύνης, όμως εκ μέρους και εις το όνομα της πολιτικής κοινωνίας, της οποίας τους νόμους αθέτησε ο δράστης. Το περιεχόμενο της επικοινωνίας δεν είναι «*Εγώ (ο δικαστής, ο σωφρονιστικός υπάλληλος, ο υπεύθυνος αναστολής) επικρίνω την συμπεριφορά σου*», αλλά «*Εμείς (ολόκληρη η κοινότητα, στην οποία ανήκεις και στις οποίες τους νόμους είσαι δεσμευμένος) επικρίνουμε τη συμπεριφορά*

¹⁹⁸ R.A.Duff, ό.π., 1986: 233.

¹⁹⁹ R.A. Duff, “Response to Von Hirsch” ” in: Derek Matravers and Jon Pike (eds.) *Debates in Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, New York Routledge, 2003b, σ.423.

²⁰⁰ R.A. Duff, 2003a:399.

Γράφημα 1.1 : Οι θεωρίες των Hirschi και Braithwaite έθεσαν τις βάσεις για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν αργότερα.

4. Αποκαταστατική δικαιοσύνη – ποινική δικαιοσύνη: δύο διαφορετικές οπτικές;

Είναι σημαντικές οι διαφορές που παρατηρούνται στις απόψεις των υποστηρικτών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναφορικά με την εννοιολογική σχέση ανάμεσα σε αυτήν και το συμβατικό μοντέλο ποινικής δικαιοσύνης για την απάντηση που δίνουν στο εγκληματικό φαινόμενο. Διαπιστώνεται κυρίως μια άμεση και πολύ σαφής διχοτόμηση ανάμεσα στην αποκαταστατική και την ανταποδοτική δικαιοσύνη.²⁰¹ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, για μεγάλο χρονικό διάστημα ελάμβανε χώρα μια ζωνρή δημόσια συζήτηση ανάμεσα στους υποστηρικτές της «δίκαιης ανταπόδοσης» (“just deserts”), οι οποίοι εκτιμούν τις αρετές της διαδικασίας μιας δίκης και της αναλογικότητας, και τους υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης που θεωρούν τις συγκεκριμένες αρχές στην καλύτερη περίπτωση ως τα ουτοπικά ιδανικά ενός αποτυχημένου επίσημου συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρητικοί της «δίκαιης ανταπόδοσης» κατηγορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη ότι δεν μπορεί να εξασφαλίσει την αρχή της αναλογικότητας. Αντίθετα, οι εκτιμήσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης κάνουν λόγο για υψηλά ποσοστά ικανοποίησης από τους συμμετέχοντες, στοιχείο το οποίο όμως δεν αποτελεί βασική προτεραιότητα για τη συμβατική ποινική δικαιοσύνη.²⁰²

Ο H.Zehr (2005:184), υποστηρικτής και αυτός της διχοτόμησης που περιγράφηκε παραπάνω, ορίζοντας το έγκλημα ως πράξη που προκαλεί τραύματα, τα οποία αφορούν τέσσερις βασικές διαστάσεις, αυτή του θύματος, των διαπροσωπικών σχέσεων, του δράστη και της κοινότητας, θεωρεί ότι η ανταποδοτική οπτική εστιάζει πρωτίστως στο τελευταίο, δηλαδή στις κοινωνικές διαστάσεις. Το πράττει όμως με ένα τρόπο που μετατρέπει την κοινότητα σε έννοια αφηρημένη και απρόσωπη. Κατά την άποψή του στο ανταποδοτικό μοντέλο, το θύμα είναι η πολιτεία, η προβληματική συμπεριφορά ορίζεται ως παραβίαση του κανόνα, ενώ η σχέση ανάμεσα στον δράστη και το θύμα παραμένει στο περιθώριο. Στην επανορθωτική δικαιοσύνη, οι άνθρωποι είναι τα θύματα, και η σχέση τους με τους δράστες είναι κεντρικής σημασίας. Το αδίκημα ορίζεται ως προσωπική βλάβη που επιδρά και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Τελικά το έγκλημα, σύμφωνα με τη ρητορική του, αποτελεί παραβίαση σε βάρος των ανθρώπων και των σχέσεων.²⁰³

²⁰¹ D. Miers , An International Review of Restorative Justice, Crime Reduction Research Series Paper 10, London: Home Office, 2001, σ.86.

²⁰² K. McEvoy, H. Mika, B. Hudson, “Practice, Performance and Prospects For Restorative Justice”, *British Journal of Criminology*, Vol. 42, 2002: pp. 469-475: 469.

²⁰³ H. Zehr ό.π., 2005, σ.184.

ΔΥΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ	
ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
Το έγκλημα αποτελεί παραβίαση του νόμου και του κράτους	Το έγκλημα αποτελεί παραβίαση των ανθρώπων και των μεταξύ τους σχέσεων.
Η παραβίαση δημιουργεί ενοχή	Η παραβίαση δημιουργεί υποχρεώσεις
Η δικαιοσύνη απαιτεί από το κράτος να καθορίσει την ενοχή και να επιβάλλει την τιμωρία	Η δικαιοσύνη αφορά τα θύματα, τους δράστες και τα μέλη της κοινότητας σε μια προσπάθεια να διορθώσουν τα πράγματα
Που επικεντρώνεται: να πάρουν οι δράστες την τιμωρία που τους αξίζει.	Που επικεντρώνεται: στις ανάγκες του θύματος και στην ευθύνη του δράστη να διορθώσει τη βλάβη

Πίνακας 1.3: Διαφορές ανάμεσα στην επανορθωτική και ποινική δικαιοσύνη. ΠΗΓΗ: Zehr H. (2002), The Little Book of Restorative Justice, Good Books, USA, p.21.

Στον παραπάνω πίνακα, ο Zehr συμπυκνώνει τις διαφορές που εντοπίζει ανάμεσα στο συμβατικό ποινικό σύστημα και την επανορθωτική δικαιοσύνη. Θεωρεί ότι το ενδιαφέρον της ποινικής δικαιοσύνης επικεντρώνεται στην τιμώρηση του δράστη:²⁰⁴ από τη στιγμή που έχει εξακριβωθεί η ενοχή, οι δράστες πρέπει να πληρώσουν. Κατά την άποψή του, μέσα στα πλαίσια του ποινικού συστήματος, το έγκλημα δημιουργεί ένα ηθικό χρέος που πρέπει να αποδοθεί και η δικαιοσύνη είναι μια διαδικασία που επαναφέρει τη χαμένη ισορροπία. Αυτή ακριβώς η αντίληψη της δικαιοσύνης προϋποθέτει ότι αυτό που χρειάζεται για να επέλθει η ισορροπία και να πληρωθεί το χρέος είναι η τιμωρία. Αναφέρει συγκεκριμένα: «οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν ότι η αρμοδιότητά τους είναι να επιλέγουν την κατάλληλη τιμωρία, ενώ οι δράστες ενθαρρύνονται να πιστεύουν ότι μέσω της τιμωρίας, πληρώνουν το χρέος τους στη κοινωνία. Η ενοχή και η τιμωρία είναι οι δύο κινητήριοι μοχλοί του ποινικού συστήματος. Οι άνθρωποι πρέπει να υποφέρουν για τον πόνο που προκάλεσαν. Μόνο η επιβολή πόνου μπορεί να επαναφέρει την ισορροπία.»²⁰⁵ Αναπτύσσοντας την επιχειρηματολογία του, ο Zehr υποστηρίζει ότι η διαδεδομένη αντίληψη για το έγκλημα στηρίζεται στην οπτική που παρέχει το ανταποδοτικό σύστημα. Οι ποινικές διαδικασίες που χρησιμοποιούν τη συγκεκριμένη οπτική αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τόσο του

²⁰⁴ H. Zehr ό.π., 2002, σ. 18.

²⁰⁵ H. Zehr ό.π., 2005, σ. 74-75.

δράστη όσο και του θύματος.²⁰⁶ Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί πως το σύγχρονο ποινικό σύστημα δεν προωθεί τη συμφιλίωση, πως η νομική διαδικασία δεν αφήνει περιθώρια για μετάνοια και συγχώρεση. Επιπλέον, λόγω της φύσης της, ενθαρρύνει τους δράστες να αρνηθούν την ενοχή τους και να επικεντρωθούν μόνο σε αυτά που απασχολούν τους ίδιους. Επιδιώκει να κρατά μακριά το θύμα από το δράστη, ενθαρρύνοντας την μεταξύ τους αντιπαλότητα και αποτρέποντας την εύρεση μιας κοινής επίλυσης της διαφοράς τους.²⁰⁷ Ως απάντηση σε όλα αυτά ο Zehr προτείνει την αντικατάσταση της συγκεκριμένης οπτικής με μια νέα.²⁰⁸

Ομοίως, στις αρχές, κάποιοι από τους υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, συστήνοντας την ως μια ριζοσπαστική σύλληψη, δήλωναν ότι επρόκειτο για κάτι άκρως αντίθετο από το ισχύον ποινικό σύστημα. Θεωρούσαν ότι, ως ολοκληρωμένο και ανεξάρτητο παράδειγμα, έχει την ικανότητα να σταθεί μόνο του και να αντικαταστήσει το ισχύον ποινικό σύστημα. Στην πορεία, πάντως, καθώς ο ενθουσιασμός υποχωρούσε και το νέο αυτό κίνημα εγκατέλειπε την φάση της καινοτομίας για να μπει σε αυτήν της εφαρμογής, οι υποστηρικτές του άρχισαν να μιλούν για την ανάγκη να συνδυαστούν οι νέες αξίες και πρακτικές με τις ήδη υπάρχουσες παραδόσεις της ποινικής φιλοσοφίας, με το επιχείρημα ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να υπάρξει μόνο με την υποστήριξη άλλων παραδειγμάτων, όπως του ισχύοντος.²⁰⁹

Σε σχέση με αυτή την προβληματική, ο Lode Walgrave (2008:132-133) θεωρεί την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως ένα ξεχωριστό παράδειγμα, που παρέχει μια ολοκληρωμένη εναλλακτική στις παραδοσιακές μεθόδους αντιμετώπισης του εγκλήματος, γεγονός που, σύμφωνα με τον ίδιο, επαληθεύεται από την εμπειρική έρευνα, μολοντί, όπως επισημαίνει, τα αποτελέσματα των εν λόγω ερευνών πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή. Σε όσους υποστηρίζουν ότι τα σοβαρά εγκλήματα πρέπει να αποκλειστούν από τις αποκαταστατικές διαδικασίες και ότι οι άνθρωποι που διαπράττουν σοβαρά εγκλήματα δεν μπορούν να ωφεληθούν από αυτές, ο Walgrave απαντά πως η συγκεκριμένη θέση συνιστά αφελή θεώρηση της αιτιολογίας του εγκλήματος, που υπονοεί ότι η σοβαρότητα του εγκλήματος είναι σε άμεση συνάρτηση με την κοινωνική αναληγσία του δράστη. Οι εγκληματίες που διαπράττουν μεγάλα εγκλήματα μπορούν κι αυτοί να είναι ευαίσθητοι, μπορούν να νιώθουν μεταμέλεια και μπορούν να είναι πρόθυμοι να επανορθώσουν το κακό που προκάλεσαν. Ακόμη η απάντησή του στους υποστηρικτές της ανταποδοτικής δικαιοσύνης που ισχυρίζονται ότι είναι θέμα αρχής να αντιμετωπίζονται τα σοβαρά εγκλήματα με τιμωρία, είναι ότι οι παραβάτες, και δη αυτοί που διαπράττουν σοβαρά αδικήματα, πρέπει να αντιμετωπίζονται με

²⁰⁶ H. Zehr ό.π., 2005, σ. 178.

²⁰⁷ H. Zehr ,ό.π., 2005, σ. 51.

²⁰⁸ H. Zehr ό.π., 2005, σ. 180.

²⁰⁹J. Dignan and K. Lowey , *Restorative Justice Options for Northern Ireland: A Comparative Review*, Research Report 10, March 2000, Belfast, Northern Ireland: Criminal Justice Review Group. σ.46-55.

μια όσο το δυνατόν αυστηρή δημόσια αντίδραση, ωστόσο ο στόχος πρέπει πρωτίστως να είναι η επανόρθωση και όχι το να κάνουμε το δράστη να υποφέρει. Και καταλήγει με την άποψη ότι «η σοβαρότητα του εγκλήματος δεν μπορεί να αποτελεί ένα *a priori* επιχείρημα για να αποκλείουμε τους δράστες και τα θύματα σοβαρών εγκλημάτων από τις αποκαταστατικές παρεμβάσεις. Αντιθέτως, το παράδειγμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης κάνει τον πόνο και το κακό ένα ιδανικό επιχείρημα υπέρ των δράσεων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Τα θύματα σοβαρών εγκλημάτων και οι κοινωνίες που αυτά λαμβάνουν χώρα, προφανώς υποφέρουν περισσότερο από αυτές που εμπλέκονται σε ασήμαντα αδικήματα. Έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από αποκατάσταση. Αυτό ενδεχομένως να μοιάζει δύσκολο στην πράξη, όμως το να αποκλείονται εκ των προτέρων θύματα σοβαρών εγκλημάτων από τις αποκαταστατικές διαδικασίες είναι αντιφατικό με τις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης».²¹⁰

Η Ruth Morris (1995) υιοθετεί την ίδια οπτική και αναφέρει σχετικά: «Είναι τόσο δελεαστικό και κατά την άποψή μου τόσο μοιραίο για τους στόχους μας, να προσπαθούμε να την προωθήσουμε [την αποκαταστατική δικαιοσύνη] σαν κάτι που μπορεί να ενσωματωθεί στο ισχύον σύστημα χωρίς δραματικές αλλαγές. Θεωρώ ότι το να αποδεχόμαστε την έννοια της τιμωρίας που εμπεριέχει και την εκδίκηση, ή ακόμη και τη λέξη «κύρωση», με την μετακύλιση της προς τις εναλλακτικές ποινές, θυμίζει τον αλκοολικό που πίνει το πρώτο του ποτό. Ο αλκοολικός που θέλει να μείνει νηφάλιος περιορίζοντας απλώς το ποτό, είναι καταδικασμένος να αποτύχει. Ως κοινωνία, πιστεύω πως είμαστε «αλκοολικοί» με τις ποινές. Εάν πρόκειται να αλλάξουμε το παράδειγμα, πρέπει να φτάσουμε μέχρι το τέλος, διαφορετικά ας μην το κάνουμε καθόλου. Επιχειρώντας να συρράψουμε την αποκαταστατική δικαιοσύνη στο υπάρχον ανταποδοτικό σύστημα μοιάζει με μεταμόσχευση που το κοινωνικό σώμα θα απορρίψει».²¹¹

Στον αντίποδα, η Kathleen Daly (2002:60) θεωρεί πως η απόδοση χαρακτηρισμών στους στόχους και τις πρακτικές της δικαιοσύνης δεν μπορεί να είναι ακριβής ή βάσιμη και πως, παρά τις καλές προθέσεις των εκάστοτε συνηγώρων του ενός ή του άλλου μοντέλου, αυτό που ουσιαστικά τους ενδιαφέρει είναι να προωθήσουν ο καθένας το δικό του προϊόν. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, χαράσσονται καθορισμένα όρια ανάμεσα στο καλό (επανορθωτικό), το κακό (ανταποδοτικό) και το άσχημο (αναμορφωτικό) μοντέλο δικαιοσύνης. Σύμφωνα με την άποψή της, οι υπέρμαχοι των διαφόρων μοντέλων δείχνουν να πιστεύουν πως ένα ιδανικό σύστημα δικαιοσύνης πρέπει να μη δανείζεται στοιχεία από τα άλλα, να είναι αυτόνομο και αυτούσιο.²¹² Υποστηρίζει (2000:4) ακόμη ότι αυτή η αντίθεση ανάμεσα στο ανταποδοτικό-αποκαταστατικό σύστημα ενδεχομένως να είχε

²¹⁰ L. Walgrave (2008), “Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship”, London, Willan Publishing, 2008, p.132-133.

²¹¹ R. Morris, “Not Enough!”, *Mediation Quarterly*, Vol.12, No.3, 1995, pp.285-291:288.

²¹² K. Daly, “ Restorative Justice: the real story”, *Punishment and Society*, Vol.4 No. 1, 2002, pp. 55-79:60.

κάποια χρησιμότητα στη χρονική φάση κατά την οποία αναπτυσσόταν η επανορθωτική δικαιοσύνη (από τη δεκαετία του 1970 μέχρι τα μέσα του 1990), στη συνέχεια όμως απλά αντικατέστησε την αντίθεση που προϋπήρχε ανάμεσα στο ανταποδοτικό-αναμορφωτικό μοντέλο. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της, κάποιοι θεωρητικοί της επανορθωτικής δικαιοσύνης, όπως ο Bazemore και ο Walgrave την παρουσιάζουν ως μια τρίτη οπτική, που διασπάται από την ανταποδοτική και την αναμορφωτική δικαιοσύνη. Κατά την άποψη της ίδιας, ωστόσο, «η επανορθωτική δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται ορθότερα ως μια πρακτική που ενσωματώνει με ευέλικτο τρόπο στοιχεία τόσο από το ανταποδοτικό όσο και από το αναμορφωτικό μοντέλο δικαιοσύνης, εμπιέροντας ταυτόχρονα αρκετά νέα στοιχεία που της δίνουν ένα μοναδικό επανορθωτικό αποτύπωμα. Αναλυτικότερα, οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης επικεντρώνονται πράγματι στο αδίκημα και στο δράστη (όπως αντίστοιχα κάνει το ανταποδοτικό και το αναμορφωτικό μοντέλο, κατακρίνουν την προηγούμενη [παραβατική] συμπεριφορά (αντίστοιχα με το ανταποδοτικό σύστημα) και επιδιώκουν την αλλαγή της μελλοντικής συμπεριφοράς (όπως ακριβώς και το αναμορφωτικό μοντέλο). Ενδιαφέρονται ακόμη για κυρώσεις ή αποτελέσματα που θα διακρίνονται από αναλογικότητα και που επανορθώνουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις»²¹³.

Στο ίδιο πνεύμα, ο C. Barton(2003:16) θεωρεί ότι το ισχύον ποινικό σύστημα δεν ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την ανταπόδοση, όπως ενδεχομένως του καταλογίζεται από κάποιους, και το ουσιαστικό πρόβλημα του δεν είναι η ανταπόδοση αλλά η αποδυνάμωση που προκαλεί στους πρωταγωνιστές του εγκλήματος. Υποστηρίζει μάλιστα ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αρκετά συμβατή με την ανταπόδοση, είναι όμως ανώτερη από το συμβατικό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης καθώς έχει τη δυνατότητα να ενθαρρύνει τους πρωταγωνιστές του εγκλήματος να διαχειριστούν υποθέσεις με τον τρόπο που οι ίδιοι αξιολογούν ως ορθό.²¹⁴

Ένα παρόμοιο θέμα προκύπτει αναφορικά με τη σχέση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με την τιμωρία,²¹⁵ που έχει απασχολήσει και εξακολουθεί να προβληματίζει πολλούς θεωρητικούς του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου. Το κυρίαρχο ερώτημα είναι εάν η τιμωρία μπορεί και με ποιόν τρόπο να συμφιλιωθεί με τις αποκαταστατικές πρακτικές.²¹⁶ Οι απαντήσεις κινούνται σε τρεις άξονες, που αναλύονται στη συνέχεια: η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι εναλλακτική της ποινής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια εναλλακτική ποινή και η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια αποκαταστατική ποινή.

²¹³ K. Daly, "Revisiting the relationship between retributive and restorative justice." *Restorative justice: from philosophy to practice*. Dartmouth: Ashgate, 2000, pp. 33-54:37.

²¹⁴ C. Barton *Restorative Justice, The Empowerment Model*, Sydney, Hawkins Press, 2003, σ.16.

²¹⁵ D. Miers ό.π., 2001, σ.87.

²¹⁶ T. Gavrielides, "Restorative Pain" in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou., (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2014, pp 311-335:311.

Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί πως, ανάλογα με την ιστορική εποχή, το πολιτικό πλαίσιο και την ανάδυση μοντέρνων θεωριών στην εγκληματολογία, διαφορετικές φιλοσοφίες για την τιμωρία ξεπηδούν και κυριαρχούν, ως ένα βαθμό τουλάχιστον. Έτσι, ενδεικτικά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές της δεκαετίας του 1960, κυριάρχησε η φιλοσοφία για την αναμόρφωση του δράστη, με στόχο την εξάλειψη της εγκληματικής του συμπεριφοράς. Την πιο συντηρητική εποχή της δεκαετίας του 1980, αναβίωσε το τιμωρητικό μοντέλο της ανταπόδοσης (just deserts), οπότε και επιβαλλόταν στο δράστη ποινή ανάλογη με τη σοβαρότητα του εγκλήματος που είχε διαπράξει. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60, η ανταπόδοση δεν εγκαταλείφθηκε, ενώ ούτε το αναμορφωτικό μοντέλο απουσίαζε κατά τη δεκαετία του '80. Η φιλοσοφία της τιμωρίας που προωθείτο κάθε φορά, αντανακλούσε τη κυρίαρχη σωφρονιστική ιδεολογία. Υπογραμμίζεται συνεπώς ότι, ενώ οι ιδεολογίες και οι αντίστοιχες φιλοσοφίες αλλάζουν ανά εποχές, ελάχιστες εγκαταλείπονται ολοκληρωτικά και νεότερες εκδοχές ελαφρώς μεταμφιεσμένων παλιών ιδεών μπορεί να τύχουν ευρείας αποδοχής.²¹⁷

Από την οπτική του επανορθωτικού μοντέλου επίλυσης των διαφορών, ο von Hirsch (1992:64) εξηγεί ότι, σε αντίθεση με την ανταποδοτική δικαιοσύνη, η αποκαταστατική υποστηρίζει τη συμφιλίωση ανάμεσα στο δράστη, το θύμα και την κοινότητα στην οποία ανήκουν και οι δύο. Κατά την περιγραφή του, στο στάδιο της απόδοσης της ποινής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη δίνει έμφαση στο πόσο σημαντικό είναι η τελευταία να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του θύματος, να ενθαρρύνει το δράστη να αποδεχτεί την ευθύνη και να εκφράσει μεταμέλεια, αξιώνοντας ποινές όπως είναι η αποζημίωση και η εργασία στη κοινότητα. Ενδιαφέρεται περισσότερο για το συμφέρον του θύματος και λιγότερο για την επιβολή ποινών ανάλογα με τη σοβαρότητα του εγκλήματος. Αντίθετα, η αναλογικότητα είναι κεντρικό χαρακτηριστικό που καθορίζει την απόδοση της ποινής μέσα στα πλαίσια της ανταποδοτικής δικαιοσύνης.²¹⁸ Επιπλέον, όπως εξηγεί, οι κυρώσεις που επιβάλλει το μοντέλο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης – η αποζημίωση και η κοινοτική εργασία – έχουν ως σκοπό να διευκολύνουν την κοινωνική επανένταξη. Στον αντίποδα, ο σωφρονισμός που βασίζεται στη τιμωρητικότητα προτιμά κυρώσεις που τιμωρούν και πιθανότατα λειτουργούν αποτρεπτικά για το δράστη.²¹⁹

Εξάλλου, με βάση τις αρχές της τιμωρητικότητας, η αυστηρότητα της ποινής πρέπει να αντανακλά τη σοβαρότητα του εγκλήματος για το οποίο επιβάλλεται. Σύμφωνα όμως με την αναλογικότητα

²¹⁷ Βλ. J.W. Einstadter and S. Henry, *Criminological Theory: An Analysis of its Underlying Assumptions*, 2nd ed., Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2006, σ.24.

²¹⁸ von Hirsch, A., "Proportionality in the Philosophy of Punishment", *Crime and Justice*, Vol. 16, 1992, pp. 55-98:64.

²¹⁹ J. V.Roberts, , and L. J. Stalans. "Restorative sentencing: Exploring the views of the public." *Social Justice Research* Vol. 17.No.3, 2004, pp. 315-334:315.

που τηρείται από την πλευρά της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, πρέπει να τηρείται η αναλογία ανάμεσα στη σοβαρότητα του εγκλήματος και στο βαθμό της «αποκαταστατικής» προσπάθειας που πρέπει να κάνει ο δράστης. Η αποκαταστατική αναλογικότητα απαιτεί από το δράστη να απολογηθεί για την πράξη του, να προσφέρει αποζημίωση και να κάνει και άλλες χειρονομίες (π.χ. εργασία στη κοινότητα) ώστε να επανορθώσει το κακό που προκάλεσε η εγκληματική του πράξη.²²⁰

Πάντως, οι υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι συνήθως αντίθετοι με την ιδέα της τιμωρίας, γεγονός που, κατά την άποψη της Daly (2000:8) έχει τις βάσεις του στο αρνητικά φορτισμένο περιεχόμενο του όρου και στην εξέλιξη της ιστορίας της ποινής, οπότε και το ενδιαφέρον για την απάντηση στο εγκληματικό φαινόμενο μετατέθηκε από την τιμωρία στο σωφρονισμό, την εκπαίδευση και την καθοδήγηση του δράστη.²²¹ Τόσο η ίδια όσο και ο C. Barton υποστηρίζουν ότι η επανόρθωση δεν αποτελεί μια νέα εναλλακτική της ποινής, αλλά είναι η ίδια μια άλλη μορφή ποινής, που καταλαμβάνει τη δική της θέση δίπλα στις ποινές που προβλέπονται από τα άλλα μοντέλα απονομής της δικαιοσύνης. Και οι δύο αυτοί θεωρητικοί πιστεύουν ότι οι υποστηρικτές της επανορθωτικής δικαιοσύνης αλλά και όσοι εφαρμόζουν τις πρακτικές της οφείλουν να μην απορρίπτουν τα τιμωρητικά μέτρα, αλλά να επιτρέπουν στα ενδιαφερόμενα μέρη να τα χρησιμοποιούν, πάντοτε μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο νόμος, όπως οι ίδιοι θεωρούν καταλληλότερα και όπως προκύπτει από τις συζητήσεις και τις διαπραγματεύσεις τους. Εξάλλου, όπως σημειώνει η Daly, η ικανότητα αφενός των θυμάτων να δείξουν γενναιοδωρία και αφετέρου των δραστών να επανορθώσουν, στοιχεία που ενσαρκώνουν τα επιθυμητά αποτελέσματα μιας αποκαταστατικής πρακτικής, μπορεί να λάβει χώρα αφότου έχει προηγηθεί η τιμωρία, με την γενικότερη έννοια του όρου.²²²

Ο H.Zehr (2005:209) θεωρεί ότι η τιμωρία δεν θα έπρεπε να αποτελεί το επίκεντρο της δικαιοσύνης. Παρατηρεί ότι η ποινή δεν είναι δυνατόν να εξαλειφθεί από μια αποκαταστατική προσέγγιση, ωστόσο δεν θα έπρεπε να έχει κανονιστικό χαρακτήρα και οι τρόποι επιβολής της αλλά και οι στόχοι της θα έπρεπε να ορίζονται με μεγάλη προσοχή. Σημειώνει ότι όταν η κοινωνία τιμωρεί, οφείλει να το κάνει μέσα σε ένα πλαίσιο δίκαιο, ενώ εάν υπάρχει χώρος για τιμωρία στην επανορθωτική δικαιοσύνη, η θέση αυτή δεν πρέπει να είναι κεντρική. Οφείλει να εφαρμόζεται κάτω από προϋποθέσεις ελεγχόμενες που μειώνουν στο βαθμό του δυνατού τα επίπεδα πόνου, και

²²⁰ V.J. Roberts , J.L. Stalans , ό.π., 2004, σ.320.

²²¹ K.Daly , ό.π., 2000, σ.8.

²²² για περισσότερες λεπτομέρειες βλ D.. Miers ό.π. 2001, σ.87, K. Daly ό.π., 2000, σ.8-13, C. Barton , ό.π., 2003, σ.21.

να προσανατολίζεται προς την αποκατάσταση και τη θεραπεία.²²³ Στο ίδιο πνεύμα, ο J. Braithwaite (1999:1729, 1743), με αφετηρία τον ισχυρισμό ότι η τιμωρία αποτελεί ένδειξη αδυναμίας, υποστηρίζει ότι «*μια αξία της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι ότι [προτείνει] να είμαστε απρόθυμοι να καταφύγουμε στην τιμωρία*». Θεωρεί ότι η πεμπτουσία της αλλαγής που προωθείται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι η απόρριψη ενός μοντέλου δικαιοσύνης που εξισορροπεί την οδύνη μιας εγκληματικής πράξης με μια ανάλογα οδυνηρή τιμωρία και καταλήγει με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια υποσχόμενη εναλλακτική για ένα μέλλον όπου η τιμωρία θα είναι περιθωριοποιημένη (1999, 1729)²²⁴.

Ο J.Dignan (2000:3), αποδίδοντας τον ορισμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης τη διακρίνει από το συμβατικό ποινικό σύστημα και την απάντηση που παρέχει το τελευταίο στο εγκληματικό φαινόμενο μέσα από τη χρήση της ποινής, αντιπαραβάλλοντας τους εποικοδομητικούς τρόπους με τους οποίους η επανορθωτική δικαιοσύνη διαχειρίζεται το έγκλημα. Αναλυτικότερα, υποστηρίζει ότι το συμβατικό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης έχει ως αποτέλεσμα τις ποινές και τις κυρώσεις, που αποκλείουν κοινωνικά το δράστη, ένας αποκλεισμός που γίνεται χειρότερος εξαιτίας του στίγματος που τον συνοδεύει. Αντίθετα, τα αποτελέσματα των αποκαταστατικών πρακτικών αποφεύγουν, σύμφωνα με τη θεώρησή του, τον κοινωνικό αποκλεισμό και επικεντρώνονται στη συμφιλίωση, την επανόρθωση και την ενσωμάτωση του δράστη στη κοινότητα.²²⁵

Ο Lode Walgrave, ξεκινώντας από τον ορισμό της τιμωρίας (von Hirsch 1993), σύμφωνα με τον οποίο η τελευταία αποτελεί την από πρόθεση επιβολή κάποιας αποστέρησης (σκληρή αντιμετώπιση ή πόνο) σε κάποιον, επειδή διέπραξε κάτι κακό, επιχειρηματολογεί ότι παρά τις όποιες ομοιότητες, η τιμωρία και η αποκατάσταση διακρίνονται από βασικές διαφορές. Έτσι, θεωρεί ότι η αποκατάσταση μπορεί να είναι επίπονη, ωστόσο ο πόνος μπορεί να συμβεί μέσα στα πλαίσια της διαδικασίας, δεν επιβάλλεται από αυτή.²²⁶ Συγκεκριμένα, περιγράφει πως η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν είναι μια μαλακή επιλογή. Στις παραδοσιακές διαδικασίες και στις συνεδριάσεις των δικαστηρίων, η αντιπαράθεση είναι έμμεση, απρόσωπη και φιλτράρεται μέσα από το δικαστικό τυπικό. Ο δράστης θωρακίζεται από τις διαδικασίες και το δικηγόρο του και δεν αντιμετωπίζει κατάματα τις πράξεις του. Ο Α. Μαγγανάς (2006) υποστηρίζει σχετικά: «...Αλλά ούτε και ο δράστης έχει την αίσθηση ότι του αποδόθηκε δικαιοσύνη [εννοείται μέσα στα πλαίσια του

²²³ H. Zehr ό.π., 2005,σ.209-210.

²²⁴J. Braithwaite, "A Future where Punishment is Marginalised: Realistic or Utopian?" *46 ULA Law Review*, 1999, pp.1727-1750.

²²⁵J. Dignan and K. Lowey, *Restorative Justice Options for Northern Ireland: A Comparative Review*, Research Report 10, March 2000, Belfast, Northern Ireland: Criminal Justice Review Group, σ.6.

²²⁶ L. Walgrave, *Restorative Justice for Juveniles: Potentialities, Risks and Problems*, Leuven, Leuven University Press, 1998. στο Dignan J. and Lowey K., ό.π., 2000),, σ.87.

συμβατικού κατασταλτικού συστήματος]. Το έγκλημά του αντιμετωπίζεται ψυχρά και αντικειμενικά έξω από το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έλαβε χώρα. Δεδομένου ότι η ποινική διαδικασία, όπως λειτουργεί, προσφέρει πολύ λίγα για την υπευθυνοποίηση του ατόμου, είναι αδύνατο να εμπεδωθεί στο άτομο αυτό ο σεβασμός προς τους άλλους και προς το δίκαιο». ²²⁷

Οι διαδικασίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αντίθετα, είναι προσωπικές, άμεσες και, συχνά, βαθιά συναισθηματικές. Το να έρθει κανείς αντιμέτωπος με τον πόνο και το κακό που έχει προκαλέσει αλλά και με την αποδοκιμασία των αγαπημένων του προσώπων ενέχει μεγάλο συναισθηματικό βάρος. Το να ζητά κανείς συγγνώμη μπροστά σε άλλους μπορεί να είναι σκληρό και ταπεινωτικό. Είναι δύσκολο να δέχεται κανείς πιέσεις για να επανορθώσει το κακό που έκανε. Η διαδικασία προκαλεί στο δράστη ένα μείγμα από έντονα, δυσάρεστα συναισθήματα, όπως ντροπή, ενοχή, μεταμέλεια, αμηχανία και ταπείνωση, τα οποία μπορεί να έχουν μεγάλη επίδραση στην υπόλοιπη ζωή του. Οι συμφωνίες που γίνονται μέσα στα πλαίσια των αποκαταστατικών διαδικασιών συχνά απαιτούν σοβαρές και δυσάρεστες δεσμεύσεις και πολύ χρόνο. Άλλωστε, όταν η εργασία στη κοινότητα επιβάλλεται από δικαστήριο, θεωρείται ως σοβαρή κύρωση, ακόμη και αν επιβάλλεται με μια επανορθωτική οπτική.

Ο Walgrave υποστηρίζει ακόμη ότι η τιμωρία είναι το μέσο που χρησιμοποιείται για να ενισχύσει οποιοδήποτε νομικό και πολιτικό σύστημα, τόσο στις δημοκρατικές κοινωνίες όσο και στα περισσότερα αυταρχικά καθεστάτα. Πρόκειται για μια πράξη ισχύος, που ως σκοπό έχει να εκφράσει αποδοκιμασία και να επιβάλλει πιθανότατα τη συμμόρφωση, ωστόσο είναι ουδέτερη ως προς το σύστημα αξιών που επιβάλλει. Η αποκατάσταση, αντιθέτως, δεν είναι μέσο, αλλά πιθανό αποτέλεσμα.

Το παραδοσιακό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης θεωρεί την τιμωρία ως μια εκ των προτέρων απάντηση προκειμένου να επιτύχει ένα σύνολο στόχων, οι οποίοι επιτυγχάνονται ελάχιστα ή και καθόλου. Αντίθετα, η αποκαταστατική δικαιοσύνη προωθεί την επανόρθωση με μια ευρύτερη έννοια και επιστρατεύει ένα σύνολο κοινωνικών και νομικών μέσων για να το καταφέρει. Η τιμωρία, που σημαίνει την από πρόθεση επιβολή πόνου, δεν είναι σε καμία περίπτωση το κατάλληλο εργαλείο για την επιδίωξη της αποκατάστασης. Αντιθέτως, η εκ των προτέρων επιλογή της τιμωρίας είναι ένα σοβαρό εμπόδιο. ²²⁸

Ο Gavrielides (2014:318-322) επιχειρηματολογεί ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν αφορά την τιμωρία ούτε κάποια εναλλακτική αυτής. Αντιθέτως, κάνει λόγο για την αποκαταστατική τιμωρία, η οποία δεν επιβάλλεται από την πολιτεία, αλλά αποτελεί μια εθελούσια συμφωνία μεταξύ

²²⁷ Αναλυτικά βλ. Μαγγανάς Α., «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 3/2006, σσ 298-304:301.

²²⁸ L. Walgrave, ό.π., 2008, σ.47.

των ενδιαφερομένων, που διευκολύνεται απλώς από τη τελευταία, μέσω των νόμιμων εκπροσώπων της. Σύμφωνα με τον ίδιο, «η αποκαταστατική τιμωρία πυροδοτείται από εποικοδομητικό πόνο που είναι προσωπικός και αυτοεπιβαλλόμενος. Στόχος της είναι η αποκατάσταση και η κάθαρση. Η αποτροπή (γενική ή ειδική) είναι δυνατόν να προκύψει ως παρενέργεια, όμως δεν είναι ανάμεσα στους πρωταρχικούς στόχους των επανορθωτικών μέτρων, όπως δεν είναι ούτε η ανταπόδοση». Με βάση τη θεώρησή του Gavrielides, οι στόχοι της αποκαταστατικής ποινής διαφέρουν από εκείνους της τιμωρητικής ποινής: η ειδοποιός διαφορά τους είναι ότι η πρώτη επιδιώκει να εξαγνίσει, να επανορθώσει και να οδηγήσει στην ενσωμάτωση, διδάσκοντας την επικοινωνία, τη διαπραγματεύση, το συμβιβασμό και τις ανάλογες δεξιότητες που απαιτούνται.²²⁹

Συνοψίζοντας, γίνεται κατανοητό από τα προαναφερθέντα, πως υπάρχουν ποικίλες απόψεις για τη σχέση ανάμεσα στο ποινικό σύστημα και την επανορθωτική δικαιοσύνη. Συχνά, γίνεται λόγος για δύο άκρως διαφορετικές απαντήσεις απέναντι στο έγκλημα. Με βάση αυτή τη ρητορική, στην ποινική δικαιοσύνη, ως θύμα αντιμετωπίζεται η πολιτεία και η λύση επέρχεται μέσω της επιβολής τιμωρίας, ενώ στην αποκαταστατική δικαιοσύνη το έγκλημα πλήττει τους ανθρώπους και τις μεταξύ τους σχέσεις, διαταράσσει την κοινωνική ισορροπία και η λύση επιδιώκεται μέσω της συμφιλίωσης. Μέσα στα πλαίσια αυτής της εννοιολογικής αντιπαράθεσης, αναδείχθηκε ακόμη μια διάσταση απόψεων, αναφορικά με την αυθυπαρξία ή όχι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Υπάρχουν τοποθετήσεις που θεωρούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως ένα ανεξάρτητο παράδειγμα, που παρέχει ολοκληρωμένες απαντήσεις απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο και άλλες που δέχονται ότι μπορεί να λειτουργήσει μόνο μέσα στα πλαίσια του συμβατικού ποινικού συστήματος.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί πως χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή σε κάθε αντιστικτική προσέγγιση, καθώς οι λειτουργίες του καθενός μοντέλου στο ζήτημα της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας είναι διαφορετικές. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε απόπειρα σύγκρισης των δύο θεωρείται μάλλον ατυχής.

Επιπλέον, αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι πως και τα δύο μοντέλα επίλυσης συγκρούσεων εμφανίζουν θετικές και αρνητικές πτυχές,²³⁰ οπότε η κριτική που ασκείται για αυτά δεν μπορεί να είναι ούτε εξαντλητική ούτε αφοριστική. Το συμβατικό ποινικό σύστημα συγκεντρώνει μειονεκτήματα, τα οποία είναι ευρέως γνωστά, δεν μπορεί να αγνοηθεί ωστόσο πως παρέχει ένα αξιόπιστο πλαίσιο επίλυσης διαφορών, πολύτιμο για τους πολίτες και την κοινωνική ειρήνη.

Ομοίως, χρειάζεται να τονισθεί η σημαντική συμβολή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην

²²⁹ T. Gavrielides, ό.π., 2014, σ. 322.

²³⁰ Για την κριτική που δέχεται το μοντέλο της ποινικής δικαιοσύνης γίνεται λόγος στο παρόν υποκεφάλαιο, οι κριτικές για την αποκαταστατική δικαιοσύνη ακολουθούν στην αμέσως επόμενη ενότητα.

ανανέωση της προσέγγισης της έννοιας της δικαιοσύνης, του δράστη και του θύματος. Μια προσέγγιση που παρέχει μια νέα οπτική για τον τρόπο που μπορούν να αντιμετωπίζονται οι διαμάχες, υπό το πρίσμα της επιείκειας, της μεταμέλειας, της συμφιλίωσης και της ομαλής ρύθμισης της κοινότητας εκ των έσω, που επιχειρεί να διδάξει και να καλλιεργήσει νέους τρόπους συμπεριφοράς που στοχεύουν στη σύγκλιση και στην επίτευξη κοινών λύσεων και όχι στην αντιπαλότητα, την πόλωση και τη διάσπαση.

Εν κατακλείδι, η αποκαταστατική δικαιοσύνη τοποθετεί εκ νέου τον τρόπο όχι μόνο δράσης αλλά και σκέψης απέναντι στο έγκλημα, επαναπροσεγγίζει τον τρόπο μέσω του οποίου επανέρχεται η διερρηγμένη κοινωνική ισορροπία, χαράσσει νέους δρόμους για την αντιμετώπιση του εγκληματία και αλλάζει τον τρόπο θεώρησης του θύματος. Στο πλαίσιο δε της εγκληματολογικής επιστήμης, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια σημαντική τομή που επιζητά να φέρει νέα πνοή στον τρόπο με τον οποίο απονέμεται η δικαιοσύνη και η οποία στοχεύει στην αναμόρφωση της, με την εισαγωγή καινοτόμων και πρωτοποριακών πρακτικών.

Τελικά, το ενδιαφέρον πρέπει να εστιαστεί όχι στην επιλογή του ενός αντί του άλλου μοντέλου, αλλά στη δημιουργία θεσμών για τη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου που θα επιτρέπουν πρωτίστως την επιλογή της καλύτερης κάθε φορά λύσης, κατευθύνοντας τη σύγκρουση στον εκάστοτε καταλληλότερο μηχανισμό επίλυσής της. Αυτή είναι η πρόκληση που καλείται να φέρει εις πέρας το οποιοδήποτε σύστημα δικαιοσύνης: να εξασφαλίσει τον τρόπο ώστε όλες οι διαφορές να παραπέμπονται προς επίλυση μέσω της καταλληλότερης μεθόδου τόσο για το δράστη και το θύμα του, όσο και για το κοινωνικό σύνολο.

5. Η επισκόπηση των κριτικών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

Από τη στιγμή που οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης άρχισαν να αναπτύσσονται, προέκυψε ένας πυρήνας κριτικών για αυτή σε διάφορα στάδια και από την οπτική διαφορετικών επιστημονικών κλάδων.²³¹ Η J. Stubbs (2004:4) σημειώνει πως πολλοί από αυτούς που ασκούν κριτική στην επανορθωτική δικαιοσύνη εστιάζουν στην έλλειψη διαύγειας σε θεωρητικό επίπεδο. Αναφέρεται για παράδειγμα στον von Hirsch et al (2003, pp. 22-3), ο οποίος θεωρεί πως τα βασικά

²³¹C. Menkel-Meadow, "Restorative Justice: What is it and Does it Work?", *Annual Review of Law and Social Science*. Vol.3, 2007, pp.:10.1-10.27:10.11.

σημεία κριτικής περιλαμβάνουν τους «πολλαπλούς και ασαφείς στόχους», τα «ακαθόριστα μέσα και τις μεθόδους», «λίγα ή καθόλου ρυθμιστικά κριτήρια» και «μετέωρα μέτρα αξιολόγησης», για τα οποία δεν είναι συνήθως ξεκάθαρη η σχέση που διατηρούν με τους στόχους που έχουν τεθεί.²³²

Ο Miers (2001:88) παρατηρεί χαρακτηριστικά ότι «οι σκεπτικιστές έχουν πολλά για τα οποία πρέπει να είναι δύσπιστοι», αναφερόμενος στην έλλειψη ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού²³³ για την επανορθωτική δικαιοσύνη, στη σύγχυση που επικρατεί σχετικά με το ακριβές αντικείμενο που αποκαθίσταται στις εν λόγω πρακτικές αλλά και στην ελλιπή αποτίμηση των αποκαταστατικών παρεμβάσεων.²³⁴

Επιπλέον, η Carrie Menkel-Meadow (2007:10.11) παρατηρεί πως υπάρχουν ισχυρισμοί, οι οποίοι βασίζονται σε εμπειρικά δεδομένα, ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν εκπληρώνει αυτά που υπόσχεται.²³⁵ Η Kurki (2000:240) παρατηρεί πως δεν υπάρχουν ακόμη αρκετές αποδείξεις ότι οι εν λόγω πρακτικές αποφέρουν καλύτερα αποτελέσματα, παρόλο που αποδέχεται ότι οι συναντήσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι πιο ανθρώπινες από τις δικαστικές διαμάχες.²³⁶ Η Kathleen Daly (2005: 4) αναφέρει χαρακτηριστικά: «...υπάρχει ένα κενό ανάμεσα στα ιδανικά ή τις προσδοκίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης και στις πραγματικές πρακτικές. Το κενό αυτό δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει επειδή τα ιδανικά της επανορθωτικής δικαιοσύνης έχουν τοποθετηθεί πολύ ψηλά και ενδεχομένως υπερβολικά ψηλά». Και καταλήγει (2005:10) πως «οφείλουμε να αναμένουμε μέτρια αποτελέσματα και όχι την ιστορία-νιρβάνα για την αποκαταστατική δικαιοσύνη».²³⁷ Η ίδια (2002), αφού παρακολούθησε επί σειρά ετών πολυάριθμες συναντήσεις (conferences) που διεξάγονταν με βάση τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, αποτύπωσε στο άρθρο της με τίτλο “Restorative Justice: the real story” την προσωπική της εμπειρία για αυτές.

²³² J. Stubbs, Restorative justice, domestic violence and family violence, *Australian Domestic and Family Violence, Clearinghouse*, UNSW, 2004, pp. 1-24:4.

²³³ Η Kathleen Daly (2005: 1) σημειώνει σχετικά με τον ορισμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης: “Υπάρχει έντονη συζήτηση αναφορικά με το τι είναι ή θα έπρεπε να είναι η αποκαταστατική δικαιοσύνη [...]. Ένας άξονας διαφωνίας έχει να κάνει με το ερώτημα αν η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα έπρεπε να θεωρείται ως διαδικασία ή ως αποτέλεσμα.(Crawford & Newburn, 2003) Ένας δεύτερος αφορά τα είδη τα οποία αποτελούν αυθεντικές εφαρμογές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, ποια είδη δεν εμπίπτουν σε αυτή τη κατηγορία, και τι υπάρχει ανάμεσα.(McCold & Wachtel, 2003; Contemporary Justice Review, 2004) Ένας τρίτος αφορά την προβληματική εάν η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα έπρεπε να θεωρείται πρωτίστως ένα σύνολο δικαικών αρχών παρά μια διαδικασία ή σύνολο πρακτικών (σύγκρινε, π.χ. Braithwaite, 2003 και Johnstone, 2002 με von Hirsch, Asworth & Shearing, 2003), ή εάν θα έπρεπε να τα περιλαμβάνει και τα δύο(Roche,2003). Τέλος, μια δημόσια συζήτηση λαμβάνει χώρα σχετικά με το πως η επανορθωτική δικαιοσύνη θα μπορούσε ή θα έπρεπε να συνδιαλλαγεί με την καθιερωμένη ποινική δικαιοσύνη.” Για λεπτομέρειες βλ. Daly, Kathleen. "The limits of restorative justice." *Handbook of restorative justice: A global perspective* (2006): 134-145.

²³⁴ βλ. D. Miers, An International Review of Restorative Justice, Crime Reduction Series Paper 10. London: Home Office, 2001,σ.88 και A. Morris, *Critiquing the Critics: A Brief Response to Critics of Restorative Justice* British Journal of Criminology , Vol.42, 2002, pp. 596-615:596.

²³⁵ C. Menkel-Meadow ό.π., 2007, σ. 10.11.

²³⁶ L. Kurki , “Restorative and Community Justice in The United States” *Crime. & Justice*, Vol. 27, 2000, pp. 235-270:240.

²³⁷ K. Daly, ό.π., 2005, σ.10.

Διαπίστωσε ότι υπήρχε μεγάλο κενό ανάμεσα σε αυτά που η ίδια παρατήρησε στις συναντήσεις αυτές και σε όσα παρουσιάζουν για την αποκαταστατική δικαιοσύνη τόσο οι υποστηρικτές όσο και οι επικριτές της. Συνολικά, παρά τους αντίθετους ισχυρισμούς των υποστηρικτών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, η ίδια συμπεραίνει από τα εμπειρικά δεδομένα που διαθέτει ότι στην πραγματικότητα υπάρχουν δεσμοί ανάμεσα στο ανταποδοτικό σύστημα δικαιοσύνης και την επανόρθωση, ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν θα έπρεπε να θεωρείται ως το παλαιότερο σύστημα δικαιοσύνης που προηγήθηκε όλων των μεταγενέστερων και ότι δεν πρόκειται για «γυναικεία» (feminine) δικαιοσύνη. Οι αντιρρήσεις της επικεντρώνονται ακόμη στο γεγονός ότι οι συχνά προβαλλόμενες ιστορίες καλής θέλησης και επανόρθωσης δεν απηχούν αυτό που πραγματικά συμβαίνει, ενώ ακόμη και η αποκατάσταση των σχέσεων δράστη και θύματος δεν λαμβάνει χώρα πάντα.²³⁸

Στο ίδιο πνεύμα, ο Van Ness (1993) εγείρει ορισμένους προβληματισμούς που προκύπτουν κατά την εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης, αναφορικά με την κατάργηση του ποινικού νόμου, την επίτευξη πολλαπλών και διαφορετικών στόχων και με τη σειρά προτεραιότητας με την οποία πρέπει αυτοί να ταξινομηθούν, τον ορθό καθορισμό της βλάβης και τη δόμηση της συνεργασίας ανάμεσα στην κοινότητα και την πολιτική εξουσία.²³⁹

Άλλοι προβληματισμοί που εγείρονται αναφορικά με την επανορθωτική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της, αφορούν την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξαναγκάζει και χειραγωγεί τους συμμετέχοντές της να συγχωρήσουν (τα θύματα) ή να ομολογήσουν και να δεχτούν σκληρότερους όρους (τους δράστες) από ότι θα επέτρεπαν οι νομικοί κανόνες και τα νομικά δικαιώματα στο επίσημο ποινικό σύστημα και ως εκ τούτου τελικά δεν απονέμει ίση και δίκαιη δικαιοσύνη. Ο Braithwaite (2002:167) εκφράζει τη βεβαιότητα ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη προσφέρει υποσχέσεις μα επιφυλάσσει και κινδύνους. Παρατηρεί ότι συχνά τα θύματα παρασύρονται σε μια διαδικασία επανορθωτικής δικαιοσύνης χωρίς να είναι έτοιμα, με βασικό γνώμονα το όφελος του δράστη, γεγονός που αποβαίνει τελικά αντιπαραγωγικό για τα συμφέροντα του θύματος.²⁴⁰ Σημειώνει πως οι δράστες, από την άλλη πλευρά, βιώνουν μέσα στη διαδικασία «τη μέγγενη της ηθικολογίας και του σαρκασμού» και γίνονται τελικά αντικείμενο στιγματισμού, που μπορεί να είναι διαφορετικός, μα εξίσου επίπονος.²⁴¹ Εξάλλου, υπάρχουν ισχυρισμοί ότι οι δράστες είναι πιθανό να εξαναγκάζονται να συμμετέχουν στη διαδικασία της διαμεσολάβησης εξαιτίας

²³⁸ K. Daly ό.π., 2002, “Restorative Justice: the real story”, pp. 55-79:56.

²³⁹ βλ. W.V. Ness, , “New Wine and Old Wineskins: Four Challenges of Restorative Justice”, *Criminal Law Forum*, Vol.4, No.2, 1993, pp. 251-276.

²⁴⁰ J. Braithwaite, ό.π., 2002 *Restorative justice and responsive regulation*, σ.140.

²⁴¹ για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Braithwaite J. ό.π., 2002, σ.140-142 και C. Menkel-Meadow ό.π., 2007, pp 3:10.1-10.27:10.11

απειλών που δέχονται για σκληρότερη τιμωρία στην περίπτωση που αρνηθούν.²⁴² Επιπλέον, όπως εύστοχα παρατηρούν και οι Bazemore και Umbreit (1995), σε ένα σύστημα που στηρίζεται στις αξίες του ανταποδοτικού μοντέλου δικαιοσύνης, οι αποφάσεις που απορρέουν από την αποκαταστατική δικαιοσύνη²⁴³ ενδέχεται απλώς να επιβάλλουν πρόσθετη τιμωρία στους δράστες, ενώ η ενίσχυση του βαθμού που εμπλέκονται τα θύματα στη διαδικασία τους προσφέρει ελάχιστο όφελος, εάν το σύστημα τα χρησιμοποιεί για να εξασφαλίσει την καταδικαστική απόφαση ή να εντείνει το εύρος και την αυστηρότητα της ποινής.²⁴⁴ Εξάλλου, ο Α. Μαγγανάς (2006:304) διαπιστώνει πως «εάν η επανορθωτική δικαιοσύνη [...] έχει τη δυνατότητα να επανορθώσει ορισμένες φυσικές ή συγκινησιακές συνέπειες της διαφοράς, το ποινικό σύστημα, όπως λειτουργεί, είναι καλύτερα οργανωμένο για να προσδιορίσει την ενοχή κάποιου. Και, δεδομένου, ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη απαιτεί κάποιον που θα αποδεχθεί την ευθύνη για μια πράξη τι θα συμβεί αν αυτός ο κάποιος αμφισβητήσει την ενοχή του;».²⁴⁵ Η Jennifer Brown (1994) σημειώνει πως τα προγράμματα της επανορθωτικής δικαιοσύνης δεν διαθέτουν τις διαδικαστικές δικλείδες ασφαλείας, οι οποίες εξασφαλίζονται για τους δράστες από το επίσημο ποινικό σύστημα.²⁴⁶ Η Allison Morris (2002) στο άρθρο της “Critiquing the Critics: A Brief Response to Critics of Restorative Justice” υποστηρίζει ότι οι θεωρητικοί της «δίκαιης ανταπόδοσης» προβάλλουν ως επιχείρημα ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεν είναι ανάλογες της σοβαρότητας του αδικήματος και ότι είναι μάλλον απίθανο να έχουν μεταξύ τους κάποια συνάφεια. Υπό αυτή την έννοια, δράστες που έχουν εμπλακεί σε παρόμοια αδικήματα, μπορεί να καταλήξουν με διαφορετικές ποινές. Αναφέρει ενδεικτικά τους Asworth και von Hirsch (1998:303) οι οποίοι διαμαρτύρονται για την έλλειψη δικλείδων ασφαλείας ενάντια στις εκτεταμένες ποινές, επιβεβαιώνουν την ανάγκη για αναλογικότητα και θεωρούν πως η αποκαταστατική δικαιοσύνη έχει υποκαταστήσει τις προσδοκίες του θύματος».

Ο Kenneth Polk (1994: 133) παρατηρεί πως μια συνήθης κριτική που εγείρεται για πολλά προγράμματα παρέκκλισης από την ποινική διαδικασία είναι ότι, αντί να μειώνουν τον αριθμό των

²⁴²D. Van Ness and K. Strong, *Restoring Justice*, Cincinnati, OH: Anderson, 1997 στο Levrant S, Cullen FT, Fulton B, Wozniak JF, *Reconsidering restorative justice:the corruption of benevolence revisited. Crime Delinquency*, Vol. 45, 1999, pp.3-27:8.

²⁴³Ο Lode Walgrave υποστηρίζει σχετικά: “Παραδόξως, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η πιο σοβαρή απειλή σε βάρος της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αποτελεί ο ενθουσιασμός με τον οποίο οι αστυνομικοί, οι δικαστικοί και οι κοινωνικοί λειτουργοί εισάγουν τη διαμεσολάβηση και τη κοινοτική εργασία ως απλές τεχνικές μέσα στη δική τους παραδοσιακή τιμωρητική ή αναμορφωτική προσέγγιση” L.Walgrave "Restorative Justice for Juveniles: Just a Technique or a Fully Fledged Alternative?" *Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 34, No.3, 1995, pp.228-249:240.

²⁴⁴ G. Bazemore and M. Umbreit, “Rethinking the Sanctioning Function in Juvenile Court: Retributive or Restorative Responses to Youth Crime”, *Crime & Delinquency*, Vol.41, No. 3, July 1995, pp. 296-316:309.

²⁴⁵ Α. Μαγγανάς ό.π.,2006, σσ 298-304:304.

²⁴⁶ J.G.Brown (1994), “The Use of Mediation to Resolve Criminal Cases: A Procedural Critique”, *Emory Law Journal*, Vol.43, pp. 1247-1309 στο Levrant et al., ό.π. ,1999, σ.7.

ανθρώπων που καταλήγουν να ελέγχονται από το ποινικό σύστημα, ουσιαστικά αυξάνουν τα επίπεδα του κρατικού ελέγχου.²⁴⁷ Υπάρχουν, εξάλλου, ανάλογοι πολιτικοί ισχυρισμοί ότι οι διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης θα χειραγωγηθούν, θα διαβρωθούν και θα χρησιμοποιηθούν για να προκαλέσουν καταπίεση, περισσότερη κρατική επιτήρηση και πειθαρχία και ακόμη μεγαλύτερο αλλά και ακατάλληλο κοινωνικό έλεγχο.²⁴⁸ Οι Bazemore και Umbreit (1995) θεωρούν πως η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να στοχοποιήσει δράστες που έχουν διαπράξει μικροαδικήματα και που έχουν λιγότερες πιθανότητες για υποτροπή, οι οποίοι υπό διαφορετικές συνθήκες πιθανότατα να μην υπόκειντο σε καμία επιτήρηση.²⁴⁹ Στην ίδια προβληματική, οι Levrant et al.(1999:6) ισχυρίζονται ότι πολλοί θεωρητικοί έχουν επισημάνει πως διάφορες σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν με καλές προθέσεις, τελικά διαβρώθηκαν και κατέληξαν να εξυπηρετούν λιγότερο επιθυμητούς στόχους και συμφέροντα.²⁵⁰ Παραθέτουν ως παράδειγμα το γεγονός ότι τη δεκαετία του 1970, πολλοί φιλελεύθεροι συνενώθηκαν με συντηρητικούς για να απορρίψουν το αναμορφωτικό μοντέλο και να προωθήσουν μεταρρυθμίσεις, κυρίως για τον καθορισμό των ποινών, που θα περιόριζαν την κρίση των λειτουργών της ποινικής δικαιοσύνης. Με την πεποίθηση ότι αυτές οι μεταρρυθμίσεις θα οδηγούσαν σε μεγαλύτερη δικαιοσύνη, οι φιλελεύθεροι παράβλεψαν την πιθανότητα οι συντηρητικοί να επωφελούνταν από την κατάργηση του αναμορφωτικού μοντέλου για να επιτύχουν το στόχο τους: μεγαλύτερη αυστηρότητα στους δράστες. Με αφετηρία το συγκεκριμένο παράδειγμα, θέτουν το ερώτημα εάν, παρά τις καλές και αγαθές προθέσεις που τα χαρακτηρίζουν, υπάρχει η πιθανότητα τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης να διαφθαρούν, με απρόσμενες συνέπειες.²⁵¹

Ο Walgrave (1995:239) σημειώνει πως υφίσταται αυτός ο κίνδυνος και για τους ανήλικους παραβάτες: «οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την αποκαταστατική δικαιοσύνη συχνά χρησιμοποιούνται λανθασμένα μέσα σε μια τιμωρητική προσέγγιση. Η αποζημίωση του θύματος, ή ακόμη και η εργασία στην κοινότητα επιβάλλονται είτε προσθετικά, σε συνδυασμό με μια ποινική κύρωση είτε σε ανήλικους που εάν δεν υπήρχαν οι επανορθωτικές παρεμβάσεις, δεν θα λάμβαναν καμία απολύτως ποινή. Επομένως, και στις δύο περιπτώσεις, κάποιος μπορεί ορθά να κάνει λόγο για εξάπλωση του δικτύου ελέγχου και για «πρόσθετες», παρά για «εναλλακτικές κυρώσεις».²⁵² Σε

²⁴⁷ K. Polk, "Family Conferencing: Theoretical and Evaluative Questions", in: Christine Alder and Joy Wundersitz (eds.), *Family Conferencing and Juvenile Justice*, Canberra: Australian Studies in Law, Crime and Justice, Australian Institute of Criminology, 1994, 155-168:133.

²⁴⁸ C. Menkel-Meadow, *ό.π.*, 2007, pp. 3:10.1-10.27:10.11.

²⁴⁹ G. Bazemore, and M. Umbreit. *ό.π.*, 1995, p. 306.

²⁵⁰ Αναλυτικότερα βλ. *Ό.π.* S. Levrant et al., *ό.π.*, 1999, σ.7.

²⁵¹ Levrant et al., *ό.π.*, 1999, σ.6.

²⁵² L. [Walgrave](#), *ό.π.*, 1995, σ.239.

σχέση με αυτή την προβληματική πάντως ο J. Braithwaite (2002:149-150) θεωρεί πως, με βάση τα περιορισμένα εμπειρικά δεδομένα, η αποκαταστατική δικαιοσύνη συχνά περιορίζει παρά διευρύνει το δίκτυο του επίσημου κρατικού ελέγχου. Συμφωνεί, ωστόσο ότι έχει την τάση να επεκτείνει το δίκτυο του ελέγχου της κοινότητας. Και υποστηρίζει ότι, είτε πρόκειται για έλεγχο που προέρχεται από το κράτος είτε από την κοινότητα, είναι λανθασμένη η άποψη ότι η διεύρυνση των δικτύων ελέγχου (net-widening) είναι αρνητικό γεγονός. Με αφετηρία μια δημοκρατική κανονιστική οπτική, διαβλέπει πως η διεύρυνση του δικτύου ελέγχου που αυξάνει την ελευθερία είναι θετική και θεωρεί σημαντικό να ενισχυθεί για τα εγκλήματα λευκού κολάρου και τα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας. Τελικά, ο Braithwaite καταλήγει με την άποψη ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη διευρύνει το δίκτυο του ελέγχου που ασκείται από την κοινότητα, ωστόσο περιορίζει το δίκτυο του δικαστικού ελέγχου.²⁵³

Η Carrie Menkel-Meadow (2007:10.11) επικαλείται επίσης φιλοσοφικές και κοινωνιολογικές θέσεις, σύμφωνα με τις οποίες οι άνθρωποι εξακολουθούν να έχουν τιμωρητικά και εκδικητικά κίνητρα που μένουν ανεπηρέαστα από τις λεγόμενες μεταμορφωτικές διαδικασίες.²⁵⁴ Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εγκλήματα βίας, οι Cretney και Davis (1995:178) καταλήγουν ότι τα θύματα τα ενδιαφέρει η τιμωρία, όχι μόνο η αποκατάσταση ή η επανόρθωση, επειδή η τιμωρία μπορεί να καθησυχάσει το θύμα ότι θα λάβει δημόσια αναγνώριση και υποστήριξη.²⁵⁵

Η Acorn (2004:12) αναφέρει σχετικά: «Όταν οι σωστές σχέσεις που έχουμε τη τύχη να δημιουργούμε παίρνουν τόσο πολύ από το χρόνο και την ενέργεια μας, γιατί πρέπει να σπαταλάμε πολύ περισσότερο χρόνο και ενέργεια για τις αποτυχημένες; Για ποιοι λόγο κάποιος να καταναλώσει τόσο πολλούς πόρους στις λιγότερο υποσχόμενες σχέσεις του; Γιατί τα θύματα να θέλουν να ξοδέψουν το χρόνο και την ενέργειά τους σε μια κακή και ανεπιθύμητη σχέση την οποία θα προτιμούσαν να σβήσουν από τη ζωή τους;» Και καταλήγει: «Παρόλο που δυσκολεύομαι να βρω θετικές απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις, είναι προφανές σε εμένα ότι το πρόβλημα δυσπιστίας που αντιμετωπίζω μπορεί να είναι καθαρά προσωπική μου αποτυχία σε επίπεδο ηθικής. Η επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί να αφορά ανθρώπους που είναι πιο υπομονετικοί από εμένα, πιο προσηλωμένοι στην ειρήνη, τη θεραπεία και την αρμονία [...] περισσότερο πρόθυμοι να ανέχονται ανθρώπους που τους προκάλεσαν κακό. Πάντως, εάν η επιτυχία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης βασίζεται στον εντοπισμό συμμετεχόντων που είναι σημαντικά πιο υπομονετικοί από

²⁵³ J. Braithwaite, ό.π., 2002, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, σ.149-150.

²⁵⁴ C. Menkel-Meadow, ό.π., 2007, σ. 10.11.

²⁵⁵ A. Cretney and G. Davis, *Punishing violence*, Psychology Press, 1995 στο K. Daly, "The limits of restorative justice." *Handbook of restorative justice: A global perspective*, 2006, pp. 134-145.

άποψη ηθικής από εμένα, τότε αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα [...]».²⁵⁶ Στην ίδια οπτική, η K. Daly (1995:7) κάνει την υπόθεση ότι η συγχώρεση μπορεί να προκύψει πιο συχνά σε περιπτώσεις που δεν λαμβάνουν χώρα σοβαρά εγκλήματα, παρά το αντίθετο.²⁵⁷

Δεν υπάρχουν, εξάλλου, βάσιμες υποθέσεις ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη μείωση της υποτροπής.²⁵⁸ Το συγκεκριμένο θέμα μάλιστα θεωρείται κριτικής σημασίας, δεδομένου ότι η πεποίθηση ότι η αποτυχία του αναμορφωτικού μοντέλου να περιορίσει τις υποτροπές συνέβαλε στην πτώση του, ενώ παράλληλα προώθησε τη νομιμότητα των τιμωρητικών πολιτικών σωφρονισμού.²⁵⁹ Με βάση τα σημερινά δεδομένα, οι αποκαταστατικές παρεμβάσεις επιδρούν στην υποτροπή σε περιορισμένη κλίμακα.²⁶⁰

Οι οπαδοί της φεμινιστικής προσέγγισης έχουν ασκήσει δριμυία κριτική - και σε άλλα επίπεδα υπήρξαν υποστηρικτές - στα μοντέλα εκείνα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης που αποποινικοποιούν τη βία σε βάρος των γυναικών και επιδιώκουν μικρότερες ποινές ή και καθόλου φυλάκιση για παραβατικές πράξεις, οι οποίες μόνο πρόσφατα έλαβαν κάποιας μορφής νομική αναγνώριση.²⁶¹

Οι Kathleen Daly και Julie Stubbs (2006:17) στο άρθρο τους με τίτλο “Feminist engagement with restorative justice” συμπυκνώνουν τις αδυναμίες που θεωρούν ότι μπορεί να έχει η επανορθωτική δικαιοσύνη όταν καλείται να αντιμετωπίσει εγκλήματα που συνδέονται με την ενδοοικογενειακή και τη σεξουαλική βία και τη βία ανάμεσα σε συντρόφους. Οι αδυναμίες αυτές σχετίζονται με:

- την ασφάλεια του θύματος, καθώς ως μια ανεπίσημη διαδικασία, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τα θύματα συνεχιζόμενης βίας. Ενδέχεται να αφήσει ανεξέλεγκτες τις ανισότητες ισχύος που χαρακτηρίζουν αυτά τα αδικήματα και να ενισχύσει τελικά την καταχρηστική συμπεριφορά.
- τη χειραγώγηση της διαδικασίας από τους δράστες, οι οποίοι είναι πιθανό να χρησιμοποιήσουν μια τέτοια ανεπίσημη διαδικασία για να μειώσουν την ενοχή τους, να παρουσιάσουν τη χρήση βίας ως ασήμαντη ή να μετακυλήσουν την ευθύνη στο θύμα.
- την άσκηση πίεσης στα θύματα, κάποια από τα οποία μπορεί να μην έχουν την ικανότητα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ικανοποιητικά. Τα θύματα μπορεί να πιεστούν ώστε να

²⁵⁶ A. Acorn 2004. *Compulsory Compassion: A Critique of Restorative Justice*, Vancouver, British Columbia: UBC Press, 2004, σ.12.

²⁵⁷ K. Daly, ό.π., 2005, σ. 7.

²⁵⁸ L. Kurki, ό.π., 2000, σ.240.

²⁵⁹ F. T. Cullen, and K. E. Gilbert, *Reaffirming Rehabilitation*, Cincinnati, OH: Anderson, 1982 στο Levrant S, Cullen FT, Fulton B, Wozniak JF, “Reconsidering restorative justice: the corruption of benevolence revisited”, *Crime Delinquency*, Vol. 45, 1999, pp.3-27:6.

²⁶⁰ Levrant et al. ό.π., 1999, σ.17.

²⁶¹ C. Menkel-Meadow, ό.π., 2007, 3:10.1-10.27:10.12.

αποδεχτούν συγκεκριμένα αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα μια συγνώμη, ακόμη και αν πιστεύουν ότι είναι ακατάλληλη ή ανειλικρινής. Κάποια θύματα είναι πιθανό να προτιμούν να παρέμβει η πολιτεία εξ ονόματος τους και να μη σηκώσουν τα ίδια το βάρος της διαδικασίας της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

- το ρόλο της «κοινότητας», καθώς οι νόρμες της κοινότητας ενδέχεται να ενισχύσουν και όχι να υπονομεύσουν την ανδρική κυριαρχία και την ευθύνη του θύματος. Επιπλέον, οι κοινότητες είναι πιθανό να μη διαθέτουν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά για να αντιμετωπίσουν παρόμοιες περιπτώσεις.
- περίεργες ισορροπίες δυνάμεων ανάμεσα στους φίλους και το οικογενειακό περιβάλλον που μπορεί να παρέχουν υποστήριξη στο θύμα αλλά και να συμφωνήσουν σιωπηρά με τη χρήση βίας, κυρίως σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας.
- την επίδραση που μπορεί να έχει στο δράστη η διαδικασία, η οποία μπορεί να προσφέρει ελάχιστα στην αλλαγή της συμπεριφοράς του.
- με θέματα συμβολικής σημασίας, καθώς οι δράστες (ή οι πιθανοί δράστες) μπορεί να θεωρήσουν τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης ως πολύ εύκολες, ενισχύοντας έτσι την πεποίθησή τους ότι η συμπεριφορά τους δεν είναι λανθασμένη ή μπορεί να δικαιολογηθεί. Οι ποινές, εξάλλου μπορεί να είναι πολύ επιεικείς για εγκλήματα τόσο σοβαρά, όπως η σεξουαλική επίθεση.

Οι Daly και Stubbs καταλήγουν πως οι επικριτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συνήθως προβάλλουν την ασφάλεια του θύματος, την ισορροπία δυνάμεων και την προστασία του θύματος από πιθανή επαναθυματοποίηση του ως επαπειλούμενα σε μια τέτοια ανεπίσημη διαδικασία. Αλλά και οι συμβολισμοί έχουν, κατά την άποψή τους, μεγάλη σημασία, καθώς όσοι ασκούν κριτική στην επανορθωτική δικαιοσύνη, ανησυχούν πως η επιεικής αντιμετώπιση σοβαρών εγκλημάτων μεταφέρει στους δράστες λανθασμένα μηνύματα. Πιστεύουν ακόμη πως, ως μια ανεπίσημη διαδικασία, η επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί να μετατρέψει ξανά την ανδρική σεξουαλική βία σε ιδιωτική υπόθεση, ύστερα από δεκαετίες φεμινιστικών δράσεων που αγωνίζονταν να το αναγάγουν σε δημόσιο ζήτημα.²⁶² Θεωρητικοί της ενδοοικογενειακής βίας και κάποιοι φεμινιστές υποστηρικτές της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι κάθετοι πως η καταγγελία της ενδοοικογενειακής βίας ως εγκλήματος υπήρξε μια σημαντική κατάκτηση των φεμινιστών ακτιβιστών, μετά από μια μακρά περίοδο παραμέλησης και δεν πρέπει να υποτιμάται.²⁶³

²⁶²K. Daly and J. Stubbs, “Feminist engagement with restorative justice”, *Theoretical Criminology*, Vol.10, No.1, 2006, pp.9-28:17.

²⁶³J. Stubbs “Restorative justice, domestic violence and family violence”, *Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse*, UNSW, 2004, pp.1-24:4.

Άλλοι επικριτές επιχειρηματολογούν πως η αποκαταστατική δικαιοσύνη βασίζεται σε συγκεκριμένα δεδομένα τα οποία όμως απουσιάζουν από τις εν λόγω περιπτώσεις.²⁶⁴ Αναλυτικότερα, η διαδικασία της διαμεσολάβησης προκαταβάλλει την ύπαρξη ισότητας ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη,²⁶⁵ ωστόσο η ανισορροπία δυνάμεων στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας είναι τόσο σοβαρή που ουσιαστικά υπονομεύει την ίδια τη διαδικασία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ανισορροπίας αποτελεί η περίπτωση των γυναικών της Βόρειας Ασίας, όπως παρουσιάζεται από την Goel Rashmi (2005:660). Η ίδια αναφέρει ότι, όταν για παράδειγμα η αποκαταστατική δικαιοσύνη θέτει ως προϋπόθεση την αυτονομία του θύματος, θεωρεί ως δεδομένο ότι τα θύματα μιλούν εξ ονόματός τους και δεν έχουν ανάγκη από συνηγόρους. Παρόλα αυτά ωστόσο, στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, η συγκεκριμένη θέση αγνοεί το γεγονός ότι το θύμα είναι επίσης μια σύζυγος, με τις δικές της πολιτιστικές πεποιθήσεις αναφορικά με τη σημασία του ρόλου της. Η έννοια του τέλειου γάμου δεν έχει να κάνει με την αυτονομία, μα με την αλληλεξάρτηση. Μια ακόμη προϋπόθεση που θέτει η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι η ανεξαρτησία του θύματος. Με άλλα λόγια, η αποκαταστατική δικαιοσύνη θεωρεί πως τα θύματα μπορούν να πάρουν τις αποφάσεις τους και να μιλούν ελεύθερα στο πλαίσιο μιας διαδικασίας που βασίζεται στη συναίνεση. Μια τέτοια προϋπόθεση αγνοεί την ανισότητα που είναι έμφυτη σε μια σχέση κακοποίησης. Για τις γυναίκες της Βόρειας Ασίας αυτή η ανισότητα είναι ακόμη πιο βαθιά, δεδομένου ότι παραδοσιακά ο σύζυγος αποτελεί την μόνη πηγή κοινωνικής θέσης και στήριξης. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξισώνει την ανεξαρτησία και τη δύναμη με την ασφάλεια. Τέτοιου είδους περιορισμοί είναι υπό αμφισβήτηση στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, για πολλούς λόγους, και πολύ περισσότερο για τις γυναίκες της Βόρειας Ασίας. Χωρίς τους προαπαιτούμενους παράγοντες της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας του θύματος, οι γυναίκες της Βόρειας Ασίας θα εξευμενίζονταν πιθανότατα από τις οικείες αξίες της κοινότητας, της συνεργασίας και της συγχώρεσης (αξίες που η αποκαταστατική δικαιοσύνη χρησιμοποιεί) ώστε να μείνουν τελικά με το δράστη και να εξακολουθούν να υπομένουν την κακοποίηση.²⁶⁶ Επιχειρηματολογεί εξάλλου ότι οι μέθοδοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι σχεδιασμένες ώστε να επαναφέρουν την ισορροπία στη δυτική κοινωνία, μια κοινωνία η οποία βρίθεται από αντιδικίες, στερείται συνοχής και επικεντρώνεται στο προσωπικό συμφέρον. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη προϋποθέτει ως σημείο εκκίνησης ένα συγκεκριμένο ποσοστό αυτονομίας και ανεξαρτησίας για καθένα από τους

²⁶⁴ P. E. Bryan, (1992), "Killing us softly: Divorce mediation and the politics of power", *Buffalo Law Review*, Vol. 40, pp.441-523 στο G. Rashmi, "Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture", *Violence Against Women*, Vol.11, No.5, 2005, pp.643-644.

²⁶⁵ Για λεπτομέρειες G. Rashmi ,ό.π., 2005, pp.639-665:660.

²⁶⁶ Για λεπτομέρειες βλ. G. Rashmi, "Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture", *Violence Against Women*, Vol.11, No.5, 2005, pp.639-665:660.

πρωταγωνιστές που συμμετέχουν, το δράστη και το θύμα. Αυτές οι προϋποθέσεις αποδίδουν σε καταστάσεις όπου τα ενδιαφερόμενα μέρη επιδιώκουν την αντιδικία, δεν έχουν κάποια μεταξύ τους σχέση και μέρεινά τους είναι το ατομικό συμφέρον. Όμως είναι εσφαλμένες και επικίνδυνες για τις γυναίκες με διαφορετικές πολιτιστικές καταβολές, όπως είναι οι γυναίκες της Βόρειας Ασίας.²⁶⁷

Επιπλέον, όσοι ασκούν κριτική θεωρούν ότι, αντί να αποδίδουν ευθύνες, οι διαδικασίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης τις περιορίζουν. Οι επικριτές ουσιαστικά θεωρούν ότι αντί να αυξάνουν την ευθύνη, οι διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης την μειώνουν, συσκοτίζοντας το ρόλο που θα διαδραμάτιζε το κράτος στην αντιμετώπιση της βλάβης που υφίσταται η κοινωνία, όταν συμβαίνουν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Η καταγγελία, στοιχείο- κλειδί στη διαδικασία της αντιδικίας, θυσιάζεται στο όνομα της κοινωνικής ενσωμάτωσης που προωθείται από τη διαδικασία της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τη Rashmi (2005:644) ο μεγαλύτερος κίνδυνος που κρύβει η αποκαταστατική δικαιοσύνη για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας είναι ότι, αντί να τα ενισχύει να ξεκινήσουν μια νέα ζωή που θα βασίζονται στον εαυτό τους και θα έχουν αυτοσεβασμό, προσπαθεί να αποκαταστήσει μια οικογενειακή μονάδα με ελαττωματικές βάσεις, κατευθύνοντας έτσι τα θύματα πίσω σε μια ζωή γεμάτη κινδύνους και κακοποίηση.²⁶⁸

Εν κατακλείδι, η J. Stubbs (2009) σημειώνει πως οι προσδοκίες των υποστηρικτών της επανορθωτικής δικαιοσύνης ότι μπορεί να προσφέρει ποικίλα οφέλη στα θύματα εγκλήματος είναι αξιέπαινες. Ωστόσο, η ίδια αντιτείνει ότι η ικανότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης να προωθήσει τα συμφέροντα των θυμάτων παραμένει περιορισμένη εξαιτίας πολλών παραγόντων. Πρώτον, αναφέρει ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν διαθέτει «τη δική της εννοιοδότηση ούτε για το θύμα ούτε για τη θυματοποίηση» και επομένως, στερείται των θεμελίων που θα της επιτρέψουν να αντιμετωπίσει τις σχετικές προκλήσεις.²⁶⁹ Δεύτερον, μια θεωρητική βάση για το πώς και το γιατί η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να ωφελήσει τα θύματα σπάνια αρθρώνεται.²⁷⁰ Τρίτον, παρά τις αναδυόμενες αποδείξεις ότι η εμπειρία από την αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να ποικίλει ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του θύματος, του δράστη και του αδικήματος αλλά και από την υποκειμενική εμπειρία της θυματοποίησης, είναι περιορισμένα τα θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα που υπάρχουν για να αντιμετωπίσουν αυτά τα ζητήματα. Τέταρτον, η τάση πολλών θεωρητικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης να θεωρούν το έγκλημα ως μεμονωμένο

²⁶⁷ Βλ. G. Rashmi, ό.π., 2005, p.659.

²⁶⁸ G. Rashmi, ό.π., 2005, p. 643-644.

²⁶⁹ S.Green, "The victims movement and restorative justice", in: Johnstone G. and Van Ness D. (eds.) *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2007, 171-191, στο J. Stubbs, "Restorative justice, gendered violence, and Indigenous women" in: Ptacek, J. (ed.), *Restorative justice and violence against women*, New York: Oxford University Press, 2010, 103-122:105.

²⁷⁰ A. Acorn ό.π., 2004 στο J. Stubbs, ό.π., 2010:112.

περιστατικό έρχεται σε αντίθεση με τις έρευνες που καταδεικνύουν ότι η ενδοοικογενειακή βία είναι συνήθως επαναλαμβανόμενη, κλιμακούμενη και η απειλή της δεν εξαντλείται σε συγκεκριμένα περιστατικά.²⁷¹ Αυτές οι ανησυχίες είναι, κατά την άποψη της Stubbs πολύ σημαντικές όταν πρόκειται για εγκλήματα όπως η ενδοοικογενειακή βία ή η σεξουαλική επίθεση, τα οποία ούτε καταγγέλλονται πάντα ούτε είναι εύκολα αντιληπτά και στα οποία η απόδοση ευθυνών στο θύμα είναι κοινή πρακτική.²⁷²

Τελικά, σύμφωνα με την τελευταία, χωρίς μια ισχυρή κανονιστική δέσμευση ενάντια στην υποταγή και χωρίς ένα σαφές θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της θυματοποίησης, τα γενικά μοντέλα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι πιθανό να μην μπορούν να προωθήσουν τα συμφέροντα του θύματος στις περιπτώσεις της φυλετικής βίας (gendered violence), ούτε να αντιμετωπίσουν το ρατσισμό και άλλες μορφές προκατάληψης.²⁷³

6. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Από την εννοιολογική και θεωρητική προσέγγιση η οποία επιχειρήθηκε στο πρώτο κεφάλαιο προκύπτει ότι:

1. Δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, παρόλο που πολλοί θεωρητικοί επιχειρήσαν να την ορίσουν. Η πλειοψηφία των ορισμών που έχουν διατυπωθεί επικεντρώνονται είτε στη διαδικασία είτε στα αποτελέσματα και τις αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Κοινά ιδεολογικά σημεία των ορισμών αυτών συνιστούν οι θέσεις ότι το έγκλημα δεν αποτελεί παραβίαση σε βάρος του κράτους, αλλά παραβίαση που επηρεάζει πρωτίστως το δράστη, το θύμα και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, και ότι βασική προτεραιότητα πρέπει να είναι η επανόρθωση της βλάβης που προκάλεσε η εγκληματική πράξη και η ενσωμάτωση του δράστη στην κοινότητα και όχι η τιμωρία του.
2. Στοιχεία της επανορθωτικής δικαιοσύνης, όπως ο ιδιωτικός χαρακτήρας του εγκλήματος και η αντιμετώπιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς μέσω της αποκατάστασης και της θεραπείας, συναντώνται στα πρώιμα νομικά συστήματα πολλών λαών σε ολόκληρο τον κόσμο. Ουσιαστικά τα ιστορικά θεμέλια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ανιχνεύονται στους πολιτισμούς των αρχαίων Ελλήνων, Ρωμαίων και Αράβων και των προαποικιακών κοινωνιών της αφρικανικής ηπείρου, των

²⁷¹J. Stubbs, “Domestic violence and women’s safety: Feminist challenges to restorative justice” in: Strang H. and Braithwaite J. (eds.), *Restorative Justice and Family Violence*, Melbourne: Cambridge University Press, 2002, 42-61, στο J. Stubbs ό.π., 2010.

²⁷² J. Stubbs, ό.π., 2010:115.

²⁷³ J. Stubbs, ό.π., 2010:117.

Εβραίων και των Αβοριγίνων.

3. Η διαμόρφωση και η εξέλιξη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δέχθηκε σημαντικές επιδράσεις από το θυματολογικό και το φεμινιστικό κίνημα, από το κίνημα του καταργητισμού καθώς επίσης και από την ανάδειξη της ιδέας της αποκατάστασης του δράστη και του θύματος αλλά και από το μοντέλο της άτυπης δικαιοσύνης το οποίο προωθούσε τη μετατόπιση της ευθύνης για την αντιμετώπιση του εγκλήματος από το κράτος στην κοινότητα.

4. Το θεωρητικό υπόβαθρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης περιλαμβάνει εγκληματολογικές θεωρίες οι οποίες υιοθετούν μια ενεργό αντίληψη του εγκληματία και αναγνωρίζουν ότι ο ίδιος ευθύνεται για τις πράξεις του και πρέπει να αναλάβει το κόστος αυτής της ευθύνης. Δέχονται ακόμη τον καθοριστικό ρόλο τον οποίο μπορεί η κοινότητα να διαδραματίσει τόσο στον έλεγχο όσο και στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και εξαίρουν τη διαδικασία της αποκατάστασης της βλάβης, της αξιοπρέπειας αλλά και του αισθήματος ασφάλειας που απορρέει από αυτή. Προωθούν ακόμη την ανάπτυξη της αυτορρύθμισης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης και καλλιεργούν τη συμμόρφωση με τους κοινωνικούς κανόνες όχι μέσω του καταναγκασμού, αλλά μέσω της επίκρισης της πράξης και όχι της προσωπικότητας του δράστη, αποφεύγοντας την κοινωνική απομόνωση και το στιγματισμό.

5. Οι βασικές διαφορές ανάμεσα στην επανορθωτική και την ποινική δικαιοσύνη απαριθμούνται ως εξής: στην περίπτωση της ποινικής δικαιοσύνης, το έγκλημα προσβάλλει το ίδιο το κράτος, ενώ ο ένοχος πρέπει να λάβει την κατάλληλη τιμωρία, η οποία καθορίζεται και επιβάλλεται από τους κρατικούς λειτουργούς. Στην επανορθωτική δικαιοσύνη, θύματα είναι οι άνθρωποι και η ευθύνη για την αποκατάσταση της βλάβης ανήκει στον δράστη, ενώ ο τρόπος με τον οποίο θα επανορθώσει προκύπτει μέσα από τη συμφωνία των εμπλεκόμενων μερών.

6. Οι κριτικές για την επανορθωτική δικαιοσύνη εστιάζουν στην απουσία ενός κοινά αποδεκτού ορισμού, στην ασάφεια των στόχων που επιδιώκονται μέσω των αποκαταστατικών προγραμμάτων, στις αμφισβητούμενες μεθόδους και στην έλλειψη συγκεκριμένων μηχανισμών αξιολόγησης. Προβληματισμοί εκφράζονται ακόμη και για την προστασία των δικαιωμάτων τόσο του δράστη όσο και του θύματος κατά τη συμμετοχή τους στις επανορθωτικές πρακτικές, καθώς και για την εξάπλωση του δικτύου ελέγχου, την ποινικοποίηση μεγαλύτερου φάσματος συμπεριφορών αλλά και για μεγαλύτερη κρατική επιτήρηση. Ιδιαίτερα οι υποστηρικτές της φεμινιστικής προσέγγισης εγείρουν μεταξύ άλλων αντιρρήσεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη σε σχέση με την υποβάθμιση των εγκλημάτων, την ασφάλεια του θύματος και την εκμετάλλευση της διαδικασίας από τον δράστη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1. Οι Διεθνείς Οργανισμοί

Ευρωπαϊκοί και διεθνείς οργανισμοί, όπως είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως εναλλακτικής απάντησης στο έγκλημα, που ανταποκρίνεται πλήρως στην επιτακτική ανάγκη των σύγχρονων κοινωνιών για σταθερότητα και για διαχείριση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών κρίσεων μέσα από ήπιες διαδικασίες, που ευνοούν τη συμφιλίωση και την κοινωνική ειρήνη. Η εμπιστοσύνη των ανωτέρω θεσμικών οργάνων στις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά και στην αποτελεσματικότητα των πρακτικών της αντικτοπρίζεται στα ποικίλα δεσμευτικά ή μη κείμενα που επιχειρούν την προώθηση διαδικασιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο εσωτερικό των κρατών, προσβλέποντας στην ορθολογικότερη και αποτελεσματικότερη χάραξη και άσκηση της αντεγκληματικής τους πολιτικής.

Το θεσμικό πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως έχει διαμορφωθεί από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς έχει αναπτυχθεί στην ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία επαρκώς (βλ. παρακάτω, κεφ.3). Συνεπώς, η παρούσα αναφορά θα περιοριστεί στην επιγραμματική μόνο παρουσίαση των σημαντικότερων πρωτοβουλιών για την προώθηση πρακτικών που διέπονται από τις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά θα εστιάσει στις πιο πρόσφατες από αυτές. Λεπτομερής καταγραφή των σπουδαιότερων δράσεων που σχετίζονται με την επανορθωτική δικαιοσύνη, έχει καταγραφεί στο παράρτημα, στο τέλος της παρούσας μελέτης.

1.1 Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει αναλάβει πολλές πρωτοβουλίες για την προώθηση των αξιών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, ενώ έχει συνδράμει και σε πρακτικό επίπεδο στην εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων και διαδικασιών. Ήδη από το 1975, ο ΟΗΕ σε συνέδρια για την «Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών», προέτρεπε τα κράτη-μέλη του να αντικαταστήσουν τις ποινικές διαδικασίες με άλλες, προσκείμενες στη κοινότητα, μορφές κοινωνικού ελέγχου, μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, της γειτονιάς, της τοπικής κοινωνίας.

Οι επόμενες σημαντικότερες δράσεις του ΟΗΕ που σχετίζονται με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και προωθούν την εφαρμογή των πρακτικών της, απαριθμούνται ακολούθως:

- 1985 : «Στοιχειώδεις Κανόνες των Η.Ε. για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους»,
- 1999 : «Εγχειρίδιο για τη Δικαιοσύνη στα Θύματα για τη χρήση και εφαρμογή της Διακήρυξης των Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης στα Θύματα Εγκλήματος και Κατάχρησης Εξουσίας».
- 2000: «Διακήρυξη της Βιέννης για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη: Συναντώντας τις Προκλήσεις του 21ου Αιώνα»
- 2002 : «Βασικές Αρχές για τη Χρήση Προγραμμάτων σε Ποινικές Υποθέσεις»
- 2005 : «Διακήρυξη του 11ου Συνεδρίου των Ηνωμένων εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Δραστών».
- 2006 : « Εγχειρίδιο για τα Προγράμματα Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης».

1.2 Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ήδη, από το 1980, εκδηλώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εξωποινική διεύθυνση των συγκρούσεων και, με την «Έκθεση απεγκληματοποίησης» που εκδίδει, παρακινεί τα κράτη-μέλη να αναζητήσουν εξωδικαστικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών, κυρίως για

αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας.²⁷⁴ Στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποιες βασικές συστάσεις του ΣτΕ, που προωθούν τη διαμεσολάβηση και την εναλλακτική επίλυση διαφορών:

- 1985: Σύσταση R (85) 11 για τη θέση του θύματος μέσα στα πλαίσια του ποινικού νόμου και της ποινικής διαδικασίας.
- 1987: Σύσταση R (87) 21 για την παροχή βοήθειας στα θύματα και την πρόληψη της θυματοποίησης.
- 1992: Σύσταση R (92) 16 αναφορικά με τους ευρωπαϊκούς κανόνες για τις κοινοτικές κυρώσεις και μέτρα.
- 1999: Σύσταση R (99) 19 που αναφέρεται στη διαμεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις.

1.3 Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Το Μάρτιο του 2001, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησε την Απόφαση-Πλαίσιο για τη «Θέση των Θυμάτων στις Ποινικές διαδικασίες». Αποτελεί το πρώτο δεσμευτικό κείμενο (hard law) – οι μέχρι τότε αποφάσεις των θεσμικών οργάνων δεν είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα (soft law), - που επέβαλλε στα περισσότερα κράτη-μέλη προθεσμία ενός έτους προκειμένου να συμμορφωθούν.²⁷⁵ Στόχος της Απόφασης-Πλαίσιο ήταν η σύσταση νόμων και κανόνων για την προστασία των θυμάτων: σεβασμός στην προσωπικότητά τους και αναγνώριση του δικαιώματός τους για ενημέρωση αναφορικά με τη καλύτερη δυνατή προστασία των συμφερόντων τους, καθόλη τη διάρκεια της εμπλοκής τους με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης.

Στο Άρθρο 1 (ε) δίδεται ο ορισμός για τη διαμεσολάβηση στις ποινικές υποθέσεις «ως η αναζήτηση, πριν ή κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, για την εξεύρεση λύσης μέσα από τη διαπραγμάτευση ανάμεσα στο θύμα και το δράστη του εγκλήματος, με τη μεσολάβηση ενός ικανού τρίτου». Με το Άρθρο 10 καλούνται όλα τα κράτη-μέλη να προωθήσουν τη διαμεσολάβηση στις ποινικές υποθέσεις και να σεβαστούν τις συμφωνίες που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία. Η απόφαση – πλαίσιο καταλήγει με τα Άρθρα 17 και 18 όπου γίνεται σαφές ότι κάθε χώρα οφείλει να εφαρμόσει νόμους, κανόνες και διοικητικές ρυθμίσεις που να συμμορφώνονται με τις διακηρύξεις

²⁷⁴Ε. Λαμπροπούλου, ό.π., 1999, σελ.295.

²⁷⁵Για αναλυτική παρουσίαση βλ. Β. Αρτινοπούλου, ό.π., (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*.

της, παρέχοντας χρονικό περιθώριο ενός έτους.²⁷⁶

1.4 Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τον Οκτώβριο του 2012, η Ε.Ε. εξέδωσε την οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ως στόχο έχει την θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας. Στην αιτιολογική έκθεση για την οδηγία, αφού καθίσταται σαφές ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, υπογραμμίζεται η προτεραιότητα που δίδεται στην ενίσχυση των δικαιωμάτων των θυμάτων μέσα στους κόλπους της.

Η οδηγία αντικατέστησε την απόφαση-πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ που είχε εκδοθεί τον Μάρτιο του 2001 από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αφορούσε το καθεστώς των θυμάτων στις ποινικές διαδικασίες. Κύριο μέλημα της οδηγίας είναι η προώθηση του επιπέδου προστασίας των θυμάτων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρίως μέσα στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και αναφέρεται σε γυναίκες, παιδιά, θύματα με αναπηρίες και θύματα τρομοκρατικών ενεργειών, θύματα που στοχοποιούνται λόγω φύλου αλλά και τα έμμεσα θύματα του εγκλήματος (παιδιά ή άλλα μέλη της οικογένειας που έβλαψε το έγκλημα). Η οδηγία προβλέπει και τη δυνατότητα των θυμάτων να συμμετέχουν σε πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης και καθορίζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι τελευταίες μπορούν να διεξαχθούν, ώστε να διασφαλιστεί η ασφάλεια τους.

Ως βασικοί στόχοι της οδηγίας ορίζονται η παροχή πληροφόρησης, προστασίας και υποστήριξης στα θύματα και εξασφαλίζεται η ικανότητα συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία. Επίσης ορίζεται ότι δικαίωμα στην προστασία έχουν και οι οικογένειες των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, ενώ αναφορικά με το δικαίωμα των θυμάτων στην πληροφόρηση, υπογραμμίζεται ότι αυτή πρέπει να παρέχεται υπό μορφή που να γίνεται κατανοητή, ανάλογα με τις ειδικές ανάγκες του θύματος. Παράλληλα, υπογραμμίζεται πως το έγκλημα συνιστά πλήγμα κατά της κοινωνίας και για το λόγο αυτό «τα θύματα της εγκληματικότητας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό, ευαισθησία και επαγγελματισμό και χωρίς κανενός είδους διακρίσεις [...]», σε κάθε επαφή με τις υποστηρικτικές υπηρεσίες ή τις υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

²⁷⁶Εύρεση στις 18/02/2011 από την ιστοσελίδα:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:082:0001:0004:en:PDF>.

Στο άρθρο 2, παράγραφος 1.δ της οδηγίας αποδίδεται ο ορισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, σύμφωνα με τον οποίο «ως αποκαταστατική δικαιοσύνη νοούνται οιοσδήποτε διαδικασίες μέσω των οποίων το θύμα και ο δράστης μπορούν, εφόσον δώσουν την ελεύθερη συναίνεσή τους, να συμμετάσχουν ενεργά στην επίλυση των ζητημάτων που απορρέουν από την αξιόποινη πράξη με τη βοήθεια αμερόληπτου τρίτου». Στη συνέχεια, απαριθμούνται τα μέτρα που οφείλουν να λαμβάνουν τα κράτη μέλη για την προστασία των θυμάτων από δευτερογενή θυματοποίηση κατά την εφαρμογή των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα, αποσαφηνίζεται πως γίνεται χρήση των υπηρεσιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης, μόνο κατόπιν συναινέσεως του θύματος και υπό την προϋπόθεση ότι η διαδικασία θα είναι προς όφελός του. Προβλέπεται επίσης η ολοκληρωμένη και αντικειμενική πληροφόρηση του θύματος αναφορικά με την διαδικασία και τα πιθανά αποτελέσματά της και η αναγνώριση εκ μέρους του δράστη των βασικών στοιχείων της υπόθεσης. Καθίσταται ακόμη σαφές ότι κάθε συμφωνία που προκύπτει είναι εκούσια και πως οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μέσα στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι εμπιστευτικές και απόρρητες. Στο άρθρο 11 της έκθεσης γίνεται λόγος για τις υπηρεσίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, τη διαμεσολάβηση δράστη – θύματος, τις οικογενειακές συναντήσεις και τους κύκλους καθορισμού της ποινής και υπογραμμίζεται η ανάγκη για προστασία του θύματος από περαιτέρω θυματοποίηση εξαιτίας της διαδικασίας. Η οδηγία καταλήγει με την προτροπή των κρατών – μελών να συμμορφωθούν με αυτή, εφαρμόζοντας τις απαραίτητες νομικές και διοικητικές διατάξεις και με την υποχρέωση υλοποίησης της συμφωνίας εντός δύο ετών.²⁷⁷

Το άρθρο 12 αναγνωρίζει την υποχρέωση των κρατών μελών να διευκολύνουν την παραπομπή υποθέσεων σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, μέσω συγκεκριμένων ρυθμίσεων που θα καθορίζουν τις συνθήκες παραπομπών.²⁷⁸

²⁷⁷ Για λεπτομέρειες βλ. http://ec.europa.eu/justice/policies/criminal/victims/docs/com_2011_275_en.pdf.

²⁷⁸ Ολόκληρο το κείμενο της Οδηγίας στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, εύρεση 10/06/2014.

2. Βασικές αρχές και πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

2.1 Αρχές και αξίες των προγραμμάτων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Η ανάπτυξη και προώθηση των αρχών και των αξιών που οφείλουν να διέπουν τις πρακτικές που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι μείζονος σημασίας, καθώς θέτουν τις απαραίτητες δικλίδες ασφαλείας για τους συμμετέχοντες και τα ατομικά τους δικαιώματα, παρέχουν στους εμπλεκόμενους επαγγελματίες την απαραίτητη καθοδήγηση και ταυτόχρονα αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο αποτίμησης των δράσεών τους. Όπως σημειώνει η Nicholl (1999:93), ο κίνδυνος να παρερμηνευθεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι υψηλός, κυρίως εξαιτίας της ταχύτατης εξάπλωσής της εντός ή εκτός του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και εντοπίζει το κλειδί ενάντια σε αυτή την παρανόηση στις αξίες που τη χαρακτηρίζουν.²⁷⁹ Στο ίδιο κλίμα, η Kay Pranis (2007:59) εκφράζει την πεποίθηση ότι καθώς η αποκαταστατική δικαιοσύνη εξελίσσεται, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, έχει την ανάγκη ενοποιών εννοιών, οι οποίες θα συμπεριλάβουν νέα μοντέλα πρακτικών από τη μία πλευρά, αλλά θα αποκλείσουν από την άλλη, πρακτικές που δεν είναι αποκαταστατικές. Κατά την άποψη της, οι αποκαταστατικές αξίες είναι αυτές που αναδύονται ως συγκεκριμένες έννοιες και οι οποίες ενισχύουν τη θεωρία και καθοδηγούν την πράξη.²⁸⁰ Ουσιαστικά θεωρεί ότι οι αξίες αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και απαριθμεί τους τρόπους με τους οποίους οι αξίες προωθούν το όραμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης:

α) ενδυναμώνοντας τους συμμετέχοντες ώστε να επιλύσουν πολύ δύσκολα προβλήματα, β) γεφυρώντας διαφορές στη κουλτούρα, την ηλικία, το φύλο, τη γεωγραφία, την κοινωνική θέση κ.α. επειδή είναι ευρέως κατανοητές, γ) εμπλέκοντας τους ανθρώπους σε πνευματικό, σωματικό και συναισθηματικό επίπεδο, δ) ενισχύοντας τις υγιείς σχέσεις και την κοινότητα για την πρόληψη περαιτέρω προβληματικών καταστάσεων, ε) ενεργοποιώντας μια μακρόχρονη δέσμευση στους εμπλεκόμενους επαγγελματίες, στ) συνδέοντας την πρακτική με τον επαγγελματία – εξωτερική όσο και εσωτερική διαδικασία, ζ) παρέχοντας ένα τρόπο καθοδήγησης και εκτίμησης της πρακτικής χωρίς να γίνονται περιγραφικές, η) δημιουργώντας μια ενωτική δύναμη ανάμεσα στους διάφορους επιστημονικούς κλάδους και τις εκάστοτε συνθήκες, και θ) επιτρέποντας την τοπική αυτονομία, διατηρώντας παράλληλα ένα κοινό όραμα. Καταλήγοντας επισημαίνει ότι οι αποκαταστατικές αξίες

²⁷⁹ C.G. Nicholl, ό.π., 1999:93.

²⁸⁰ K. Pranis, "Restorative Values" in: Johnstone G and Van Ness D.W.(eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK : Willan Publishing, 2007, 59-74:59.

καθοδηγούν τους ανθρώπους στις σχέσεις τους με όσους διαφωνούν, δίνοντάς τους την ικανότητα να προχωρήσουν μπροστά, χωρίς να προκαλέσουν κακό.²⁸¹ Σε αυτές καταφεύγουν οι εμπλεκόμενοι επαγγελματίες, κάθε φορά που έχουν αμφιβολίες σχετικά με τον τρόπο δράσης τους, καθώς αποτελούν ένα σημαντικό κριτήριο για την αποτίμηση αυτής της δράσης. Και αποσαφηνίζει πως, όπως ακριβώς δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, δεν υπάρχει ομοίως μια συγκεκριμένη λίστα αξιών.²⁸² Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της: «Οι αξίες εκφράζουν τις ελπίδες και τις προσδοκίες μας, όχι μόνο την τρέχουσα πραγματικότητα. Είναι σημαντικό να δουλεύουμε με βάση μια φιλοσοφία αξιών. Ο κόσμος δεν αποτελεί μια αντικειμενική πραγματικότητα που παραμένει η ίδια ανεξάρτητα από τις πεποιθήσεις μας.²⁸³ Σε ένα μεγάλο βαθμό, οι απόψεις μας καθορίζουν τον κόσμο που δημιουργούμε με τις πράξεις και τις ενέργειές μας. Επιλέγοντας ένα θετικό όραμα, το οποίο εκφράζεται μέσα από αξίες, συμβάλλουμε στη δημιουργία ενός θετικότερου κόσμου».²⁸⁴

Πολλοί θεωρητικοί και επαγγελματίες του χώρου έχουν κατά καιρούς αποτυπώσει τις δικές τους απόψεις για τις αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης, οι οποίες ωστόσο συμπίπτουν σε πολλά σημεία. Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικά, σε σχηματοποιημένη μορφή, κάποιες από αυτές τις αξίες και τις αρχές, όπως έχουν αποτυπωθεί από θεωρητικούς και επαγγελματίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	
Διαδικαστικές αξίες: κατευθύνουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διαδικασιών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης	Ατομικές αξίες: κατευθύνουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που οι διαδικασίες θα έπρεπε να καλλιεργούν στους συμμετέχοντες.
<ul style="list-style-type: none"> • σεβασμός 	
<ul style="list-style-type: none"> • αξιοπρέπεια του ατόμου • αποδοχή (inclusion) • ευθύνη • ταπεινοφροσύνη • αμοιβαία φροντίδα • επανόρθωση • μη-κυριαρχία 	<ul style="list-style-type: none"> • τιμότητα • ανάληψη ευθύνης • συμπόνοια • υπομονή
<p><i>Η βασική ιδέα είναι ότι όταν οι άνθρωποι βιώνουν σεβασμό, ισότητα, και αμοιβαία φροντίδα, είναι πιθανότερο να εγκαταλείψουν τους αμυντικούς μηχανισμούς και το δίχτυ προστασίας τους, τα οποία συχνά αποτελούν την πηγή της καταστροφικής ή μη-συνεργάσιμης συμπεριφοράς. (Pranis, 2007:68)</i></p>	

Πίνακας 2.1: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με την Kay Pranis, 2007.

²⁸¹ K. Pranis, ό.π., 2007:66-67.

²⁸² K. Pranis, ό.π., 2007:72.

²⁸³ T. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1962 στο K. Pranis, ό.π., 2007, σ.73.

²⁸⁴ K. Pranis, "The practice and efficacy of restorative justice", in E. Judah and M. Bryant (eds), *Journal of Religion and Spirituality in Social Work: Social Thought*, Vol.23, 2004, pp.133-157 στο K. Pranis, ό.π., 2007, σ.73.

Όπως διακρίνεται και στο σχήμα, η Pranis διακρίνει τις αποκαταστατικές αξίες σε διαδικαστικές και ατομικές. Η πρώτη κατηγορία αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που οφείλουν να συγκεντρώνουν οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ενώ η δεύτερη τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που οι ίδιες διαδικασίες πρέπει να καλλιεργούν σε όσους συμμετέχουν σε αυτές. Με βάση τη θεώρησή της, ορισμένες αξίες, όπως για παράδειγμα ο σεβασμός, είναι κοινές και στις δύο κατηγορίες. Ουσιαστικά, οι διαδικαστικές αξίες ενθαρρύνουν ή παρέχουν την ικανότητα στους συμμετέχοντες να επιδείξουν τις ατομικές τους αξίες και η συμβολή και των δύο είναι κριτικής σημασίας για την αλλαγή που επιδιώκεται κατά την αποκαταστατική διαδικασία.²⁸⁵

Ο J. Braithwaite πραγματοποιεί τη δική του ταξινόμηση στις αξίες που διέπουν τις πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, διακρίνοντάς τις σε τρεις κατηγορίες: 1) τις «περιοριστικές αξίες», οι οποίες αποτελούν θεμελιώδεις δικλίδες ασφαλείας ως προς τη διαδικασία. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται, ως πρωταρχική αξία, η μη-κυριαρχία, αλλά και η ενδυνάμωση, η ενεργητική ακρόαση που συνοδεύεται από σεβασμό καθώς και το ισότιμο ενδιαφέρον για τους συμμετέχοντες, η απόδοση ευθυνών και ο σεβασμός των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτά ορίζονται από τις διεθνείς συμβάσεις, 2) τις «μεγιστοποιητικές αξίες», τις οποίες ονομάζει κατά αυτόν τον τρόπο για να δηλώσει ότι πρέπει να προωθούνται και να ενθαρρύνονται και οι οποίες σχετίζονται με τη θεραπεία και την αποκατάσταση της αξιοπρέπειας, τη συμπόνια, την κοινωνική υποστήριξη, την πρόληψη νέας αδικίας στο μέλλον, αλλά και με πιο πρακτικά ζητήματα, όπως είναι η επιστροφή της χαμένης ιδιοκτησίας, και 3) τις «αναδυόμενες αξίες», οι οποίες αφορούν τη μεταμέλεια για την συντελούμενη αδικία, τη συγγνώμη, την επίκριση της πράξης, τη συγχώρεση του ατόμου και τον οίκτο. Σε αντίθεση με την δεύτερη κατηγορία, οι συμμετέχοντες δεν ενθαρρύνονται ενεργά να φέρουν στο προσκήνιο τις συγκεκριμένες αξίες, απλά τις αφήνουν να προκύψουν. Κατά αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τον Braithwaite, παρόλο που συχνά η συγχώρεση λαμβάνει χώρα σε μια διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δεν είναι μια αξία κλειδί ούτε αποτελεί στόχο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.²⁸⁶

²⁸⁵ Βλ. K. Pranis, ό.π., 2007:60.

²⁸⁶ J. Braithwaite, "Principles of Restorative Justice", in: Von Hirsch A., Roberts J., Bottoms A., Roach J. and Schiff M. (eds.) *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms*, Oxford Hart Publishing, 2003, 1-20, στο A. Skelton and M. Batley, "Restorative Justice: A Contemporary South African Review", *Acta Criminologica*, Vol.21, No.3,2008, pp.37-51:39. Οι Frank και Skelton (2007:6-7) στον οδηγό που εξέδωσαν για την εφαρμογή των αποκαταστατικών πρακτικών, ο οποίος απευθύνεται σε επαγγελματίες που διεξάγουν τέτοια προγράμματα, απαριθμούν τις αρχές και τις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (συνολικά 34), υπενθυμίζοντας ότι η πρακτική οφείλει να βασίζεται πάντα σε αυτές. Για λεπτομέρειες βλ. C. Frank & A.Skelton, *Practice Standards for Restorative Justice: A Practitioner's Toolkit*. Pretoria: Restorative Justice Initiative Southern Africa, 2007. (Available on <http://www.restorativejustice.org/resources/docs/frankcheryl/view?>)

ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (John Braithwaite, 2003: 8-14)		
περιοριστικές αξίες (constraining values)	μεγιστοποιητικές αξίες (maximizing values)	αναδυόμενες αξίες (emergent values)
μη-κυριαρχία ενδυνάμωση ενεργητική ακρόαση με σεβασμό ισότιμο ενδιαφέρον για τους συμμετέχοντες απόδοση ευθυνών σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	θεραπεία αποκατάσταση της αξιοπρέπειας συμπόνια κοινωνική υποστήριξη πρόληψη νέας αδικίας στο μέλλον επιστροφή της χαμένης ιδιοκτησίας	μεταμέλεια για την αδικία που έγινε συγγνώμη επίκριση της πράξης συγχώρεση του δράστη οίκτος

Πίνακας 2.2: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον John Braithwaite.

Ο D. Van Ness (2005:4 -5) διακρίνει τις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε δύο ομάδες, τις κανονιστικές που αφορούν τον τρόπο που θα έπρεπε να είναι ο κόσμος και τις λειτουργικές, που αφορούν τους τρόπους με τους οποίους τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης θα έπρεπε να λειτουργούν. Κατά την άποψή του, οι κανονιστικές αξίες εκφράζονται μέσα από τις λειτουργικές που εφαρμόζονται στα αποκαταστατικά προγράμματα.²⁸⁷

ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (D. Van Ness, 2005:4 -5)	
Κανονιστικές αξίες (Normative values)	Λειτουργικές αξίες (Operational values)
<p>ενεργή ευθύνη: ανάληψη πρωτοβουλίας για τη διατήρηση των αρχών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και για την επανόρθωση της βλάβης από παραβατικές συμπεριφορές</p> <p>ειρηνική κοινωνική ζωή: απάντηση στο έγκλημα με τρόπους που προάγουν την αρμονία, την ικανοποίηση, την ασφάλεια και την ευημερία της κοινωνίας</p> <p>σεβασμός: αντιμετώπιση όλων όσων εμπλέκονται σε ένα έγκλημα με αξιοπρέπεια</p> <p>αλληλεγγύη: ενθάρρυνση για την επίτευξη συμφωνίας και στήριξης ακόμη και εν μέσω διαφωνιών.</p>	<p>αποζημίωση: οι υπεύθυνοι για τη βλάβη είναι επίσης υπεύθυνοι να επανορθώσουν στο βαθμό του δυνατού.</p> <p>βοήθεια: όσοι επηρεάστηκαν από το έγκλημα, ενισχύονται ώστε να γίνουν ενεργά μέλη της κοινότητας</p> <p>συνεργασία: όσοι επηρεάστηκαν καλούνται να βρουν λύσεις μέσα από αμοιβαία και συναινετικά διαδικασία λήψης αποφάσεων</p> <p>ενδυνάμωση: όσοι επηρεάστηκαν έχουν μια πραγματική ευκαιρία να συμμετέχουν και να επηρεάσουν την απάντηση στο έγκλημα</p> <p>συνδιαλλαγή: όσοι επηρεάστηκαν έχουν την ευκαιρία να συναντήσουν τα υπόλοιπα μέλη και να συζητήσουν για το αδίκημα, τις συνέπειες και τις κατάλληλες απαντήσεις σε αυτό</p> <p>αποδοχή: όσοι επηρεάστηκαν καλούνται να εμπλακούν ενεργά στις αποκαταστατικές διαδικασίες</p> <p>ηθική εκπαίδευση: οι κανόνες της κοινότητας ενισχύονται ως αξίες και λαμβάνονται υπόψη για την διαμόρφωση μιας απάντησης στο έγκλημα</p> <p>προστασία: η σωματική και συναισθηματική</p>

²⁸⁷ D.V. Ness, "An Overview of Restorative Justice Around the World", Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April 2005, p.4-5.

	ασφάλεια των μερών είναι πρωταρχικής σημασίας αποφασιστικότητα: τα θέματα που προκύπτουν από το έγκλημα αντιμετωπίζονται και οι άνθρωποι που επηρεάστηκαν, ενισχύονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.
--	---

Πίνακας 2.3: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον D. Van Ness, 2005.

Σύμφωνα με τον R. Claassen (1995), η αποκαταστατική δικαιοσύνη προτιμά να απαντά στο έγκλημα όσο το δυνατό πιο σύντομα, στοχεύοντας στην οικειοθελή συνεργασία και όχι στον καταναγκασμό, καθώς η αποκατάσταση των σχέσεων και η μάθηση προϋποθέτουν την πρωτοβουλία και τη συνεργασία των ενδιαφερόμενων. Ωστόσο, αναγνωρίζει ότι δεν είναι όλοι οι δράστες συνεργάσιμοι²⁸⁸.

ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (Claassen R, 1995)	
➤	Το έγκλημα είναι πρωτίστως μια προσβολή ενάντια στις ανθρώπινες σχέσεις.
➤	Η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια διαδικασία που αποσκοπεί στη βελτίωση των πραγμάτων.
➤	Από τη στιγμή που το αίτημα για ασφάλεια του άμεσα θιγόμενου θύματος, της κοινότητας και του δράστη ικανοποιούνται, η αποκαταστατική δικαιοσύνη θεωρεί την κατάσταση ως μια στιγμή από την οποία ο δράστης μπορεί να διδαχθεί.

Πίνακας 2.4: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον R. Claassen, 1995

Ομοίως, ο A. Μαγγανάς (2006:302) διακρίνει ως μια από τις βασικές αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης²⁸⁹ το γεγονός ότι κάθε διαφορά αναγνωρίζεται ως μοναδική. Θεωρεί ότι στόχος της δεν είναι να καταρτίσει ένα σύνολο κανόνων, βάσει των οποίων να απονέμει δικαιοσύνη. Αντίθετα, κάθε υπόθεση αντιμετωπίζεται ατομικά τόσο ως προς τα αίτια όσο και ως προς τη λύση που θα αναζητηθεί. Η επανορθωτική δικαιοσύνη θέτει ως σημαντική προϋπόθεση την οικειοθελή συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών στις διαπραγματεύσεις, οι οποίες οφείλουν να είναι προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων. Τελικά, η επίλυση της διαφοράς δεν ορίζεται από κανόνες, δεν στοχεύει στην ανάδειξη συγκεκριμένου νικητή, αλλά επιδιώκει την ικανοποίηση όλων και, το σημαντικότερο, την βελτίωση των σχέσεων των συμμετεχόντων.²⁹⁰

²⁸⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. R Claassen, "Restorative justice principles and evaluation continuums." *Fresno Pacific College: National Centre for Peacemaking and Conflict Resolution: Clovis, California*, 1995.

²⁸⁹ Στο άρθρο γίνεται λόγος για τη συμμετοχική δικαιοσύνη, οι δύο κύριες μορφές της οποίας είναι η επανορθωτική δικαιοσύνη όσον αφορά τον ποινικό τομέα και η συναινετική όσον αφορά τον αστικό.

²⁹⁰ A. Μαγγανάς, ό.π., 2006., σσ 298-304:302.

ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (Μαγγανάς Α., 2006:302)
<ul style="list-style-type: none"> • Κάθε διαφορά αναγνωρίζεται ως μοναδική, κάθε υπόθεση αντιμετωπίζεται ατομικά • Οι εμπλεκόμενοι συμμετέχουν οικειοθελώς στις διαπραγματεύσεις, που είναι προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων • Η επίλυση της διαφοράς δεν ορίζεται από κανόνες, δε στοχεύει στην ανάδειξη νικητή, επιδιώκει τη βελτίωση των σχέσεων των συμμετεχόντων.

Πίνακας 2.5: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τον Α.Μαγγανά, 2006

Ο Tony Marshall (1999:5), τέλος, εκφράζει την πεποίθηση ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αφορά μια συγκεκριμένη πρακτική, αλλά ένα σύνολο αρχών:

ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ (Marshall T, 1999:5): η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αφορά μια συγκεκριμένη πρακτική, αλλά ένα σύνολο αρχών, σύμφωνα με τις οποίες οφείλει να:
<ul style="list-style-type: none"> • να αφήνει χώρο για την προσωπική εμπλοκή των άμεσα ενδιαφερομένων, ιδιαιτέρως του δράστη και του θύματος, αλλά και των οικογενειών τους και της κοινότητας • να ερευνάται το έγκλημα μέσα στο κοινωνικό του πλαίσιο • να επιλύονται τα προβλήματα με μια προληπτική προοπτική • να υπάρχει ευελιξία και ευρηματικότητα στις πρακτικές

Πίνακας 2.6: Οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σύμφωνα με T. Marshall.1999

Παρακάτω επιχειρείται μια ομαδοποίηση των αρχών και των αξιών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, που όπως προκύπτει από την διύλιση των σχετικών πηγών²⁹¹, είναι καθολικά αποδεκτές από το σύνολο των θεωρητικών που έχουν εστιάσει στη μελέτη και την καταγραφή τους:

Το έγκλημα πλήττει τους ανθρώπους. Το έγκλημα δεν αποτελεί μια αποκλειστική καταστρατήγηση του νόμου, αλλά πρωτίστως μια παραβίαση σε βάρος των ανθρώπων και των μεταξύ τους σχέσεων. Η βλάβη που προκαλείται δεν ορίζεται μόνο με νομικούς όρους, αντιθέτως έχει πολλές άλλες διαστάσεις, συμπεριλαμβανομένου του ψυχολογικού και συναισθηματικού τραύματος, της υλικής απώλειας, της ενίσχυσης του αισθήματος ανασφάλειας, της διάρρηξης των κοινωνικών δεσμών και της απώλειας της κοινωνικής συνδιαλλαγής.

Η πλέον κατάλληλη απάντηση στο έγκλημα είναι η επανόρθωση του κακού που προκαλείται από την παραβατική πράξη. Οι υπεύθυνοι για τη βλάβη είναι υπεύθυνοι να

²⁹¹ Οι αξίες και οι αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συγκεντρώθηκαν από ένα σύνολο πηγών: H. Zehr, ό.π., 2005, σ.181. Α. Μαγγανάς, ό.π., 2006, σ. 302, R. Claassen ό.π., 1995, T. Marshall ό.π., 1999, σ.5, J. Latimer, C. Dowden, D. Muise, "The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis", The Prison Journal, Vol 85, 2005, pp.127-144:128, J. Braithwaite, ό.π., "Setting Standards for Restorative Justice", British Journal of Criminology, 2002, p..567, G. C. Nicholl ό.π. 1999, p.93-95, A. Ashworth, "Responsibilities, Rights and Restorative Justice", British Journal of Criminology, Vol.42, No.3, 2002, pp. 578-595:578, D.V. Ness, ό.π., 2005, p.1.

επανορθώσουν στο βαθμό του δυνατού, ενώ είναι σημαντικό να αντιμετωπίζεται το έγκλημα με τρόπους που να προάγουν την αρμονία, την ικανοποίηση, την ασφάλεια και την ευημερία της κοινωνίας. Παράλληλα, πρωταρχικοί στόχοι είναι η αποκατάσταση του θύματος και της κοινότητας, η αποκατάσταση της αξιοπρέπειας του δράστη και η πρόληψη νέας αδικίας στο μέλλον.

Ο διάλογος και η συνδιαλλαγή πρέπει να ενθαρρύνονται. Αυτοί που επηρεάζονται άμεσα από το έγκλημα – το θύμα, ο δράστης και η κοινότητα – χρειάζονται μια ευκαιρία να συναντηθούν, να συζητήσουν για το γεγονός και να καταλήξουν σε κάποια συμφωνία για το τι πρέπει να γίνει προκειμένου να επανορθωθεί η βλάβη. Συστατικά στοιχεία αυτού του διαλόγου πρέπει να είναι η μη-κυριαρχία (να μην επιτρέπεται η καταπίεση με οποιοδήποτε τρόπο των συμμετεχόντων), η ενδυνάμωση, η ενεργητική ακρόαση με σεβασμό στον ομιλητή, το ισότιμο ενδιαφέρον για όλους τους συμμετέχοντες, η απόδοση ευθυνών και ο απόλυτος σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτές ορίζονται από τις διεθνείς συμβάσεις.

Η απονομή της δικαιοσύνης δεν στοχεύει στην ανάδειξη συγκεκριμένου νικητή. Η διαπράγματευση που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεν αφορά την εκδίκηση, αλλά αντιθέτως επιδιώκει την ικανοποίηση όλων, και το σημαντικότερο, τη βελτίωση των σχέσεων των συμμετεχόντων και το χτίσιμο ειρηνικών δεσμών μεταξύ τους.

Εθελούσια συμμετοχή των εμπλεκομένων στις διαπραγματεύσεις. Η αποκατάσταση των σχέσεων προϋποθέτει την πρωτοβουλία και τη συνεργασία των ενδιαφερομένων. Οι διαπραγματεύσεις δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να επιβάλλονται σε κανέναν από τους συμμετέχοντες: ο μεν δράστης οφείλει να αναλάβει την ευθύνη και να είναι πρόθυμος να συζητήσει ανοιχτά και με ειλικρίνεια για την εγκληματική του συμπεριφορά, ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες πρέπει να συναντώνται σε ένα ασφαλές και οργανωμένο περιβάλλον και να καταλήγουν σε μια κοινή συμφωνία για τον καταλληλότερο τρόπο επανόρθωσης της βλάβης.

Ο ρόλος της κοινότητας αναγνωρίζεται και ενθαρρύνεται. Το κράτος αναμφισβήτητα κατέχει σημαντική θέση, ωστόσο η κοινότητα διαδραματίζει τον πρωταρχικό ρόλο. Το κράτος οφείλει να διευκολύνει την υλοποίηση των αποκαταστατικών πρακτικών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος, να παρέχει τις δικλίδες ασφαλείας για τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών και να εφαρμόζει τα μέτρα καταναγκαστικού χαρακτήρα, όταν οι αποκαταστατικές πρακτικές αποτυγχάνουν. Η κοινότητα όμως οφείλει να επιδιώκει τη θέση

της στις αποκαταστατικές διαδικασίες, καθώς πλήττεται εξίσου από το έγκλημα, ενώ ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να ερευνάται και να αντιμετωπίζεται το έγκλημα εντός του κοινωνικού του πλαισίου. Τελικά, οι κανόνες της κοινότητας πρέπει να ενισχύονται ως αξίες και να λαμβάνονται υπόψη για την διαμόρφωση μιας απάντησης στο έγκλημα

Δεν καταδικάζεται ο δράστης, αλλά η συμπεριφορά του. Βασική μέριμνα κατά την επανόρθωση της βλάβης δεν είναι η εξόντωση και η τιμωρία του δράστη, αλλά η ηθική εκπαίδευση σε σχέση με τις συνέπειες της παραβατικής συμπεριφοράς και η απόδοση ευθυνών στο δράστη, ο οποίος οφείλει να επανορθώσει με τρόπους που να έχουν νόημα και αξία τόσο για το θύμα και τη κοινότητα, όσο και για τον ίδιο τον δράστη.

Το θύμα διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη διαδικασία. Οι άνθρωποι που επηρεάστηκαν από την παραβατική συμπεριφορά, πρέπει να ενισχύονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Η σωματική και συναισθηματική ασφάλεια των μερών είναι πρωταρχικής σημασίας και κυρίως του θύματος, που είναι το άμεσα θιγμένο από το έγκλημα. Στη θέση του θύματος μπορεί να συγκαταλέγονται και τα μέλη της οικογένειάς του, οι γείτονες, οι φίλοι και η ευρύτερη κοινότητα.

Η Β. Αρτινοπούλου (2013:37) υποστηρίζει ότι «η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως θεωρία, έρευνα και πράξη έρχεται να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις αρχές και τις αξίες της δικαιοσύνης και στα πραγματικά δεδομένα των παραδοσιακών συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης».²⁹² Ακόμη, θεωρεί ότι οι αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης περιλαμβάνονται στη φιλοσοφία της και αναζητούν την εφαρμογή τους στον πραγματικό κόσμο και την καθημερινή ζωή».²⁹³

²⁹² Β. Αρτινοπούλου, «Οι αξίες της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης» στο Α.Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 29-40:37.

²⁹³ Β. Αρτινοπούλου, 2013, ό.π. 29-40:39.

2.2 Προγράμματα – προπομποί των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Οι Kathleen Daly και Russ Immarigeon (1998:4) στο άρθρο τους “The Past, Present, and Future of Restorative Justice: Some Critical Reflections,” επισημαίνουν ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν τα πρώτα προγράμματα συμφιλίωσης δράστη-θύματος οργανώθηκαν στον Καναδά και τις Μεσοδυτικές Πολιτείες της Αμερικής και όταν ελάχιστοι εγκληματολόγοι και επαγγελματίες του χώρου γνώριζαν τις παραδόσεις των αυτοχθόνων πληθυσμών για τη δικαιοσύνη, ο όρος αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν υπήρχε. Έκανε την εμφάνιση του αργότερα στα γραπτά των Colson και Van Ness (1990), Mackey (1981,1992), Van Ness και Strong (1997), Wright (1991) και Zehr (1985, 1990).²⁹⁴ Η διαμεσολάβηση δράστη-θύματος, οι συσκέψεις ομάδων οικογενειών, οι κύκλοι, τα πάνελ και άλλες διαδικασίες που σήμερα ονομάζονται αποκαταστατικές, εξελίχθηκαν από διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, οι οποίες πειραματιζόνταν με εναλλακτικές πρακτικές επίλυσης των συγκρούσεων.²⁹⁵

Μέχρι τη δεκαετία του 1970, πολλά προγράμματα και πρακτικές εφαρμόστηκαν στη Βόρεια Αμερική, τη Σκανδιναβία, την Ευρώπη και την Αυστραλία, οι οποίες σήμερα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αποκαταστατικές. Πρώιμες προσπάθειες επικεντρώνονταν σε συναντήσεις δράστη-θύματος, υιοθετούσαν στοιχεία από παραδοσιακά μοντέλα διαμεσολάβησης, τα οποία αργότερα επεκτάθηκαν και συμπεριέλαβαν μέλη των οικογενειών και φίλους και των δύο πλευρών, καθώς επίσης επαγγελματίες και άλλους με πρόσβαση σε κοινοτικούς πόρους.²⁹⁶ Στη συνέχεια παρατίθενται κάποιες βασικές πρακτικές οι οποίες έδωσαν σχήμα και ουσία στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις εφαρμογές της:

- **Ανάπτυξη πρακτικών κοινοτικής δικαιοσύνης:** Η κοινοτική δικαιοσύνη βασίζεται στην ιδέα ότι το έγκλημα αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα που διαβρώνει την ποιότητα της ζωής στην κοινότητα,²⁹⁷ εξισώνοντας ουσιαστικά τη δικαιοσύνη με τη δημόσια ασφάλεια, η οποία

²⁹⁴ Βλέπε αναλυτικότερα C. Colson, and D.V.Ness, *Convicted: New Hope for Ending America's Crime Crisis*. Westchester, IL: Crossway Books, 1989. V. Mackey, *Punishment in the Scripture and Tradition of Judaism, Christianity and Islam*. Privately published. 1981, V. Mackey, *Restorative Justice: Toward Nonviolence*, Louisville, KY: Presbyterian Church USA, 1992, D.V. Ness, and K. H. Strong, ό.π., 1997, *Restoring Justice*. M. Wright, *Justice for Victims and Offenders*. Bristol, PA: Open University, 1991, Press. H. Zehr, *Retributive Justice, Restorative Justice*. Elkhart, IN: Mennonite Central Committee U.S. Office of Criminal Justice, 1985, H. Zehr, *Changes Lenses*. Scottsdale, PA: Herald Press, 1990, στο K. Daly, R. Immarigeon ,ό.π., 1998:4-5.

²⁹⁵ K.Daly , R. Immarigeon ,ό.π., 1998:4-5.

²⁹⁶ K.Daly, R. Immarigeon,ό.π., 1998:6.και K. Daly, *Restorative Justice: Moving Past the Caricatures*, Seminar on restorative justice, Institute of Criminology, University of Sydney Law School, Sydney, April 1998, p.3.

²⁹⁷ L. Kurki, “Restorative and Community Justice in the United States”, *Crime and Justice: a Review of Research*, edited by Michael Tonry, Vol.27, The University of Chicago Press, Chicago, *Crime. & Justice*, Vol. 27, 2000, pp. 235-270:236.

επιτυγχάνεται μέσα από τη συνεργασία του επίσημου συστήματος με τη κοινότητα.²⁹⁸ Υπό αυτό το πρίσμα, οι υπεύθυνοι, αντί να επικεντρώνονται αποκλειστικά στη τιμωρία, την αναχαίτιση ή την αναμόρφωση των μεμονωμένων δραστών, θα έπρεπε να διευρύνουν το πεδίο δράσης τους και να συμπεριλάβουν ως πρόσθετο μέλημα τους την πρόληψη του εγκλήματος και την επίλυση των συγκρούσεων στις γειτονιές. Συστατικά στοιχεία της κοινοτικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της είναι η ενθάρρυνση των πολιτών για μεγαλύτερη συμμετοχή στην άσκηση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, η διαπραγμάτευση, η συνδιαλλαγή και η συρρίκνωση του ρόλου των νομικών επαγγελματιών.²⁹⁹ Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η ανάπτυξη των κοινοτικών συμβουλίων για τη δικαιοσύνη (community justice boards) και τα κέντρα δικαιοσύνης στις γειτονιές (neighborhood justice centers) αντανακλούσαν αυτή ακριβώς την επιθυμία για μεγαλύτερη πρόσβαση στην απονομή της δικαιοσύνης, μέσα από περισσότερο ανεπίσημες διαδικασίες και ευρύτερη συμμετοχή των πολιτών. Οι νέες μέθοδοι επίλυσης συγκρούσεων, οι οποίες είναι γνωστές και ως εναλλακτική επίλυση διαφορών (alternative dispute resolution – ADR) αποτελούσαν δείκτες μιας γενικότερης απογοήτευσης από το επίσημο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και τα χαρακτηριστικά του.³⁰⁰

– **Προγράμματα συμφιλίωσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (Victim-Offender Reconciliation Programs-VORPs):** Τα Προγράμματα Συμφιλίωσης Δράστη-Θύματος ξεκίνησαν από την εκκλησία των Μεννονιτών και συνέχισαν να οργανώνονται πρωτίστως από ομάδες ατόμων με χριστιανική πίστη.³⁰¹ Εισήχθησαν αρχικά στον Καναδά το 1974 και στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1977 και αφορούσαν συναντήσεις ανάμεσα στα θύματα και τους δράστες, που ελάμβαναν χώρα συνήθως μετά την επιβολή της ποινής, με την παρουσία ενός ουδέτερου τρίτου, που συνήθως ήταν εθελοντής από την κοινότητα.³⁰² Αναλυτικότερα, η διαδικασία του προγράμματος συμφιλίωσης ανάμεσα στον δράστη και το θύμα αφορούσε συναντήσεις πρόσωπο με πρόσωπο ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, εφόσον ο πρώτος έχει εισαχθεί στο επίσημο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και έχει παραδεχτεί την ενοχή του. Όπως επισημαίνει ο H.Zehr (2005:161), τα σημαντικά στοιχεία σε αυτές τις συναντήσεις είναι τρία: τα γεγονότα, τα συναισθήματα και οι συμφωνίες. Η πλειοψηφία των υποθέσεων που αντιμετωπίστηκαν μέσα από τα συγκεκριμένα προγράμματα στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά αφορούσαν αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, με πιο κοινό αδίκημα αυτό της διάρρηξης, ενώ σταδιακά αντιμετωπιζόνταν

²⁹⁸ C. G.Nicholl, ό.π., 1999:76.

²⁹⁹ L. Kurki, ό.π., 2000:236-239.

³⁰⁰ .K.Daly , R. Immarigeon ,ό.π. ,1998:7.

³⁰¹ A. Cameron, Restorative Justice: A Literature Review, The British Columbia Institute Against Family Violence, Vancouver, 2005, p.15

³⁰² K. Daly ό.π., 1998, σ.4.

και άλλες υποθέσεις, ακόμη και σοβαρής βίας.³⁰³

– **Διαμεσολάβηση δράστη-θύματος (Victim-Offender Mediation VOMs):** Αρκετοί θεωρούν ένα αυτοσχέδιο πείραμα, με το όνομα «Υπόθεση Ελμίρα», ως αφορμή για τη γέννηση της διαμεσολάβησης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (VOM). Πρόκειται για μια υπόθεση βανδαλισμού αυτοκινήτων από δύο εφήβους το 1974 στο Οντάριο του Καναδά και την αντιμετώπιση της από έναν δικαστικό επιμελητή (Mark Yantzi), έναν εθελοντή και έναν δικαστή που θεώρησαν ότι το αποτέλεσμα θα ήταν περισσότερο θεραπευτικό εάν οι δράστες συναντούσαν πρόσωπο με πρόσωπο τα είκοσι θύματά τους και πλήρωναν αποζημίωση.³⁰⁴ Η συμφωνία στην οποία κατέληξαν όριζε ότι τα θύματα έπρεπε να αποζημιωθούν από τους δράστες σε διάστημα τριών μηνών. Ο πρωταρχικός στόχος εκείνης της συνάντησης ήταν πρωτίστως η συμφιλίωση και δευτερευόντως η επανόρθωση: οι νεαροί παραβάτες κατανόησαν τις συνέπειες των πράξεών τους, ενώ τα θύματα εισέπραξαν όχι μόνο την επιθυμία τους να αναλάβουν την ευθύνη, αλλά και την προθυμία τους να επανορθώσουν. Μετά από αυτό, ακολούθησαν και άλλα παρόμοια πειράματα εκείνη περίπου την περίοδο στη Βόρεια Αμερική και την Αγγλία. Χαρακτηριστικό της ευρείας αποδοχής αυτών των νέων πρωτοβουλιών είναι το γεγονός ότι το 1990 υπήρχαν περίπου 150 τέτοια προγράμματα, ενώ, μόλις 10 χρόνια αργότερα, το 2000, ο αριθμός ανήλθε σε περισσότερα από 1200 προγράμματα σε ολόκληρο τον κόσμο.³⁰⁵ Το αρχικό εκείνο σχέδιο διαμεσολάβησης δράστη-θύματος αφορούσε μια προσωπική συνάντηση με έναν διαμεσολαβητή που ενεργούσε αμερόληπτα. Καθώς όμως περνούσε ο καιρός, τα προγράμματα απομακρύνθηκαν από αυτό το αρχικό μοντέλο με ποικίλους τρόπους. Πολλές συναντήσεις άρχισαν να περιλαμβάνουν περισσότερους συμμετέχοντες, όπως γονείς ή/και υποστηρικτές και, παρόλο που το σύνηθες ήταν να υπάρχει ένας μόνο διαμεσολαβητής, η παράλληλη συμμετοχή και συνδιαμεσολαβητών ήταν επίσης διαδεδομένη.³⁰⁶

– **Το κίνημα για τα δικαιώματα του θύματος** ενδιαφερόταν για την επανόρθωση από το έγκλημα και για την ασφάλεια της κοινότητας.³⁰⁷ Τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και του 1980, σύμφωνα με την K. Daly (1998:4), φεμινιστές ακτιβιστές καθώς και κοινωνικοί και νομικοί θεωρητικοί θέλησαν να κάνουν τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές πιο φιλικές για παιδιά και γυναίκες που είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά ή σωματικά. Για παράδειγμα, το 1982, στις Ηνωμένες Πολιτείες, η κυβέρνηση Ρέιγκαν εξέδωσε μια αναφορά για τα θύματα εγκλημάτων που ενθάρρυνε

³⁰³ H. Zehr ό.π., 2005:161-163.

³⁰⁴ E.B. Raye and A. Roberts Warner “Restorative processes” in: Johnstone G. and Van Ness D. W. (eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK : Willan Publishing, 2007, 211-227:212.

³⁰⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. A. Roberts Warner, “Is Restorative Justice Tied To Specific Models Of Practice?” in: Howard Zehr and Barb Toews (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Criminal Justice Press, 2004, p.242 και ό.π. Nicholl G. C. 1999:116. Βλ. αναλυτικά <http://www.voma.org/abtvom.shtml>

³⁰⁶ E.B. Raye and A. Roberts Warner, ό.π., 2007:212.

³⁰⁷ K. Daly ,R. Immarigeon ,ό.π. , 1998:6.

την ανάπτυξη των κινήματων υπέρ των θυμάτων.³⁰⁸ Το κίνημα για τα δικαιώματα των θυμάτων επικεντρώθηκε στη μεταρρύθμιση νόμων επιζήμιων για αυτά και αγωνίστηκε για το δικαίωμα τους να ενημερώνονται για την εξέλιξη των υποθέσεών τους, αλλά και για την πιο ενεργό συμμετοχή τους στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης,³⁰⁹

– **Συσκέψεις ομάδων οικογενειών (Family Group Conferences FGCs):** Οι συσκέψεις ομάδων οικογενειών ξεκίνησαν στη Νέα Ζηλανδία το 1989 και είχαν ως στόχο να φέρουν μαζί τις οικογένειες των δραστών και των θυμάτων προκειμένου να καταλήξουν σε μια δική τους λύση στη σύγκρουση που αντιμετώπιζαν.³¹⁰ Στη συνέχεια, το 1991, οι συσκέψεις ομάδων οικογενειών μεταφέρθηκαν στην Αυστραλία όπου αρχικά προσαρμόστηκαν με διάφορους τρόπους στην πόλη Wagga Wagga, στη Νέα Νότια Ουαλία. Την ευθύνη για το συγκεκριμένο πρόγραμμα είχε η αστυνομία και η διαδικασία ήταν κατάλληλη για υποθέσεις τόσο Δυτικών όσο και Αυστραλών Αβοριγίνων.³¹¹ Αργότερα, οι συσκέψεις οικογενειών εξαπλώθηκαν στον Καναδά, τις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, ενώ εναλλακτικοί όροι, όπως «κοινοτικές συσκέψεις», «αποκαταστατικές συσκέψεις» ή απλώς «συσκέψεις» χρησιμοποιούνταν για όλο το φάσμα των εν λόγω διαδικασιών.³¹²

– **Κύκλοι:** Οι συνεδρίες σε κύκλους ξεκίνησαν στο Βόρειο Καναδά υπό την επίβλεψη των δικαστικών λειτουργών, καθώς οι δικαστικές αρχές, προβληματισμένες από τον συνωστισμό στις φυλακές γηγενών δραστών, επεδίωξαν να βρουν εναλλακτικές μεθόδους ώστε να περιορίσουν τον εγκλεισμό υπότροπων δραστών. Χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά το 1992, στην υπόθεση του R.v.Moses, ενός γηγενή δράστη ο οποίος είχε καταδικαστεί για κλοπή, παραβίαση της αστυνομικής του επιτήρησης, οπλοκατοχή και επίθεση σε αστυνομικό. Ο δικαστής Barry Stuart, που προέδρευσε στην υπόθεση του R.v.Moses αλλά και σε πολλές άλλες συνεδρίες σε κύκλους, περιγράφει τη διαδικασία:

«Με τη μετατροπή της αίθουσας του δικαστηρίου σε ένα κύκλο χωρίς γραφεία ή τραπέζια, με όλους τους συμμετέχοντες να έρχονται αντιμετώπι ο ένας με τον άλλο και όντες ισότιμοι, αλλάζει δραματικά η δυναμική της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων. Το αποτέλεσμα είναι μια ανεπίσημη μα έντονη συζήτηση που αποσκοπεί στην προστασία της κοινότητας. Ο κύκλος σπάει τη κυριαρχία που τα παραδοσιακά δικαστήρια παραχωρούν στους δικηγόρους και στους δικαστές. Ο κύκλος ενθαρρύνει τη συμμετοχή μελών της κοινότητας που στερούνται επιστημονικής ειδίκευσης, ενώ

³⁰⁸ K. Daly, *ό.π.*, 1998:4.

³⁰⁹ A.Skelton and M. Sekhonyane, “Human Rights and Restorative Justice”, in: Gerry Johnstone and Daniel W. Van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK : Willan Publishing, 2007,580-597:582.

³¹⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στο ομότιτλο υποκεφάλαιο παρακάτω.

³¹¹ Βλ. J.Braithwaite, *ό.π.*, 1999 *Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts*, p.17, K. Daly and R. Immarigeon, *ό.π.* 1998:9 και E.B. Raye and A. Roberts Warner, *ό.π.*, 2007:214.

³¹² E.B. Raye and A. Roberts Warner, *ό.π.*, 2007:212.

επιπλέον ενθαρρύνει και τη συμμετοχή του ίδιου του κατηγορούμενου. *Η εμπλοκή της κοινότητας παράγει νέα πληροφόρηση για τον δράστη και την κοινότητα*». ³¹³

2.3 Διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος (Victim-Offender Mediation-VOM)

Τα προγράμματα διαμεσολάβησης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα είναι, όπως προαναφέρθηκε, από τα πρώτα που σχεδιάστηκαν στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ³¹⁴ και σύμφωνα με τον L.Walgrave (2008:34) όταν η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως έννοια απογειώθηκε, συχνά ταυτιζόταν με την διαμεσολάβηση. ³¹⁵

Η διαμεσολάβηση δράστη-θύματος αφορά μια πρόσωπο με πρόσωπο συνάντηση ανάμεσα στο θύμα ενός εγκλήματος και το δράστη, παρουσία ενός εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή. Η εν λόγω πρακτική ονομάζεται ακόμη και διάλογος δράστη-θύματος, σύσκεψη δράστη-θύματος, συμφιλίωση δράστη-θύματος ή διάλογος αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Στη συνάντηση, ο δράστης και το θύμα μπορούν να συζητήσουν για το γεγονός, για τις επιπτώσεις που είχε το έγκλημα στη ζωή τους και για τα συναισθήματα που τους προκάλεσε, ενώ τους παρέχεται παράλληλα η δυνατότητα να δημιουργήσουν ένα κοινό σχέδιο επανόρθωσης των απωλειών που προκλήθηκαν εξαιτίας της εγκληματικής πράξης. ³¹⁶

Ο ρόλος του διαμεσολαβητή είναι πολύ σημαντικός καθώς διευκολύνει τη διαδικασία, βοηθώντας τα δύο μέρη να φτάσουν σε μια συμφωνία που να καλύπτει και τις δύο πλευρές και να παρέχει μια λύση στη διαμάχη, ωστόσο ο ίδιος δεν λαμβάνει καμία απόφαση σχετικά με το αποτέλεσμα της διαμεσολάβησης. Στην πράξη, ο διαμεσολαβητής συνήθως έρχεται σε επαφή με τους συμμετέχοντες και τους βοηθά να προετοιμαστούν πριν τη συνάντηση. Ο στόχος είναι να εξασφαλίσει, μεταξύ άλλων, ότι δεν θα υπάρξει επαναθυματοποίηση του θύματος και ότι ο δράστης θα αναγνωρίσει την ευθύνη του για το περιστατικό και θα εκδηλώσει ειλικρινή επιθυμία να

³¹³ A.Cameron, ό.π., 2005, p.13.

³¹⁴ Για λεπτομερή ανάλυση της έννοιας και των μορφών διαμεσολάβησης βλ. Αρτινοπούλου Β., *Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σσ 115-133.

³¹⁵ L.Walgrave, ό.π., “Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship”, 2008, p.34.

³¹⁶ Βλέπε αναλυτικά: <http://www.voma.org/abtvom.shtml>.

συναντήσει το θύμα του.³¹⁷ Να σημειωθεί ότι υπάρχουν και οι περιπτώσεις εκείνες στις οποίες μια άμεση επαφή ανάμεσα στο δράστη και το θύμα δεν είναι πάντοτε εφικτή ή επιθυμητή από το τελευταίο, οπότε και λαμβάνουν χώρα οι έμμεσες διαδικασίες διαμεσολάβησης, κατά τις οποίες ο διαμεσολαβητής συναντάται με τα ενδιαφερόμενα μέρη διαδοχικά και ξεχωριστά, πρακτικές οι οποίες είναι ευρέως διαδεδομένες.³¹⁸

Τα συγκεκριμένα προγράμματα μπορούν να τεθούν σε λειτουργία τόσο από κρατικούς παράγοντες όσο και από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και περιορίζονται γενικά σε υποθέσεις που αφορούν λιγότερο σοβαρά αδικήματα. Οι παραπομπές μπορούν να προέλθουν από την αστυνομία, τους εισαγγελείς, τα δικαστήρια και τα γραφεία επιμελητών. Μπορούν να τεθούν σε εφαρμογή σε όλα τα στάδια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και προϋποθέτουν την οικειοθελή συμμετοχή του θύματος και του δράστη. Όταν η διαδικασία λαμβάνει χώρα πριν από την επιβολή της ποινής, το αποτέλεσμα της διαμεσολάβησης τίθεται υπό εξέταση από τον αρμόδιο εισαγγελέα ή δικαστή. Η εν λόγω διαδικασία μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί επιτυχώς κατά τη διάρκεια της φυλάκισης του δράστη και μπορεί να αποτελέσει μέρος της διαδικασίας επανένταξής του, ακόμη και στην περίπτωση που η ποινή φυλάκισης είναι μεγάλη.³¹⁹ Η Leena Kurki (2000:239) σημειώνει πως η συγκεκριμένη διαδικασία, κατά τη διάρκεια της οποίας καθορίζονται οι κυρώσεις που θα επιβληθούν, συχνά είναι πιο σημαντική από τις ίδιες τις κυρώσεις, καθώς οι τελευταίες είναι ίδιες με αυτές που επιβάλλονται από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένης της επανένταξης, της εργασίας στην κοινότητα, της διαχείρισης θυμού και της απεξάρτησης από το αλκοόλ ή τις ναρκωτικές ουσίες.³²⁰

Όμως, όπως σημειώνει ο Walgrave (2008:34), καθώς η φιλοσοφία και οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναπτύχθηκαν, η διαμεσολάβηση εμφανίστηκε πολύ περιορισμένη ως προς το φάσμα δράσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η διαμεσολάβηση δράστη-θύματος ασχολείται μόνο με τη διαμάχη ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, ενώ η αντιμετώπιση των συνεπειών ενός εγκλήματος αφορά επιπλέον το ενδιαφέρον και για τις κοινωνικές του διαστάσεις. Ένας ακόμη περιορισμός της διαμεσολάβησης είναι ότι βασίζεται σε εθελοντικές διαδικασίες, υπό την έννοια ότι κανείς δεν εξαναγκάζεται να συμμετέχει. Επομένως μπορεί να υλοποιηθεί εφόσον

³¹⁷ Σύμφωνα με το εγχειρίδιο των Ηνωμένων Εθνών για τις πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, υπάρχουν τρεις βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η διαμεσολάβηση ανάμεσα στο δράστη και το θύμα:

1. ο δράστης οφείλει να αναλάβει την ευθύνη για το έγκλημα
2. τόσο ο δράστης όσο και το θύμα πρέπει να είναι πρόθυμοι να συμμετέχουν
3. τόσο ο δράστης όσο και το θύμα πρέπει να θεωρήσουν ότι είναι ασφαλές να συμμετάσχουν στη διαδικασία. Βλ. σχετικά United Nations, ό.π., 2006:18.

³¹⁸ United Nations, ό.π., 2006:18

³¹⁹ United Nations, ό.π., 2006:18.

³²⁰ L. Kurki, ό.π.,2000:239.

και οι δύο πρωταγωνιστές είναι πρόθυμοι να συνεργαστούν, γεγονός που μειώνει την ικανότητα εφαρμογής της εν λόγω διαδικασίας.³²¹

Πάντως, πιθανότατα και από την ανάγκη να αντιμετωπιστούν τα προαναφερθέντα ζητήματα, πολύ γρήγορα μετά την ανάπτυξη του μοντέλου της διαμεσολάβησης δράστη-θύματος, (VOM) ακολούθησε η ανάδυση των συσκέψεων (conferences), πρώτα στη Νέα Ζηλανδία, έπειτα στην Αυστραλία, στη συνέχεια στη Βόρεια Αμερική, στην Ευρώπη και αλλού. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, εμφανίστηκαν οι κύκλοι ως ένα παρεμφερές μοντέλο με τον αποκαταστατικό διάλογο, που υιοθετήθηκαν από γηγενείς πληθυσμούς. Και τελικά, τα συμβούλια (boards/panels) εισήχθησαν ως μια ακόμη παραλλαγή. Οι συσκέψεις, οι κύκλοι και τα συμβούλια επέκτειναν και τη συμμετοχή της κοινότητας, εκτός των θυμάτων και των δραστών, που χαρακτηρίζονταν ως οι πρωταρχικοί πρωταγωνιστές.³²²

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΙΑΣ ΤΥΠΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΔΡΑΣΤΗ-ΘΥΜΑΤΟΣ

- ⇒ Προετοιμασία των μερών πριν τη συνάντηση. Ο δράστης παραδέχεται την ενοχή του. Επιλέγεται η συμμετοχή.
- ⇒ Ο διαμεσολαβητής ανοίγει τη συνάντηση με εισαγωγικές δηλώσεις που καθορίζουν τους κανόνες, εξηγούν που θα εστιάσει η διαδικασία και υπενθυμίζουν στους συμμετέχοντες ότι η συμμετοχή τους είναι προαιρετική και ότι μπορούν να αποχωρήσουν όποτε το θελήσουν.
 - ⇒ Το θύμα και ο δράστης «λένε τις αλήθειες τους».
 - ⇒ Τα γεγονότα γίνονται πιο σαφή και τα συναισθήματα εκφράζονται.
 - ⇒ Αναφέρονται οι απώλειες που υπέστησαν τα θύματα και τρόποι επανόρθωσης.
 - ⇒ Αναπτύσσεται ένα σχέδιο δράσης στο οποίο συμφωνούν όλοι.
 - ⇒ Ο διαμεσολαβητής κλείνει τη διαδικασία.

Πίνακας 2.7: Τα βήματα της διαμεσολάβησης δράστη – θύματος. ΠΗΓΗ: G. C. Nicholl, ό.π., 1999:119.

2.4 Συσκέψεις ομάδων οικογενειών και κοινότητας

Οι συσκέψεις ομάδων οικογενειών και μελών της κοινότητας, όπως εξελίχθηκαν στη σημερινή τους μορφή, εισήχθησαν στη διεθνή νομοθεσία και εφαρμόστηκαν στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στη Νέα Ζηλανδία το 1989. Βασίζονται στην επίλυση διαφορών που εφάρμοζαν

³²¹L. Walgrave, ό.π., 2008:34.

³²²A.W. Roberts, “Is Restorative Justice Tied To Specific Models Of Practice?”in: Howard Zehr and Barb Toews (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Criminal Justice Press, 2004, p.242.

αιώνες πριν οι Μαόρι, οι αυτόχθονες κάτοικοι της περιοχής.³²³ Η ώθηση για αλλαγή προήλθε από πιέσεις των Μαορί, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για το ρατσισμό και τις διακρίσεις ενός συστήματος που απομάκρυνε τα παιδιά που ήταν σε κίνδυνο και τους νέους παραβάτες από τις παραδοσιακές τους κοινότητες. Τελικά, η νομοθεσία που καθόριζε τις συσκέψεις ομάδων οικογενειών άντλησε στοιχεία από τις παραδόσεις της συγκεκριμένης φυλής για τις οικογενειακές σχέσεις, τον τρόπο επίλυσης των προβλημάτων και τα δικά τους μοντέλα «αποκαταστατικής δικαιοσύνης». Μια βασική αξία αυτών των μοντέλων είναι η αλληλεξάρτηση των μελών της οικογένειας και ότι σκοπός της δικαιοσύνης είναι η θεραπεία όλων. Ο νόμος αποτυπώνει αυτούς τους όρους των Μαορί, απαιτεί από τους εκπροσώπους του κράτους να λαμβάνουν υπόψη τους οικογενειακούς δεσμούς και τους σημαντικούς άλλους, ενώ ο στόχος του είναι να παρέχει ένα περισσότερο ευαίσθητο, κατάλληλο και αποδεκτό τρόπο λήψης αποφάσεων, για παιδιά, νέους και οικογένειες οι οποίοι έρχονται σε επαφή με τις υπηρεσίες της πρόνοιας και τις δικαστικές αρχές.³²⁴

Προς το παρόν πρόκειται για την πιο συστηματικά θεσμοθετημένη προσέγγιση που διεξάγεται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Το συγκεκριμένο μοντέλο, σε τροποποιημένη μορφή, χρησιμοποιείται σήμερα ευρέως ως μια παρέμβαση που ξεκινά από την αστυνομία στην Βόρεια Αυστραλία, τη Βόρεια Αφρική, την Ιρλανδία και σε πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως η Μινεσότα, η Πενσυλβάνια και η Μοντάνα.³²⁵ Οι συσκέψεις οικογενειών παρέχουν ένα ασφαλές και αποδοτικό περιβάλλον όπου οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να πάρουν αποφάσεις, οι οποίες θεωρούνται καλύτερες από αυτές που προκύπτουν από τις διαδικασίες στις οποίες κυρίαρχοι είναι οι νομικοί επαγγελματίες.³²⁶

Τα βασικά στοιχεία των συσκέψεων των οικογενειών είναι απλά.³²⁷ Στόχος τους είναι να ενθαρρύνουν τους νεαρούς παραβάτες και τις οικογένειες τους, μαζί με το θύμα και όσους παρέχουν υποστήριξη, να καταλήξουν σε μια συμφωνία για το πώς θα αντιμετωπίσουν εποικοδομητικά το αδίκημα, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα συμφέροντα του θύματος όσο και του δράστη.³²⁸ Σε σοβαρότερες περιπτώσεις, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Νέας Ζηλανδίας, υπάρχει η πιθανότητα επιβολής προσωρινής κράτησης ή/και περιοριστικής επίβλεψης. Η διαδικασία είναι πιο διευρυμένη σε σχέση με άλλα προγράμματα διαμεσολάβησης, καθώς σε αυτή

³²³ United Nations, ό.π., 2006:20.

³²⁴ C. Love, “Family Group Conferencing. Cultural Origins, Sharing and Appropriation – A Maori Reflection”, in: Burford Gale and Hudson Joe (eds.) *Family Group Conferencing: New Directions in Community-Centered Child and Family Practice*, New York, Transaction Publishers, 2009, 15-30:16, 26.

³²⁵ United Nations, ό.π., 2006:20.

³²⁶ G. Johnstone, “The Teachings of Restorative Justice” in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.), *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd. (2014), pp 47-65:50.

³²⁷ G. C. Nicholl, ό.π., 1999:128.

³²⁸ M. Cavadino and J. Dignan, *Penal Systems, A Comparative Approach*, London, Sage Publications, 2006, p.234.

μπορούν να συμμετέχουν και μέλη της κοινότητας. Κάθε διαδικασία έχει έναν διαμεσολαβητή. Επειδή ακριβώς αφορούν ένα ευρύτερο κύκλο ανθρώπων που δείχνουν ενδιαφέρον, συμπεριλαμβανομένων ατόμων που μπορεί να είναι σε θέση να στηρίζουν και να δουλέψουν με το δράστη, οι συγκεκριμένες συναντήσεις είναι ιδιαίτερες αποτελεσματικές καθώς εξασφαλίζουν ότι ο δράστης είναι συνεπής με τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει. Στην πράξη, κάποια μέλη της ομάδας συχνά επωμίζονται το ρόλο να παρακολουθούν τη συμπεριφορά του δράστη και να επιβεβαιώνουν ότι ο τελευταίος συμμορφώνεται με τα επανορθωτικά και αποκαταστατικά μέτρα στα οποία έχει συμφωνήσει, και μπορούν να ενεργούν αυτόνομα ή κάτω από την επίβλεψη δικαστικών λειτουργιών.³²⁹

Οι συσκέψεις ομάδων οικογενειών λειτουργούν σε δύο διαφορετικά στάδια της διαδικασίας απονομής της ποινικής δικαιοσύνης: ως μια ημι-υποχρεωτική εναλλακτική αντί του δικαστηρίου για νεαρούς παραβάτες για τους οποίους η αστυνομία προτίθεται να κάνει μήνυση αλλά και για όσους έχουν ήδη διωχθεί, ως ένας μηχανισμός που προηγείται της επιβολής ποινής, ώστε να γίνουν οι ανάλογες προτάσεις στο δικαστή.³³⁰

Βασικές προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή μιας σύσκεψης αποτελεί η παραδοχή εκ μέρους του δράστη της παραβατικής του συμπεριφοράς, η εθελοντική συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών και η συμβολή εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή. Ακόμη, σημαντική για μια επιτυχημένη έκβαση θεωρείται και η προετοιμασία των συμμετεχόντων, ενώ η τελική συμφωνία πρέπει να χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και η πρόοδος της να ελέγχεται συστηματικά.³³¹

Μια σύσκεψη ομάδων οικογενειών και μελών της κοινότητας, αποτυπώνοντας τις αρχές και τις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, θεωρείται επιτυχημένη όταν ολοκληρώνεται με την αποδοχή του δράστη πίσω στην κοινότητα. Η διαδικασία καταδικάζει τη συμπεριφορά, πάντοτε όμως διαχωρίζοντας την από το άτομο, ενώ και το μέλημα του διαμεσολαβητή είναι ακριβώς αυτό: να αποδοκιμάσει την πράξη, όχι όμως και το χαρακτήρα του δράστη.³³² Αυτό ενεργοποιεί το δράστη να αναλάβει δράση για την επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε εξαιτίας των πράξεών του, χωρίς να αισθάνεται ότι ο ίδιος δέχεται επίθεση, γεγονός που τον βοηθά να περάσει από τη ντροπή στην υπερηφάνεια και στην αποκατάσταση της χαμένης του αξιοπρέπειας.³³³ Εξίσου σημαντική για τις συσκέψεις είναι και η επανόρθωση της βλάβης που υπέστη το θύμα.³³⁴ Ο G. Johnstone (2014:52) επισημαίνει ότι η αποκάλυψη όλων των πτυχών της εγκληματικής πράξης

³²⁹ United Nations, ό.π., 2006:20-22.

³³⁰ M. Cavadino and J. Dignan, ό.π., 2006:234.

³³¹ G. Johnstone, ό.π., 2014:50.

³³² G. C. Nicholl, ό.π., 1999:128.

³³³ G. Johnstone, ό.π., 2014:51.

³³⁴ G. C. Nicholl, ό.π., 1999:128.

βοηθά τα θύματα να βρουν απαντήσεις σε ερωτήματα που είναι κρίσιμα για την ανάρρωσή τους και να βιώσουν ένα λυτρωτικό αίσθημα απελευθέρωσης. Οι εικόνες φόβου διαλύονται από το μυαλό τους και η δυνατότητα να διαμορφώσουν τη συζήτηση και την έκβαση της, τους παρέχει ένα αίσθημα ενδυνάμωσης, βοηθώντας τα έτσι να ανακτήσουν την αυτονομία τους.³³⁵

2.5 Κύκλοι

Ένα ακόμη μοντέλο που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι οι κύκλοι. Ο κύκλος αποτελεί μια διαδικασία που προϋποθέτει την άμεση συνεργασία της κοινότητας με το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αποτελώντας ένα παράδειγμα για το πως οι αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορούν να εφαρμοστούν μέσα σε ένα ολιστικό πλαίσιο στο οποίο οι δικαστικοί λειτουργοί μοιράζονται τη δικαιοδοσία με τα μέλη της κοινότητας, και στοχεύει στην επίτευξη μιας κοινής λύσης σε προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα που απορρέουν από το έγκλημα. Επιστρατεύει τη διαπραγμάτευση, τη διαμεσολάβηση και την καλλιέργεια συναίνεσης.³³⁶ Ο Walgrave (2008:34) επισημαίνει ότι, σε γενικές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε δύο ειδών κύκλους. Οι θεραπευτικοί κύκλοι προορίζονται να αποκαταστήσουν την ειρήνη σε μια κοινότητα που αντιμετωπίζει συγκεκριμένα προβλήματα, όπως η αιμομιξία ή η οικογενειακή βία. Οι κύκλοι που επιβάλλουν ποινές αφορούν τη συμμετοχή της κοινότητας στη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και διεξάγονται με τη παρουσία ενός δικαστικού λειτουργού.³³⁷ Και οι δύο τύποι αφορούν την εμπλοκή της τοπικής κοινότητας στην αντιμετώπιση των συνεπειών ενός εγκλήματος, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη κοινότητα και ο στόχος τους είναι να αποκαταστήσουν την κοινωνική ειρήνη μέσω της επανόρθωσης και της θεραπείας.³³⁸

Η διαδικασία που ακολουθείται μέσα στις συνεδρίες σε κύκλους βασίζεται στις πεποιθήσεις που έχουν οι Αβοριγίνες για τη δικαιοσύνη, οι οποίοι προτάσσουν την πνευματική σύνδεση των ανθρώπων. Η επικρατούσα άποψη είναι ότι οι δράστες δημιουργούνται, δε γεννιούνται και ότι η θεραπεία είναι εφικτή όταν τα προβλήματα αντιμετωπίζονται με ένα τρόπο που να εμπνέει σεβασμό

³³⁵ G. Johnstone, *ό.π.*, 2014:52.

³³⁶ G. C. Nichol, *ό.π.*, 1999:156.

³³⁷ L. Walgrave *ό.π.*, 2008, σ.36.

³³⁸ D.V. Ness and K. Heetderks Strong, *ό.π.*, 2006, "Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice".

και φροντίδα.³³⁹ Παράλληλα, σε θεωρητικό επίπεδο, οι κύκλοι ασπάζονται τις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και έχουν ασκήσει μεγάλη επιρροή στην φιλοσοφία της. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως στην πράξη, αποδεικνύεται ότι δεν αποφέρουν αποκλειστικά και μόνο αποκαταστατικά αποτελέσματα, αλλά αντιθέτως κάποιες φορές καταλήγουν και σε πολύ παραδοσιακές τιμωρίες.³⁴⁰

Στις συνεδρίες σε κύκλους, όλοι οι συμμετέχοντες, συμπεριλαμβανομένου του δικαστή, του συνηγόρου υπεράσπισης, του εισαγγελέα, των αστυνομικών, του δράστη, του θύματος, των οικογενειών τους και κατοίκων της περιοχής, κάθονται σε κύκλο. Η συγκεκριμένη πρακτική είναι διαθέσιμη μόνο σε όσους δράστες δηλώνουν ένοχοι. Οι συζητήσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών πραγματοποιούνται με σκοπό να επιτευχθεί μια συμφωνία για τον καλύτερο τρόπο επίλυσης της σύγκρουσης, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για προστασία της κοινότητας, τις ανάγκες των θυμάτων καθώς και το μέλημα για αποκατάσταση και επιβολή κύρωσης στον δράστη. Η διαδικασία τυπικά διεξάγεται εντός του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και υποστηρίζεται από αρμόδιους επαγγελματίες. Πάντως, ο τρόπος λειτουργίας των συνεδριών σε κύκλους ποικίλλει ανάλογα με την κοινότητα, ενώ στην πραγματικότητα, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους εθελοντές της κοινότητας για την επιτυχία της έκβαση.

Υπάρχουν τέσσερα στάδια στις συνεδρίες σε κύκλους:

- 1ο στάδιο: Καθορίζεται εάν η συγκεκριμένη υπόθεση είναι κατάλληλη για τη διαδικασία.
- 2ο στάδιο: Προετοιμάζονται τα μέρη που θα λάβουν συμμετοχή.
- 3ο στάδιο: Αναζητείται μια συμφωνία μέσα στο κύκλο.
- 4ο στάδιο: Παρέχεται παρακολούθηση της εξέλιξης της υπόθεσης και εξασφαλίζεται ότι ο δράστης συμμορφώνεται με τη συμφωνία.

Η έκβαση της συνεδρίας σε κύκλους συνήθως υποβάλλεται στον δικαστή, ο οποίος είτε συμμετέχει στη διαδικασία είτε όχι. Το δικαστήριο λαμβάνει πολύ σοβαρά υπόψη την απόφαση, ωστόσο δεν την υιοθετεί απαραίτητα ούτε την επικυρώνει ολοκληρωτικά. Το δικαστήριο μπορεί ακόμη να συνυπολογίσει την απόφαση με κάποια άλλη ποινή που μπορεί ταυτόχρονα να επιβληθεί. Κάποιοι από τους δράστες που συμμετέχουν στις συνεδρίες σε κύκλους ενδέχεται να εκτίσουν και ποινές φυλάκισης για κάποιο χρονικό διάστημα.

Η εν λόγω διαδικασία επιδιώκει διάφορους στόχους, όπως να καλύψει τις ανάγκες της κοινότητας, του θύματος, του δράστη και των οικογενειών τους μέσω της συμφιλίωσης, της αποκατάστασης και της επανόρθωσης. Μια θεμελιώδης αρχή είναι ότι η ποινή είναι λιγότερο σημαντική από τη

³³⁹ G. C. Nicholl, ό.π., 1999:163.

³⁴⁰ M. Jaccoud, "Les cercles de sentence au Canada", *Les Cahiers de la Justice*, Vol.1, No.1, 2006, pp. 83-94:86.

διαδικασία που ακολουθείται προκειμένου να επιβληθεί η ποινή.³⁴¹

Εν κατακλείδι όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι η εφαρμογή των κύκλων σε σύγχρονες αστικές κοινωνίες είναι δύσκολη, καθώς οι πρωταγωνιστές εγκλημάτων που γίνονται σε αστικές περιοχές ξεπερνούν τα «ασφαλή» όρια κάποιας τοπικής κοινότητας. Οι κύκλοι προϋποθέτουν ότι θα είναι διαθέσιμη μια κοινότητα που θα έχει την ενέργεια και τη συνοχή να εμπλακεί στη διαδικασία, γεγονός που είναι μάλλον αμφίβολο για τις περισσότερες αστικές περιοχές. Επιπλέον, απαιτείται από τους συμμετέχοντες να διαθέσουν πολύ χρόνο, κάτι που κάθε άλλο παρά προφανές είναι στη σύγχρονη εποχή με τις διαφορετικές προτεραιότητες και τους ταχείς ρυθμούς διαβίωσης.³⁴²

³⁴¹ United Nations, *ό.π.*, 2006:22-24.

³⁴² L. Walgrave *ό.π.*, 2008:36.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ			
ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΔΡΑΣΤΗ-ΘΥΜΑΤΟΣ	ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ ΟΜΑΔΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	ΚΥΚΛΟΙ
ΠΟΤΕ ΞΕΚΙΝΗΣΑΝ;	Στα μέσα της δεκαετίας του 1970	Στη Ν. Ζηλανδία το 1989, στην Αυστραλία το 1991	Περίπου το 1992
ΠΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΙ;	Σε ολόκληρη τη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη	Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ευρώπη, Ηνωμένες Πολιτείες (Μοντάνα, Μινεάπολις, Πενσυλβανία)	Αρχικά στο Υικον, και σποραδικά σε άλλα μέρη του Καναδά. Αυξημένο ενδιαφέρον στη Μινεσότα και άλλες πόλεις στις Ηνωμένες Πολιτείες.
ΠΟΙΟΥΣ ΑΦΟΡΑ;	Κυρίως υποθέσεις που παρακάμπτονται και εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας. Σε κάποιες περιοχές, χρησιμοποιούνται σε σοβαρά και βίαια εγκλήματα (εάν το ζητήσει ο δράστης ή το θύμα)	Το μοντέλο της Ν. Ζηλανδίας: όλοι οι ανήλικοι παραβάτες, εκτός από όσους κατηγορούνται για ανθρωποκτονία. Το μοντέλο Wagga Wagga: καθορίζεται από τη διακριτική εξουσία της αστυνομίας ή κριτήρια εκτροπής (diversion). Ηνωμένο Βασίλειο: κυρίως εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, ανήλικοι και ενήλικοι παραβάτες.	Δράστες που παραδέχονται την ενοχή τους και είναι πρόθυμοι να αλλάξουν. Γίνονται δεκτά όλα τα αδικήματα και οι δράστες. Κάποιες κοινότητες περιλαμβάνουν και χρόνιους και βίαιους δράστες.
ΠΟΙΟΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ;	Ο διαμεσολαβητής, το θύμα, ο δράστης είναι οι βασικοί συμμετέχοντες, ενώ η οικογένεια και άλλοι επιτρέπονται σε σπάνιες περιπτώσεις.	Ο συντονιστής εντοπίζει τους ανθρώπους κλειδιά: στενοί συγγενείς του θύματος και του δράστη, καθώς και η αστυνομία και κοινωνικές υπηρεσίες.	Ο δικαστής, ο εισαγγελέας, ο συνήγορος υπεράσπισης, σε σοβαρές υποθέσεις. Το θύμα, ο δράστης, ομάδες υποστήριξης, Είναι ανοιχτό σε ολόκληρη τη κοινότητα.
Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ:	Το θύμα μιλά πρώτο. Ο διαμεσολαβητής διευκολύνει και ενθαρρύνει το θύμα και το δράστη να μιλήσουν. Δεν εμμένει σε κάποιο πρωτόκολλο, ούτε επιβάλλει τη συναίνεση	Ο συντονιστής ακολουθεί το πρωτόκολλο, σύμφωνα με το οποίο ο δράστης μιλά πρώτος και ακολουθούν το θύμα και άλλοι συμμετέχοντες. Συναινετική λήψη αποφάσεων.	Αφού ο δικαστής ή ο εκάστοτε υπεύθυνος ανοίξει τη συνεδρία, κάθε συμμετέχων μπορεί να μιλήσει όταν του παραδώσουν το φτερό ή το ραβδί. Συνήθως τα θύματα μιλούν πρώτα. Συναινετική λήψη αποφάσεων.
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ	Πρωταρχικό ρόλο κατά την λήψη αποφάσεων σχετικά με τις υποχρεώσεις του δράστη και το περιεχόμενο του σχεδίου επανόρθωσης. Έκφραση συναισθημάτων για το έγκλημα και τις επιδράσεις του.	Το θύμα εκφράζει συναισθήματα για το έγκλημα, εκφέρει άποψη για το πλάνο επανόρθωσης	Συμμετέχει στο κύκλο και τη λήψη αποφάσεων. Εκφράζει άποψη για την eligibility του δράστη. Επιλέγει την ομάδα υποστήριξης.
ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ:	Συνήθως άμεσες επαφές με το δράστη και το θύμα για να αποσαφηνιστεί η διαδικασία. Κάποια προγράμματα πραγματοποιούν και τηλεφωνικές επαφές	Τηλεφωνική επικοινωνία με όλα τα μέρη για να ενθαρρύνει τη συμμετοχή και να εξηγήσει τη διαδικασία. Το μοντέλο της Ν. Ζηλανδίας επιβάλλει για το δράστη και την οικογένεια επισκέψεις κατά πρόσωπο.	Εκτεταμένη δουλειά με το δράστη και το θύμα πριν από τη συνεδρία. Επεξήγηση της διαδικασίας και των κανόνων του κύκλου.

Πίνακας 2.8: Συγκεντρωτικός πίνακας πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης. ΠΗΓΗ: G. C. Nicholl, 1999, ό.π.,σ. 130.

3. Συμπεράσματα –κριτική αποτίμηση

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη φιλοδοξεί να προσεγγίσει ειρηνικά το έγκλημα. Οι λύσεις που προτείνει δεν εμπλέκουν το κράτος και τους δημόσιους λειτουργούς του, αλλά αυτούς που πλήττονται άμεσα: το δράστη, το θύμα και την κοινότητα που διαταράσσεται.

Πρωταρχική σημασία για την αποκαταστατική δικαιοσύνη διαδραματίζει η ίδια η διαδικασία, όπως υλοποιείται μέσα στα πλαίσια των προγραμμάτων της. Τα τελευταία προωθούν την συμφιλίωση, την επανόρθωση και την αναθέρμανση των κοινωνικών δεσμών. Στόχος τους, η αμοιβαία ανάληψη της ευθύνης που αποσκοπεί στην εποικοδομητική επίλυση των συγκρούσεων μέσα στα όρια της κοινότητας. Βασική τους προτεραιότητα είναι η διατήρηση της αξιοπρέπειας, του σεβασμού και της ασφάλειας.

Οι αξίες και οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης αποτελούν τα θεμέλια του οικοδομήματος της, και είναι αυτά ακριβώς που τη διακρίνουν από τις διαδικασίες του συμβατικού ποινικού συστήματος και που ταυτόχρονα της δίνουν ώθηση να προωθήσει τις συστημικές αλλαγές που επιδιώκει.

Από τη δεκαετία του 1970, οπότε και άρχισαν να αναπτύσσονται τα πρώτα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης μέχρι σήμερα, αναδύονται διαρκώς νέες πρακτικές, που φιλοδοξούν όχι μόνο να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το έγκλημα, αλλά και να μεταβάλουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι σκέφτονται για αυτό και τις επιπτώσεις του. Κάθε μοντέλο επιδιώκει διαφορετικούς στόχους και επιχειρεί να καλύψει τις ποικίλες ανάγκες που προκύπτουν από το έγκλημα. Πρέπει να σημειωθεί πως η δυναμική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, και όσων απορρέουν από αυτήν, είτε πρόκειται για μοντέλα που εφαρμόζονται στην πράξη, είτε για αξίες που την οριοθετούν και ταυτόχρονα την ενδυναμώνουν, είτε για αποτελέσματα που τη δικαιώνουν, έχει εμπνεύσει αμέτρητα κείμενα, έχει κερδίσει πολλούς υποστηρικτές και ταυτόχρονα έχει πυροδοτήσει αρκετή αμφισβήτηση και ποικίλες κριτικές.

Η ύπαρξη πολυάριθμων αποκαταστατικών πρακτικών και η ποικιλομορφία τους κρίνεται αναγκαία, καθώς παρέχει τη δυνατότητα των κατάλληλων επιλογών, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Παράλληλα, μέσα από αυτόν τον πλουραλισμό, αναδεικνύεται ο πλούτος της επανορθωτικής δικαιοσύνης, η συνεχής εξέλιξή της και η ικανότητα της να μετασχηματίζεται, στην προσπάθεια της να απαντήσει με επάρκεια στην πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει το εγκληματικό φαινόμενο. Υπό το πρίσμα αυτής της οπτικής, η επανεφεύρεση των απαντήσεων απέναντι στην παραβίαση του κανόνα είναι συνεχής και αναγκαία και η αποκαταστατική δικαιοσύνη, μέσα από τις πρακτικές της,

όπως εφαρμόζονται τις τελευταίες δεκαετίες, έχει καταθέσει θετικά δείγματα προς αυτή τη κατεύθυνση.

Η δράση των διεθνών οργανισμών υπήρξε σημαντική για την προώθηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, σε επίπεδο αρχών και πρακτικών. Ταυτόχρονα, αυτή ακριβώς η ώθηση καταδεικνύει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και την ικανότητα που της αναγνωρίζεται σε σχέση με τις βελτιωτικές αλλαγές που προωθεί για το τρόπο που αντιμετωπίζεται το έγκλημα και οι συνέπειές του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Εισαγωγικά

Το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα βασίζεται στο Ηπειρωτικό δίκαιο (civil law system) στο οποίο την πηγή του δικαίου αποτελούν οι νόμοι και όχι οι δικαστικές αποφάσεις, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του εθιμικού δικαίου (common law system). Ως υπέρτατος νόμος νοείται το Σύνταγμα. Οι τρεις πυλώνες του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης είναι το Σύνταγμα, ο Ποινικός Κώδικας και ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Το νέο Σύνταγμα που συγκροτήθηκε μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την πτώση της δικτατορίας τον Ιούνιο του 1974 από την Ε' Αναθεωρητική Βουλή, αναθεωρήθηκε για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1986 και ξανά τον Απρίλιο του 2001.³⁴³ Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας τέθηκε σε ισχύ το 1951, αντικαθιστώντας τον «Ποινικό Νόμο» του 1834, που συστάθηκε από τον Γερμανό νομικό Mauger, την περίοδο της ανηλικότητας του Όθωνα.³⁴⁴ Ο ισχύων Ποινικός Κώδικας δέχθηκε σημαντικές επιρροές από τον γερμανικό Ποινικό Κώδικα του 1871 και το βαυαρικό Ποινικό Κώδικα του 1813, ο οποίος είχε αντιστοίχως επηρεαστεί από το γαλλικό Ποινικό Κώδικα του 1810.³⁴⁵

Η ποινική δίωξη ασκείται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών (ά. 27 ΚΠΔ), αφού λάβει γνώση για την τέλεση αξιόποινης πράξης μέσω της καταγγελίας του θύματος, ή τρίτου προσώπου ή μέσω αναφοράς από κρατική αρχή κ.τ.λ.³⁴⁶ Ως δικαστικοί λειτουργοί θεωρούνται οι τακτικοί δικαστές και οι εισαγγελείς. Οι πρώτοι, σε αντίθεση με τους εισαγγελείς που εξαρτώνται από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, είναι λειτουργικά ανεξάρτητοι, δεν ακολουθούν δηλαδή εντολές ή οδηγίες από άλλο κρατικό όργανο, αντιθέτως υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους (ά. 87 παρ. 2 του Σ.).³⁴⁷ Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα, συμβαδίζοντας με τις σύγχρονες τάσεις και ανταποκρινόμενη στις διεθνείς και ευρωπαϊκές δεσμεύσεις της να προωθήσει τη διαμεσολάβηση στις ποινικές υποθέσεις και την εναλλακτική επίλυση διαφορών, ενσωμάτωσε στη νομοθεσία της ανάλογους νόμους και κανονισμούς.³⁴⁸ Αναλυτικότερα, η ελληνική νομοθεσία εισήγαγε την εφαρμογή μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, μέσα από επίσημες και

³⁴³ E. Lambropoulou, *ό.π.*, 2005:213.

³⁴⁴ Δ. Σπινέλλης, *Βασικά Στοιχεία Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*, Αθήνα, Αντ.Σάκκουλας, 1990, σ. 19.

³⁴⁵ C. Spinellis, and C.D. Spinellis, *ό.π.*, 1999:9.

³⁴⁶ C. Spinellis, and C.D. Spinellis, *ό.π.*, 1999:18.

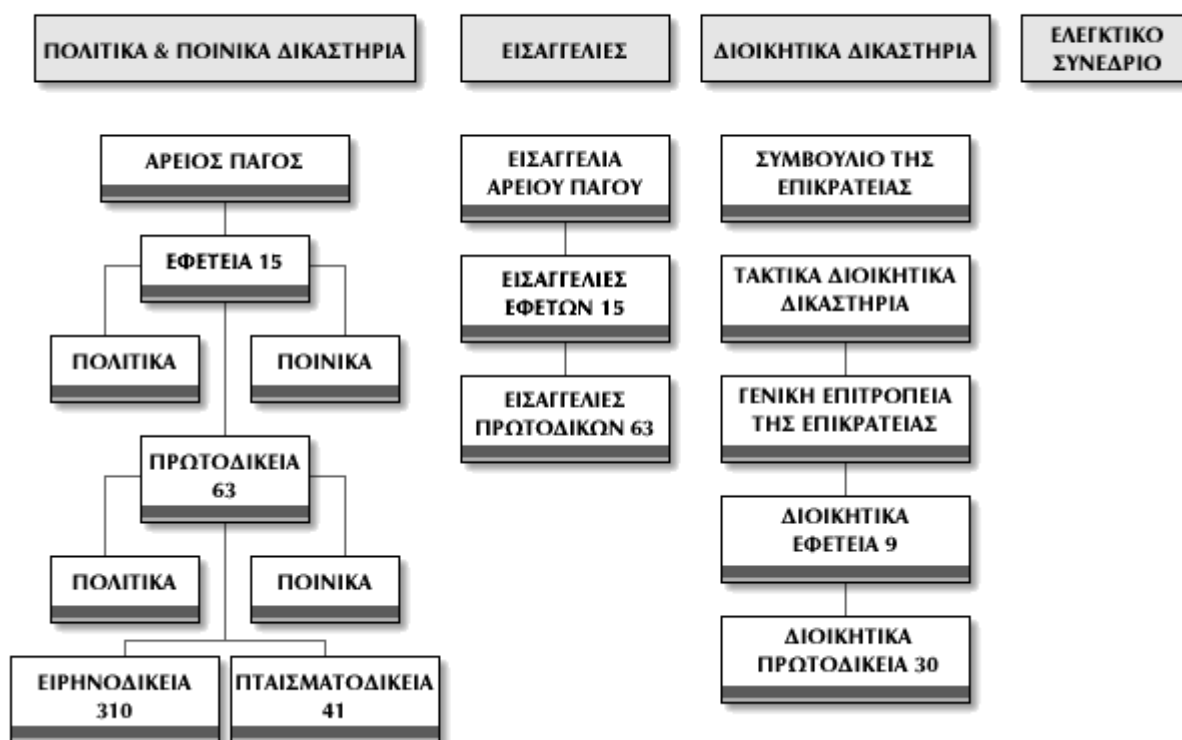
³⁴⁷ Δ. Σπινέλλης, *ό.π.*, 1990, σ. 100-102.

³⁴⁸ E. Lambropoulou, "Alternative Dispute Resolution and Restorative Justice Schemes for Juvenile Offenders in Greece – Potential Limitations and Open Questions" in: "European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure", Hungary, 2010, pp.136-151:137.

ανεπίσημες πρακτικές, οι οποίες λειτουργούν είτε συμπληρωματικά είτε εναλλακτικά του παραδοσιακού ποινικού συστήματος. Τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται σε μικροαδικήματα, πταίσματα και πλημμεληματικές πράξεις.

Συνολικά, οι βασικές αρχές του ελληνικού ποινικού συστήματος είναι οι εξής: σύμφωνα με το Άρθρο 93, παρ.2 του Συντάγματος, οι δίκες είναι δημόσιες. Η συγκεκριμένη αρχή αίρεται μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις, και στοχεύει στην προστασία της αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου, με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εξαίρεσης τα δικαστήρια ανηλίκων, με βάση το Άρθρο 96, παρ.3 του Συντάγματος. Εκτός από υποθέσεις που αφορούν ανήλικους δράστες, η διαδικασία καταγράφεται και αποκαλύπτεται στο κοινό. Ισχύει τέλος, το τεκμήριο της αθωότητας, βάσει του οποίου οι δικαστικοί λειτουργοί είναι υποχρεωμένοι να αποδείξουν την ενοχή του δράστη. Ελλείψει επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, ο κατηγορούμενος απαλλάσσεται, χωρίς να πρέπει να αποδείξει την ενοχή του.³⁴⁹

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Γράφημα 3.1: Το οργανόγραμμα των ελληνικών δικαστηρίων. ΠΗΓΗ: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων
Δικαιωμάτων) <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ORGANΩΣΗbrΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ/ΟργανόγραμμαΔικαστηρίωνστην>

³⁴⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. V. Artinopoulou, “From Punishment to Restoration: Key Issues For Juvenile Delinquency in Greece” in: Δασκαλάκης Δ. (επιμ.) *Social Sciences and the current crisis*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2013f, 367-405:368.

2. Η εξέλιξη της εγκληματικότητας τη τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα: χαρακτηριστικά και έκταση

Η Ελλάδα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αντιμετωπίζει πλήθος οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών, που συναρτώνται άμεσα με τον τρόπο που εξελίσσεται το εγκληματικό φαινόμενο. Πιο αναλυτικά, μέχρι τη δεκαετία του 1990 η ελληνική κοινωνία ήταν σε μεγάλο βαθμό ομοιογενής. Το 99% του πληθυσμού είχε την ελληνική ως μητρική γλώσσα, ενώ το 98% ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι. Μετά το 1990 ξεκίνησε μια εισροή οικονομικών προσφύγων και μεταναστών, κυρίως από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Έτσι, η Ελλάδα μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών,³⁵⁰ χωρίς να είναι προετοιμασμένη για αυτό, με παντελή έλλειψη σχετικής νομοθεσίας, κοινωνικών υποδομών και θεσμών.³⁵¹ Συνακόλουθα, οι προαναφερθείσες μεταβολές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στις γειτονικές χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου, η μετανάστευση που προκλήθηκε, αλλά και οι ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συγκυρίες (οικονομική δυσπραγία, ανεργία κ.τ.λ.) οι οποίες επικράτησαν τα τελευταία χρόνια στο εσωτερικό της χώρας, συνέβαλαν στην αύξηση της εγκληματικότητας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με μια παράλληλη αύξηση της κοινής εγκληματικότητας (κλοπές, ληστείες, πλαστογραφίες) ενίσχυσαν το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών.³⁵² Οι εκάστοτε κυβερνήσεις επιχείρησαν να αντιμετωπίσουν την αύξηση της εγκληματικότητας αρχικά προσλαμβάνοντας μεγάλο αριθμό αστυνομικών³⁵³, μια ανάγκη που εντάθηκε και εξαιτίας της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων στη χώρα, το 2004. Επιπλέον, για τον ίδιο λόγο, σημειώθηκε αύξηση των σωφρονιστικών υπαλλήλων, ενώ προωθήθηκε και η κατασκευή νέων σωφρονιστικών καταστημάτων.³⁵⁴

Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο η έννοια του εγκλήματος κατέχει κεντρική θέση.³⁵⁵ Όπως ορίζεται από

³⁵⁰ Σύμφωνα με τις στατιστικές της Ελληνικής Αστυνομίας, το έτος 2011 συνελήφθησαν συνολικά 99.368 αλλοδαποί για παράνομη είσοδο και παραμονή στην Ελλάδα, από τις αστυνομικές και λιμενικές αρχές. βλ. σχετικά http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=5071&Itemid=429&lang= (Εύρεση στις 13/9/2014).

³⁵¹ C. Spinellis and C.D. Spinellis, *Greece: Criminal justice systems in Europe and North America*, HEUNI, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 1999, p.7.

³⁵² E. Lambropoulou, "Crime, Criminal Justice and Criminology in Greece", *European Journal of Criminology*, London, Vol.2, No.2, 2005, pp. 211-247:212,238.

³⁵³ Για ποικίλους λόγους, η αστυνομία δεν έχαιρε της εκτίμησης του κοινού μετά την δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, κυρίως γιατί τους θεωρούσαν προστάτες ενός εχθρικού καθεστώτος. Η πεποίθηση αυτή μεταβλήθηκε μόνο μετά τη δεκαετία του 1980, οπότε και το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στη νομιμότητα των δράσεων των αστυνομικών οργάνων. Με το τέλος της δεκαετίας του 1990, ο σχετικός διάλογος εστιάστηκε στη σχέση της αστυνομίας με τον πολίτη και της καλλιέργειας ενός κλίματος εμπιστοσύνης. Για λεπτομέρειες βλ. E. Lambropoulou, ό.π., 2005:238.

³⁵⁴ E. Lambropoulou, ό.π., 2005:238.

³⁵⁵ A. Ζιμπουλάκης, *Γενικό ποινικό δίκαιο: στη δημοτική*, Αθήνα : [χ.ό.] , 1979, σελ.3.

το άρθρο 14 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, «*το έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο*».³⁵⁶ Τα εγκλήματα, με βάση την ελληνική νομοθεσία, διακρίνονται σε κακουργήματα, τα οποία επισείουν ποινή κάθειρξης τουλάχιστον πέντε ετών, σε πλημμελήματα που τιμωρούνται με φυλάκιση έως πέντε έτη και σε πταίσματα, για τα οποία η ποινή αντιστοιχεί σε κράτηση μιας ημέρας ως ενός μήνα ή την επιβολή προστίμου.³⁵⁷

Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη για την απεικόνιση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα, προέρχονται από τα στατιστικά στοιχεία εγκληματικότητας, όπως ανακοινώνονται ετησίως από την Ελληνική Αστυνομία μέσω του επίσημου ιστοτόπου της και αφορούν το σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Στα εν λόγω αρχεία, τα εγκλήματα διακρίνονται σε κατηγορίες (ανθρωποκτονίες, απάτες, αρχαιοκαπηλία, βιασμοί, εκβιάσεις κ.τ.λ.) και σε τετελεσμένα, απόπειρες και εξιχνιάσεις.

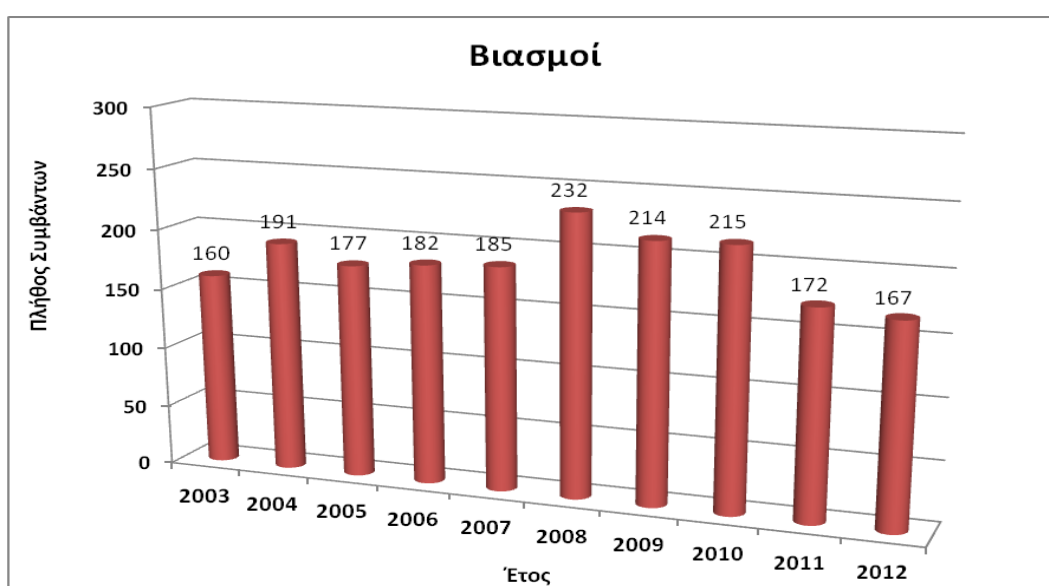
Προκειμένου να αποδοθεί μια περιεκτική και κατατοπιστική εικόνα του εγκληματικού φαινομένου στην Ελλάδα, κρίθηκε σκόπιμη η παρουσίαση των μεταβολών που υπέστησαν κατά τη δεκαετία 2003-2013 συγκεκριμένες επτά κατηγορίες εγκλημάτων. Η παρουσίαση γίνεται με τη βοήθεια γραφημάτων και επικεντρώνεται στα τετελεσμένα εγκλήματα. Η επιλογή των κατηγοριών που προαναφέρθηκαν, πραγματοποιήθηκε με γνώμονα την απόδοση μιας αντιπροσωπευτικής εικόνας του εγκλήματος στη χώρα. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι ακόλουθες: ανθρωποκτονίες, βιασμοί, διακίνηση πλαστών χαρτονομισμάτων, λαθρεμπόριο, παράβαση του νόμου περί όπλων (που περιλαμβάνει την παράνομη οπλοκατοχή και τη διακίνηση όπλων), σεξουαλική εκμετάλλευση, και ληστείες. Πρέπει να διευκρινιστεί επίσης, ότι οι αριθμοί που παρουσιάζονται, αντιστοιχούν σε εγκλήματα που έχουν περιέλθει σε γνώση των αστυνομικών αρχών, αναφέρονται συνεπώς στην βεβαιωμένη εγκληματικότητα και δεν αποδίδουν την πραγματική εικόνα αυτής, δεδομένου ότι υπάρχει ποσοστό εγκληματικών πράξεων που δεν καταγγέλλονται.

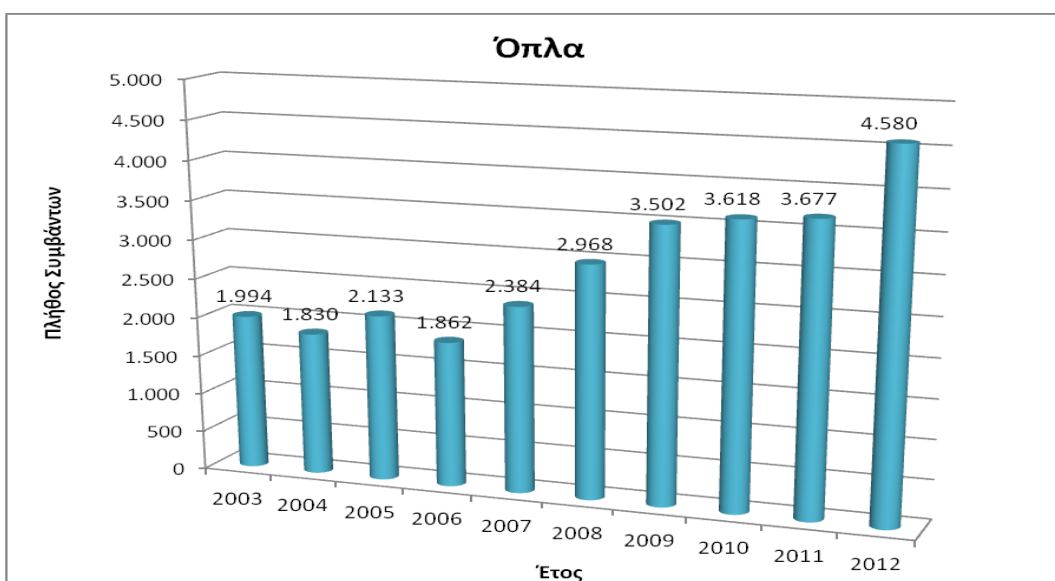
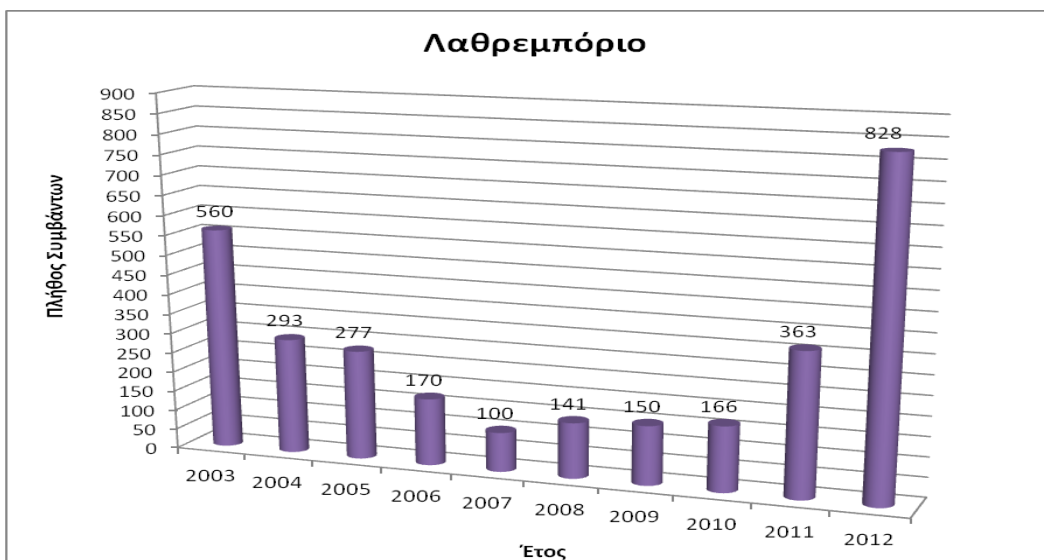
Εξετάζοντας το σύνολο των γραφημάτων 3.2, η πρώτη γενική διαπίστωση είναι πως, παρακολουθώντας από το 2003 και ύστερα, η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί. Αναλυτικότερα, από το 2007 και μετά, παρατηρείται σημαντική αύξηση του εγκληματικού φαινομένου, που αγγίζει το 45% στο σύνολο των εγκλημάτων σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (2006), η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση που σημείωσε η κυκλοφορία παραχαραγμένων, μια αύξηση της τάξης του 92%. Τα έτη 2009, 2011 και 2012 η εγκληματικότητα έφτασε στα υψηλότερα επίπεδα, συγκριτικά με τα υπόλοιπα έτη.

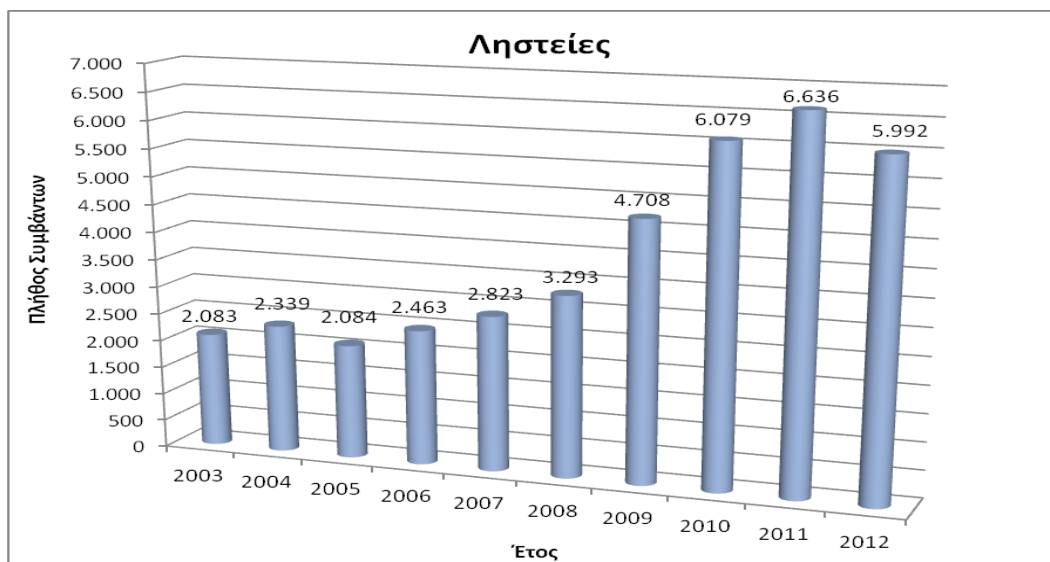
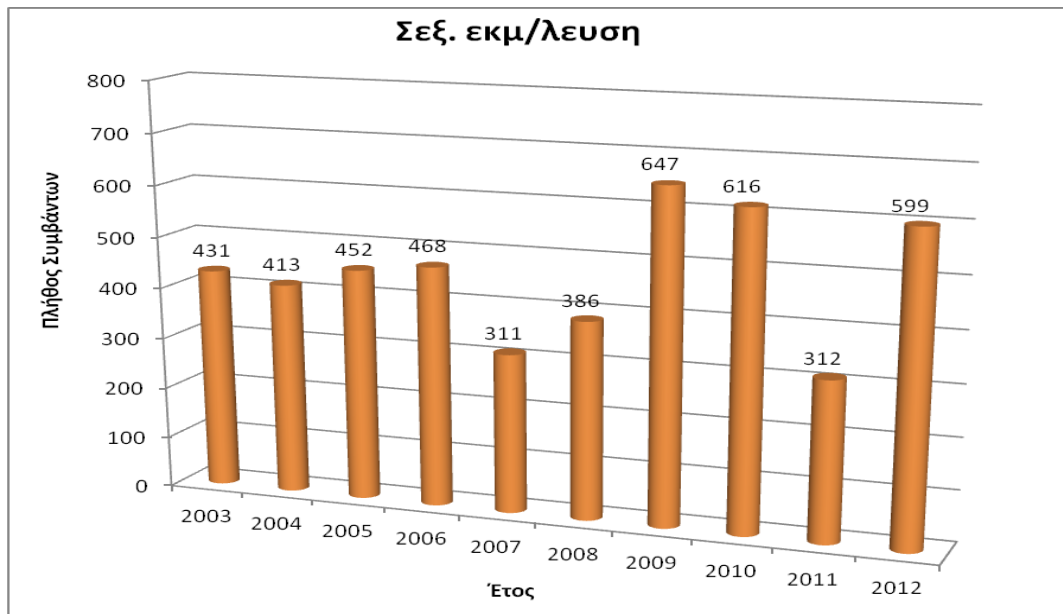
³⁵⁶ Ποινικός Κώδικας, Άρθρο 14, Πρώτο Βιβλίο, Γενικό Μέρος, Δεύτερο Κεφάλαιο: Η Αξιοποίηση Πράξης, Ενότητα Ι. Γενικές Διατάξεις, Σάμιος Θ. (επιμέλεια έκδοσης), 8^η έκδοση, Αθήνα, Π. Ν. Σάκκουλας, 2009.

³⁵⁷ Ποινικός Κώδικας, Άρθρο 52-55, Πρώτο Βιβλίο, Γενικό Μέρος, Τέταρτο Κεφάλαιο: Ποινές, μέτρα ασφάλειας, αποζημίωση, Ενότητα Ι. Κύριες ποινές.

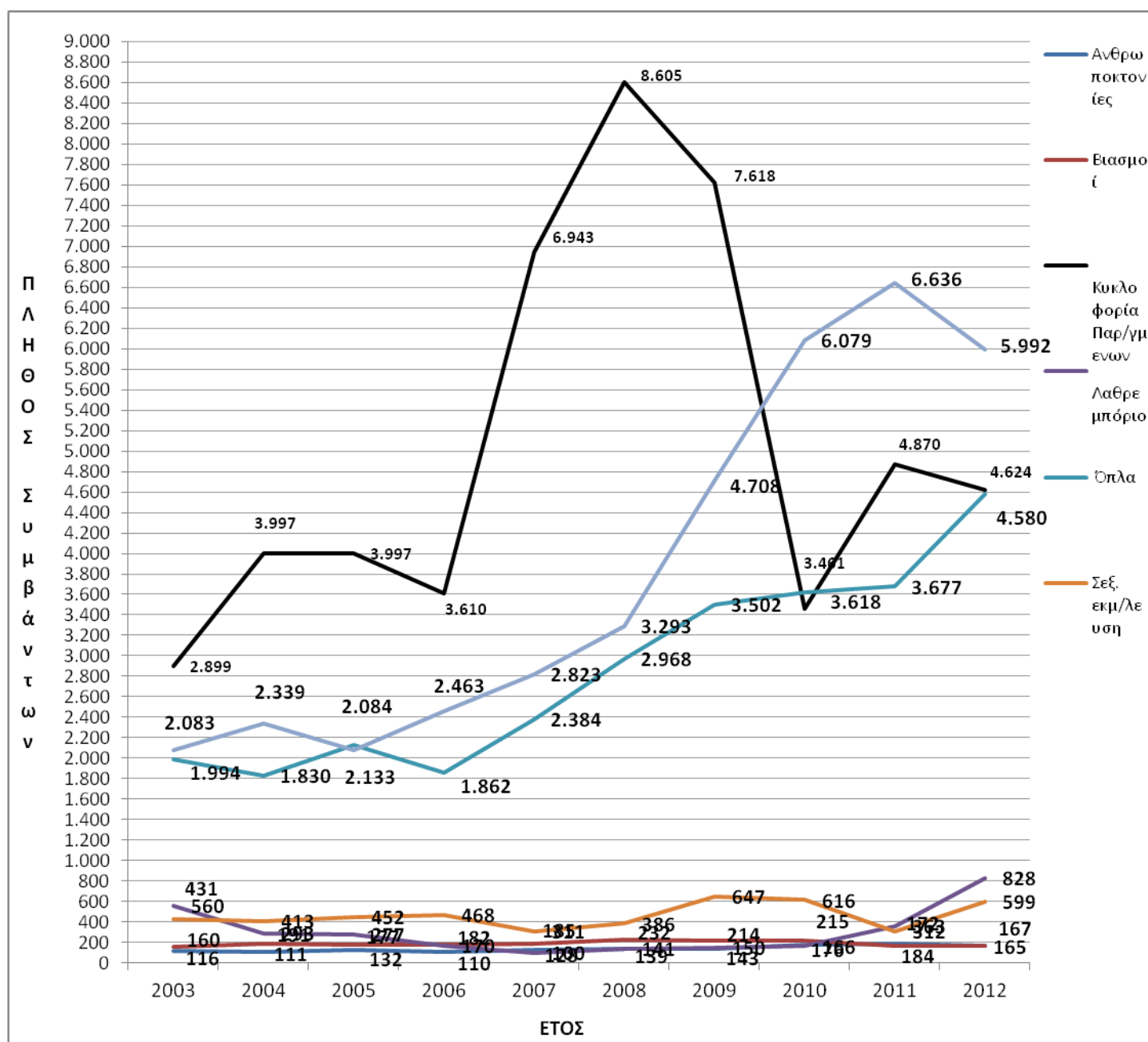
Από τις επτά κατηγορίες εγκλημάτων που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν, τα οικονομικά εγκλήματα είναι αυτά που σημειώνουν τη μεγαλύτερη άνοδο, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στην οικονομική συγκυρία που επικρατεί στην Ελλάδα τα τελευταία έτη. Πιο συγκεκριμένα, όπως διακρίνεται και στο γράφημα 1.2 η κυκλοφορία παραχαραγμένων, η παράνομη οπλοκατοχή, η διακίνηση όπλων και οι ληστείες εμφανίζονται σε πολύ υψηλά επίπεδα, με διαφορετικό τρόπο εξέλιξης και με μεγάλες κορυφώσεις το καθένα. Σε χαμηλότερα επίπεδα βρίσκονται οι ανθρωποκτονίες, οι βιασμοί, το λαθρεμπόριο και η σεξουαλική εκμετάλλευση ενώ, συγκρινόμενα με τις προηγούμενες κατηγορίες εγκλημάτων, σημειώνουν μια σχετικά ομαλή εξέλιξη, με όμοιες τάσεις και χωρίς σημαντικές εξάρσεις.

Γράφημα 3.2: Εξέλιξη κατηγοριών εγκλημάτων τη δεκαετία 2003-2012 ανά την επικράτεια.
 Πηγή: Ιδία επεξεργασία που βασίζεται στα στατιστικά στοιχεία εγκληματικότητας της Ελληνικής Αστυνομίας.

Γράφημα 3.3: Συνολική απεικόνιση της εξέλιξης των εγκλημάτων τη δεκαετία 2003-2012. Πηγή: Ίδια επεξεργασία που βασίζεται στα στατιστικά στοιχεία εγκληματικότητας της Ελληνικής Αστυνομίας ανά την επικράτεια.

Για μια ευρύτερη απεικόνιση του εγκληματικού φαινομένου σε ολόκληρη την επικράτεια, θεωρήθηκε σκόπιμη και η καταγραφή των υποθέσεων που εισήχθησαν στην ποινική δικαιοσύνη για το διάστημα των τελευταίων δύο ετών. Με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, που ελήφθησαν μετά από σχετικό έγγραφο αίτημα, ο όγκος των αδικημάτων που καταλήγουν στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, είναι πολύ μεγάλος. Πιο αναλυτικά, για το έτος 2011, το σύνολο των κακουργηματικών πράξεων (αυτόφωρων και μη) που εκδικάστηκαν, ανήλθε στις 9149 υποθέσεις, ενώ τα πλημμελήματα (αυτόφωρα και μη)

στις 184882 υποθέσεις. Αν συνυπολογιστεί και το σύνολο των πταισμάτων (1.270.735), ο συνολικός αριθμός εκτοξεύεται στις 1.464.766 υποθέσεις. Το ίδιο φαινόμενο επαναλαμβάνεται και το έτος 2012, οπότε και οι κακουρηγηματικές πράξεις (αυτόφωρες και μη) που εισήχθησαν στο ποινικό σύστημα ανέρχονται στις 9020 υποθέσεις, τα πλημμελήματα στις 185124 υποθέσεις και τα πταίσματα στις 1219818 υποθέσεις. Συνολικά για το έτος 2012, εισήχθησαν στην ποινική δικαιοσύνη 14113962 υποθέσεις.

3. Η αποκαταστική παράδοση στην Ελλάδα

Σπουδαίοι θεωρητικοί, όπως ο J.Braithwaite και ο H.Zehr, εντόπισαν από πολύ νωρίς σημαντικά ψήγματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο.³⁵⁸ Και πράγματι, στην Ελλάδα, η επανορθωτική ποινή έτυχε ευρείας εφαρμογής σε διάφορες φάσεις της ιστορίας της, καθώς όπως αναφέρει και η Ε. Λαμπροπούλου (1999:349), «ανταποκρινόταν στο πνεύμα της επιείκειας που διέπνεε την απονομή της δικαιοσύνης, αλλά και γενικότερα τον ελληνικό πολιτισμό».³⁵⁹

Μια πρώτη μορφή διαμεσολάβησης συναντάται στα ομηρικά έπη, ακόμη και για εγκλήματα όπως η ανθρωποκτονία, η οποία ήταν δυνατό να αποκατασταθεί μέσω αποζημίωσης με χρηματικό ποσό που δινόταν πιθανότατα σε κάποιον εν ζωή συγγενή.³⁶⁰ Σύμφωνα με την πρακτική της εποχής, οι συγγενείς, οι φίλοι και οι γείτονες του θύματος, μαζί με το ίδιο το θύμα, μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με το δράστη και να συμφωνήσουν από κοινού σε κάποιο χρηματικό αντάλλαγμα, προκειμένου να επέλθει συγχώρεση του τελευταίου. Η ποινή,³⁶¹ κατά συνέπεια, ισοδυναμούσε με το

³⁵⁸ Ο Braithwaite σημειώνει “Κάποιοι θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ξεκίνησε από τον αραβικό, ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και από τον βουδισμό, τον τσιουισμό, τον ινδουισμό και από τις χριστιανικές παραδόσεις.” Βλ. J.Braithwaite “Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts”, *Crime and Justice*, Vol.25, 1999, pp.1-127:2, ενώ ο Zehr επισημαίνει την ειρωνία ότι η ετυμολογία πολλών όρων του σύγχρονου ανταποδοτικού συστήματος προέρχεται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως για παράδειγμα η ελληνική λέξη *ποινή* που αναφέρεται σε μια ανταλλαγή χρημάτων για την αποκατάσταση του κακού που έγινε. Αναλυτικότερα βλ. Η. Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, PA: Herald Press, 2005, σ.99.

³⁵⁹ Ε.Λαμπροπούλου, ό.π., 1999, σ.349

³⁶⁰ Ε.Α.Havelock, *The Greek Concept of Justice: From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*, Massachusetts, Harvard University Press, 1978, σ.135.

³⁶¹ Για τη ποινή στην αρχαία Αθήνα βλ. αναλυτικά J.Farsedakis, “Θανάτω Ζημιούν» Contribution a l’etude du droit criminal athenien a l’ époque classique, These pour le Doctorat d’Etat en Droit, 2eme edition, Strasbourg.

συγκεκριμένο χρηματικό αντίτιμο, που αποπλήρωνε το αίμα το οποίο είχε χυθεί. Από τη στιγμή που οι δύο πλευρές κατέληγαν μέσω της διαιτησίας σε χρηματικό συμβιβασμό, έπανε κάθε δικαίωμα για αντεκδίκηση από την πλευρά του θύματος και των συγγενών του και ο δράστης αποκτούσε ξανά τη θέση του στην κοινωνία.³⁶² Ως διαδικασία, η εν λόγω μορφή δικαιοσύνης δεν συμβόλιζε την τιμωρία, αλλά την αποκατάσταση, την επαναπροσαρμογή, την ανταπόδοση, οι οποίες αποτελούσαν αντικείμενο προφορικής διαπραγματεύσεως. Ο στόχος ήταν η επαναφορά της κοινωνικής ειρήνης και των ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων.³⁶³

Κατά την κλασική περίοδο, ο θεσμός της διαιτησίας ήταν εξαιρετικά διαδεδομένος στην Αθήνα, σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας, στη Μικρά Ασία και τα νησιά του Αιγαίου. Οι διαιτητές διακρίνονταν σε δημόσιους και ιδιωτικούς. Οι πρώτοι επιλέγονταν μόνο εφόσον ήταν Αθηναίοι πολίτες και για ειδικές περιπτώσεις, ενώ οι δεύτεροι ήταν ουσιαστικά αμερόληπτα τρίτα πρόσωπα στα οποία κατέφευγαν όσοι ιδιώτες επιθυμούσαν να λύσουν κάποια διαφορά. Ο ρόλος τους ήταν ο ίδιος: να βοηθήσουν τους ενδιαφερόμενους να καταλήξουν σε συμβιβαστική λύση, με την προϋπόθεση να έχει προηγουμένως γίνει εκατέρωθεν αποδεκτή. Οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στην καθιέρωση του θεσμού των δημόσιων διαιτητών ήταν ο φόρτος εργασίας των δικαστηρίων της εποχής και η χρονοβόρα και δαπανηρή διαδικασία. Οι διαιτητές, με την ιδιότητα όμως πλέον του δικαστή, διατηρήθηκαν και στην ελληνιστική περίοδο. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ίσχυε ακόμη και ο θεσμός της διεθνούς διαιτησίας, για τη διευθέτηση των διαφορών ανάμεσα στις πόλεις.³⁶⁴

Όπως επισημάνθηκε ήδη από την αρχή της παρούσας μελέτης, η Β. Αρτινοπούλου (2010:6-9), αναδεικνύει τον Αριστοτέλη ως τον πρόδρομο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αναγνωρίζοντας την τεράστια συμβολή του σε επίπεδο ορολογίας, περιεχομένου και καταγραφής των πρακτικών της. Στα αριστοτελικά κείμενα μπορεί να εντοπίσει κανείς τόσες πολλές αναφορές για την επανορθωτική δικαιοσύνη που η Β. Αρτινοπούλου καταλήγει ότι: «η ολοκληρωμένη θεωρία του Αριστοτέλη για τη δικαιοσύνη, περιλαμβάνει όχι απλά τα σπέρματα, αλλά και το συνθετικό πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης...».³⁶⁵

Στο Βυζαντινό δίκαιο υπήρξε συχνή η επιβολή χρηματικών ποινών (προστίμου) υπέρ του Δημοσίου, ενώ ειδικά για εγκλήματα ηθών, ο δράστης όφειλε να καταβάλει χρηματικό ποσό, για

³⁶² Βλ. Ν. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή*, 4^η έκδοση, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005, σ.299 όπως επίσης Μ.Ν. Μπακατσούλας «Η συνδιαλλαγή (αίδεσις) και η αποτίμησις (ποινή) εις το αρχαίον ελληνικό δίκαιον» στο: *Μνήμη Ν.Χωραφά, Η.Γάφου, Κ.Γαρδίκου*, τόμος Β', Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, 187-208:188-196.

³⁶³ Ε.Α. Havelock, *ό.π.*, 1978, σ.216.

³⁶⁴ Βλ. για λεπτομέρειες Σ.Αδάμ- Μαγνήσαλη, *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Αθήνα : 5^{ος} και 4^{ος} π.Χ. αι.*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σσ 59-73.

³⁶⁵ Β. Αρτινοπούλου, *ό.π.*, 2010, σ.11.

την αποκατάσταση του θύματός.³⁶⁶

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι τουρκικές αρχές είχαν συγκεντρώσει, όπως ήταν αναμενόμενο, την ποινική δικαιοδοσία, ιδιαίτερα για αδικήματα που έθεταν σε άμεσο κίνδυνο την κρατική κυριαρχία και τα οικονομικά συμφέροντα του κατακτητή. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις εγκλημάτων, οι Έλληνες μπορούσαν να απευθυνθούν σε ελληνικά δικαστήρια – τα επονομαζόμενα «κριτήρια» - και να επιλύσουν την ποινική τους υπόθεση συμβιβαστικά, μέσω διαιτησίας, ανάμεσα στο δράστη, το θύμα και την οικογένειά του. Το ρόλο του διαιτητή ή διαμεσολαβητή αναλάμβανε ο ελληνικός κλήρος και οι τοπικοί άρχοντες. Με σκοπό να αποφεύγουν οποιαδήποτε ανάμειξη των Τούρκων αξιωματούχων, οι ελληνικές αρχές πίεζαν τους ενδιαφερόμενους να καταφεύγουν στα ελληνικά δικαστήρια.³⁶⁷ Όσοι απευθύνονταν στα οθωμανικά δικαστήρια, χαρακτηρίζονταν ως προδότες και εχθροί της πατρίδας, απειλούνταν με αφορισμό και τελικά αποβάλλονταν από την κοινότητα.³⁶⁸ Με τη δημιουργία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, η αποκατάσταση ως μορφή ποινικής αντίδρασης συρρικνώνεται και αντικαθίσταται από τη χρηματική ποινή και την αποζημίωση του θύματος με βάση τις αρχές του αστικού δικαίου.³⁶⁹

Για μεταγενέστερες ιστορικές περιόδους, σχετικές πληροφορίες αντλούνται από άρθρο του Β. Καρύδη (2011), το οποίο αναφέρεται στα Λαϊκά Δικαστήρια τα οποία είχαν αναλάβει τον ρόλο της απονομής της δικαιοσύνης για περίπου ενάμιση χρόνο (1943-1945 περίπου) στις ελεύθερες ορεινές περιοχές της κατοχικής Ελλάδας. Τα Λαϊκά Δικαστήρια είχαν ως αρμοδιότητα να διευθετούν τις διαφορές των κατοίκων -αστικές και ποινικές - με γνώμονα το κοινό συμφέρον, προωθώντας μέσα σε κλίμα συμβιβασμού τη κοινοτική αλληλεγγύη και επιζητώντας την έμπρακτη μεταμέλεια του δράστη με την αποκατάσταση της βλάβης. Βασική προτεραιότητα του θεσμού ήταν ο συμβιβασμός των διαδίκων. Οι εκπρόσωποι της λαϊκής δικαιοσύνης καλλιέργησαν τόσο συστηματικά τη συνδιαλλαγή και τη συμφιλίωση, που οι διάδικοι συχνά κατέληγαν σε συμφωνία πριν χρειαστεί να καταφύγουν στο δικαστήριο. Σύμφωνα με το συγγραφέα του άρθρου «...το δικαιοσύνη αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση πειραματισμού σε εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Είναι ένα εύρωστο παράδειγμα [...] κοινοτικής εμπλοκής στην επίλυση των διαφορών, ανάδειξης της αξίας και της σημασίας του συμβιβασμού και της συμφιλίωσης

³⁶⁶ Ν. Κουράκης Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, 2^η έκδοση, Αθήνα, Αντ.Σάκκουλας, 1985, σ.65-67.

³⁶⁷ Ν. Κουράκης, ό.π., 1985, σ.164-165.

³⁶⁸ Ν. Πανταζόπουλος, «Ο κοινοτισμός σήμερα : Καταβολές και προοπτικές», *Νέα Κοινωνιολογία*, τευχ. 17, 1994, 13-32:16-17 καθώς και Ε.Λαμπροπούλου, Alternative dispute resolution and restorative justice schemes for juvenile offenders in *Essays in Honour of Professor C.D. Spinellis*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010, σελ. 905-927:908.

³⁶⁹ Π.Α. Παπαδάτος, *Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την Πολιτεία*, Αθήνα Αντ.Σάκκουλας, 1981, σ.17-18.

σε προβληματικές καταστάσεις, επανένταξης μέσω της επιδίωξης των θεσμών να αποκαταστήσουν την τριμερή ρήξη μεταξύ δράστη, θύματος και κοινωνίας». ³⁷⁰

Σήμερα, στη χώρα μας παρέχεται ήδη από το αστικό δίκαιο η δυνατότητα επίλυσης των διαφορών εξωδικαστικά μέσω των θεσμών της συμφιλίωσης και της διαιτησίας (σύμφωνα με το άρθρο 214Α ΚπολΔ/ άρθρο 15 Ν 2943/2001). Κατά το ισχύον Σύνταγμα, το άτομο που υπέστη ζημία έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το αρμόδιο δικαστήριο πλήρη ικανοποίηση με αποκατάσταση της ζημιάς. Πρέπει εξάλλου να σημειωθεί ότι ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας στην Ελλάδα έχει εξολοκλήρου αποκαταστατικό χαρακτήρα και, σύμφωνα με αυτόν, δράστης και θύμα μπορούν να έρθουν σε συμφιλίωση με παρέμβαση του δικαστή κατά την έναρξη της υπόθεσης. Ακόμη, στο πλαίσιο της συμφιλίωσης, όπως διαμορφώνεται στο ελληνικό δίκαιο, ο εισαγγελέας, ως εκπρόσωπος της κρατικής εξουσίας είναι αυτός που καλεί το δράστη και το θύμα να λύσουν τη διαφορά τους εξωποινικά και η επίτευξη συμφωνίας αποτελεί λόγο για την οριστική επίλυση της διαφοράς σε κάθε φάση της δικαστικής διαδικασίας.

Στο χώρο του ποινικού δικαίου, η δυνατότητα άσκησης της ποινικής δίωξης άπτεται, με ελάχιστες εξαιρέσεις, των αρμοδιοτήτων του εισαγγελέα πλημμελειοδικών, και αυτό συνεπάγεται την περιορισμένη δυνατότητα των πρωταγωνιστών του εγκλήματος να εμπλακούν σε διαδικασίες συμφιλίωσης. Παρόλα αυτά, υπάρχουν περιπτώσεις που δράστης και θύμα καταλήγουν σε συμφιλίωση μέσω υλικής αποζημίωσης, προκειμένου να αποφευχθεί δευτερογενής θυματοποίηση του θύματος ή και περαιτέρω προσβολή εις βάρος του. Αυτή η εναλλακτική περιορίζει ταυτόχρονα τον αριθμό των ιδιωτικών διαφορών που καταλήγουν στις δικαστικές αίθουσες, και παράλληλα μπορεί να συμβάλλει θετικά στην αξιολόγηση της προσωπικότητας του δράστη, στη φάση της δικαστικής επιμέτρησης της ποινής (αρθρ.79 ΠΚ). ³⁷¹

³⁷⁰ Β. Καρύδης, «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και η εμπειρία των λαϊκών δικαστηρίων στις ελεύθερες περιοχές της κατοχικής Ελλάδας» στο: *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.ΙΙ., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1179-1197 :1181-1195.

³⁷¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά, βλ. Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006,σ.486-487.

4. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στην Ελλάδα σήμερα

4.1 Το νομικό πλαίσιο για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

Η εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων στην Ελλάδα αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας εκσυγχρονισμού του ισχύοντος ποινικού συστήματος, και αποσκοπεί στη μείωση του όγκου δουλειάς στα δικαστήρια αφενός και στη βελτίωση της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία αφετέρου.³⁷² Η ενσωμάτωση μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην ελληνική νομοθεσία αναπτύχθηκε την τελευταία δεκαετία και αφορά όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, μέσα από επίσημες και ανεπίσημες πρακτικές.³⁷³ Πρόκειται για μέτρα τα οποία εφαρμόζονται είτε συμπληρωματικά είτε εναλλακτικά εντός των ορίων του επίσημου ποινικού συστήματος και αφορούν μικροαδικήματα, πταίσματα και πλημμεληματικές πράξεις.

Επισημαίνεται ωστόσο ότι, πολύ πριν ο Έλληνας νομοθέτης θέσει σε ισχύ μέτρα τα οποία βασίζονται στις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στη χώρα μας εφαρμόζονται ευρέως ανεπίσημες πρακτικές επίλυσης διαφορών. Έτσι, στην ποινική νομοθεσία υπάρχουν διάφορες διατάξεις οι οποίες στοχεύουν στην επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε από το έγκλημα, όπως για παράδειγμα στο Άρθρο 289 παρ. 2 του Ποινικού Κώδικα, το οποίο αφορά εγκλήματα που διεπράχθησαν από αμέλεια, όπως εμπρησμό, πλημμύρα, έκρηξη, επικίνδυνες βλάβες, ακυρώσεις ασφαλιστικών υπηρεσιών, πρόκληση ναυαγίου, δηλητηρίαση υδάτινων πόρων και τροφής κ.τ.λ. Ακόμη στο Άρθρο 384 του Ποινικού Κώδικα που αφορά την τέλεση εγκλημάτων, όπως απάτη, απάτη με υπολογιστές, απάτη που συνδέεται με ασφάλειες, απιστία, παράνομη αλιεία, δόλια αποδοχή κερδών κ.α.³⁷⁴

Επίσης, σε ένα πρώτο επίπεδο, σε περιπτώσεις παραβάσεων για τις οποίες έχει υποβληθεί καταγγελία, η αστυνομία έχει τη δυνατότητα να φέρει σε επαφή το δράστη και το θύμα και να επιχειρήσει ένα εξωδικαστικό διακανονισμό, ώστε να αποφύγει να προωθήσει την υπόθεση στον εισαγγελέα.³⁷⁵ Ο αστυνομικός, προκειμένου να πείσει τα δύο μέρη να καταλήξουν σε μια συμφωνία, χωρίς να χρειαστεί τελικά η παρέμβαση του εισαγγελέα, δίνει έμφαση στις συνέπειες

³⁷² βλ. Ε. Λαμπροπούλου, ό.π., 1999, σ.372-374.

³⁷³ Επισημαίνεται ότι, πολύ πριν ο Έλληνας νομοθέτης θέσει σε ισχύ μέτρα τα οποία βασίζονται στις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στη χώρα μας εφαρμόζονται ευρέως ανεπίσημες πρακτικές επίλυσης διαφορών.

³⁷⁴ Α. Pitsela et al, 2013, ό.π., σ. 317

³⁷⁵ Δ. Σακκαλή Δ., «Μια προσέγγιση στα θέματα συμφιλίωσης και αποζημίωσης από αξιόποινες πράξεις», στο: Ν.Κουράκης, (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, Τ.Ι, Εκδ. Σάκκουλα, 1994,σ.222.

μιας πιθανής δίωξης, όπως για παράδειγμα το υψηλό κόστος και το χρονοβόρο της διαδικασίας.³⁷⁶

Η ισχύουσα νομοθεσία, ακόμη, αναγνωρίζει στον εισαγγελέα το δικαίωμα να παρέμβει με σκοπό τη συμφιλίωση των μερών (ά. 25 παρ. 4 Περ.α΄ του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων, που κυρώθηκε με το ν. 1756/88). Όπως αναφέρεται: «ο εισαγγελέας Πρωτοδικών έχει δικαίωμα να συνιστά σε όσους φιλονικούν να αποφύγουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων και να επιδιώξουν την ειρηνική λύση της διαφοράς τους».³⁷⁷ Σε περιπτώσεις μικροαδικημάτων, μετά τη καταγραφή του συμβάντος, ο εισαγγελέας αναθέτει στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής, όπου κατοικεί το θύμα, να μεσολαβήσει και να βρει μια κοινώς αποδεκτή λύση. Σε παλαιότερη έρευνα, που διεξήχθη το 1993-1994, αναφέρεται ότι το 80% των υποθέσεων που έφτασαν στο γραφείο του εισαγγελέα, κατέληξαν τελικά σε συμφωνία.

Και εάν η υπόθεση καταλήξει τελικά στο δικαστήριο, πριν την έναρξη της ακροαματικής διαδικασίας, ο δικαστής επιχειρεί σε ανεπίσημη βάση να συμφιλιώσει τον δράστη και το θύμα, προκειμένου να αποσυρθούν οι κατηγορίες. Στην περίπτωση που ευοδωθεί η προσπάθεια και υπάρξει συμφωνία, η δίωξη παύει αυτομάτως.³⁷⁸

Πληρέστερα στοιχεία επανορθωτικής δικαιοσύνης, όμως, πλην των Ν.3189/2003 και 3500/2006 οι οποίοι παρουσιάζονται στη συνέχεια, ανιχνεύονται στις εξής νομοθετικές ρυθμίσεις:

- Νόμος 3904/2010 για τον εξορθολογισμό και τη βελτίωση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και άλλες προβλέψεις. Σε μια προσπάθεια αποσυμφόρησης των επιβαρυσμένων ελληνικών δικαστηρίων και με απώτερο στόχο την βελτίωση του ρυθμού απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ο οποίος είναι σήμερα εξαιρετικά βραδύς, προωθήθηκε από τα αρμόδια όργανα ένα νομοσχέδιο για τον εξορθολογισμό της ποινικής διαδικασίας. Ο νέος νόμος εισάγει, μεταξύ άλλων, και τη χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, όταν όμως αυτά τελούνται χωρίς τη χρήση βίας. Ο βασικός στόχος του νέου νομοθετήματος είναι, όπως αναφέρεται και στο σχέδιο νόμου, η αποκατάσταση της ασφάλειας και της ειρήνης στην κοινωνική ζωή. Για τα πλημμελήματα κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, ο δράστης υποχρεούται να αποζημιώσει το θύμα, προκειμένου να αποφύγει την ποινή, ενώ για συγκεκριμένα κακούργηματα κατά της ιδιοκτησίας ή κατά της περιουσίας, ο εισαγγελέας καλεί τον δράστη και το θύμα και τους

³⁷⁶ E. Lambropoulou, ό.π., 2010, p.141

³⁷⁷ Φ. Σπυρόπουλος, «Ποινική Διαμεσολάβηση: σημεία τριβής με την ελληνική έννομη τάξη (ιδιαίτερη αναφορά στον δικαιοδοτικό ρόλο του εισαγγελέα) και άλλα προβλήματα στην εφαρμογή του θεσμού» στο: *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1639-1649:1643.

³⁷⁸ Δ. Σάκκαλη, ό.π. 1994:222.

- προτείνει τη δυνατότητα διαμεσολάβησης, κατόπιν αιτήματος του δράστη.³⁷⁹
- Νόμος 3860/2010 ο οποίος αναμόρφωσε το Νόμο 3189/2003 για τους ανήλικους. Οι νέες μεταρρυθμίσεις προβλέπουν αύξηση των ορίων ηλικίας, αλλαγές στην Υπηρεσία Προστασίας Ανηλίκων και την ίδρυση του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου για την Αντιμετώπιση και Θεραπεία της Εγκληματικότητας Ανηλίκων.³⁸⁰
 - Στο επίπεδο της δίωξης, ο εισαγγελέας, κατόπιν αιτήματος του δράστη, επιχειρεί να συμφιλιώσει τα μέρη σε περιπτώσεις κακουργημάτων κατά της περιουσίας. Πρόσφατα, η ποινική συμφιλίωση (άρθρο 308B του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) εισήχθη με το άρθρο 17 του Νόμου 3904/2010 για τον Εξορθολογισμό και βελτίωση της διαχείρισης της ποινικής δικαιοσύνης και αφορά συγκεκριμένα εγκλήματα κατά της περιουσίας, όπως είναι οι περιπτώσεις κακουργηματικής κλοπής, υπεξαίρεσης, απάτης, απιστίας και τοκογλυφίας. Για να τεθεί σε εφαρμογή ο θεσμός της ποινικής συμφιλίωσης, θα πρέπει να έχει προηγηθεί ποινική δίωξη από τον Εισαγγελέα, ενώ ο κατηγορούμενος υποβάλλει αίτημα με την επιθυμία του για αποκατάσταση της βλάβης που προκάλεσε. Ο Εισαγγελέας συγκαλεί τους διαδίκους να συμφωνήσουν σε ένα κοινό πρακτικό συνδιαλλαγής, το οποίο αποσκοπεί στην ικανοποίηση μέσω αποζημιώσεως του ενάγοντα. Εάν επιτευχθεί συμφωνία, λαμβάνεται υπόψη στα επόμενα στάδια της ποινικής διαδικασίας και, εάν ο δράστης κριθεί ένοχος, η ποινή του δεν ξεπερνά τα τρία έτη.
 - Στο επίπεδο του δικαστηρίου, ο δικαστής συχνά ενθαρρύνει σε ανεπίσημη βάση τους διαδίκους να επιλύσουν τη διαφορά τους εκτός δικαστηρίου. Επιπρόσθετα, πολλά άρθρα του Ποινικού Κώδικα (Άρθρα 289, 384 και 406Α του Νόμου 3904/2010 και του Νόμου 3160/2003 τα οποία προτείνουν τη μη επιβολή ποινών, με την προϋπόθεση ο δράστης να επανορθώσει και να αποζημιώσει το θύμα.)
 - Στο σωφρονιστικό επίπεδο, τα αποκαταστατικά μέτρα για τους ενήλικες είναι περιορισμένα. Το δικαστήριο είναι σε θέση να επιβάλει κοινοτική εργασία (Άρθρο 82, παράγραφος 7 και 8 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα) υπό την επίβλεψη των υπηρεσιών επιτήρησης.³⁸¹

³⁷⁹ V. Artinopoulou, “Restorative Justice in Greece”, in: A.Pitsela & E.Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013c, 101-124:106.

³⁸⁰ Για λεπτομερή παρουσίαση βλ. V. Artinopoulou, ό.π. 2013c, 101-124, www.ministryofjustice.gr, www.diamesolavisi.com, www.hellenic-mediation.gr, <http://diamesolavisi.blogspot.com>, <http://hellenicunionofmediators.blogspot.com>.

³⁸¹ Βλ. A.Pitsela et al, 2013, ό.π., σ. 317-318, V. Artinopoulou, “From Punishment to Restoration: Key Issues For Juvenile Delinquency in Greece” 2013f, ό.π., 367-405:370-377, Μ.Μικρός, «Ο θεσμός της ποινικής συνδιαλλαγής στην Ελλάδα, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα στο άρθρο 308B του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» στο Α.Πιτσελά και Ε.

4.1.1. Ενδοοικογενειακή βία

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, στην Ελλάδα, η βία εναντίον των γυναικών τιμωρούνταν από το επίσημο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης μέσω νομοθετικών διατάξεων, χωρίς να προβλέπεται ειδική αντιμετώπιση για τις περιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας. Η άσκηση της ποινικής δίωξης στον δράστη επεδίωκε ένα διττό σκοπό : την προστασία του θύματος από τη συνέχιση του φαινομένου της βίας και την κάθετη καταδίκη της συγκεκριμένης συμπεριφοράς από την πολιτεία. Ο ρόλος του εισαγγελέα θεωρείτο κριτικής σημασίας, καθώς από τον τρόπο που θα αντιμετώπιζε το εκάστοτε περιστατικό και θα απέδιδε τις ευθύνες, εξαρτιόταν η έκβαση της υπόθεσης. Ακριβώς εξαιτίας της κρισιμότητας της δικής του απόφασης ήταν απαραίτητη η συνεργασία του με την αστυνομία, το θύμα, το δράστη, τους μάρτυρες και τους συνηγόρους, ώστε να εξασφαλιστεί τελικά η ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, βάσει της αρχής της νομιμότητας που ισχύει στην ελληνική νομοθεσία, ο εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος να ασκήσει ποινική δίωξη για οποιαδήποτε εγκληματική συμπεριφορά υποπέσει στην αντίληψή του, συμπεριλαμβανομένων, όπως είναι αναμενόμενο, και των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας. Παρόλα αυτά, παρατηρείται συχνά ο εισαγγελέας να αποφεύγει την άσκηση ποινικής δίωξης, εξαιτίας πολλών παραγόντων. Η εισαγγελική δίωξη είναι πιθανότερο να κινηθεί σε περιπτώσεις βίας εναντίον των γυναικών που λαμβάνουν χώρα εκτός του περιβάλλοντος της οικογένειας, κυρίως λόγω της μεγάλης πιθανότητας που υπάρχει να παύσει η ποινική δίωξη, λόγω υπαναχώρησης του θύματος.³⁸²

Ωστόσο σχετικά πρόσφατα, έλαβε χώρα μια βασική καινοτομία στην ελληνική έννομη τάξη, καθώς τέθηκε σε ισχύ ο Νόμος 3500/2006 «για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»,³⁸³ ο οποίος οριοθετεί το ποινικό περιεχόμενο της ενδοοικογενειακής βίας και εισάγει, μεταξύ άλλων, το θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης για τα πλημμελήματα της ενδοοικογενειακής βίας,³⁸⁴ σύμφωνα με την υποχρέωση που απορρέει από την Απόφαση – πλαίσιο

Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 177-185:177.

³⁸² Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Β. Βλάχου (2003), “Γυναίκα-θύμα άσκησης σωματικής βίας και το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης” Διδακτορική Διατριβή, σσ.181-195.

³⁸³ Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α' 232/24-10-2006, ενώ ο νόμος τέθηκε σε πλήρη ισχύ στις 24 Ιανουαρίου 2007.

³⁸⁴ Θ.Παπαθεοδώρου, «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική προσέγγιση», *Ποινική Δικαιοσύνη*,

2001/220/ΔΕΥ της 15ης Μαρτίου 2001.³⁸⁵ Η ποινική διαμεσολάβηση, ως κατά παρέκκλιση διαδικασία, είχε προταθεί, αρχικά από το Συμβούλιο της Ευρώπης στη Σύσταση Νο R (87) 18 για την απλούστευση της ποινικής δικαιοσύνης και στη Σύσταση Νο R (87) 20 για τις κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι στην εγκληματικότητα των ανηλίκων.³⁸⁶ Ωστόσο, οι βασικές κατευθύνσεις και ο τρόπος λειτουργίας της ποινικής διαμεσολάβησης θεσπίστηκαν με σαφήνεια στη Σύσταση Νο R (99) 19 “Διαμεσολάβηση σε Ποινικές Υποθέσεις”, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 15 Σεπτεμβρίου 1999, στην 679η συνάντηση των Εκπροσώπων των Υπουργών.³⁸⁷

Η συγκεκριμένη διάταξη με σαφή αποκαταστατικό χαρακτήρα³⁸⁸ καλύπτει διάφορες εκφάνσεις της βίας εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, όπως είναι ο βιασμός εντός του γάμου και η σωματική κακοποίηση των παιδιών. Αναγνωρίζει επιπλέον, την ευαίσθητη κατάσταση των εγκύων γυναικών, των παιδιών και των ενηλίκων με ειδικές ανάγκες, είτε είναι θύματα είτε μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας. Πρέπει να υπογραμμιστεί ωστόσο, πως, όπως παρατηρεί η Β.Αρτινοπούλου, ο νόμος δεν λαμβάνει υπόψη συγκεκριμένες μορφές βίας, όπως είναι για παράδειγμα η λεκτική ή η ψυχολογική, ενώ επεμβαίνει και τιμωρεί μόνο τις πιο σοβαρές και απεχθείς μορφές της.³⁸⁹

Το 2007 εξεδόθη διευκρινιστική εγκύκλιος του Αρείου Πάγου για «την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας». Στην εγκύκλιο γίνεται ειδική μνεία στο «*νέο θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης*» η επιτυχία του οποίου «*εξαρτάται από την ορθή ενημέρωση των εισαγγελικών λειτουργών που θα κληθούν να τον εφαρμόσουν και από την επιμέλεια που θα επιδείξουν κατά τα στάδια εφαρμογής των σχετικών διαδικασιών*». Η εγκύκλιος προβλέπει ακόμη την ανάθεση της ευθύνης για την εφαρμογή της διαμεσολάβησης σε συγκεκριμένο εισαγγελικό λειτουργό, τον ειδικό εισαγγελέα ενδοοικογενειακής βίας.³⁹⁰

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το άρθ.11 του ν. 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, πριν την

1/2007, σσ. 71-79:76.

³⁸⁵ Σ. Γιοβάνογλου “Ο εισαγγελέας ως διαμεσολαβητής στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και η αλλοίωση μιας αποκαταστατικής διαδικασίας” στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1029-1041:1029-1030.

³⁸⁶ Βλ. Θ.Παπαθεοδώρου, «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική προσέγγιση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2007, σσ. 71-79:77.

³⁸⁷ Χ. Δημόπουλος, ό.π., 2006β, σ.1049, βλ. σχετικά στο αντίστοιχο κεφάλαιο του παρόντος εκπονήματος.

³⁸⁸ V.Artinopoulou, “Restorative Justice in Greece”, in: A.Pitsela & E.Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 101-124:103.

³⁸⁹ Για αναλυτικά βλ. V. Artinopoulou, ό.π., “Victim Offender Mediation in Cases of Domestic Violence – the Greek Experience”, 2010, p.180-182.

³⁹⁰ Διευκρινιστική εγκύκλιος του Αρείου Πάγου για «την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας» βλ. <http://www.eisap.gr/?q=node/403> εύρεση 24/01/2015.

υποβολή μηνύσεως, ο δημόσιος κατηγορος διαθέτει την εναλλακτική της ποινικής διαμεσολάβησης, η οποία όμως δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις που λαμβάνουν χώρα εγκλήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας. Κατά κύριο λόγο αποτελεί μέρος της ποινικής διαδικασίας, παρά μια εναλλακτική λύση.

Η ποινική διαμεσολάβηση μπορεί να εφαρμοστεί, όπως προαναφέρθηκε, μόνο στις περιπτώσεις που το αδίκημα δεν αποτελεί κακούργημα και εφόσον το θύμα συναινεί στη διαδικασία, αφού προταθεί ως κατάλληλη εναλλακτική από τον εισαγγελέα.³⁹¹ Ουσιαστικά, ο θεσμός της διαμεσολάβησης, όπως ισχύει στον ν. 3500/2006, παρέχει στα θύματα ενδοοικογενειακής βίας περισσότερα κίνητρα να καταγγέλλουν το αδίκημα αλλά και τη δυνατότητα να λάβουν μέρος σε μια διαδικασία που έχει ως στόχο τον τερματισμό της παραβατικής συμπεριφοράς με τη συμμετοχή ενός αμερόληπτου διαμεσολαβητή.³⁹² Ουσιαστικά, μέσω της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης αποτρέπεται η διαιώνιση της έντασης στις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και παράλληλα εξασφαλίζεται η ταχεία απονομή της δικαιοσύνης.³⁹³

Προκειμένου να ξεκινήσει η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης, πρέπει να πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις :

- 1.ο δράστης οφείλει να υποσχεθεί επίσημα ότι δεν πρόκειται να τελέσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας, και να αποδεχτεί την απομάκρυνση του από το θύμα (σε περίπτωση προηγούμενης συγκατοίκησης), μετά από επιθυμία του θύματος.
- 2.ο δράστης οφείλει να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό – θεραπευτικό πρόγραμμα σε δημόσιο φορέα για το χρονικό διάστημα που θα κρίνει ο υπεύθυνος του προγράμματος, ο οποίος και θα πιστοποιήσει τελικά την ολοκλήρωση του προγράμματος
- 3.ο δράστης οφείλει να αποζημιώσει πλήρως το θύμα και να αποκαταστήσει τη βλάβη που προκλήθηκε από τις πράξεις του.³⁹⁴

Εάν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος, η ποινική διαμεσολάβηση ενεργείται υπέρ αυτού και από κοινού με τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια, δεδομένου βέβαια ότι αυτός δεν είναι ο φερόμενος ως δράστης του εγκλήματος. Αν δεν υπάρξει συμφωνία, η διαμεσολάβηση δεν λαμβάνει χώρα, ενώ ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το

³⁹¹ S. Giovanoglou, 'Prosecutors as mediators. The Greek's legislator choice'. Paper presented at the Fifth conference of the European Forum for Restorative Justice, *Building restorative justice in Europe*, Verona, στο European Forum for Restorative Justice: An agenda for Europe, Supporting the implementation of restorative justice in the South of Europe, Final Report of AGIS Project, JLS/2006/AGIS/147, 2008, σ. 12.

³⁹² X. Δημόπουλος «Το σχέδιο νόμου για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006β, σσ. 1040-1051:1050.

³⁹³ X. Δημόπουλος, «Το σχέδιο νόμου για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006, σσ. 1040-1051:1049.

³⁹⁴ Για λεπτομέρειες βλ. <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=2dMZcUJnG00%3d&tabid=132>

14ο έτος της ηλικίας του μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία, εφόσον το επιθυμεί.³⁹⁵

Στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος παραπέμπεται άμεσα στο ακροατήριο μέσω της αυτόφωρης διαδικασίας (άρθρο 417 ΚΠΔ), το δικαστήριο μπορεί να αναβάλει την εκδίκαση της υπόθεσης και να διερευνήσει την πιθανότητα της ποινικής διαμεσολάβησης (άρθρο 12), διερευνώντας ταυτόχρονα εάν υπάρχουν λόγοι επιβολής περιοριστικών όρων στον κατηγορούμενο. Κατά την προκαταρκτική εξέταση, ο εισαγγελέας μπορεί να ζητήσει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης στο φερόμενο ως θύμα, να εξετάσει μάρτυρες αλλά και τον φερόμενο ως δράστη. Αν ο τελευταίος αρνηθεί τη συμμετοχή του στο αδίκημα, ακολουθείται η τυπική ποινική διαδικασία. Στην περίπτωση, όμως που αποδεχτεί την εμπλοκή του, ο εισαγγελέας ενημερώνει σχετικά τον ίδιο ή τον συνήγορό του και μέσα σε τρεις ημέρες οφείλει να δηλώσει εάν δέχεται τη διαμεσολάβηση ή όχι. Αν το θύμα αρνηθεί ή δεν εκπληρωθούν οι απαιτήσεις του, ακολουθεί η προβλεπόμενη από το νόμο ποινική διαδικασία. Αν το θύμα συναινέσει, ο εισαγγελέας θέτει τη δικογραφία σε ειδικό αρχείο ώστε να προχωρήσει η συμφωνία για τη διαμεσολάβηση. Κατά τη διάρκεια που λαμβάνει χώρα η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης, η πράξη τελεί σε εκκρεμοδικία, σύμφωνα με το άρθρο 13, παρ. 4, οπότε η ποινική αξίωση της πολιτείας παραμένει για όσο χρόνο χρειάζεται προκειμένου να παραγραφεί το αδίκημα, με την προϋπόθεση όμως ότι ο δράστης εξακολουθεί να τηρεί τις δεσμεύσεις που ανέλαβε.³⁹⁶

Εφόσον ο δράστης συμμορφωθεί με τους όρους που τίθενται στο πλαίσιο της ποινικής διαμεσολάβησης για διάστημα τριών χρόνων, παύει η ποινική διαδικασία. Με τη συμπλήρωση της τριετίας, δεδομένης και της συμμόρφωσης του δράστη, εξαλείφεται η ποινική αξίωση της πολιτείας και η υπόθεση κλείνει οριστικά. Αν όμως ο αρμόδιος εισαγγελέας κρίνει ότι ο δράστης δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις που του τέθηκαν, επαναφέρει την ποινική δίωξη, χωρίς καμία άλλη πιθανότητα νέας διαμεσολάβησης.³⁹⁷

Όπως επισημαίνουν οι Artinopoulou και Gavrielides, (2013d:30) η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας βρίθει προβλημάτων και αντιφάσεων, οι οποίες εστιάζονται κυρίως στην έλλειψη ενός ευρύτερου δημόσιου διαλόγου για τη διαμεσολάβηση και την επανορθωτική δικαιοσύνη και στη διάκριση των ρόλων ανάμεσα στον εισαγγελέα και τον διαμεσολαβητή.³⁹⁸ Η απουσία κατάλληλων δομών, όπως για παράδειγμα θεραπευτικών προγραμμάτων για τους δράστες, υποστηρικτικού δικτύου για τα θύματα κ.τ.λ. αποτελεί ένα ακόμη

³⁹⁵ X. Δημόπουλος X., ό.π., 2006β, σ.1050.

³⁹⁶ Θ. Παπαθεοδώρου, ό.π., 2007:78.

³⁹⁷ Για λεπτομέρειες βλ. <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=2dMZcUJnG00%3d&tabid=132>.

³⁹⁸ V.Artinopoulou & Th. Gavrielides, Restorative Justice and Violence Against Women: Comparing Greece and The United Kingdom”, Asian Criminology, Vol.8, 2013d, pp.25-40:30.

εμπόδιο στη λειτουργία του θεσμού.³⁹⁹ Στο ίδιο πνεύμα, η Σ. Γιοβάνογλου (2010:1040) επισημαίνει πως η διαδικασία, όπως απεικονίζεται στα άρθρα 11-13 του νόμου 3500/2006, δεν ανταποκρίνεται στο θεσμό της διαμεσολάβησης, όπως ορίζεται στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης και όπως προβλέπεται από τα διεθνή νομικά κείμενα. Η ίδια θεωρεί ότι «...συνιστά μια νομοθετική αλλοίωση, εφόσον δεν δίνει στα εμπλεκόμενα μέρη τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα ενώπιον ενός ή περισσότερων ειδικά εκπαιδευμένων – και δη σε υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας – διαμεσολαβητών, ώστε να φθάσουν κατόπιν διαπραγματεύσεως στη διαμόρφωση μιας αποκαταστατικής συμφωνίας που να καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες της υπόθεσής τους».⁴⁰⁰ Ενστάσεις για το νομοσχέδιο εγείρει και η Συμεωνίδου-Καστανίδου, η οποία κάνει λόγο, μεταξύ άλλων, για μεγάλης έκτασης κρατική παρέμβαση στις οικογενειακές σχέσεις.⁴⁰¹

Συνοψίζοντας, είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι η ποινική διαμεσολάβηση, όπως προβλέπεται στο ελληνικό ποινικό δίκαιο παρουσιάζει σημαντικές διαφορές στην εφαρμογή της, σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά δίκαια. Ο Θ. Παπαθεοδώρου (2007:78), στο άρθρο του «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας, Συγκριτική προσέγγιση» υπογραμμίζει ότι, ενώ σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, ο εισαγγελέας αναζητά σε ένα πρώτο στάδιο τη συναίνεση του φερόμενου ως δράστη, στο γαλλικό και βελγικό δίκαιο το θύμα είναι αυτό που διαδραματίζει τον πρωταρχικό ρόλο, συναινώντας ή όχι στη διαμεσολάβηση και θέτοντας τους όρους της συμφωνίας και τις αξιώσεις του προς το δράστη. Επιπλέον, στα προαναφερθέντα δίκαια, ο εισαγγελέας έχει διαφορετικό ρόλο, αυτόν του επιδιαιτητή, επικυρώνοντας τους όρους της συμφωνίας και φροντίζοντας ώστε να προστατεύονται σε ικανοποιητικό βαθμό τα δικαιώματα του θύματος. Σύμφωνα, εξάλλου, με το Ν. 3500/2006, ο δράστης έχει ως μόνη υποχρέωση να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Στη γαλλική και βελγική νομοθεσία, αντιθέτως, επιβάλλεται ένα σύνολο εναλλακτικών μέτρων δοκιμασίας, περιοριστικών όρων, ή κοινωφελής εργασία. Στόχος δεν είναι η τιμωρία, αλλά η καλλιέργεια του αισθήματος ευθύνης στο δράστη για τις συνέπειες της παραβατικής του συμπεριφοράς. Ταυτόχρονα, με την επιβολή των συγκεκριμένων μέτρων αυξάνεται τόσο η εμπιστοσύνη του θύματος στη διαδικασία της διαμεσολάβησης όσο και το αίσθημα ασφάλειας που βιώνει. Ο Θ. Παπαθεοδώρου καταλήγει με την εύστοχη παρατήρηση ότι «η παράλειψη του Έλληνα νομοθέτη να προβλέψει παρόμοια μέτρα για την

³⁹⁹Β. Αρτινοπούλου, Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, στον *Τμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010β, σελ. 545-558:557.

⁴⁰⁰Σ. Γιοβάνογλου, ό.π., 2010, 1040.

⁴⁰¹Για λεπτομέρειες βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το νομοσχέδιο για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006, σσ 1013-1014:1014.

περίοδο της τριετίας, κατά την οποία η υπόθεση παραμένει σε εκκρεμοδικία, περιορίζει την ποινική διαμεσολάβηση σε μια τεχνική διαδικασία συνδιαλλαγής δράστη-θύματος και μειώνει τον λειτουργικό της ρόλο για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μέτρων μεταχείρισης της μικρομεσαίας εγκληματικότητας. Παρόλα αυτά, η ισχύουσα σήμερα μορφή της ποινικής διαμεσολάβησης μπορεί να αποτελέσει το εφαλτήριο για την περαιτέρω διεύρυνση της εφαρμογής του μέτρου σε αδικήματα πλημμεληματικού χαρακτήρα, καθώς και για τον εμπλουτισμό και τη σύνδεσή του με μέτρα απλούστευσης της ποινικής δικαιοσύνης».⁴⁰²

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ⁴⁰³

- **ΒΗΜΑ 1^ο**: επιδιώκεται η συναίνεση του δράστη, προκειμένου να ξεκινήσει η διαδικασία της διαμεσολάβησης.
- **ΒΗΜΑ 2^ο** : ακολουθεί η δέσμευση του δράστη ότι θα σταματήσει την κακοποιητική συμπεριφορά , θα παρακολουθήσει θεραπευτικό, συμβουλευτικό πρόγραμμα σε δημόσιο οργανισμό υγείας και θα αποκαταστήσει τη βλάβη που προκάλεσε στο θύμα, και θα καταβάλλει και χρηματική αποζημίωση.
- **ΒΗΜΑ 3^ο** : Εφόσον οι παραπάνω ενέργειες ολοκληρωθούν, ο εισαγγελέας δεν απαγγέλει κατηγορία και θέτει την υπόθεση στο αρχείο. Η ποινική δίωξη παύει.
- **ΒΗΜΑ 4^ο** : Σε περίπτωση που κάποια από τις παραπάνω συνθήκες παραβιαστεί σε διάστημα τριών ετών, η υπόθεση παίρνει εκ νέου τη δικαστική οδό, ξεκινώντας από τη φάση που προηγήθηκε της διαμεσολάβησης.
- **ΒΗΜΑ 5^ο** : Δεν επιτρέπεται καμία άλλη προσπάθεια εκδίκασης της υπόθεσης μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης.

Πίνακας 3.1: Περιγραφή της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας με βάση την περιγραφή της Β.Αρτινοπούλου.

⁴⁰² Θ. Παπαθεοδώρου, ό.π., 2007, σ.78-79.

⁴⁰³ Τα βήματα της διαδικασίας βασίζονται σε περιγραφή της.V. Artinopoulou , ό.π., 2010, σ.180-182.

4.1.2. Παραβατικότητα ανηλίκων

Κατά το παρελθόν, οι ανήλικοι παραβάτες κρίνονταν από τα ίδια δικαστήρια που εκδίκάζαν τις υποθέσεις των ενήλικων δραστών, μολοντί ετύγχαναν μεγαλύτερης επιείκειας, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους. Στο τέλος του 19ου αιώνα αυτή η πρακτική άλλαξε, με τη σύσταση ειδικών δικαστηρίων ανηλίκων,⁴⁰⁴ οπότε και όλες οι εκβιομηχανισμένες χώρες της Δύσης ανέπτυξαν ένα δικαϊκό σύστημα που αφορούσε αποκλειστικά την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων. Μέσα σε αυτό το κλίμα, στην Ελλάδα τέθηκε σε ισχύ ο Ποινικός Νόμος του 1834, ο πρώτος που αναγνώρισε την ανάγκη για ειδική ποινική μεταχείριση των ανηλικών παραβατών. Όπως σημειώνει και ο Ν. Κουράκης (2006:2), ο συγκεκριμένος νόμος αντανακλούσε «το τιμωρητικό πνεύμα που διείπε την ποινική καταστολή εκείνης της εποχής», και όριζε τα ηλικιακά όρια για τον ποινικό καταλογισμό από το 10ο έως το 14ο έτος. Έτσι, αφενός όσοι ανήλικοι είχαν συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας τους αντιμετωπίζονταν όπως ακριβώς και οι ενήλικοι παραβάτες, καθώς δεν τους αναγνωριζόταν το νεαρό της ηλικίας ως ελαφρυντικό, αφετέρου τα παιδιά κάτω των 10 ετών, παρόλο που δεν τους αποδιδόταν η ικανότητα καταλογισμού, δεν απαλλάσσονταν ολοκληρωτικά από τον ποινικό σωφρονισμό, αντιθέτως τελούσαν υπό την επίβλεψη των γονιών τους ή ακόμη και της αστυνομίας. Οι ανήλικοι μεταξύ 10 και 14 ετών που κρίνονταν από περιορισμένη έστω ικανότητα να κατανοήσουν το «άδικο χαρακτήρα της πράξης τους»⁴⁰⁵, έρχονταν αντιμέτωποι με ποινή φυλάκισης, ακριβώς όπως οι ενήλικοι, με μειωμένη ωστόσο διάρκεια. Οι ανήλικοι χωρίς καταλογισμό απαλλάσσονταν, αλλά και σε αυτή την περίπτωση ο δικαστής ήταν εκείνος που αποφάσιζε εάν ο ανήλικος έπρεπε να μεταφερθεί σε κάποια αναμορφωτική δομή για την καλύτερη δυνατή ανατροφή του.⁴⁰⁶

Το συγκεκριμένο τιμωρητικό μοντέλο σταδιακά αντικαταστάθηκε από μια περισσότερο προστατευτική και προνοιακή προσέγγιση για τους ανήλικους παραβάτες, η οποία αποτυπώθηκε σε σχετικές διατάξεις στο Σύνταγμα του 1912. Ακολούθησε ο Νόμος 1682/1919 «περί προστασίας των

⁴⁰⁴ Ι. Φαρσεδάκης, *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ.142.

⁴⁰⁵ Ν. Κουράκης, “Το Θεσμικό Πλαίσιο του Δικαίου Ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)”, σ.1., 2006, σ.1, εύρεση στις 05/04/2011 στην ιστοσελίδα www.niotho-asfalis.gr/na/meletes16.pdf

⁴⁰⁶ Αναλυτικότερα βλ. Ν.Κουράκης ό.π., 2006, σ.1-2 και V. Artinopoulou, V. Petoussi, *Legalism and Paternalism in Greece. Powerful Trends in the Reification of Risk and the Treatment of Juvenile Offenders in Francois A., Massin V., Niget D. (ed.), Expertise and Juvenile Violence 19th-21st Century*, UCL Presses Universitaires de Louvain, p.158.

εις επαιτεία, αλητεία κ.λπ. Εκδοτών ανηλίκων», ο πρώτος μιας σειράς νόμων που απέβλεπαν στην ειδική μεταχείριση των ανηλίκων δραστών.⁴⁰⁷ Επιπλέον, οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση δικαστηρίων για ανηλίκους ξεκίνησαν με την υπ'αριθμό 59/592580 – 3.12.1924 Εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης και συνεχίστηκαν με το ν.5098/1931 που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δικαστηρίων ανηλίκων. Ο νόμος, αρκετά προοδευτικός για την εποχή του, δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ. Τελικά η πρώτη συνεδρίαση δικαστηρίου ανηλίκων έλαβε χώρα στην Αθήνα, στις 14.3.1940, με βάση τον α.ν.2135/1939 «για την εκδίκαση εγκλημάτων από ανηλίκους», ο οποίος ίδρυε ταυτόχρονα και τις εταιρείες προστασίας ανηλίκων. Οι επιμελητές ανηλίκων χαρακτηρίστηκαν ως ο κεντρικός μοχλός του θεσμού των δικαστηρίων ανηλίκων, καθώς ήταν επιφορτισμένοι με τη διενέργεια κοινωνικής έρευνας για τις συνθήκες διαβίωσης του ανηλίκου, την επίβλεψη και την καθοδήγησή του.⁴⁰⁸ Τελικά, ο νόμος 2724/1940 «για την οργάνωση και λειτουργία των αναμορφωτηρίων ανηλίκων» παρείχε το βασικό λειτουργικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας.⁴⁰⁹ Με βάση το συγκεκριμένο νόμο, στόχο του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης για τους ανήλικους αποτελεί η αναμόρφωση και η αποκατάσταση, μέσα από την εκπαίδευση, την πειθαρχία, την καλλιέργεια ηθικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ιδανικών, αλλά και την επαγγελματική επιμόρφωση.⁴¹⁰ Σύμφωνα με τον Ν. Κουράκη (2006:3) πάντως, συγκεκριμένες ρυθμίσεις, που προέβλεπαν τον εγκλεισμό του ανήλικου, μόνο με την υποψία ότι υπήρχε η πιθανότητα να παρεκτραπεί, χωρίς να έχει προηγηθεί η τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης, δικαιολογούνται πλήρως από τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο εκείνη στη χώρα (Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913, Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918, Μικρασιατική Καταστροφή 1922, ανεξέλεγκτη εισροή προσφύγων, πλήθος από ορφανά και εγκαταλελειμμένα ανήλικα), παρόλο που έρχονται σε αντίθεση με το γενικότερο κλίμα της εποχής.⁴¹¹

Κάποια χρόνια αργότερα, με τον Ποινικό Κώδικα του 1950 καθιερώθηκαν οι θεμελιώδεις κανόνες και αρχές, βάσει των οποίων, όπως σημειώνουν και οι Artinopoulou & Petoussi (2010:160) στο άρθρο τους “Legalism and Paternalism in Greece: Powerful Trends in the Reification of Risk and the Treatment of Juvenile Offenders”, λειτούργησε το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες στην Ελλάδα για περισσότερα από 50 χρόνια.⁴¹² Μεταξύ των νέων

⁴⁰⁷ V. Artinopoulou, V. Petoussi, ό.π., σ.159.

⁴⁰⁸ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Ι. Φαρσεδάκης, ό.π., 2005, σ.160 και Α. Τρωιανού-Λουλά, *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*, Αθήνα, Αντ. Σάκκουλας, 1999, σ.19-23.

⁴⁰⁹ V. Artinopoulou V. Petoussi, 2011, ό.π., σ.159.

⁴¹⁰ V. Artinopoulou V. Petoussi, 2011, ό.π., σ.165.

⁴¹¹ Ν. Κουράκης, ό.π., 2006, σ. 3-4. Βλ επίσης V. Artinopoulou V. Petoussi, 2011, ό.π., σ.159.

⁴¹² V. Artinopoulou, V. Petoussi, ό.π., 2011, σ.160-161. Οι Artinopoulou και Petoussi (2011:161) σημειώνουν

ρυθμίσεων που εισήχθησαν με τον Ποινικό Νόμο του 1950, διακρίνεται η τροποποίηση των ορίων ηλικίας για τον καταλογισμό της αξιόποινης πράξης από τα 7 -17 έτη (τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, ορίζονταν από τον ποινικό νόμο του 1834 ανάμεσα στα 10-14 έτη).⁴¹³

Η Ελλάδα, μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, δεν είχε παρακολουθήσει τις νέες τάσεις στην εξωδικαστηριακή και εξωιδρυματική μορφή κοινωνικής αντίδρασης στην παραβατικότητα των ανηλίκων. Θετικό υπήρξε, ωστόσο, το γεγονός ότι η ελληνική κοινωνία είχε τη δυνατότητα να επωφεληθεί από τους ανεπίσημους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου και τις παραδοσιακές συμφιλιοτικές διαδικασίες επίλυσης των συγκρούσεων.⁴¹⁴ Γενικότερα, το Δίκαιο Ανηλίκων στην Ελλάδα βασίστηκε σε «πατερναλιστικά» χαρακτηριστικά του προνοιακού μοντέλου⁴¹⁵ που επικράτησε στη μεταχείριση ανηλίκων κατά τον 20ο αιώνα, μετά τους δύο παγκοσμίους πολέμους. Βασικά στοιχεία του είναι η υποχρέωση από τη πλευρά της πολιτείας και της οικογένειας του ανήλικου για την προστασία του και την ενίσχυσή του μέσα από ανάλογα μέτρα⁴¹⁶ Αναλυτικότερα, στο ελληνικό ποινικό δίκαιο προβλέπονται για τους ανήλικους δράστες μέτρα αναμορφωτικά (άρθρο 122 του Ποιν.Κωδ. που επιβάλλεται σε όλους τους ανήλικους από 8-18 ετών), θεραπευτικά (άρθρο 123 του Ποιν.Κωδ. για όλους τους ανήλικους που χρήζουν ειδικής θεραπείας) αλλά και κράτηση σε ειδικό ίδρυμα (άρθρο 127 του Ποιν.Κωδ. για ανήλικους από 13-18 ετών).⁴¹⁷

Τα αναμορφωτικά μέτρα που επιβάλλονταν, με βάση τη συχνότητα επιβολής τους ήταν τα εξής: η επίπληξη του ανήλικου, η ανάθεση της επιμέλειάς του στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του, η ανάθεση της επιμέλειάς του ανήλικου σε ειδικούς επιμελητές και η μεταφορά του ανήλικου παραβάτη σε ίδρυμα, μέτρο το οποίο δεν εφαρμόζεται πια.⁴¹⁸ Στην περίπτωση που ο ανήλικος πάσχει από κάποια ψυχική ή σωματική νόσο, του επιβάλλονται τα εξής θεραπευτικά μέτρα: ανάθεση της επιμέλειας του στους γονείς, σε επιτρόπους ή σε ανάδοχη οικογένεια, ανάθεση της επιμέλειας σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων, παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος και παραπομπή του ανήλικου σε θεραπευτικό ή άλλο

χαρακτηριστικά : “Παρότι διαφοροποιημένο από αρκετές τροποποιήσεις, αυτό το προστατευτικό παρά νομικίστικο μοντέλο νομοθεσίας του 1950 για τη νεανική παραβατικότητα, παρέμεινε κυρίαρχο στη μεταχείριση ανηλίκων για περισσότερα από 50 χρόνια”

⁴¹³Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τα ηλικιακά όρια του ποινικού καταλογισμού βλ. Ν. Κουράκης ό.π., 2006, σ.4-7 και V. Artinopoulou, V. Petoussi, ό.π., 2011, σ.160

⁴¹⁴Για λεπτομέρειες βλ. Κ.Δ. Σπινέλλη και Α. Τρωϊανού, *Δίκαιο Ανηλίκων, Ποινικές Ρυθμίσεις και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις*, 2η εκδ., Αθήνα, Εκδ.Αντ. Σάκκουλα, 1992, σ. 143 και 153.

⁴¹⁵E. Lambropoulou, 2010, σ.142. Λόγω ακριβώς του συγκεκριμένου προσανατολισμού του ελληνικού συστήματος της δικαιοσύνης ανηλίκων στο προνοιακό πρότυπο, δεν προβλέπονταν εξωιδρυματικά μέτρα, δεν επιβάλλονταν χρηματικές ποινές ούτε ήταν δυνατό να εκδοθούν αποφάσεις με αναστολή εκτέλεσης της ποινής. Αυτό άλλαξε με τη θέσπιση του νόμου 3189/2003. Για λεπτομέρειες βλ. Ν. Κουράκης, ό.π. 2006, σ. 27.

⁴¹⁶B. Αρτινοπούλου, (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοκόν συστημάτων*, σ.98

⁴¹⁷P. Papadopoulou, “Victim-offender mediation for minors in Greece”, *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7, No.1, 2006, σ.1.

⁴¹⁸ Ν. Κουράκης, ό.π., 2006, σ.20.

κατάλληλο κατάστημα.⁴¹⁹ Αναφορικά με την κράτηση στις Φυλακές Ανηλίκων ή αλλιώς στα «Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων», κατά την επίσημη ονομασία τους, αυτή επιβάλλεται εφόσον θεωρείται ενδεδειγμένη για την αποτροπή μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς.⁴²⁰

Τα Δικαστήρια Ανηλίκων στελεχώνονται από τους δικαστές και τους εισαγγελείς ανηλίκων, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι επιμελητές ανηλίκων, οι οποίοι εξακολουθούν να έχουν την ευθύνη της συλλογής στοιχείων και της κοινωνικής έρευνας για τον ανήλικο, και συντάσσουν σχετική έκθεση η οποία είναι απόρρητη και προσκομίζεται μόνο στον αρμόδιο δικαστή. Οι επιμελητές ανηλίκων είναι ακόμη επιφορτισμένοι με την επιμέλεια του ανηλίκου, εφόσον υπάρχει σχετική δικαστική απόφαση, την επίβλεψή του όταν ο ανήλικος βρίσκεται σε άδεια από Ίδρυμα Αγωγής ή σε υφ'όρον απόλυση, την παρακολούθηση της εξέλιξης του όταν του επιβάλλονται αναμορφωτικά μέτρα και της συνοδείας του. Το έργο των Δικαστηρίων Ανηλίκων και των Επιμελητών Ανηλίκων ενισχύεται και από τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, των οποίων το έργο έγκειται στην πρόληψη της νεανικής εγκληματικότητας, τη στήριξη του ανήλικου και της οικογένειάς του σε υλικό και κοινωνικό επίπεδο, την προώθηση της επαγγελματικής του κατάρτισης κ.α.⁴²¹

Πάντως, τα τελευταία τριάντα χρόνια κάνει την εμφάνισή της μια νέα τάση, η οποία ασκεί έντονη κριτική⁴²² στο παραπάνω μοντέλο μεταχείρισης,⁴²³ και είναι περισσότερο επικεντρωμένη στην πράξη του νεαρού παραβάτη και λιγότερο στην προσωπικότητά του. Στόχος της δεν είναι απλά να προστατεύσει και να δείξει στοργή, αλλά πρωτίστως να καταστήσει τον ανήλικο παραβάτη ως υπεύθυνο δρον υποκείμενο καθώς και να επιδείξει σεβασμό στα δικαιώματά του.⁴²⁴ Τα μέτρα που επιστρατεύει είναι διαπαιδαγωγικά, άτυπα ώστε να αποφεύγεται ο στιγματισμός, ενώ επιζητούνται στο βαθμό του δυνατού άλλου τύπου κυρώσεις, εκτός των στερητικών της ελευθερίας ποινών για

⁴¹⁹ Ν.Κουράκης, ό.π., 2006, σ.28.

⁴²⁰ Ν. Κουράκης, ό.π., 2006, σ.30.

⁴²¹ Για λεπτομέρειες βλ.σχετικά V. Artinopoulou., V. Petoussi ό.π., 2011, σ.162-168 και Ν. Κουράκης ό.π., 2006, σ.32-49.

⁴²² Ο Walgrave θεωρεί ότι τα μέσα παρέμβασης τόσο στο αναμορφωτικό όσο και στο ανταποδοτικό μοντέλο είναι ο εξαναγκασμός και η ισχύς, και ότι το αδιέξοδο είναι αναπόφευκτο, αν εξακολουθήσει η αμφιταλάντευση ανάμεσα στα δύο μοντέλα, βλ. L. Walgrave, ό.π., 1995, "Restorative Justice for Juveniles: Just a Technique or a Fully Fledged Alternative?", p.231-232. Στην ίδια λογική, οι Gordon Bazemore και Mark Umbreit εκφράζουν την πεποίθηση ότι το τιμωρητικό και το παραδοσιακό μοντέλο μεταχείρισης των δραστών δεν αποτελούν τις μοναδικές επιλογές για τα δικαστήρια ανηλίκων. Αντιπροτείνουν την εναλλακτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η οποία θεωρούν πως μπορεί να προωθήσει λιγότερο τιμωρητικές, λιγότερο πολυέξοδες και λιγότερο στιγματιστικές μεθόδους που θα συμπεριλάβουν και το θύμα αλλά και την κοινότητα στις διαδικασίες για την επιλογή της κατάλληλης ποινής. Βλ. Bazemore G., Umbreit M., "Rethinking the Sanctioning Function in Juvenile Court: Retributive or Restorative Responses to Youth Crime", *Crime & Delinquency*, Vol.41, No. 3, July 1995, pp. 296-316:298.

⁴²³ Σύμφωνα με τον L. Walgrave, το μεγαλύτερο μειονέκτημα του συγκεκριμένου συστήματος ήταν η προσπάθεια να συνδυαστεί σε ένα και μόνο μοντέλο τόσο η προνοιακή όσο και η δικαστική προσέγγιση. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η αποτελεσματικότητα της ποινής ήταν δευτερεύουσας σημασίας, ενώ το αδίκημα αποτελούσε ένδειξη δυσλειτουργικής κοινωνικοποίησης, L Walgrave, ό.π. 1995, σ.238.

⁴²⁴ Β. Αρτινοπούλου, ό.π., 2010, σ.98.

να μειώνονται οι πιθανότητες σταθεροποίησης της παραβατικής συμπεριφοράς και της έναρξης μιας εγκληματικής σταδιοδρομίας.⁴²⁵

Μέσα σε αυτό το πνεύμα, τον Οκτώβριο του 2003 ψηφίσθηκε ο νέος νόμος 3189/2003 («Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 243/21.10.2003) ο οποίος εμπλούτισε το σύνολο των αναμορφωτικών κυρώσεων για τους ανήλικους δράστες με μια σειρά από καινούργια μέτρα, τα οποία διαποτίζονται από τη φιλοσοφία των αρχών της επανορθωτικής δικαιοσύνης.⁴²⁶ Αναλυτικότερα, ο νόμος στοχεύει αφενός στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων και αφετέρου στην ηπιότερη αντιμετώπιση τους με την εφαρμογή μέτρων εξωιδρυματικής μεταχείρισης και στην ομαλή κοινωνική επανένταξη τους. Σε αυτό το πλαίσιο, εισάγεται στο άρθρο 122 ΠΚ, ανάμεσα σε άλλα αναμορφωτικά μέτρα, η συνδιαλλαγή δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης και για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και η αποζημίωση του θύματος ή η επανόρθωση των ζημιών που υπέστησαν.⁴²⁷

Η έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες, όπως αποτυπώθηκε από το Home Office το 1997, συμπυκνώνεται στις εξής βασικές αρχές: α) αποκατάσταση: οι νεαροί δράστες απολογούνται στα θύματά τους και επανορθώνουν τη βλάβη την οποία προκάλεσαν, β) ενσωμάτωση: οι ανήλικοι πληρώνουν το χρέος τους στην κοινωνία, αφήνουν την εγκληματική τους δράση στο παρελθόν και επανασυνδέονται με την ευνομούμενη κοινότητα και γ) ευθύνη: οι ανήλικοι παραβάτες και οι γονείς τους έρχονται αντιμέτωποι με τις συνέπειες της παραβατικής συμπεριφοράς τους και αναλαμβάνουν την ευθύνη για την πρόληψη περαιτέρω εγκληματικής συμπεριφοράς.⁴²⁸ Επιπλέον, σε έκδοση των Ηνωμένων Εθνών για τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης υπογραμμίζεται ότι τα τελευταία παρέχουν αποτελεσματικές εναλλακτικές, έναντι άλλων, πιο επίσημων και στιγματιστικών μέτρων για τους ανήλικους δράστες. Πολλά τέτοια προγράμματα συμβάλλουν στη δημιουργία μιας κοινότητας ενδιαφέροντος γύρω από τον ανήλικο, ενώ άλλα προγράμματα που αναπτύσσονται εκτός του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης - στο σχολείο ή στην κοινότητα - παρέχουν την κατάλληλη εκπαίδευση για την επίλυση διαφορών αποφεύγοντας την εγκληματοποίηση της συμπεριφοράς ή του ατόμου.⁴²⁹

⁴²⁵ Μ. Τερζόγλου, ό.π., 2003, σ.1180.

⁴²⁶ Βλ. Β. Αρτινοπούλου, 2010, σ.99.

⁴²⁷ Μ. Τερζόγλου, «Ο Ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σσ.1180-1183:1180.

⁴²⁸ Βλ. Home Office, London (United Kingdom); *No more excuses: A new approach to tackling youth crime in England and Wales*. London: Stationery Office, 1997, p.37 στο P. Gray, "The Politics of Risk and Young Offenders' Experiences of Social Exclusion and Restorative Justice", *British Journal of Criminology*, Vol.45, 2005, pp.938-957:941.

⁴²⁹ Βλ. United Nations Office On Drugs and Crime (2006), *Handbook on Restorative Justice Programmes*, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York, σ.26.

Υπό αυτό το πρίσμα, η νομοθετική τροποποίηση του 2003 για τους ανήλικους έλαβε χώρα στο πλαίσιο μιας ευρύτερης προσπάθειας συμμόρφωσης με τις Συστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της ανάγκης να συμβαδίσει η χώρα μας με επιτυχημένες διεθνείς πολιτικές στο τομέα αυτό.⁴³⁰ Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τα βασικά στοιχεία της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων, όπως εφαρμόζονται στην Ελλάδα, προωθούν την ενδυνάμωση του αισθήματος ευθύνης από την πλευρά του δράστη, την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών του θύματος και την προστασία από τον κοινωνικό στιγματισμό.⁴³¹

Σύμφωνα με το νέο νόμο, παρατηρούνται τροποποιήσεις στα άρθρα 121-133 του Γενικού και Ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, με την αντικατάσταση του στιγματιστικού όρου «ανήλικοι εγκληματίες»⁴³² από την ουδέτερη φράση «ειδικές διατάξεις για ανήλικους», την αύξηση των ορίων ηλικίας για τον ορισμό ως ανήλικου παραβάτη (από τα 7-17 έτη που ήταν παλαιότερα στα 8-18 έτη σήμερα), την ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε ανάδοχες οικογένειες ή σε επιμελητές ανηλίκων, αλλά και τη συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος με σκοπό την έκφραση μεταμέλειας και την εξωδικαστική διευθέτηση της διαφοράς τους.⁴³³ Αναζητώντας τις επιδράσεις της επανορθωτικής δικαιοσύνης στις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις, μπορεί να εστιάσει κανείς στο άρθρο 122, παρ.1 του Ποινικού Κώδικα, το οποίο εισάγει τη διαμεσολάβηση ανάμεσα σε ένα ανήλικο και το θύμα του, ως αναμορφωτικό μέτρο, με την παρέμβαση του επιτηρητή ανηλίκων ή του εισαγγελέα ανηλίκων. Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος, η έκφραση συγγνώμης εκ μέρους του δράστη, η αποζημίωση του θύματος, η παροχή κοινωφελούς εργασίας, η παρακολούθηση ψυχολογικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής κατάρτισης, η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής,⁴³⁴ είναι κάποια από τα επανορθωτικά μέτρα που επιβάλλονται στον ανήλικο για να τον βοηθήσουν να συλλάβει τις ανθρώπινες διαστάσεις των συνεπειών της πράξης του, να αναλάβει την ευθύνη του, να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο και να ικανοποιήσει, τέλος, το θύμα του με ένα αποδοτικότερο τρόπο.⁴³⁵ Τα παραπάνω μέτρα, σε συνδυασμό με τους θεσμούς των Εταιριών

⁴³⁰ P. Papadopoulou, ό.π., 2006, σ. 1

⁴³¹ V. Artinopoulou V., ό.π., *Victim offender mediation in cases of domestic violence -- the Greek experience, 2010*, p. 177-185:178.

⁴³² Ο όρος «εγκληματίας» αντικαθίσταται, καθώς εμπεριέχει απαξιωτική χροιά που δεν συνάδει με τη φιλοσοφία που πρέπει να διαπνέει το Δίκαιο Ανηλίκων, το οποίο είναι καταρχήν δίκαιο προστασίας και πρόληψης και όχι καταστολής και στιγματισμού. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Μ. Τερζόγλου, ό.π., 2002, σ.1180.

⁴³³ Βλ Β. Αρτινοπούλου, ό.π., 2010, σ.99-100 και Ν., Κουράκης, ό.π., 2006, «Το θεσμικό πλαίσιο του Δικαίου Ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)», σ.20-28.

⁴³⁴ Ν. Κουράκης, ό.π., 2006, σ.26.

⁴³⁵ P. Papadopoulou, ό.π., 2006, σ. 1

Προστασίας Ανηλίκων και των Επιμελητών Ανηλίκων που εξακολουθούν να τελούν σε ισχύ, στοχεύουν στην επαρκέστερη αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας μέσα από την προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής τους.⁴³⁶

Μια ακόμη σημαντική αλλαγή που προωθείται από τις νέες ρυθμίσεις (με την προσθήκη του νέου άρθρου 45Α «Αποχή από ποινική δίωξη ανηλίκου» στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) είναι η δυνατότητα που παρέχεται στον Εισαγγελέα να απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης εναντίον του ανηλίκου κάτω από προϋποθέσεις, όπως είναι για παράδειγμα η μικρής σημασίας παραβατική συμπεριφορά που δεν χρήζει ποινικής διώξεως ώστε να αναχαιτιστεί αποτελεσματικά. Στην περίπτωση αυτή, συνεπώς, δεν ισχύει η αρχή της νομιμότητας, σύμφωνα με την οποία ο Εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος να ασκήσει ποινική δίωξη όταν τελείται μια αξιόποινη πράξη, αλλά η αρχή της σκοπιμότητας, που αποσκοπεί στην ειδική πρόληψη. Παράλληλα, κάτω από την επίδραση των αρχών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, σύμφωνα με την παρ. 2 του συγκεκριμένου άρθρου, ο Εισαγγελέας είναι σε θέση να επιβάλλει, αντί ποινικής δίωξης, κάποιο από τα εξωϊδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 122 ΠΚ ή κάποια χρηματική ποινή, το ποσό της οποίας μπορεί να καταβάλει ο ανήλικος σε μη κερδοσκοπικό κοινωφελές ίδρυμα, για την αποκατάσταση της βλάβης που προκάλεσε με την πράξη του.⁴³⁷

Οι Artinopoulou και Petoussi (2010:162) σημειώνουν πως η καινοτομία του νέου νόμου έναντι της προηγούμενης σχετικής νομοθεσίας έγκειται ουσιαστικά στην ενδυνάμωση των διαδικαστικών και ατομικών δικαιωμάτων των ανηλίκων. Τα μέτρα που επιβάλλονται είναι καθορισμένης έκτασης, το δικαίωμα για έφεση έναντι στις αποφάσεις του δικαστηρίου ανηλίκων ενισχύεται και με την εισαγωγή των μέτρων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, το εύρος των αναμορφωτικών μέτρων επεκτείνεται.⁴³⁸

Όπως αναφέρει και η Β.Αρτινοπούλου (2010:178), η Ελλάδα διαθέτει πλέον ειδικούς νόμους για τη νεανική παραβατικότητα, οι οποίοι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην υποστήριξη από το κοινωνικό περιβάλλον και τις κοινωνικές υπηρεσίες και μικρότερη στην ανταποδοτική και τιμωρητική μεταχείριση των ανήλικων δραστών. Ο νέος νόμος 3189/2003 («Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 243/21.10.2003)⁴³⁹ ενίσχυσε την προαναφερθείσα προοπτική και εισήγαγε πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως την αποζημίωση, τη διαμεσολάβηση

⁴³⁶ Μ. Τερζόγλου, ό.π., 2003, σ.1180.

⁴³⁷ Μ. Τερζόγλου, ό.π., 2003, σ.1183.

⁴³⁸ V. Artinopoulou, V. Petoussi, ό.π., 2011, σ.162. Επίσης για την διεύρυνση και συμπλήρωση των αναμορφωτικών μέτρων βλ. αναλυτικά Ν. Κουράκης, ό.π., 2006, σ. 20-26.

⁴³⁹ Για λεπτομέρειες βλ. στο κεφ. "ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ" του παρόντος εκπονήματος..

ανάμεσα στο δράστη και το θύμα και την εργασία στην κοινότητα.⁴⁴⁰ Επιπλέον, έθεσε σε ισχύ την παρέκκλιση από την ποινική διαδικασία, ενίσχυσε τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα⁴⁴¹ και προώθησε τα δικαιώματα της νόμιμης οδού.⁴⁴² Η ενδυνάμωση του αισθήματος ευθύνης, η ικανοποίηση των αναγκών του θύματος και η προώθηση μιας αντιμετώπισης που δεν στιγματίζει είναι τα συστατικά στοιχεία της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην εφαρμογή της στην παραβατικότητα ανηλίκων, όπως λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, αυξημένες αρμοδιότητες και καθήκοντα έχουν ανατεθεί στους Επιμελητές Ανηλίκων, οι οποίοι έχουν επιφορτιστεί με το προπαρασκευαστικό μέρος της διαδικασίας αλλά και με τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων των Δικαστηρίων ανηλίκων. Η Β.Αρτινοπούλου σημειώνει ότι τα αιτήματα επαγγελματιών από τις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων, προκειμένου να εκπαιδευτούν ως διαμεσολαβητές ή να συνεργαστούν με τα κέντρα διαμεσολάβησης όπου παραπέμπονται οι υποθέσεις είναι πολυάριθμα.⁴⁴³

Παρά τις ευοίωνες προοπτικές πάντως, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι στην Ελλάδα τα συγκεκριμένα μέτρα χρησιμοποιούνται περιορισμένα, για πολλούς και διαφορετικούς λόγους. Ως σημαντικός αναχαιτιστικός παράγοντας διακρίνεται η απουσία πρόβλεψης για την εξασφάλιση των απαραίτητων μέσων σε επίπεδο πόρων και κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού,⁴⁴⁴ με αποτέλεσμα οι λειτουργοί του συστήματος δικαιοσύνης να μην επιλέγουν να εφαρμόσουν τις νέες εναλλακτικές ή να είναι επιφυλακτικοί ως προς την αποτελεσματικότητά τους, επηρεασμένοι και από την αρχή της νομιμότητας που θεωρεί επιτακτική την επιβολή ποινικής δίωξης σε κάθε αξιόποινη πράξη.⁴⁴⁵

Η Ε. Λαμπροπούλου, με αφετηρία την πεποίθηση πως η δικαιοσύνη ανηλίκων είναι η ιδανική περιοχή για την εφαρμογή των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, θεωρεί πως οι αλλαγές προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να λαμβάνουν χώρα με πολύ προσεκτικά βήματα. Τελικά, προτείνει την σταδιακή και πολύ προσεκτική εφαρμογή των νέων πρακτικών, εξετάζοντας κάθε φορά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που συγκεντρώνουν, ώστε να καλύπτονται οι

⁴⁴⁰ V. Artinopoulou, ό.π., 2010, σ.178.

⁴⁴¹ Οι ανήλικοι παραβάτες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ενηλικιώνονται μακριά από εγκληματογόνες επιδράσεις, χωρίς η τιμωρία και ο στιγματισμός να περιορίζουν τις ευκαιρίες που έχουν να συναναστρέφονται με συνομηλίκους που δεν έχουν εγκληματήσει, να βρίσκουν εργασία και να αναλαμβάνουν τις ευθύνες που απορρέουν από την οικογενειακή και την κοινωνική συμβίωση. Βλ. A. Rutherford, *Growing Out of Crime*, Harmondsworth: Penguin, 1986 στο B. Hudson, 'Restorative Justice and Gendered Violence: Diversion or Effective Justice?', *British Journal of Criminology* Vol. 42, No. 2, 2002, pp. 616-634:618-619.

⁴⁴² E. Lambropoulou, ό.π., 2010, σ.142.

⁴⁴³ V. Artinopoulou, ό.π., 2010, σ.178.

⁴⁴⁴ Β. Αρτινοπούλου, ό.π., 2010, σ.100.

⁴⁴⁵ P. Papadopoulou, ό.π., 2006:1-2.

ανάγκες τόσο του ίδιου του συστήματος όσο και της κοινωνίας.⁴⁴⁶

Στον αντίποδα, τα μέτρα αποκαταστατικής δικαιοσύνης που απευθύνονται σε ανήλικους παραβάτες έχουν δεχτεί αρνητικές κριτικές από ειδικούς του κλάδου, οι οποίοι θεωρούν ότι πρόκειται για μέτρα καταναγκαστικού χαρακτήρα. Μεταξύ άλλων, οι επικριτές θεωρούν ότι η επιβολή των συγκεκριμένων μέτρων μειώνει τις πιθανότητες για αυθεντική και οικειοθελή αποκατάσταση, περιορίζοντας συνεπώς την αξία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και ότι στην πραγματικότητα, αποκλείεται ο εξωδικαστικός διακανονισμός, εφόσον η παρέμβαση δικαστικού λειτουργού δεν είναι δυνατόν να αποφευχθεί.⁴⁴⁷

4.2 Η εφαρμογή πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Αξιολόγηση. Γενική αποτίμηση

Οι Α. Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου στο πλαίσιο της συγκριτικής μελέτης που πραγματοποίησαν σε έντεκα ευρωπαϊκές χώρες για την υλοποίηση πρακτικών επανορθωτικής δικαιοσύνης σε ποινικές υποθέσεις, παρουσίασαν ενδιαφέροντα στοιχεία σε σχέση με την εφαρμογή των αποκαταστατικών προγραμμάτων στην Ελλάδα. Με βάση αυτά, στη χώρα δεν υφίστανται μηχανισμοί αξιολόγησης των εν λόγω πρακτικών, δεν υπάρχει επίσημη καταγραφή των υποθέσεων που παραπέμπονται σε ποινική διαμεσολάβηση, και οι πρακτικές εφαρμόζονται μεμονωμένα και σπασμωδικά. Ωστόσο θεωρείται ότι πρόκειται για μια διαδικασία πιο συμφέρουσα για το κράτος από άποψη κόστους και χρόνου, καθώς το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ολοκλήρωση της διαδικασίας της διαμεσολάβησης είναι πιο σύντομο σε σύγκριση με την αντίστοιχη ποινική διαδικασία.⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ E. Lambropoulou, ό.π., 2010, σ.147.

⁴⁴⁷ C.C. Coronas, *The Agis Project 'Going South': A Short Report*. European Forum for Restorative Justice, Vol. 9, No.1, 2008, pp.1-30:14.

⁴⁴⁸ Για λεπτομέρειες βλ. Α.Πιτσελά, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Α. Antonopoulou, Ch. Karagiannidis, "Towards a new European Perspective for Restorative Justice in Criminal Matters: Comparative Analysis and Proposals", in Pitsela A.& Symeonidou-Kastanidou E. (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 311-392.

Ακόμη, η Διαμεσολάβηση θύματος-δράστη για έκφραση συγνώμης που στοχεύει στη συμφιλίωση και την αποκατάσταση, όπως εισήχθη με το Ν.3189/2003 και το Ν.3860/2010 θεωρείται ως ένα σημαντικό μέτρο, το οποίο όμως τίθεται σπάνια σε εφαρμογή, εξαιτίας βασικών ελλείψεων σε επίπεδο υποδομών και θεσμικής υποστήριξης, περιορισμένης εμπειρίας των εμπλεκόμενων φορέων, ανεπαρκούς συνεργασίας και δικτύωσης των επαγγελματιών.⁴⁴⁹

Σε σχέση με την εφαρμογή του Ν.3500/2006 για τα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας, πληροφορίες αντλούνται από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στο οποίο παραπέμπονται οι υποθέσεις για διαμεσολάβηση. Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) είναι ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με έδρα την Αθήνα. Μέχρι το 2012 λειτουργούσε υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας, οπότε και μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, με το Νόμο 4052/2012 (ΦΕΚ 41/τ.Α/1-3-12). Ο φορέας παρέχει προστασία και κοινωνική στήριξη σε ευάλωτες ομάδες ατόμων, ενώ από το 2010, οι αρμοδιότητες του διευρύνθηκαν, με την υπαγωγή σε αυτόν άλλων υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας που καταργήθηκαν. Ως Οργανισμός Τριτοβάθμιας Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης, το Ε.Κ.Κ.Α. διαθέτει μονάδες ψυχολογικής υποστήριξης για άτομα σε κρίση, παρέχει ενημέρωση στον γενικό πληθυσμό για θέματα κοινωνικής πρόνοιας και εκπαίδευση στο συγκεκριμένο αντικείμενο σε επαγγελματίες του χώρου. Απευθύνεται σε άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένους, ευπαθείς ομάδες και οικογένειες που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και διαθέτει, μεταξύ άλλων την εθνική τηλεφωνική γραμμή έκτακτης ανάγκης, την εθνική γραμμή παιδικής προστασίας, κέντρα επείγουσας υποδοχής γυναικών σε κρίση και κοινωνικούς ξενώνες αστέγων.

Μεταξύ αυτών των δράσεων κοινωνικής προστασίας, το Ε.Κ.Κ.Α διαθέτει και Πρόγραμμα Ποινικής Διαμεσολάβησης σε συνεργασία με τις Εισαγγελίες της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο της εφαρμογής του Νόμου 3500/2006, άρθρα 11 και 12 για την ενδοοικογενειακή βία η οποία εκδηλώνεται ανάμεσα σε συζύγους ή συντρόφους. Αναλυτικότερα, στην Αθήνα, το Πρόγραμμα αφορά ζευγάρια που αντιμετωπίζουν προβλήματα βίας, είτε έχουν επιλέξει να ζουν μαζί είτε έχουν χωρίσει. Στη Θεσσαλονίκη, το Πρόγραμμα απευθύνεται αποκλειστικά σε άνδρες – θύτες ενδοοικογενειακής βίας.

⁴⁴⁹ Βλ. Α.Πίσχοινα, «Άρθρο 45^Α ΚΠΔ. Από τη δυνατότητα αποχής από τη δίωξη στην υλοποίηση της κατά παρέκκλιση διαδικασίας» στο Α.Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 131-137:133 καθώς και Β. Αρτινοπούλου, 2013, ό.π., 29-40:31.

Με βάση τη σχετική αναφορά του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης, για το έτος 2010 το Πρόγραμμα παρείχε τις υπηρεσίες του σε 15 ζευγάρια στην Αττική και 88 άτομα στη Θεσσαλονίκη. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι τα αιτήματα που εκκρεμούσαν για το 2010 ανέρχονταν μόλις στα 29: 10 στην Αθήνα και 19 στη Θεσσαλονίκη. Ο μικρός αυτός αριθμός οφείλεται στο γεγονός ότι οι Εισαγγελίες, γνωρίζοντας τις περιορισμένες δυνατότητες του Εθνικού Κέντρου λόγω έλλειψης προσωπικού, περιόριζαν τις παραπομπές τους.⁴⁵⁰

Το 2012 στο Πρόγραμμα Ποινικής Διαμεσολάβησης που εδρεύει στην Αθήνα εξυπηρετήθηκαν 7 ζευγάρια, ενώ οι εισαγγελικές εντολές για περιπτώσεις ποινικής διαμεσολάβησης ανέρχονταν στις 19. Στη Θεσσαλονίκη, το αντίστοιχο Πρόγραμμα για άνδρες που κατηγορούνται για περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας αντιμετώπισε 94 περιπτώσεις και δέχθηκε 117 εισαγγελικές εντολές που αφορούσαν υποθέσεις ποινικής διαμεσολάβησης.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί εκ νέου ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εισήχθη πρόσφατα στο ελληνικό σύστημα και σε αυτό οφείλεται πιθανότατα η δυσχέρεια συγκέντρωσης στοιχείων που αφορούν την αποτίμηση των αντίστοιχων υπηρεσιών. Για το σκοπό αυτό εστάλησαν επιστολές στο Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως και στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και έγιναν επαφές με τα Δικαστήρια Ευελπίδων και το Πρωτοδικείο Πειραιά. Το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως απάντησε στο αίτημα⁴⁵¹, δεν άπτετο ωστόσο της αρμοδιότητας του η καταγραφή του αριθμού των υποθέσεων που εισήχθησαν σε πρόγραμμα ποινικής διαμεσολάβησης τη τελευταία διετία. Η επιστολή προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης έμεινε αναπάντητη, ενώ από την πλευρά των δικαστηρίων, ανταποκρίθηκε μόνο το Πρωτοδικείο Πειραιά. Σύμφωνα με στοιχεία που συλλέχθηκαν από την Εισαγγελία Πρωτοδικών Πειραιά, 116 περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας παραπέμφθηκαν για διαμεσολάβηση κατά τη διάρκεια του 2011, ενώ 77 ήταν οι αντίστοιχες περιπτώσεις που παραπέμφθηκαν το 2012, μέχρι και τις 06/09/2012. Περαιτέρω στοιχεία για την εξέλιξη των υποθέσεων αυτών δεν υπάρχουν, δεδομένης της έλλειψης ενός σταθερού μηχανισμού αξιολόγησης.⁴⁵²

Μια αποτίμηση των αποκαταστατικών πρακτικών αφενός είναι δύσκολη εξαιτίας πρακτικών προσκομμάτων, αφετέρου είναι πολύ νωρίς για να είναι σε θέση να αποτυπώσει με επάρκεια την πραγματική εικόνα του θεσμού, όπως εφαρμόζεται στην Ελλάδα.

Αυτό που μπορεί να υποτεθεί είναι ότι η ελληνική νομική παράδοση ενδέχεται να ασκεί αρνητική

⁴⁵⁰ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.), (2011), Περίληψη Έκθεσης Απολογισμού Λειτουργίας Έτους 2010, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής αλληλεγγύης. Εύρεση στις 20/02/2011 στην ιστοσελίδα http://www.ekka.org.gr/portal_docs/forceaccount/picture/10_1010.pdf.

⁴⁵¹ Η επιστολή είναι διαθέσιμη στο παράρτημα.

⁴⁵² Στοιχεία που συλλέχθηκαν από την Εισαγγελία Πρωτοδικών Πειραιά με τη συμβολή του Εφέτη – Εισαγγελέα κυρίου Ζαβιτσάνου Απόστολου.

επίδραση στην ευρύτερη εξάπλωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεδομένου ότι το ποινικό σύστημα της Ελλάδας, το οποίο βασίζεται στο ηπειρωτικό δίκαιο,⁴⁵³ θεωρεί το Σύνταγμα ως την κύρια πηγή του νόμου και τους επαγγελματίες δικαστές και εισαγγελείς (με την συνδρομή της αστυνομίας) ως τους βασικούς εκτελεστές του νόμου. Η πεποίθηση άλλωστε ότι το αδίκημα έβλαψε όχι μόνο το θύμα και τα δικαιώματά του, αλλά ολόκληρη την κοινωνία, κυριάρχησε αμέσως μετά την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους από τους Βαυαρούς, το 19ο αιώνα. Έκτοτε, ο εισαγγελέας μετατράπηκε σε προστάτη των δικαιωμάτων της κοινωνίας, τα οποία είχαν πληγεί από την εγκληματική πράξη.⁴⁵⁴ Και είναι δεδομένο ότι η νομική παράδοση χρειάζεται χρόνο για να αλλάξει.⁴⁵⁵

Ακόμη δεν πρέπει να παραβλέπεται και η σχετική άγνοια και που περιβάλλει το νέο θεσμό, εξαιτίας περιορισμένης πληροφόρησης, η οποία λειτουργεί ως εξίσου σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των εφαρμογών της. Εξάλλου, πρόσθετα εμπόδια δημιουργούνται και από την αρχή της υποχρεωτικής δίωξης, που υποχρεώνει τον εισαγγελέα να ξεκινήσει τη δίωξη από τη στιγμή που θα αντιληφθεί τη διάπραξη αξιόποινης πράξης. Ο νόμος ρητά αναφέρει ότι όλες οι υποθέσεις πρέπει να καταλήγουν ενώπιον του δικαστηρίου, συνεπώς ο εισαγγελέας δεν έχει την επιλογή να αποφασίσει εάν μια δίκη δεν είναι απαραίτητη και να παύσει τη δίωξη, ακόμη και αν η υπόθεση έχει ρυθμιστεί από τα εμπλεκόμενα μέρη.⁴⁵⁶

Όταν η Ελλάδα ξεκίνησε τις ανάλογες μεταρρυθμίσεις και ιδιαίτερα την περίοδο που είχαν εγκριθεί για πρώτη φορά οι αντίστοιχοι νόμοι, είχε καταγραφεί, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, μικρή συμμετοχή στα ευρωπαϊκά φόρουμ για το σχεδιασμό των μέτρων, συμπεριλαμβανομένων και των προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης, πιθανότατα εξαιτίας της έλλειψης γνώσης και σχετικής ενημέρωσης, της περιορισμένης αποδοχής του θεσμού στη χώρα και των εμποδίων που προαναφέρθηκαν. Έτσι, πολλαπλές δυσκολίες σε πρακτικό επίπεδο δεν είχαν προβλεφθεί.⁴⁵⁷ Κατά συνέπεια, υπήρχε σύγχυση σχετικά με την πρακτική εφαρμογή των Νόμων 3189/2003 και 3500/2006, καθώς δεν υπήρχαν συγκεκριμένες οδηγίες για το πως εφαρμόζεται η διαμεσολάβηση

⁴⁵³ C.C. Coronas, ό.π., 2008:114.

⁴⁵⁴ E. Lampropoulou, ό.π., 2010:139.

⁴⁵⁵ V. Artinopoulou, ό.π., 2010:182.

⁴⁵⁶ C.C. Coronas, ό.π., 2008:114-115.

⁴⁵⁷ E. Lampropoulou, ό.π., 2010:139.

δράστη-θύματος στην πράξη.⁴⁵⁸ Για τον λόγο αυτό, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι την περίοδο εκείνη, οι δικαστές και οι εισαγγελείς συχνά δίσταζαν να επιλέξουν τη διαμεσολάβηση για ποινικές υποθέσεις, εφόσον το πλαίσιο ήταν ακόμη αρκετά ασαφές και δεν υπήρχαν οι απαραίτητες κατευθυντήριες γραμμές στις οποίες να μπορούν να βασιστούν.

Επιπλέον, παρατηρείται έλλειψη πόρων, εκπαιδευμένου προσωπικού και ενός άρτια οργανωμένου μηχανισμού που να είναι σε θέση να υποστηρίξει τη διαδικασία της διαμεσολάβησης σε όλα τα στάδιά της.

Παρόλα αυτά, είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η τρέχουσα κατάσταση σήμερα μεταβάλλεται. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως μια κοινωνική, νομική και ηθική προσέγγιση στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου,⁴⁵⁹ ως ένα εναλλακτικό ολιστικό πλαίσιο⁴⁶⁰ το οποίο θέτει σε νέα βάση τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε για το έγκλημα και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουμε την απάντηση μας απέναντί του, έχει ελκύσει την προσοχή των Ελλήνων επιστημόνων και νομικών επαγγελματιών.⁴⁶¹ Η συμμετοχή της χώρας σε ευρωπαϊκά και διεθνή συνέδρια και οργανώσεις είναι συνεχής και ενεργής. Ο διάλογος για ένα ποινικό σύστημα που πρέπει να επεξεργαστεί και να αναπτύξει τρόπους για να αντιμετωπίσει τις μειονεξίες και την αναποτελεσματικότητά του έχει ξεκινήσει. Σε αυτούς τους παράγοντες που λειτουργούν υποστηρικτικά στην εφαρμογή των αποκαταστατικών προγραμμάτων, μπορούν ακόμη να συνυπολογιστούν η τρέχουσα κατάσταση που ισχύει στο ελληνικό ποινικό σύστημα, το οποίο είναι υπερφορτωμένο και χρονοβόρο, ο αντίκτυπος των εξελίξεων σε παγκόσμιο επίπεδο, η εισροή γνώσης και εμπειρίας στη χώρα και, τέλος, οι περισσότερες ανθρωπιστικές και προοδευτικές πεποιθήσεις των λειτουργών του χώρου.⁴⁶²

5. Η προώθηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα – Η συμβολή των ιδιωτικών φορέων και της επιστημονικής κοινότητας

Επί του παρόντος, στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάποιος εθνικός σχεδιασμός ή κάποιος υποστηρικτικός

⁴⁵⁸ C.C. Coronas, ό.π. 2008:114-115.

⁴⁵⁹ Βλ. R.Mackay, “The Nexus Between Rights and Restorative Justice: Using a case Example of an Organisation “C” – the Right – or Moral and Spiritual Claim – to Recognition” in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2014,107-130:108-109.

⁴⁶⁰ Βλ. E. Zellerer, “Realizing the Potential of Restorative Justice”, in: T/ Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2014,269-289:269.

⁴⁶¹ Βλέπε για παράδειγμα www.rj4all.com.

⁴⁶² C.C. Coronas, ό.π. 2008:114-115.

μηχανισμός για την παροχή ενημέρωσης, εκπαίδευσης και τεχνογνωσίας για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της. Η Β. Αρτινοπούλου (2013:109) σημειώνει σχετικά: «Η μόνη πηγή νομικής πληροφόρησης για τους πολίτες και τους νομικούς επαγγελματίες σε σχέση με την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι οι ίδιοι οι νόμοι, οι οποίοι δεν επεξηγούν το υπόβαθρο των αποκαταστατικών πρακτικών, τους σκοπούς και τους αντικειμενικούς στόχους τους, συνεπώς υπάρχει ο κίνδυνος της λανθασμένης και ακατάλληλης εφαρμογής των επανορθωτικών μέτρων και της πρόκλησης αβεβαιότητας στους νομικούς επαγγελματίες και σε άλλους φορείς».⁴⁶³

Την απουσία ενός κεντρικού δικτύου παροχής υποστήριξης έρχονται να καλύψουν οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) οι οποίες συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στην προώθηση των αρχών και των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Σε αυτό το πλαίσιο, το Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης (2009-σήμερα) αποτελεί μια μη κερδοσκοπική εταιρία η οποία στοχεύει στην ενημέρωση επαγγελματιών, εθελοντών και πολιτών για τις νέες μορφές ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων και επιχειρεί, μέσα από ποικίλες δράσεις - έρευνα και ανάπτυξη επιστημονικής γνώσης, συνεργασία, δικτύωση και ανταλλαγή απόψεων με επιστημονικές εταιρίες και κρατικούς και μη κρατικούς φορείς για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας, παροχή υπηρεσιών στήριξης και διαμεσολάβησης σε ενήλικες και ανηλίκους - να αναδείξει την πρακτική της διαμεσολάβησης στην Ελλάδα.⁴⁶⁴ Ακόμη, το Ελληνικό Κέντρο Διαμεσολάβησης και Διαιτησίας ιδρύθηκε από δικηγόρους το 2006 με σκοπό την εξοικείωση του κοινού με την πρακτική της διαμεσολάβησης ως ενός εναλλακτικού και αποδοτικού τρόπου για την επίλυση διαφορών. Από το 2010, οπότε και μετατράπηκε σε αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, το Κέντρο παρέχει υπηρεσίες διαμεσολάβησης, με τη συνδρομή πιστοποιημένων διαμεσολαβητών και παράλληλα προάγει στους πολίτες και τους νομικούς επαγγελματίες το θεσμό της Διαμεσολάβησης, προκειμένου να γίνει ευρύτερα γνωστός και αποδεκτός. Κίνητρο του Κέντρου αποτελεί η κατανόηση, η αποδοχή και η υιοθέτηση της διαμεσολάβησης ως ενός εναλλακτικού και παραγωγικού τρόπου για τη διαχείριση των συγκρούσεων. Παράλληλα, διοργανώνει και συμμετέχει σε πολυάριθμες εκδηλώσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό επιδιώκοντας τη δικτύωση με αντίστοιχους φορείς, με απώτερο στόχο την προώθηση της διαμεσολάβησης.⁴⁶⁵

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί αντικείμενο έντονου επιστημονικού ενδιαφέροντος στην

⁴⁶³ V. Artinopoulou, "Restorative Justice in Greece", in: A. Pitsela & E. Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 101-124: 109-110.

⁴⁶⁴ Βλ. V. Artinopoulou, ό.π., 2013:111 και Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης: http://socialmediation.blogspot.gr/p/about_9.html, εύρεση στις 23/01/2015.

⁴⁶⁵ Βλ. Βλ. V. Artinopoulou, ό.π., 2013:111 και στην ιστοσελίδα [Ελληνικό Κέντρο Διαμεσολάβησης και Διαιτησίας www.hellenic-mediation.gr](http://www.hellenic-mediation.gr), εύρεση στις 23/01/2015.

Ελλάδα ήδη από το 1996, δηλαδή πολύ νωρίτερα από την καθιέρωση της ποινικής διαμεσολάβησης ως κρατικού θεσμού. Όπως υποδεικνύει η Β.Αρτινοπούλου, ο Επίτιμος Καθηγητής Στέργιος Αλεξιάδης από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ήταν ο πρώτος που δημοσίευσε ένα άρθρο για την επανορθωτική δικαιοσύνη, με τίτλο «Η συνδιαλλαγή δράστη – θύματος», το οποίο κυκλοφόρησε στο βιβλίο «Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης» που εξέδωσαν οι Β. Αρτινοπούλου και Α.Μαγγανάς από τις εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη. Σε εκείνο το άρθρο, ο Σ. Αλεξιάδης (1996:196-197) έκανε λόγο για τη *«μεταβολή των στόχων αλλά και της ουσίας του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης [...] που ως τότε ήταν σταθερά προσανατολισμένο προς το δράστη του εγκλήματος [...] και την παράλληλη ανάπτυξη ενός συστήματος προσανατολισμένου προς το πρόσωπο του θύματος του εγκλήματος (αποκαταστατική δικαιοσύνη)»*. Απαριθμούσε ακόμη τα πλεονεκτήματα της διαδικασίας της διαμεσολάβησης τόσο για το ίδιο το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης (ελάφρυνση του φόρτου εργασίας των δικαστηρίων, αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών καταστημάτων, ικανοποιητική αποκατάσταση του θύματος) όσο και για τον ίδιο τον δράστη (αποφεύγει το στιγματισμό, αποκτά επίγνωση της βλάβης που προκάλεσε, είναι πιθανό να συμφιλιωθεί με το θύμα κ.τ.λ.)⁴⁶⁶ Έκτοτε, η ακαδημαϊκή ενασχόληση με το εν λόγω επιστημονικό πεδίο αναπτύσσεται διαρκώς. Σήμερα, η ελληνική βιβλιογραφία για την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι πλούσια και αποτελεί μια πολύ σημαντική συνεισφορά καθώς τροφοδοτεί διαρκώς στην Ελλάδα το διάλογο για το θέμα, μέσα από σύγχρονα κείμενα, θεωρητικές αναζητήσεις και προσεγγίσεις, αλλά και την καταγραφή καλών αποκαταστατικών πρακτικών και την αξιολόγηση σχετικών προγραμμάτων.

Η συμβολή της Αρτινοπούλου στην προώθηση της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα είναι πολυεπίπεδη και ιδιαίτερος παραγωγική. Τα έργα της και οι επιμέλειες εκδόσεων της παρέχουν πολύτιμη θεωρητική καθοδήγηση, θεμελιωμένη κριτική ανάλυση θεσμών και πρακτικών εφαρμογών και προάγουν την επιστημονική αναζήτηση. Ενδεικτικά αναφέρονται: *Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαικών συστημάτων*, το πρώτο βιβλίο για την αποκαταστατική δικαιοσύνη που γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα, «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας», “Legalism and Paternalism in Greece. Powerful Trends in the Reification of Risk and the Treatment of Juvenile Offenders”, “Restorative Justice Philosophy through a value – based methodology”, “Epilogue: Reconstructing Restorative Justice Philosophy”, “Restorative Justice in Greece”, όπως επίσης «Οι γκρίζες ζώνες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», «Από τη θεωρητική στην εφαρμοσμένη εγκληματολογία. Το παράδειγμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και ανθρώπινα

⁴⁶⁶ Για ολόκληρο το άρθρο βλ. Στ. Αλεξιάδης, «Η συνδιαλλαγή δράστη-θύματος» στο: *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Β.Αρτινοπούλου & Α.Μαγγανάς (εκδ.), Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, 195-204.

δικαιώματα» κ.α.⁴⁶⁷

Εξίσου σημαντικό και πολύτιμο στην προώθηση του επιστημονικού διαλόγου για την επανορθωτική δικαιοσύνη είναι το έργο των Ε. Λαμπροπούλου, Α. Μαγγανά, Α. Πιτσελά, Θ. Παπαθεοδώρου, Σ. Γιοβάνογλου, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου κ.ά.⁴⁶⁸

Δεν πρέπει ακόμη να αγνοηθούν προγράμματα και πρωτοβουλίες, συμμετοχές σε ευρωπαϊκά και εθνικά συνέδρια, διεξαγωγές συμποσίων, αλλά και η ίδρυση διεθνών οργανισμών που στόχο έχουν τη διερεύνηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και τη διεύρυνση της γνώσης για αυτήν.

Αναλυτικότερα, τον Ιούνιο του 2012 διεξήχθη στη Σκόπελο το 1^ο Παγκόσμιο Συμπόσιο για την Επανορθωτική Δικαιοσύνη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1st International Symposium on Restorative Justice and Human Rights). Την ευθύνη της διοργάνωσης είχαν η Καθηγήτρια Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Β. Αρτινοπούλου και ο ιδρυτής του οργανισμού Independent Academic Research Studies (IARS) Dr. Th. Gavrielides, στο Λονδίνο. Στο Συμπόσιο συμμετείχαν επιστήμονες σημαίνοντες στους τομείς της φιλοσοφίας του δικαίου, της

⁴⁶⁷ Αναλυτικότερα: Artinopoulou V., Petoussi V. “Legalism and Paternalism in Greece. Powerful Trends in the Reification of Risk and the Treatment of Juvenile Offenders” in: Francois A., Massin V., Niget D. (ed.), *Expertise and Juvenile Violence 19th-21st Century*, UCL Presses Universitaires de Louvain, 2011, Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Restorative Justice Philosophy through a value – based methodology” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 3-24, Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Epilogue: Reconstructing Restorative Justice Philosophy” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 337-352, Artinopoulou V., “Restorative Justice in Greece”, in: A.Pitsela & E.Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 101-124, Αρτινοπούλου Β., *Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, Αρτινοπούλου Β., *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, στον Τιμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010, σελ. 545-558, Artinopoulou V. & Gavrielides Th., *Restorative Justice and Violence Against Women: Comparing Greece and The United Kingdom*, Asian Criminology, Vol.8, 2013, pp.25-40, Artinopoulou V., Preface chapter in Gavrielides, *Waves of Healing, Using Restorative Justice with Street Group Violence*, London, 2012, IARS, Artinopoulou V. *Victim Offender Mediation in Family Violence Cases- The Greek Experience*, in: *Criminology and European Crime Policy, Essays in Honor of A. Tsitsoura*, Sakkoulas Publications, 2009:367-380, Αρτινοπούλου Β., «Η διαμεσολάβηση στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης» στο: Θ. Θάνου (εκδ.) *Η Διαμεσολάβηση στο Σχολείο και την Κοινωνία. Επανορθωτική Δικαιοσύνη, Σχολική Διαμεσολάβηση, Ποινική Συνδιαλλαγή*, Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2011, σελ. 15-28, Αρτινοπούλου Β., «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και ανθρώπινα δικαιώματα» στον Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, *Ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012,3-18. Η αναφορά στο έργο της Β.Αρτινοπούλου για την αποκαταστατική δικαιοσύνη σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαντλητική, απλώς περιεκτική, δεδομένου του όγκου της προσφοράς της στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο.

⁴⁶⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται: Lambropoulou E., “Alternative dispute resolution and restorative justice schemes for juvenile offenders in Greece – Potentials and open questions”, *Essays in Honour of Prof. Dr. Kalliope Spinellis*, A.N. Sakkoulas, Athens, Komotini 2010: 905-927, Μαγγανάς Α., «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 3/2006, σσ 298-304, Α. Pitsela & E. Symeonidou-Kastanidou (eds.), *Restorative Justice in Criminal Matters: Towards a new European Perspective. Comparative research in 11 countries*, Athens, Thessaloniki: Sakkoulas, 2013, Θ. Παπαθεοδώρου, «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική προσέγγιση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2007, σσ. 71-79, Γιοβάνογλου Σ., «Ο εισαγγελέας ως διαμεσολαβητής στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και η αλλοίωση μιας αποκαταστατικής διαδικασίας» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1029-1041, Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Το νομοσχέδιο για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006, σσ 1013-1015.

εγκληματολογίας, των νομικών επιστημών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τις ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία, Ευρώπη και Νότιο Αφρική. Οι εργασίες του Συμποσίου δημοσιεύτηκαν σε ειδικό τόμο το 2013, από τον εκδοτικό οίκο Ashgate Publishing του Λονδίνου, με τίτλο *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*.⁴⁶⁹ Οι Αρτινοπούλου και Gavrielides είναι επίσης συνιδρυτές του *Restorative Justice for all (RJ4All)*, ενός διεθνούς ινστιτούτου με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο ως στόχο έχει να προάγει και να διασπείρει τη γνώση για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Παράλληλα, διεξάγει ερευνητικά προγράμματα και αξιολογήσεις, συνεργάζεται με κρατικούς φορείς και άλλους οργανισμούς, παρέχοντας ενημέρωση και συμβουλευτική για θέματα που άπτονται της επανορθωτικής δικαιοσύνης.⁴⁷⁰ Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα ο Th. Gavrielides έχει ακόμη ιδρύσει, ήδη από το 2001, τον οργανισμό Independent Academic Research Studies (IARS), που προωθεί τη συμμετοχική επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων, με αφετηρία τις αρχές, τις αξίες και τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, το IARS διοργανώνει συνέδρια, επιμορφωτικά σεμινάρια, κάνει συνεργασίες με καταξιωμένους κοινωνικούς επιστήμονες ανά τον κόσμο και έχει να αναδείξει πλούσιο εκδοτικό έργο. Στον οργανισμό συμμετέχει ενεργά και η Καθηγήτρια Β. Αρτινοπούλου.⁴⁷¹

Το 2013 εκδόθηκε το βιβλίο *Restorative Justice in Criminal Matters: Towards a new European Perspective. Comparative research in 11 countries*, στο οποίο παρουσιάζεται το πρόγραμμα «Το 3Ε Μοντέλο για μια Στρατηγική Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης στην Ευρώπη» που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Στόχος του προγράμματος, όπως επισημαίνουν και οι Καθηγήτριες Α. Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, υπεύθυνες για το πρόγραμμα και την έκδοση του βιβλίου «...ήταν να διευκολυνθεί μέσω διακρατικής συνεργασίας η περαιτέρω εφαρμογή καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση του εγκλήματος και της κοινωνικής αναταραχής στη βάση μιας αποκαταστατικής προσέγγισης σε Ευρωπαϊκές χώρες με μικρή εμπειρία σε αυτό, αλλά και σε άλλες χώρες πιο πεπειραμένες, οι οποίες θα μπορούσαν να διδάξουν και –ταυτόχρονα – να αποκτήσουν γνώση μέσω της σύγκρισης, της συνεργασίας και της δικτύωσης». Μέσω του προγράμματος έχουν συλλεχθεί τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία (κυρίως των τελευταίων 5 ετών) που αφορούν την εφαρμογή πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε 11 ευρωπαϊκές χώρες, τα οποία κατηγοριοποιούνται και

⁴⁶⁹ Για λεπτομέρειες σχετικά με το Συμπόσιο βλ. Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Restorative Justice Philosophy through a value – based methodology” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 3-24.

⁴⁷⁰ Restorative Justice for All: <http://rj4all.info/>.

⁴⁷¹ Για λεπτομέρειες σχετικά με τον Οργανισμό βλ. Independent Academic Research Studies (IARS): <http://www.iars.org.uk/>.

αναλύονται ώστε να αποτυπωθούν με σαφήνεια τα προσκόμματα, οι κίνδυνοι αλλά και τα δυνατά σημεία αυτών των πρακτικών. Την ευθύνη για την καταγραφή και παρουσίαση των δεδομένων που αφορούν την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα είχε αναλάβει η Καθηγήτρια κ.Αρτινοπούλου.⁴⁷² Δεδομένου ότι η Ελλάδα συμμετείχε μόνο μία φορά το 2008 στο πρόγραμμα AGIS του ευρωπαϊκού Forum για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, που αφορούσε τη συγκέντρωση στοιχείων για τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης που πραγματοποιούνται στα κράτη μέλη, είναι προφανής η σημαντική συμβολή του Μοντέλου 3 Ε, που αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για δικαστές, εισαγγελείς, αστυνομικούς, διαμεσολαβητές, δικηγόρους, ακαδημαϊκούς, ερευνητές και όσους ακόμη ενδιαφέρονται για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις εφαρμογές της.⁴⁷³

6. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στην Ελλάδα εφαρμόζονται πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης κατά την τελευταία δεκαετία περίπου, είτε συμπληρωματικά είτε εναλλακτικά του επίσημου ποινικού συστήματος, όπως αυτές που ορίζονται από το Ν. 3189/2003 για την «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», και από το Ν. 3500/2006 για την «αντιμετώπιση πλημμελημάτων ενδοοικογενειακής βίας». Τα νέα μέτρα διαπνέονται από το χαρακτήρα επιείκειας ο οποίος διακρίνει τον ελληνικό νομικό πολιτισμό και στοχεύουν στον εκσυγχρονισμό του επίσημου συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Δεδομένου ότι η χώρα διανύει τα αρχικά στάδια εφαρμογής των νέων μέτρων, υπάρχουν δυσχέρειες, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης συγκεκριμένου και συμπαγούς θεσμικού πλαισίου αλλά και ένδειας σε επίπεδο εκπαίδευσης των αρμόδιων επαγγελματιών και οργανωμένων υποστηρικτικών δομών.

Όμως ο επιστημονικός διάλογος για την επανορθωτική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της είναι ιδιαίτερα παραγωγικός και συμβάλλει στην προώθηση της ιδέας της αποκατάστασης και στην εξοικείωση των εμπλεκόμενων επαγγελματιών και φορέων αλλά και του ευρύτερου κοινού με τις νέες μεταρρυθμίσεις. Δεδομένων των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που

⁴⁷² V. Artinopoulou, “Restorative Justice in Greece”, in: A. Pitsela & E. Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 101-124.

⁴⁷³ A. Pitsela & E. Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013.

επικρατούν στην Ελλάδα σήμερα και δεδομένης της αυξανόμενης εγκληματικότητας, όπως καταγράφηκε στο παρόν κεφάλαιο, θεωρείται επιβεβλημένη η διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου κανονιστικού πλαισίου, το οποίο να διατυπώνει σαφείς οδηγίες υλοποίησης των επανορθωτικών προγραμμάτων, να συμβάλλει στην κατανόηση των νέων μηχανισμών επίλυσης διαφορών και, τελικά, και να ενισχύει τη χρήση των εν λόγω αποκαταστατικών πρακτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

1 Εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών στάσεων

Οι στάσεις εκφράζουν πάθη και μίσση, θέλητρα και απέχθειες, συμπάθειες και αντιπάθειες. Οι άνθρωποι έχουν στάσεις όταν αγαπούν ή μισούν αντικείμενα ή ανθρώπους και όταν τους επιδοκιμάζουν ή τους αποδοκιμάζουν.⁴⁷⁴

Σύμφωνα με μια θεώρηση, η οποία υπήρξε κεντρική στο πεδίο της κοινωνικής ψυχολογίας,⁴⁷⁵ οι στάσεις επιτελούν πολλές σημαντικές λειτουργίες: καθοδηγούν την αντίληψη, τη διαχείριση πληροφοριών και τη συμπεριφορά. Επιπροσθέτως, δομούν το κοινωνικό σύμπαν του ατόμου, διευκολύνοντας με τον τρόπο αυτό τη λήψη αποφάσεων.⁴⁷⁶ Από τα παραπάνω, είναι προφανές ότι το επιστημονικό ενδιαφέρον για την διερεύνηση των στάσεων υπήρξε έντονο, ιδιαίτερα στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας.⁴⁷⁷

Ο Gordon Allport (1935) με τον ορισμό του έκανε σαφή την εξαιρετική σημασία που αποδιδόταν στις στάσεις: *«χωρίς τις στάσεις να το καθοδηγούν, το άτομο είναι μπερδεμένο και σε σύγχυση. Κάποιου είδους προετοιμασία είναι απαραίτητη προτού μπορέσουμε να κάνουμε μια ικανοποιητική παρατήρηση, να εκφέρουμε την κατάλληλη κρίση ή να απαντήσουμε σε κάτι έστω και στοιχειωδώς. Οι στάσεις καθορίζουν σε κάθε άτομο τι θα ακούσει και τι θα δει, τι θα σκεφτεί και τι θα κάνει.»*⁴⁷⁸ Αργότερα, το 1954 περιέγραφε τις στάσεις ως *«τον ακρογωνιαίο λίθο στο οικοδόμημα της κοινωνικής ψυχολογίας»* ενώ και η εκτεταμένη βιβλιογραφία της εποχής υποστήριζε τον ισχυρισμό του.⁴⁷⁹ Μέσα σε αυτό το πνεύμα, ο I. Ajzen (1988) συμφωνούσε με την διαδεδομένη πεποίθηση ότι οι στάσεις καθορίζουν τον τρόπο δράσης των ατόμων, και ότι ως έννοια είναι κεντρική για την

⁴⁷⁴ H.A. Eagly and S. Chaiken, "Attitude Structure and Function" in: Gilbert D.T., Fiskeand S.T. and Lindsey G (eds.), *The handbook of social psychology*, Vol.1, 4th edn, Boston: Oxford University Press, 1998, 269-322: 269.

⁴⁷⁵ W.J. McGuire "Attitudes and attitude change", in: Lindzey G. and Aronson E. (eds.), *The handbook of Social Psychology*, 3rd ed., Vol.2, New York: Random House, 1985, 233-346 στο H. R. Fazio, "On the Power and Functionality of Attitudes: The Role of Attitude Accessibility" in: Pratkanis A.R., Breckler S.J., Greenwald A.G. (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA, Routledge, 1989, 153-180: 153.

⁴⁷⁶ H. R. Fazio, ό.π., 1989: 153.

⁴⁷⁷ Βλ. Φ. Κοκκινάκη *Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2006, σ. 92 και Χρ. Ζαραφώνιτου, *Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2008, σ.27.

⁴⁷⁸ G.W. Allport, *Attitudes, A Handbook of Social Psychology*, Worcester, MA, US: Clark University Press, 1935, 798-844: 806.

⁴⁷⁹ W. A. Wicker "Attitudes versus Actions: The Relationship of Verbal and Overt Behavioral Responses to Attitude Objects", *Journal of Social Issues*, Vol. 25, No.4, 1969, pp.41-78:41.

εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς.⁴⁸⁰ Με βάση τον ορισμό του (1989), «*μια στάση είναι η προδιάθεση ενός ατόμου να ανταποκριθεί ευνοϊκά ή μη σε ένα αντικείμενο, άτομο, θεσμό ή γεγονός ή οποιαδήποτε άλλη διακριτή όψη της πραγματικότητας.*»⁴⁸¹ Σύμφυτη σε αυτήν την αντίληψη ήταν η ιδέα ότι οι άνθρωποι συμπεριφέρονται με τρόπο που είναι συνεπής με τις πεποιθήσεις τους: οι Eagly και Chaiken (1998) στο άρθρο τους “Attitude Structure and Function” σημειώνουν: «*ένα ακόμη πολύ σημαντικό δομικό ζήτημα είναι η σχέση των στάσεων με τη συμπεριφορά. Ιδιαίτερα συναφές με αυτό το θέμα είναι μια από τις αρχές [...] ότι οι στάσεις βρίσκουν έκφραση στην ευθεία συμπεριφορά [...]. [...] οι στάσεις είναι η αιτία που οι άνθρωποι συμπεριφέρονται με ένα τρόπο που αξιολογικά συνάδει με αυτές.*»⁴⁸² Κατά συνέπεια, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι εστίασαν τις προσπάθειές τους στην πρόβλεψη και εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς μέσα από την μελέτη των στάσεων, καταλήγοντας σε διάφορα θεωρητικά σχήματα για τη σχέση στάσης – συμπεριφοράς, όπως είναι η θεωρία της λογικής δράσης (theory of reasoned action) των Fishbein και Ajzen (1975) και η θεωρία της προγραμματισμένης συμπεριφοράς (theory of planned behaviour) του Ajzen⁴⁸³ (1985). Η θεωρία της προγραμματισμένης συμπεριφοράς είναι μια προέκταση της θεωρίας της λογικής δράσης, προέκταση που κρίθηκε απαραίτητη εξαιτίας των περιορισμών του πρωτότυπου μοντέλου να διαχειριστεί συμπεριφορές στις οποίες οι άνθρωποι έχουν εκούσιο ατελή έλεγχο. Κεντρικός παράγοντας και στις δύο θεωρίες είναι η *πρόθεση* του ατόμου να συμπεριφερθεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Εικάζεται ότι οι προθέσεις αιχμαλωτίζουν τους κινητήριους εκείνους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Αποτελούν ενδείξεις για το πόσο οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να προσπαθήσουν, πόση προσπάθεια είναι αποφασισμένοι να καταβάλουν, προκειμένου να εκτελέσουν τη συμπεριφορά. Στις δύο θεωρίες, ο γενικός κανόνας είναι ότι όσο πιο ισχυρή είναι η πρόθεση για μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, τόσο πιο μεγάλη είναι η πιθανότητα για την υλοποίηση της.⁴⁸⁴

Ωστόσο τα ερευνητικά πορίσματα σχετικά με την εγκυρότητα των στάσεων στην πρόβλεψη της

⁴⁸⁰ I. Ajzen, *Attitudes, Personality, and Behavior*, Milton Keynes: Open University Press, 1988, σ.1,61.

⁴⁸¹ I. Ajzen, “Attitude, Structure and Behavior” in: Anthony R. Pratkanis, Steven J. Breckler, Anthony G. Greenwald (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA, Routledge, 1989, pp.241-267:241 και ό.π. Ajzen I., 1988:4.

⁴⁸² A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π., 1998, σ. 295-296.

⁴⁸³ C.I.M..K. Megens and M.F. Weerman, “Attitudes, delinquency and peers: The role of social norms in attitude-behaviour inconsistency”, *European Journal of Criminology*, Vol.7, No.4, 2010, pp.299-316:300.

⁴⁸⁴ Αναλυτικότερα βλ. Ajzen I. “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol.50, 1991, pp: 179-211:181. Επίσης, για λεπτομέρειες σχετικά με τις θεωρίες της προγραμματισμένης συμπεριφοράς και της λογικής δράσης βλ. Fishbein M and Ajzen I. *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1975 και Ajzen I. (1985), From intentions to actions: a theory of planned behavior. In J. Kuhl and J. Beckmann (eds), *Action-control: from cognition to behavior*, Buckingham: Open University Press, 1985, 11-39.

συμπεριφοράς αποδείχτηκαν αδύναμα.⁴⁸⁵ Αρκετοί θεωρητικοί εξέφρασαν την πεποίθηση ότι οι στάσεις δεν μπορούν να προβλέψουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες. Οι Andrews και Kandel (1979) υποστήριξαν ότι σχεδόν πάντοτε μεσολαβούν κοινωνικές, κυρίως, καταστάσεις που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά τη συμπεριφορά. Οι καταστάσεις αυτές αναφέρονται κυρίως σε κανόνες ομάδων, οι οποίες, όταν εκφράζονται λεκτικά ή μέσω πράξεων από τους σημαντικούς άλλους, μπορούν να ενισχύσουν αλλά και να αναστείλουν τα αποτελέσματα των στάσεων στη συμπεριφορά. Έτσι, με βάση την υπόθεση των Andrews και Kandel, ένα άτομο δεν θα συμπεριφερθεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο όταν διατηρεί μια συγκεκριμένη στάση ή όταν βιώνει κοινωνική πίεση υπέρ της συμπεριφοράς, γενικά όμως θα το πράξει όταν η στάση του και οι κοινωνικοί κανόνες αλληλοενισχύονται.⁴⁸⁶

Επιπλέον, παρά το ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον για τις στάσεις, δεν κατέστη ποτέ δυνατό να υπάρξει μια καθολική ομοφωνία ως προς την ακριβή απόδοση του όρου και το ακριβές περιεχόμενο του. Υπάρχουν λοιπόν ερευνητές που θεωρούν τις στάσεις ως «συναισθήματα» (Greenwald, 1989, Petty & Cacioppo (1981), ως «γνωστικές δομές» (Kruglanski, 1989) ή ως «συσχετιστικά δίκτυα» (Fazio, 1990), ενώ κάποιοι ερευνητές συμπεριλαμβάνουν κατά την οριοθέτηση των στάσεων περισσότερες από μια διαστάσεις.⁴⁸⁷ Πάντως, παρόλο που οι επίσημοι ορισμοί ποικίλλουν, οι περισσότεροι σύγχρονοι κοινωνικοί ψυχολόγοι συμφωνούν ότι το χαρακτηριστικό γνώρισμα των στάσεων είναι η αξιολογική τους φύση.⁴⁸⁸ Την αξιολόγηση ως κεντρικό γνώρισμα των στάσεων αναγνωρίζει και ο Katz (1960:168), σύμφωνα με τον οποίο «στάση είναι η προδιάθεση του ατόμου να αξιολογήσει κάποιο σύμβολο, αντικείμενο ή πλευρά του κόσμου του με ένα ευμενές ή δυσμενές τρόπο»,⁴⁸⁹ αλλά και οι Eagly και Chaiken (1998), οι οποίοι ορίζουν τις στάσεις ως «μια ψυχολογική τάση που εκφράζεται μέσω της αξιολόγησης ενός συγκεκριμένου αντικειμένου με κάποιο βαθμό εύνοιας ή δυσμένειας». Σε αυτό το πλαίσιο, ένα άτομο κλίνει προς ευνοϊκές απαντήσεις, εάν η στάση του είναι θετική, και σε δυσμενείς απαντήσεις εάν η στάση του είναι αρνητική. Υποστηρίζουν ακόμη ότι οι αξιολογικές αυτές απαντήσεις μπορούν να συμπεριλάβουν μια ευρεία ποικιλία από συγκαλυμμένες ή ανοιχτές αποκρίσεις και, σε γενικές γραμμές είναι αυτές που

⁴⁸⁵ βλ. C.I.M..K. Megens and M.F. Weerman, ό.π., 2010, σ.300.

⁴⁸⁶ K.H. Andrews and D.B. Kandel “Attitude and behavior: a specification of the contingent consistency hypothesis”, *American Sociological Review*, Vol.44, 1979, pp. 298–310:298.

⁴⁸⁷ Φ.Κοκκινάκη, ό.π., 2006: 92.

⁴⁸⁸ I. Ajzen, *Attitudes, Personality and Behavior*, 2nd edition, New York, Open University Press, 2005, σ.3.

⁴⁸⁹ D. Katz, “The functional approach to the study of attitudes”, *Public Opinion Quarterly*, Vol.24, 1960, pp.163-204:168.

εκφράζουν επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία, προσέγγιση ή αποφυγή και συμπάθεια ή απέχθεια⁴⁹⁰ Στην ίδια λογική, ο Ajzen (1989) σημειώνει ότι οι στάσεις μπορούν να συναχθούν από λεκτικές ή μη λεκτικές απαντήσεις απέναντι στο υπό εξέταση αντικείμενο. Αυτές οι απαντήσεις μπορεί να είναι γνωστικής φύσεως, αντανακλώντας αντιλήψεις για το αντικείμενο ή πεποιθήσεις που αφορούν τα πιθανά χαρακτηριστικά του. Ενδέχεται ακόμη να είναι συναισθηματικής φύσεως, αντανακλώντας τα συναισθήματα του ατόμου, ή συμπεριφοριστικής φύσεως, υποδεικνύοντας πως ενεργεί, θα ενεργούσε ή σκοπεύει να ενεργήσει σε σχέση με ένα αντικείμενο.⁴⁹¹ Αυτές οι εκτιμήσεις μπορούν τελικά να ποικίλουν ανάλογα με το εάν βασίζονται σε συναισθήματα (πως αισθανόμαστε απέναντι στο αντικείμενο), πεποιθήσεις (ποιές είναι οι απόψεις μας για το αντικείμενο), ή προηγούμενες εμπειρίες και συμπεριφορές και εάν αυτές είναι εσωτερικά συνεπείς ή διφορούμενες.⁴⁹² Αναφορικά με το σημαντικό αυτό ερώτημα, δηλαδή από ποια δομικά στοιχεία αποτελείται η κάθε στάση, την πιο διαδεδομένη απάντηση παρέχει το «τριδιάστατο μοντέλο στάσεων» των Rosenberg & Hovland (1960),⁴⁹³ οι οποίοι είναι κατηγορηματικοί: «Ορίζουμε εδώ ότι οι στάσεις είναι προδιαθέσεις για να απαντήσουμε σε κάποιο είδος ερεθίσματος με συγκεκριμένα είδη απαντήσεων και καθορίζουμε τους τρεις βασικούς τύπους απαντήσεων ως γνωστικούς, συναισθηματικούς και συμπεριφοριστικούς».⁴⁹⁴ Σύμφωνα λοιπόν με το μοντέλο αυτό, κάθε στάση αποτελείται από τρία δομικά στοιχεία:⁴⁹⁵ το γνωστικό το οποίο εμπεριέχει σκέψεις, το συναισθηματικό το οποίο αποτελείται από συναισθήματα και αντιλήψεις και το συμπεριφορικό, το οποίο περιλαμβάνει δράσεις και προθέσεις για δράση. Αυτές οι σκέψεις, τα συναισθήματα και οι συμπεριφορές κατευθύνονται συνολικά στο αντικείμενο της στάσης.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Βλ.. A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π., 1998:269 και Φ. Κοκκινάκη, ό.π. 2006: 93.

⁴⁹¹ I. Ajzen, ό.π., 1989:244.

⁴⁹² E.R Petty and T.D. Wegener “Attitude Change: Multiple Roles For Persuasion Variables”, in Gilbert D.T., Fiske S.T. and Lindzey G. (eds.), *The handbook of social psychology*, vol. 1, 4th edn, , Boston: Oxford University Press,1998, 323–390:323.

⁴⁹³ Σύμφωνα με τον Anthony Greenwald (1989:6), το συγκεκριμένο μοντέλο είναι το πλέον ελκυστικό στους κοινωνικούς ψυχολόγους, ενδεχομένως λόγω του εύρους του και των αρχαίων φιλοσοφικών καταβολών του, έτυχε ευρείας αποδοχής και σχεδόν καθόλου κριτικής. (Βλ. A. Greenwald “Why are attitudes important?” in: A.R. Pratkanis , S. J. Breckler., A.G. Greenwald (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA Routledge, 1989, 1-10:6

⁴⁹⁴ M. Rosenberg et al., *Attitude organization and change: An analysis of consistency among attitude components*, Oxford, England: Yale University Press, 1960 στο G.A. Greenwald, ό.π., “Why are attitudes important?”, 1989, p.6.

⁴⁹⁵ Φ. Κοκκινάκη, ό.π., 2006:94.

⁴⁹⁶ A.H .Eagly and S. Chaiken, ό.π. ,1998:271.

Οι απαντήσεις που χρησιμοποιούνται για να διεξαχθούν συμπεράσματα ως προς τις στάσεις: ⁴⁹⁷			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ			
ΤΡΟΠΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ	Γνωστικός	Συναισθηματικός	Συμπεριφορικός
Λεκτικός	Έκφραση απόψεων για το αντικείμενο	Έκφραση συναισθημάτων για το αντικείμενο	Έκφραση προθέσεων για δράση
Μη - λεκτικός	Αντιληπτικές αντιδράσεις στο αντικείμενο	Ψυχολογικές αντιδράσεις στο αντικείμενο	Φανερές συμπεριφορές αναφορικά με το αντικείμενο

Πίνακας 4.1: Ο πίνακας βασίζεται στο μοντέλο των Rosenberg & Hovland (1960) και απεικονίζει τους διαφορετικούς τύπους απαντήσεων, μέσα από τους οποίους μπορούν να συναχθούν συμπεράσματα για τις στάσεις απέναντι σε ένα αντικείμενο.

Αναφορικά με τις λειτουργίες που επιτελούν οι στάσεις (δηλαδή αναφορικά με το ερώτημα ποιος είναι ο λόγος που οι άνθρωποι αξιολογούν τα αντικείμενα που τους περιβάλλουν), η απάντηση είναι πολυεπίπεδη.⁴⁹⁸ Μια πολύ γνωστή ανάλυση του θέματος παρείχε ο Katz και οι συνεργάτες του (D. Katz, 1960, D. Katz & Stotland, 1959).⁴⁹⁹

Ο Katz (1960:170) ταξινομήσε τις βασικές λειτουργίες των στάσεων βασιζόμενος στα ανθρώπινα κίνητρα, διακρίνοντάς τις σε:

- **Προσαρμοστική λειτουργία** (adjustive, instrumental, utilitarian function): Μια σύγχρονη

⁴⁹⁷ I. Ajzen, ό.π., 1988:5-7. Ο Ajzen (1988) επιχειρεί σχηματικά να αποσαφηνίσει το μοντέλο αυτό, χρησιμοποιώντας απαντήσεις που μπορεί να αποκαλύψουν τις στάσεις απέναντι στο ιατρικό επάγγελμα :οι λεκτικές γνωστικές απαντήσεις αποτελούν εκφράσεις απόψεων που συνδέουν το ιατρικό επάγγελμα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα ότι οι γιατροί ενδιαφέρονται μόνο για τα χρήματα ή ότι στερούνται των κατάλληλων προσόντων, ενώ οι μη-λεκτικές είναι έμμεσες και για αυτό πιο δύσκολα μπορούν να εκτιμηθούν. Η δεύτερη κατηγορία απαντήσεων από όπου μπορούν να συναχθούν οι στάσεις, έχουν να κάνουν με συναισθήματα, όπως, εν προκειμένω, εκφράσεις θαυμασμού ή απέχθειας για το ιατρικό επάγγελμα. Οι εκφράσεις προσώπου ή άλλες ψυχολογικές ή σωματικές αντιδράσεις θεωρείται ότι αντανακλούν το συναίσθημα εξωλεκτικά. Τέλος, οι απαντήσεις συμπεριφορικής φύσεως αποτελούν προθέσεις για δράση σε σχέση με το αντικείμενο της στάσης. Συνεπώς, άνθρωποι με αρνητική στάση απέναντι στο ιατρικό επάγγελμα μπορεί να δείχνουν ότι θα ήταν αρνητικοί σε μια ενδεχόμενη νοσηλεία τους ή θα κατέληγαν να επισκεφθούν γιατρό μόνο εάν ήταν απόλυτη ανάγκη. Οι μη-λεκτικές συμπεριφορικές απαντήσεις που δείχνουν ευμενή ή δυσμενή στάση απέναντι στο επάγγελμα του ιατρού, μπορούν, κατά τον Ajzen, να συναχθούν εύκολα: άνθρωποι που συνήθως διαβάζουν ιατρικά άρθρα ή βιβλία ή που ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να σπουδάσουν ιατρική, ανήκουν στην κατηγορία όσων έχουν θετική στάση για το ιατρικό επάγγελμα, σε αντίθεση με όσους αρνούνται να κάνουν μια δωρεά σε ένα ιατρικό ίδρυμα .η που γράφουν επιστολές παραπόνων για αυτό σε εφημερίδες.

⁴⁹⁸ A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π.,1998:303.

⁴⁹⁹ D. Katz, ό.π., 1960, pp.163-204 και D. Katz, & E. Stotland, “A preliminary statement to a theory of attitude structure and change”, *Psychology: A study of a science*, Vol.3, 1959, pp.423-475. Στα A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π.,1998:303 και Φ. Κοκκινάκη, ό.π. 2006:100-101.

έκφραση της συγκεκριμένης λειτουργίας είναι δυνατόν να εντοπιστεί στη συμπεριφοριστική θεωρία της μάθησης⁵⁰⁰: οι προσαρμοστικές στάσεις οδηγούν σε θετικές συνέπειες και αποτρέπουν τις αρνητικές. Για παράδειγμα, μια αρνητική στάση απέναντι σε ένα πρόσωπο είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε αποφυγή του προσώπου και, συνεπώς σε αποφυγή των δυσάρεστων συναισθημάτων που θα επέφερε η συνάντηση μαζί του. Κάτι αντίστοιχο ισχύει με τις θετικές στάσεις.⁵⁰¹

- **Εγω-αμυντική λειτουργία** (ego-defensive function): μέσω αυτής της λειτουργίας, το άτομο επιτυγχάνει να προστατευθεί από τις βασικές αλήθειες για τον εαυτό του και τη σκληρή πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου.⁵⁰² Η συγκεκριμένη λειτουργία βασίζεται στις αρχές της ψυχανάλυσης που πρεσβεύει ότι οι άνθρωποι, χρησιμοποιώντας αμυντικούς μηχανισμούς, όπως η άρνηση, η απώθηση και η προβολή προσπαθούν να θωρακίσουν το εγώ τους από εσωτερικές και εξωτερικές απειλές.⁵⁰³

- **Λειτουργία έκφρασης αξιών** (value-expressive function): μέσω αυτής το άτομο λαμβάνει ικανοποίηση, καθώς εκφράζει στάσεις που συνάδουν με τις προσωπικές του αξίες και με την αντίληψη που έχει για τον εαυτό του.⁵⁰⁴ Ουσιαστικά, οι στάσεις παρέχουν ένα μέσο έκφρασης προσωπικών αξιών και άλλων βαθύτερων πλευρών της αυτο-εικόνας του ατόμου, γεγονός που ανταμείβει το άτομο καθώς ικανοποιεί την ανάγκη του για αυτοεπιβεβαίωση.⁵⁰⁵

- **Γνωσιακή λειτουργία** (knowledge function): οι στάσεις οργανώνουν και απλοποιούν τις ανθρώπινες εμπειρίες, διευκολύνοντας έτσι την αντίληψη του περίπλοκου περιβάλλοντος.⁵⁰⁶ Όπως αναφέρει ο Katz, «η αναζήτηση νοήματος, η ανάγκη να καταλάβει κανείς, η τάση για καλύτερη οργάνωση των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων ώστε να προσφέρουν διαύγεια και συνέπεια στο άτομο, αποτελούν κάποιες άλλες περιγραφές της λειτουργίας».⁵⁰⁷ Άλλοι ερευνητές, αναφερόμενοι στη γνωσιακή λειτουργία των στάσεων, έκαναν λόγο για ένα πλαίσιο αναφοράς στην ερμηνεία του κόσμου.⁵⁰⁸

⁵⁰⁰ D. Katz, ό.π., 1960:170.

⁵⁰¹ Φ. Κοκκινάκη, ό.π., 2006:100-101.

⁵⁰² D. Katz, ό.π., 1960:170.

⁵⁰³ Φ. Κοκκινάκη, ό.π., 2006:100-101.

⁵⁰⁴ D. Katz, ό.π., 1960:170.

⁵⁰⁵ A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π., 1998:305.

⁵⁰⁶ Φ. Κοκκινάκη, ό.π., 2006:100-101.

⁵⁰⁷ D.Katz, ό.π., 1960:170.

⁵⁰⁸ Βλέπε για παράδειγμα Sherif M. *The psychology of social norms*, New York: Harper, 1936, στο ό.π. A.H. Eagly and S. Chaiken, 1998:304.

Από την άλλη πλευρά, το αντικείμενο μιας στάσης μπορεί να είναι οτιδήποτε ξεχωρίζει ή διατηρείται στη μνήμη του υποκειμένου. Μπορεί να πρόκειται για κάτι αφηρημένο (π.χ. Συντηρητισμός), ή συγκεκριμένο (π.χ ο Πύργος του Άιφελ), ή ακόμη ένα άτομο (π.χ. Ο Πρωθυπουργός) ή συλλογικό (για παράδειγμα οι επαγγελματίες αθλητές). Τα αντικείμενα που συνήθως μελετώνται σε έρευνες στάσεων συμπεριλαμβάνουν κοινωνικές πολιτικές (για παράδειγμα, η νομιμοποίηση των αμβλώσεων), κοινωνικές ομάδες (όπως οι δικηγόροι ή οι μετανάστες), μεμονωμένα άτομα (π.χ. Μπιλ Κλίντον), καθώς επίσης συμπεριφορές (όπως το να τρώει κανείς ωμό ψάρι) και κατηγορίες συμπεριφορών (όπως το να ακολουθεί κανείς έναν υγιεινό τρόπο ζωής ή να αναλαμβάνει δράση υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος).⁵⁰⁹

Συχνά υπάρχει σύγχυση ανάμεσα στις κοινωνικές στάσεις, την γνώμη, τις πεποιθήσεις και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Όπως αναφέρει και ο Katz (1960:168), οι διαστάσεις των στάσεων μπορούν να γίνουν περισσότερο σαφείς εάν οι διακρίσεις ανάμεσα στις πεποιθήσεις, τα συναισθήματα, τις στάσεις και τα συστήματα αξιών είναι κατανοητές. Σε σχέση με αυτή την προβληματική, ο ίδιος υποστηρίζει ότι η γνώμη αποτελεί την λεκτική έκφραση των στάσεων, ωστόσο σημειώνει πως οι στάσεις μπορούν να εκφραστούν και μέσω της εξωλεκτικής συμπεριφοράς. Υπενθυμίζει πως οι στάσεις περιλαμβάνουν τόσο το συναισθηματικό κομμάτι της συμπάθειας ή της απέχθειας, όσο και τα γνωστικά στοιχεία που περιγράφουν το αντικείμενο της στάσης, τα χαρακτηριστικά του και τη σχέση του με άλλα αντικείμενα, τα οποία γνωστικά στοιχεία ονομάζει πεποιθήσεις. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όλες οι στάσεις περιλαμβάνουν πεποιθήσεις, ωστόσο όλες οι πεποιθήσεις δεν είναι στάσεις. Όταν συγκεκριμένες στάσεις δομούνται ιεραρχικά, αποτελούν ένα σύστημα αξιών.⁵¹⁰ Στο ίδιο πνεύμα, ο V. Price (1996:88) θεωρεί ότι η γνώμη μπορεί να γίνει αντικείμενο παρατήρησης, καθώς αφορά συγκεκριμένη απάντηση σε συγκεκριμένο θέμα, ενώ η στάση έχει άμεση σχέση με το συναίσθημα και δείχνει την τάση σε ένα σύνολο ερεθισμάτων.⁵¹¹

Υπάρχει εξάλλου και το πεδίο των κοινωνικών αναπαραστάσεων, το οποίο είναι αναπτυσσόμενο και συνεχίζει να προσελκύει ερευνητές από την Ευρώπη, τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αυστραλία και την Ασία, τα τελευταία και πλέον σαράντα χρόνια. Σύμφωνα με τον ορισμό της Jodelet (1991) «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι εικόνες οι οποίες συμπυκνώνουν πολλαπλά νοήματα που επιτρέπουν στους ανθρώπους να ερμηνεύσουν τι συμβαίνει. [Είναι] κατηγορίες που χρησιμεύουν στην

⁵⁰⁹ A.H. Eagly and S. Chaiken, ό.π. ,1998:269.

⁵¹⁰ D.Katz, ό.π. 1960:168.

⁵¹¹ V. Price, (1996) [1992] *Κοινή γνώμη*, μτφρ. Μπούμπαρης, Ν., Αθήνα, Οδυσσέας,1996 [1992], σ. 88-89.

ταξινόμηση συνθηκών, φαινομένων και ατόμων με τα οποία ερχόμαστε σε επαφή, θεωρίες που μας επιτρέπουν να καθιερώσουμε γεγονότα για αυτές. Όταν σκεφτόμαστε για κοινωνικές αναπαραστάσεις που εμφιλοχωρούν στη συμπαγή πραγματικότητα της κοινωνικής μας ζωής, είναι όλα τα παραπάνω μαζί». ⁵¹² Ο Moscovici (1963), υιοθετώντας τη σύλληψη του Durkheim (1895) για τις συλλογικές αναπαραστάσεις ⁵¹³ υποστηρίζει ότι «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι η επεξεργασία ενός κοινωνικού αντικειμένου από την κοινότητα που στοχεύει σε ένα κοινό κώδικα συμπεριφοράς και επικοινωνίας». ⁵¹⁴ Με βάση την ανάλυσή του Moscovici: «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αφορούν το περιεχόμενο της καθημερινής σκέψης και του συνόλου των ιδεών που δίνουν συνοχή στις θρησκευτικές πεποιθήσεις μας, τις πολιτικές μας ιδέες και τους συνειρμούς που κάνουμε τόσο αυθόρμητα όσο όπως αναπνέουμε. Καθιστούν δυνατή την ταξινόμηση ατόμων και αντικειμένων, τη σύγκριση και επεξήγηση συμπεριφορών και τη συγκεκριμενοποίησή τους σε μέρη του κοινωνικού μας περιβάλλοντος». ⁵¹⁵

Όπως εξηγεί η Howarth (2006:68), οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, ως κοινωνική και γνωστική πρακτική ⁵¹⁶ είναι κάτι που κάνουμε προκειμένου να κατανοήσουμε τον κόσμο μέσα στον οποίο ζούμε και με τον τρόπο αυτό, μετατρέπουμε αυτές τις κοινωνικές αναπαραστάσεις σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα για τους άλλους και για τον εαυτό μας. ⁵¹⁷ Στην πραγματικότητα, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μας βοηθούν να νοηματοδοτήσουμε και τελικά να συγκροτήσουμε τα σημαντικά κοινωνικά φαινόμενα. ⁵¹⁸

⁵¹² D.Jodelet, *Madness and social representations: Living with the mad in one French community*, No. 5, University of California Press, 1991, in C. Howarth “A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory”, *British Journal of Social Psychology*, Vol.45, 2006, pp.65-86:66-67.

⁵¹³ E.Durkheim, *Les regles de la methode sociologique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1895 στο C. Fraser, ό.π., 1994:3. Ο Durkheim θεωρεί ότι οι συλλογικές αναπαραστάσεις «εκφράζουν πρωτίτως καταστάσεις της κοινότητας, εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο δημιουργείται και οργανώνεται η κοινότητα, από τη μορφή της, από τους θρησκευτικούς, ηθικούς και οικονομικούς θεσμούς της κ.λπ.[...]» Βλ. E.Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, PUF, (1968) [1912] σ. 12-28, όπως αναφέρεται μεταφρασμένο από την Ανθογαλίδου, Θ. στο Ντυρκέμ, Ε. (1968) «Συλλογικές αναπαραστάσεις και αντιληπτικές κατηγορίες» στο Virtual School, The sciences of Educations Online, τόμ.1, τεύχ.1, σ.5. Εύρεση στις 17/04/2012 στην ιστοσελίδα <http://web.auth.gr/virtualschool/1.1/TheoryResearch/DurkheimRepresentations.html>.

⁵¹⁴ S. Moscovici, “Attitudes and opinions”, *Annual Review of Psychology*, Vol.14, 1963, pp.231-260. στο C. Fraser, ό.π., 1994 :3.

⁵¹⁵ Βλ. S. Moscovici “Notes towards a description of Social Representations”, *European Journal of Social Psychology*, Vol. 18, 1988, pp.:211-250:214.

⁵¹⁶ S. Moscovici, “The phenomenon of social representations”, in: Farr R. & Moscovici S. (eds.), *Social representations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, 3–69 στο C. Howarth, ό.π., 2006:68.

⁵¹⁷ K. Deaux and G. Philogène (eds.), *Representations of the social: Bridging theoretical traditions*, Blackwell Publishing, 2001 στο C. Howarth, ό.π., 2006:68.

⁵¹⁸ C. Howarth, ό.π., 2006:69.

Αναφορικά με τη σχέση στάσεων - κοινωνικών αναπαραστάσεων, ο Colin Fraser (1994:3) κάνει την εξής διάκριση: «μια κοινωνική αναπαράσταση είναι ένα δομημένο σύστημα πεποιθήσεων. Μια στάση θεωρείται πιο περιορισμένη, πιο διακριτική, πιο στενά επικεντρωμένη.[...] Πάνω από όλα, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις χρησιμοποιούνται για τη μελέτη απόψεων για τον κόσμο οι οποίες είναι κοινές μέσα σε μια ομάδα, ενώ οι στάσεις μετρούν τις διαφορές μέσα στην ομάδα».⁵¹⁹ Στο ίδιο κλίμα, η Howarth (2006:697) υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις διαφέρουν από τις στάσεις καθώς μπορούν να υπάρξουν και έξω και μέσα στο άτομο. Αντιθέτως, οι στάσεις θεωρούνται ως προσωπική ιδιοκτησία του ατόμου, το οποίο είναι απόλυτα υπεύθυνο για την ύπαρξή τους.⁵²⁰ Η ίδια καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, παρά τα σημεία σύγκλισης που υπάρχουν ανάμεσα στις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τις στάσεις, είναι επικίνδυνο να θεωρηθούν οι δύο έννοιες ως συμπληρωματικές η μια της άλλης, καθώς «οι υποθέσεις σχετικά με τις στάσεις δεν είναι δυνατόν να συμφιλιωθούν με την έμφυτη κοινωνική φύση των κοινωνικών αναπαραστάσεων [...]».

521

⁵¹⁹ C. Fraser, “Attitudes, Social Representations and Widespread Beliefs”, *Papers on Social Representations*, Vol.3, No.1, 1994, pp.:13-25:16.

⁵²⁰ C. Howarth, “How social representations of attitudes have informed attitude theories: the consensual and the reified”, *Theory and Psychology*, Vol. 16, No.5, 2006, pp.691-714, σ. 697-698.

⁵²¹ C. Howarth, ό.π., 2006α:701.

2 Οι έρευνες για τις στάσεις των δικαστών και την επίδρασή που ασκούν στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων

«Κάποιος μπορεί να εξηγήσει περισσότερα για την επιβολή κάποιας ποινής εάν γνωρίζει μερικά πράγματα για τον δικαστή, παρά εάν γνωρίζει πολλά για τα γεγονότα της υπόθεσης»⁵²²

Είναι δεδομένο ότι δεν ασπάζονται όλα τα νομικά συστήματα τις ίδιες σωφρονιστικές αρχές, ωστόσο σχεδόν σε ολόκληρο τον κόσμο, η δικαιοσύνη θεωρείται ότι είναι τυφλή, γεγονός που σημαίνει ότι οι δικαστές δεν θα έπρεπε να επηρεάζονται κατά την λήψη των αποφάσεων από άλλους παράγοντες εκτός των νομικά σχετικών.⁵²³ Πάντως, είναι ενδιαφέρουσα η αναφορά μερικών από τις εξηγήσεις που έχουν κατά καιρούς επιχειρηθεί για τις διαφορές που παρατηρούνται στην απόδοση μιας ποινής, εάν συνυπολογιστεί και το γεγονός, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν και οι Goodman -Delahunty και Sporer (2010:21), «ότι οι ίδιοι οι δικαστές παίρνουν πολύ σοβαρά το ρόλο τους να μένουν ανεπηρέαστοι από έξω-νομικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης και της δικής τους προσωπικής εμπειρίας». Έτσι, μεταξύ άλλων, οι πρώιμες θεωρίες έδιναν έμφαση σε μοντέλα λήψης αποφάσεων στα οποία συμπεριλαμβάνονταν οι κοινωνικές στάσεις και οι γνώσεις του δικαστή,⁵²⁴ καθώς η αληθοφανής υπόθεση ότι ο προσανατολισμός του εκάστοτε επαγγελματία είναι σημαντικός στη διαμόρφωση της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο προσωπικό της ποινικής δικαιοσύνης και τους πελάτες της, αποτέλεσε τη βάση για μια μακρά παράδοση έρευνας των στάσεων στην ποινική δικαιοσύνη.⁵²⁵ Αργότερα, στο πρόσφατο παρελθόν, οι ερευνητές στράφηκαν στην ερμηνευτική δύναμη των δικαστικών αξιών και της ποινικής φιλοσοφίας ως καθοριστικών παραγόντων για την επιλογή της εκάστοτε ποινής.⁵²⁶ Στο ίδιο πνεύμα, ο Bazemore (1997:92) παρουσιάζει ένα σύνολο παραγόντων

⁵²² J.Hogarth and University of Toronto, Centre of Criminology, *Sentencing as a human process*, Toronto: University of Toronto Press, 1971, σ.350 στο S.J. Carroll, T.W. Perkowitz, J.A. Lurigio and M.F. Weaver, *Goals, Causal Attributions, Ideology, and Personality*, Working Paper, MIT, 1984, σ. 1.

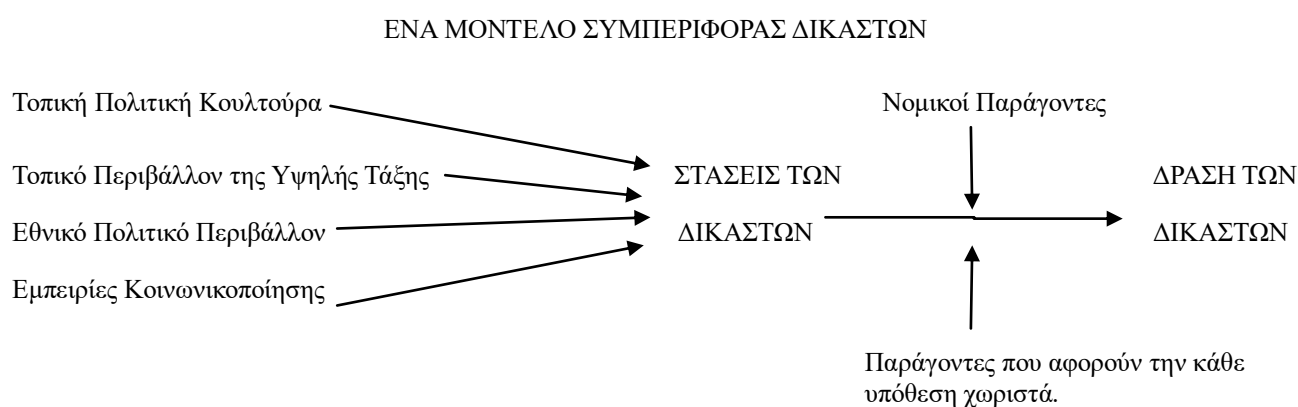
⁵²³ J. Goodman -Delahunty and L.S. Sporer "Unconscious influences in sentencing decisions: a research review of psychological sources of disparity", *Australian Journal of Forensic Sciences*, Vol.42, No.1, 2010, pp.19-36:20.

⁵²⁴ J. Goodman -Delahunty and L.S. Sporer.,ό.π., 2010: 21.

⁵²⁵ F.T. Cullen, E.J .Latessa, V.S. Burton Jr., and L.X. Lombardo, "The Correctional Orientation of Prison Wardens: Is The Rehabilitative Ideal Supported?", *Criminology*, Vol. 31, No.1, 1993, pp. 69-92, J.T. Whitehead and C.A. Lindquist, "Determinants of Probation and Parole Officer Professional Orientation", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 20, No.1,1992, pp.13-24. στο Bazemore G and Lynette Feder. "Judges in the Punitive Juvenile Court: Organizational, Career and Ideological Influences on Sanctioning Orientation", *Justice Quarterly*, Vol. 4, No.1, 1997, pp. 87-114:89.

⁵²⁶ J. Goodman -Delahunty and L.S. Sporer.,ό.π., 2010: 21.

που μπορούν να εξηγήσουν τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται ανάμεσα στους δικαστές όταν καλούνται να αποφασίσουν για την επιβολή μιας κύρωσης. Με βάση την πρώτη του προσέγγιση, οι δικαστές επηρεάζονται από αυτά που ο ίδιος ονομάζει *οργανωτικά σημεία του εργασιακού περιβάλλοντος*, αναφερόμενος στο μέγεθος και την περιοχή του δικαστηρίου, το χρόνο που αφιερώνει ο δικαστής στις υποθέσεις, την επιρροή άλλων δικαστικών λειτουργιών,⁵²⁷ αλλά και τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο κάθε δικαστής αντιλαμβάνεται, προσαρμόζεται και φέρνει σε πέρας τις προσδοκίες που πηγάζουν από τον επαγγελματικό του ρόλο.⁵²⁸ Η δεύτερη προσέγγιση, που μπορεί να ονομαστεί ως *ιδεολογική επίδραση*, αναφέρεται σε άλλα σημεία που σχετίζονται με την επαγγελματική ιδεολογία, όπως είναι η δέσμευση στην τυπική νομική διαδικασία (due process), η πίστη στην εκάστοτε ποινική μεταχείριση και η υποστήριξη άλλων στόχων, όπως είναι η κάλυψη των αναγκών των θυμάτων, που ενδέχεται να ευνοήσουν ή όχι τις περισσότερο τιμωρητικές, για παράδειγμα, απόψεις. Η τελευταία προσέγγιση, η *εισαγωγή ατομικών εμπειριών*,⁵²⁹ επιχειρεί να εξηγήσει τη διαφοροποίηση στις απόψεις των δικαστών για τις ποινές με χαρακτηριστικά που οι τελευταίοι μεταφέρουν στην εργασία τους, όπως είναι οι επαγγελματικές τους εμπειρίες και ο τρόπος κοινωνικοποίησής τους.⁵³⁰

Γράφημα 4.1: Απεικόνιση του τρόπου συμπεριφοράς των δικαστών με βάση τις στάσεις τους.⁵³¹

⁵²⁷ J.T. Whitehead and C.A. Lindquist, *ό.π.*, 1992 στο G. Bazemore and L. Feder, *ό.π.*, 1997: 87-114:92.

⁵²⁸ G. Bazemore and T.J. Dicker, "Explaining Detention Worker Orientation: Individual Characteristics, Occupational Conditions and Organizational Environment", *Journal of Criminal Justice*, Vol.22, 1994, pp. 297-312 στο G. Bazemore and L. Feder, *ό.π.*, 1997: 87-114:89.

⁵²⁹ Cullen et al, *ό.π.*, 1993 στο G. Bazemore and L. Feder, *ό.π.*, 1997: 87-114:92.

⁵³⁰ στο G. Bazemore and L. Feder, *ό.π.*, 1997: 87-114:92.

⁵³¹ Για το Σχήμα βλέπε M.H. Kritzer, "Political Correlates of the Behavior of Federal District Judges: A "Best Case" Analysis", *The Journal of Politics*, Vol.40, No.1, 1978, pp.25-58:28.

Το παραπάνω γράφημα απεικονίζει ένα υποθετικό μοντέλο το οποίο θεωρεί ότι οι ενέργειες των δικαστών απορρέουν από τις στάσεις τους και από δύο ομάδες παρεμβαλλόμενων μεταβλητών: αυτές που σχετίζονται με το νομικό σύστημα και αυτές που είναι ιδιαίτερες για κάθε μεμονωμένη υπόθεση. Οι στάσεις των δικαστών με τη σειρά τους, θεωρείται ότι μπορούν να ανιχνευθούν στη τοπική πολιτική κουλτούρα, στην υψηλή τάξη της περιοχής, στο γενικότερο πολιτικό κλίμα και στις προσωπικές εμπειρίες κοινωνικοποίησης. Το συγκεκριμένο μοντέλο δε διεκδικεί να αιτιολογήσει το σύνολο της συμπεριφοράς των δικαστών. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα μέσο επαλήθευσης ή όχι υποθέσεων που εξετάστηκαν στο πλαίσιο έρευνας, στόχος της οποίας ήταν να εξακριβώσει εάν η συμπεριφορά των δικαστών είναι δυνατόν να συνδεθεί με μεταβλητές πολιτικού χαρακτήρα, εκτός του νομικού συστήματος.⁵³²

Ο Ronald Dworkin, σύγχρονος Αμερικανός στοχαστής της φιλοσοφίας του νόμου και της πολιτικής φιλοσοφίας, πρέσβευε ότι οι δικαστές καταλήγουν σε μία απόφαση σχεδόν μηχανικά, μέσω της απλής εφαρμογής κανόνων, ενώ στην περίπτωση δύσκολων υποθέσεων, δεν λαμβάνουν αυθαίρετες αποφάσεις, και, ελλείπει σαφών κανόνων, είναι υποχρεωμένοι να καταφύγουν στις αρχές οι οποίες τους βοηθούν στη λήψη της σωστής απόφασης. Σύμφωνα με τη θεώρησή του, οι δικαστές δεν είναι ελεύθεροι να ενεργούν ανάλογα με τις προσωπικές τους προτιμήσεις, αντιθέτως, είναι υποχρεωμένοι να ενεργούν με βάση δημόσια κριτήρια, ανεπηρέαστοι από πολιτικές τάσεις και πεποιθήσεις και να στηρίζονται στους ηθικούς κανόνες της κοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, οι δικαστές δεν μπορούν να χρησιμοποιούν την κρίση τους, καθώς δεσμεύονται από τις αρχές του δικαστικού συστήματος και της κοινωνίας. Ακόμη, σύμφωνα με τον Dworkin, οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι μόνο να εφαρμόζουν κανόνες, αλλά και να εξασφαλίζουν ότι το νομικό σύστημα βρίσκεται σε συμφωνία με τις αρχές της κοινωνίας. Είναι επίσης υποχρεωμένοι να προστατεύουν, μέσω των αποφάσεων που λαμβάνουν, τα δικαιώματα των πολιτών. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Dworkin πιστεύει ότι η δουλειά του δικαστή είναι πολύ δύσκολη ενώ δεν πιστεύει ότι ο κάθε δικαστής λαμβάνει πάντοτε τη σωστή απόφαση, παρότι δέχεται ότι υπάρχει η σωστή απόφαση, η οποία ζυγίζει με ακρίβεια τις αρχές, προστατεύει τα φυσικά δικαιώματα και είναι συνεπής με τις ηθικές επιταγές της κοινωνίας.⁵³³

⁵³² Αναλυτικότερα βλ. M.H. Kritzer, *ό.π.*, 1978, pp.25-58:28.

⁵³³ Βλ. R. Dworkin, "Judicial Discretion". *The Journal of Philosophy*. Vol. 60, No. 21, American Philosophical Association, Eastern Division, Sixtieth Annual Meeting. (Oct. 10, 1963), pp. 624-638, R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, Cambridge, Harvard University Press, 1978 και R.Dworkin, *Law's Empire*, CambridgeMA, Belknap Press, 1986

Και ενώ ο Dworkin επικεντρώνεται στα κριτήρια που οδηγούν στη λήψη σωστών αποφάσεων και στη συνέχεια περιγράφει τον ιδανικό δικαστή που λαμβάνει αυτές τις αποφάσεις,⁵³⁴ ο Laurence Solum (2003) εστιάζει με τη θεωρία του (virtue-centered theory of judging) σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ή αρετές όπως τις αποκαλεί ο ίδιος, τις οποίες πρέπει να συγκεντρώνει ο χαρισματικός δικαστής, προκειμένου να λαμβάνει ενάρετες αποφάσεις. Οι αρετές αυτές συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων, την εγκράτεια, το θάρρος τη μετριοπάθεια, την ευφυΐα, τη σοφία και τη δικαιοσύνη. Θεωρεί ότι οι δικαστές οι οποίοι δεν διαθέτουν τις συγκεκριμένες αρετές, πρέπει να έχουν ως στόχο τους να λαμβάνουν νόμιμες ή νομικώς ορθές αποφάσεις, χωρίς να είναι βέβαιο ότι θα το πράξουν με επιτυχία, και οφείλουν, σταδιακά, να τις αναπτύξουν. Πιστεύει ακόμη ότι η επιλογή των δικαστών θα έπρεπε να λαμβάνει χώρα με γνώμονα αυτές ακριβώς τις αρετές, να εξετάζεται δηλαδή εάν τις διαθέτουν ή εάν είναι ικανοί να τις αποκτήσουν.⁵³⁵ Σύμφωνα με τη θεωρία του Solum, οι αρετές που συγκεντρώνει ένας δικαστής είναι αυτές που τον βοηθούν να εφαρμόσει τους κανόνες σωστά, δεδομένου όπως ισχυρίζεται ο ίδιος ότι «*οι κανόνες δεν εφαρμόζονται από μόνοι τους*», αντιθέτως η σοφία και η σωστή κρίση του δικαστή είναι αυτά που απαιτούνται ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι κανόνες εφαρμόζονται σωστά. Αλλά και στις περιπτώσεις τις οποίες η δικαστική απόφαση δεν συνάδει με τη γενική αντίληψη περί δικαίου (fair), η εν λόγω θεωρία πρεσβεύει ότι η σωστή απόφαση προσεγγίζεται με βάση την αρετή της αμεροληψίας, όπως συναντάται στα κείμενα του Αριστοτέλη για τη δικαιοσύνη, με τη μορφή της τιμότητας.⁵³⁶

Στο επίπεδο των ερευνών, έχει επιστρατευτεί μια ποικιλία προσεγγίσεων για τη μελέτη της λήψης αποφάσεων από τους δικαστές που παράγουν τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα. Σε αυτές συγκαταλέγονται οι μελέτες ανά περίπτωση, οι συνεντεύξεις, οι μελέτες αρχείων, οι έρευνες και τα πειράματα. Κάποιοι ερευνητές έχουν διεξάγει έρευνες πεδίου ή άλλες που βασίζονται στην παρατήρηση σε δικαστικές αίθουσες, μια μέθοδος χρονοβόρα και δαπανηρή, που δυσχεραίνεται περαιτέρω λόγω της συχνής και απρόσμενης αλλαγής των προγραμματισμένων ακροάσεων.⁵³⁷

Στο επίπεδο της διερεύνησης των στάσεων των δικαστών και της επίδρασής τους στην επιβολή της ποινής, σχετικές έρευνες (βλέπε Hogarth, 1971; Orland and Tyler, 1974; Wheeler et al., 1968; επίσης McFatter, 1978)⁵³⁸ έχουν δείξει ότι οι δικαστές που τείνουν να είναι πιο φιλελεύθεροι, μη

⁵³⁴ L.Solum, Virtue Jurisprudence: A Virtue-Centered Theory of Judging, *Metaphilosophy*, Vol.34, No1/2, January 2003, pp.178-213 σ.184.

⁵³⁵ L.Solum, 2003, ό.π. σ.198-199.

⁵³⁶ L.Solum, 2003, ό.π. σ.204-205.

⁵³⁷ J. Goodman -Delahunty and L.S Sporer, ό.π., 2010: 22.

⁵³⁸ J.Hogarth and University of Toronto, ό.π., 1971, L. Orland, and H. Jr. Taylor, *Justice in Sentencing*. Mineola, N.Y.: Foundation Press, 1974, Wheeler, Stanton, Edna Bonacich, M. Richard Cramer and Irving Zola "Agents of Delinquency Control: A Comparative Analysis" in: Wheeler S. (ed.), *Controlling Delinquents*, New York: John Wiley, 1968, R.

τιμωρητικοί και που διαθέτουν ενσυναίσθηση, δίνουν συχνά πιο αυστηρές ποινές, τουλάχιστον όσον αφορά τα εγκλήματα ανηλίκων. Η τάση των φιλελεύθερων δικαστών να έχουν την πεποίθηση πως «η ποινή σφραγίζει» φαίνεται να εξηγεί το συγκεκριμένο παράδοξο.⁵³⁹

Ο Hogarth (1971) διεξήγαγε μια έρευνα σε δικαστές από τον Καναδά. Βρήκε ότι οι δικαστές που ήταν υπέρ της τιμωρίας και των σκοπών που εξυπηρετεί, επέβαλαν πρόστιμα και ποινές φυλάκισης συχνότερα, αναστολή σπανιότερα, έδιναν σκληρότερες ποινές και επεδίωκαν τον εγκλεισμό των δραστών σε πιο αυστηρά σωφρονιστικά καταστήματα. Επιπλέον κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ατομικές απόψεις των δικαστών για τις ποινές είχαν άμεση σχέση με τις πεποιθήσεις τους για τα αίτια του εγκλήματος. Όσοι ενστερνίζονταν την αναμόρφωση, απέδιδαν το έγκλημα περισσότερο σε κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες και θεωρούσαν ότι η πλειοψηφία των δραστών ήταν ψυχικά ασθενείς. Αντιθέτως, αυτοί που απέρριπταν την αναμόρφωση και ήταν υπέρ της τιμωρίας, είχαν την τάση να αποδίδουν το έγκλημα στην έλλειψη ευφυΐας και στον αλκοολισμό, υποβάθμιζαν τις κοινωνικοοικονομικές αιτιάσεις και θεωρούσαν ότι ελάχιστοι δράστες έπασχαν από κάποια ψυχική ασθένεια. Όσοι δικαστές ήταν υπέρμαχοι της αναμόρφωσης, βασίζονταν περισσότερο στις συστάσεις των υπευθύνων επιτήρησης, λάμβαναν υπόψη τους περισσότερους παράγοντες για το δράστη και εστίαζαν στη στάση του τελευταίου, στην ανάγκη για θεραπεία και την απουσία προμελέτης. Οι υπέρμαχοι της ποινής επικεντρώνονταν στο έγκλημα και τις συνθήκες τέλεσης και την ενοχή του δράστη. Ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι οι δικαστές είχαν την τάση να θεωρούν ότι η πλειοψηφία των υπόλοιπων δικαστών είχαν τις ίδιες απόψεις αναφορικά με την επιβολή ποινών: έτσι, οι δικαστές που ήταν υπέρ της ποινής, πίστευαν ότι όλοι οι δικαστές είναι τιμωρητικοί, ενώ όσοι υποστήριζαν την αναμόρφωση, θεωρούσαν ότι την ίδια τάση είχαν και οι υπόλοιποι συνάδελφοι τους.⁵⁴⁰

Η Beverly Cook (1977) διεξήγαγε μια έρευνα για να μελετήσει τη σχέση ανάμεσα στην κοινή γνώμη για τον πόλεμο στο Βιετνάμ και τις ποινές που επέβαλαν οι ομοσπονδιακοί δικαστές από το 1967 έως το 1975.⁵⁴¹ Με βάση τα δεδομένα που συνέλεξε:

1. Οι δικαστές βασίζουν τις αποφάσεις τους σχετικά με την επιβολή των ποινών στις προσωπικές τους στάσεις και αξίες, αγνοώντας την κοινή γνώμη.
2. Οι στάσεις και οι αξίες τους δεν είναι στατικές, αντιθέτως επηρεάζονται από δυναμικούς

McFatter, "Sentencing strategies and justice: Effects of punishment philosophy on sentencing decisions", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.36, No.12, 1978:1490 στο Vidmar N. and Miller T. D., (1980), "Social Psychological Processes Underlying Attitudes Toward Legal Punishment", *Law & Society Review*, Vol.14, No.3, 1980, pp.:565-602:573.

⁵³⁹ N. Vidmar and T. D. Miller, ό.π., 1980:565-602:573.

⁵⁴⁰ J. Hogarth and University of Toronto, ό.π., 1971 στο S.J. Carroll et al., 1984, σ. 1-9.

⁵⁴¹ B.B. Cook, "Opinion and Federal Judicial Policy", *American Journal of Political Science*, Vol. 21, No.3, 1977, pp.567-600:567.

περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως ακριβώς συμβαίνει με τις στάσεις και τις αξίες του κοινού.

3. Οι αλλαγές στη συμπεριφορά των δικαστών αντικατοπτρίζουν αλλαγές στις προσωπικές τους στάσεις, ανεξάρτητα από την κοινή γνώμη.⁵⁴²

Ο J. Gibson (1978:912) υποστηρίζει: «δεν υπάρχει μεγάλη αμφιβολία ότι το κυρίαρχο παράδειγμα της λήψης αποφάσεων εκ μέρους των δικαστών τοποθετεί τις στάσεις τους στο κέντρο της διαδικασίας».⁵⁴³ Ο σχεδιασμός της έρευνας του είχε στόχο την ανάπτυξη ενός μοντέλου για τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον προσανατολισμό των δικαστών εξαιτίας του ρόλου τους (καθώς, εξαιτίας αυτού του ρόλου κάποιοι δικαστές πιστεύουν πως δεν είναι σωστό για τους ίδιους, λόγω ιδιότητας, να επιτρέψουν στις δικές τους αξίες να επηρεάσουν τις αποφάσεις τους), των στάσεων τους και της συμπεριφοράς τους απέναντι στις ποινές. Στο πλαίσιο αυτό, εξέτασε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στα περιφερειακά δικαστήρια της περιοχής της Αϊόβα, τα οποία ασχολούνται με κακουργήματα ή με πταίσματα για τα οποία επιβάλλεται δίωξη. Αναλύθηκαν οι ποινές που επιβλήθηκαν σε συνολικά 5350 υποθέσεις, ενώ προσωπικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε 26 δικαστές, οι οποίοι κατέληξαν σε καταδικαστικές αποφάσεις.

Τα δεδομένα κατέδειξαν ότι αυτός ακριβώς ο προσανατολισμός των δικαστών που πηγάζει από το ρόλο τους, θέτει τελικά ένα φραγμό στη σχέση ανάμεσα στις στάσεις και τη συμπεριφορά. Με βάση τα δεδομένα, υπάρχουν περιπτώσεις δικαστών των οποίων οι στάσεις ασκούν τεράστια επίδραση στην απόφαση της ποινής, και άλλων, οι στάσεις των οποίων αποδείχθηκαν ασήμαντες. Ο προσανατολισμός τους λόγω ιδιότητας αποτελεί ένα δείκτη πρόβλεψης αναφορικά με τα κριτήρια της λήψης των αποφάσεων. Τελικά, η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στα μοντέλα λήψης αποφάσεων, είναι αναγκαίος ο συνδυασμός αρκετών μεταβλητών, καθώς όταν εξετάζονται χωριστά, ούτε οι στάσεις ούτε ο προσανατολισμός εξαιτίας του θεσμικού ρόλου τους, είναι ικανοί να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των δικαστών απέναντι στην επιβολή ποινών.⁵⁴⁴

Ο Bazemore (1997) διεξήγαγε μια έρευνα προκειμένου να αποσαφηνίσει τον προσανατολισμό των δικαστικών λειτουργών, εξετάζοντας την ιδεολογία σχετικά με τις κυρώσεις μιας ομάδας δικαστών ανηλίκων. Ουσιαστικά, στόχος της μελέτης ήταν να διερευνήσει συνδυαστικά τις επιδράσεις της κοινωνικοποίησης, του περιβάλλοντος εργασίας και της επαγγελματικής ιδεολογικής επιρροής.⁵⁴⁵ Ο

⁵⁴² L. J. Gibson, "Environmental Constraints on the Behavior of Judges: A Representational Model of Judicial Decision Making", *Law & Society Review*, Vol.14, No.2, 1978, pp.343-370:345.

⁵⁴³ L. J.Gibson "Judges' Role Orientations, Attitudes, and Decisions: An Interactive Model", *The American Political Science Review*, Vol. 72, No. 3, 1978, pp. 911-924:912.

⁵⁴⁴ L. J. Gibson, ό.π., 1978:912, 913, 921-922.

⁵⁴⁵ G. Bazemore and L. Feder, ό.π., 1997: 87-114:96-97.

πληθυσμός της έρευνας ανερχόταν σε 75 συνολικά δικαστές της περιφέρειας της Φλόριντας, από τους οποίους τελικά οι 53 (ποσοστό 70%) επέστρεψαν συμπληρωμένο το σχετικό ερωτηματολόγιο. Αναφορικά με το ερώτημα εάν οι απόψεις των δικαστών για τις ποινές αντανάκλα ή όχι την τιμωρητική τάση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στο πεδίο της παραβατικότητας ανηλίκων, η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι γενικά η πλειοψηφία των δικαστών της περιοχής, ήταν υπέρμαχοι τριών απόψεων που μπορούν να εκληφθούν ως τρεις διαφορετικές διαστάσεις μιας τιμωρητικής τάσης: εμφανίζονται υποστηρικτές του σωφρονισμού και της ανταπόδοσης, ενώ μια μεγάλη πλειοψηφία είναι υπέρ της αναμόρφωσης και της επιδίωξης στόχων, όπως η αποζημίωση του θύματος. Ωστόσο, όπως σημειώνεται, δεδομένης της έλλειψης στοιχείων για τις στάσεις των δικαστών ανηλίκων τις προηγούμενες δεκαετίες, δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί εάν οι θέσεις υπέρ της τιμωρίας είναι καινούριες, ή αποτελούσαν πάντοτε ένα χαρακτηριστικό του προσανατολισμού των δικαστών σε ένα δικαστήριο που από τη στιγμή που ιδρύθηκε κυριαρχούσε η αναποφασιστικότητα σχετικά με τους στόχους του.⁵⁴⁶

3 Επισκόπηση ερευνών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη κατά τη τελευταία δεκαετία: γενικά

Καθώς η αποκαταστατική δικαιοσύνη άρχισε να γίνεται ολοένα και πιο δημοφιλής και οι πρακτικές της διευρύνθηκαν, παρήχθη εκτεταμένη και σημαντική βιβλιογραφία σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, που παρείχε εξηγήσεις και προώθησε την ιδέα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, περιέγραψε τις πρακτικές εφαρμογές της, επιχειρηματολόγησε για θεωρητικά ζητήματα και παρουσίασε αποτελέσματα από αξιολογήσεις αντίστοιχων προγραμμάτων.⁵⁴⁷ Άλλωστε, όπως συμβαίνει με τις περισσότερες παρεμβάσεις κοινωνικού χαρακτήρα, η μελλοντική βιωσιμότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι άμεσα συνυφασμένη με τα ευρήματα των ερευνών που

⁵⁴⁶ G. Bazemore and L. Feder. *ό.π.*, 1997: 87-114:108.

⁵⁴⁷ Πολλές έρευνες για την αποκαταστατική δικαιοσύνη περιέχονται σε τόμους που έχουν κυκλοφορήσει, όπως: M. Wright and B. Galaway, *Mediation and Criminal Justice: Victims, Offenders and Community*, London, Sage Publications, 1989, H. Messmer and HU Otto, *Restorative Justice on Trial: Pitfalls and Potentials of Victim-Offender Mediation International Research Perspectives*, Netherlands, Kluwer Academic Publishers, 1992, B. Galaway and J. Hudson *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1996, L. Walgrave, *Restorative Justice for Juveniles: Potentialities, Risks and Problems*, Leuven, Leuven University Press, 1998, G. Bazemore and L. Walgrave *Restorative Juvenile Justice: Repairing the harm of youth crime*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1999, καθώς επίσης και σε βιβλία: Marshall F.T. and Merry S. *Crime and Accountability: victim/offender mediation in practice*, London, Home Office HMSO, 1990, Crawford A. and Newborn T. *Youth offending and restorative justice: implementing reform in youth justice*, Cullompton, Willan Publishing, 2003 και μελέτες όπως: D. Miers, *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Research Series Paper 10 London: Home Office, 2001. Για περισσότερες έρευνες βλ. M. Zernova, *Restorative Justice: ideals and realities*, Hampshire, Ashgate Publishing Ltd, 2007, σ.31.

αξιολογούν τα προγράμματά της.⁵⁴⁸

Η πλειονότητα των αξιολογήσεων που έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα επικεντρώνονται στις εμπειρίες των θυμάτων του εγκλήματος και των δραστών.⁵⁴⁹ Επιπλέον, είναι περιορισμένες οι έρευνες που έχουν διενεργηθεί σχετικά με τη χρήση των παρεμβάσεων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε περιπτώσεις βίαιων εγκλημάτων, γεγονός που εντούτοις οφείλεται στην περιορισμένη εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων σε βίαια εγκλήματα.⁵⁵⁰ Ωστόσο υπάρχουν διεθνή πορίσματα αναφορικά με το συγκεκριμένο είδος εγκλήματος.⁵⁵¹

Οι εγκληματολόγοι Lawrence Sherman and Heather Strang εξέδωσαν το 2007 μια μεγάλη επισκόπηση προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης με το όνομα “Restorative Justice: The Evidence. Στόχος τους ήταν να ελέγξουν τι συνιστά ποιοτική αποκαταστατική πρακτική, και να καταλήξουν σε συμπεράσματα αναφορικά με την αποτελεσματικότητά των εν λόγω προγραμμάτων, εστιάζοντας κατά κύριο λόγο στην τελευταία σε σχέση με την υποτροπή.⁵⁵² Στο πλαίσιο αυτό, ανέλυσαν τα αποτελέσματα 36 μελετών που διεξήχθησαν στην Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και το Ηνωμένο Βασίλειο, με αντικείμενο την αποτελεσματικότητα των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε σύγκριση με το συμβατικό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη συνέβαλε στη μείωση της επαναλαμβανόμενης παραβατικότητας - στην περίπτωση κάποιων παραβατών και όχι όλων - και στο διπλασιασμό του αριθμού των δραστών που οδηγούνταν στη δικαιοσύνη, ως αποτέλεσμα της παρέκκλισης από το ποινικό σύστημα, γεγονός που ισοδυναμεί και με παράλληλη μείωση του κόστους για την ποινική δικαιοσύνη. Με βάση την εν λόγω έρευνα, η αποκαταστατική δικαιοσύνη οδήγησε σε μείωση των υποτροπών σε μεγαλύτερο βαθμό από τη φυλάκιση για τους ενήλικες ή για την περίπτωση των ανηλίκων, παράλληλα με τη φυλάκιση. Βρέθηκε ακόμη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη περιόριζε τα συμπτώματα μετατραυματικού στρες που βίωναν τα θύματα και το συνακόλουθο κόστος, αλλά και την επιθυμία των θυμάτων να εκδικηθούν τον δράστη. Μέσα από την εμπλοκή τους με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, τόσο τα θύματα όσο και οι δράστες βίωναν μεγαλύτερη

⁵⁴⁸R. Immarigeon, “Prison-based victim-offender reconciliation programs”, in: Galaway B. & Hudson J. (Eds.), *Restorative justice: International perspectives*, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1996, 463-476 στο Presser L. and Van Voorhis P. “Values and Evaluation: Assessing Processes and Outcomes of Restorative Justice Programs”, *Crime & Delinquency*, Vol.4, No.1, 2002, pp.:162-188:162.

⁵⁴⁹United Nations Office on Drugs and Crime, ό.π., 2006, σ.83.

⁵⁵⁰ L.Presser and P. Van Voorhis, ό.π., 2002:181

⁵⁵¹Βλ. M.Umbreit, W. Bradshaw, & R. Coates, “Victims of Severe Violence in Dialogue with the Offender: Key Principles, Practices, Outcomes and Implications” in: Weitekamp, E. & Kerner, H.J. (eds.), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 123-144 και D. Gustafson, “Is Restorative Justice Taking Too Few, or Too Many, Risks?” in: Zehr H and Toews B (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press and Willan Publishing, 2004, 303-313.

⁵⁵² L. Sherman and H. Strang, *Restorative Justice: The evidence*, London, The Smith Institute, 2007.

ικανοποίηση, σε σύγκριση με το ποινικό σύστημα.⁵⁵³

Πάντως, σε γενικές γραμμές, οι έρευνες για το ενδεχόμενο η αποκαταστατική δικαιοσύνη να μειώνει τις υποτροπές είναι συγκεχυμένες. Οι Bonta et al. (2006) σε μια ανάλυση 39 μελετών με ομάδες σύγκρισης κατέληξαν σε τέσσερα συμπεράσματα: οι παρεμβάσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συνδέονται γενικά με μικρές μα σημαντικές μειώσεις στις υποτροπές. Αντιθέτως, τα προγράμματα που επιβάλλονται από το δικαστήριο δεν εμφανίζονται να μειώνουν την υποτροπή. Τα αποτελέσματα είναι πιο έκδηλα για δράστες χαμηλού κινδύνου, ενώ για δράστες υψηλού κινδύνου, η αποκαταστατική δικαιοσύνη ενδέχεται να είναι ανεπαρκής στον περιορισμό των υποτροπών.⁵⁵⁴

Αναφορικά με το βαθμό αποτελεσματικότητας της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην πρόληψη του εγκλήματος, πραγματοποιήθηκε το Σχέδιο «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Πρόληψη του Εγκλήματος» ('Restorative Justice and Crime Prevention' Project / Project JLS/2007/ISEC/FPA/C1-048 30-CE-0198574/00-29), που υπήρξε μέρος του Ευρωπαϊκού Προγράμματος για τον «Αγώνα κατά του Εγκλήματος» και χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο βασικός στόχος του σχεδίου αφορούσε τη διερεύνηση της υπάρχουσας ή/και της πιθανής σχέσης ανάμεσα στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και την πρόληψη του εγκλήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τόσο από θεωρητική και πρακτική άποψη όσο και αναφορικά με τα μοντέλα δράσης.⁵⁵⁵ Συλλέχτηκαν ερωτηματολόγια από 18 χώρες, παρότι πραγματοποιήθηκε επαφή και με τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για 65 προγράμματα που αφορούσαν την αποκαταστατική δικαιοσύνη και την πρόληψη του εγκλήματος.⁵⁵⁶

Η ανάλυση των ερωτηματολογίων αλλά και οι εμπειρίες των διαφόρων ερευνητών και επαγγελματιών που καταγράφηκαν, δείχνουν ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υπάρχουν μοντέλα και στρατηγικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης που να στοχεύουν στην πρόληψη του εγκλήματος. Αντιθέτως, υπάρχουν «ανάμικτες» πρακτικές οι οποίες περιλαμβάνουν στοιχεία από την διαδικασία της διαμεσολάβησης δράστη - θύματος και σπανιότερα από τις τεχνικές των συσκέψεων οικογενειών. Οι συγκεκριμένες τεχνικές εφαρμόζονται από την κοινωνία των πολιτών και/ή από το

⁵⁵³ A. Skelton and M. Batley, "Restorative Justice: A Contemporary South African Review", *Acta Criminologica*, Vol.21, No.3,2008, pp.37-51:40.

⁵⁵⁴ J.Bonta, A.T. Ruge, B.R. Cormier, and R. Jesseman, "Restorative Justice and Recidivism: Promises Made, Promises Kept?", in Sullivan D. and Tiff L., *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*, London, Routledge, 2006, 108-118:117 στο Ptacek, J. 'Resisting co-optation: three feminist challenges to antiviolence work', in Ptacek, J. (ed.), *Restorative Justice and Violence Against Women*, New York: Oxford University Press,2010b, pp. 5-36:22.

⁵⁵⁵ Final report of the European project 'Restorative Justice and Crime Prevention', (2010), Restorative Justice and Crime Prevention: Presenting a theoretical exploration, an empirical analysis and the policy perspective, 2010. Coordinated by Department of Juvenile Justice (Italian Ministry of Justice).In partnership with European Forum for Restorative Justice (Belgium), Psychoanalytic Institute for Social Research (Italy).In cooperation with University of Leeds (UK) and Catholic University of Leuven (Belgium), With financial support of the European Commission - Directorate-General Justice, Freedom and Security, σ.iii.

⁵⁵⁶ Final report of the European project 'Restorative Justice and Crime Prevention', ό.π., 2010:iv.

σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης κατά τη διάρκεια των δικαστικών διαδικασιών, με την απουσία ωστόσο μιας ξεκάθαρα οργανωτικής δομής που να προσανατολίζεται στην πρόληψη του εγκλήματος. Επιπλέον, υπάρχει έλλειψη ομογενών εγκληματοπροληπτικών προσεγγίσεων. Ειδικότερα, η έκθεση παρέχει απτές αποδείξεις ότι υπάρχει μια ποικιλία ορισμών και πρακτικών που σχετίζονται με τους δύο τομείς που όμως δεν κατορθώνουν να ενσωματωθούν ο ένας στον άλλο: έτσι, από τη μία πλευρά υπάρχει η αποκαταστατική δικαιοσύνη και οι πρακτικές μέσα στα δικαστικά όρια που κυρίως στοχεύουν να θεραπεύσουν από τα εγκλήματα σε μια νομική προοπτική, ενώ από την άλλη υπάρχει η αποκαταστατική δικαιοσύνη και οι αντίστοιχες πρακτικές όπως εφαρμόζονται σε μια ευρύτερη κοινωνική προοπτική: σχολείο, τοπικές συγκρούσεις, ενδοσχολική βία κ.τ.λ.⁵⁵⁷

Οι Latimer et al (2005) σχεδίασαν μια έρευνα που βασίστηκε στη μετα-ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας της τελευταίας 25ετίας, με στόχο τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, συγκρινόμενη με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις, εκπληρώνει με μεγαλύτερη επιτυχία τους βασικούς της στόχους. Τα προγράμματά της αυξάνουν την ικανοποίηση του δράστη και του θύματος, ενισχύουν τη συμμόρφωση του δράστη με τη διαδικασία της αποκατάστασης⁵⁵⁸ και σε σχέση με τις ποινές που επιβάλλονται από τα δικαστήρια – φυλάκιση, επιτήρηση κ.τ.λ.- τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης έχουν την τάση να μειώνουν τις υποτροπές, με σημαντικές ωστόσο διακυμάνσεις ανάλογα με τον τύπο του αδικήματος.⁵⁵⁹ Σε ανάλογα πορίσματα κατέληξε και η έρευνα των Beven et al (2005), κατά την οποία 72 θύματα και δράστες που συμμετείχαν σε μια διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης συγκρίθηκαν με μια ομάδα ελέγχου που πήρε μέρος σε μια συμβατική δικαστική διαδικασία, αναφορικά με τα αποτελέσματα.⁵⁶⁰

Οι D. Gromet και J. Darley (2009) αναζήτησαν μέσα από τρεις διαφορετικές έρευνες τους στόχους που επιδιώκουν οι άνθρωποι μέσω της δικαιοσύνης και τις ποινές που μπορούν να καλύψουν αυτούς τους στόχους.⁵⁶¹ Στην πρώτη έρευνα συμμετείχαν 43 φοιτητές Ψυχολογίας (63% γυναίκες), ηλικίας από 18 μέχρι 29 ετών. Τους ζητήθηκε να λειτουργήσουν ως δικαστές και να αντιμετωπίσουν διαφόρους τύπους αδικημάτων, λαμβάνοντας υπόψη τους ότι η απονομή της

⁵⁵⁷ Final report of the European project ‘Restorative Justice and Crime Prevention’, ό.π., 2010:180.

⁵⁵⁸ J. Latimer, C.Dowden, D. Muise, “The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis”, *The Prison Journal*, Vol 85, 2005, pp.127-144:138.

⁵⁵⁹ J. Latimer et al, ό.π., 2005:138 και Wenzel M., Okimoto G.T., Feather T.N.,Platow J. M., “Retributive and Restorative Justice”, *Law and Human Behavior*, Vol.32, No.5, 2008, pp.375-389:377.

⁵⁶⁰ Αναλυτικότερα βλ. P. J.Beven, G. Hall, I. Froyland, B.Steels, D.Goulding, “Restoration or Renovation? Evaluating Restorative Justice Outcomes”, *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol.12, No.1, 2005, pp.194-206.

⁵⁶¹ M. D. Gromet and M. J.Darley, “Punishment and Beyond: Achieving Justice through the Satisfaction of Multiple Goals”, *Law & Society Review*, Vol.43, No.1, 2009, pp.1-38:5.

δικαιοσύνης έχει τρεις διαφορετικούς στόχους: τον δράστη, το θύμα και την κοινότητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν με σαφήνεια ότι οι άνθρωποι ενδιαφέρονται εξίσου και για άλλους στόχους, πέρα από την επιβολή της τιμωρίας, ενώ βασικό μέλημα τους είναι η ικανοποίηση των αναγκών του θύματος.⁵⁶² Στη δεύτερη έρευνα συμμετείχαν 66 φοιτητές Ψυχολογίας (66% γυναίκες), ηλικίας 17-27 ετών. Τους παρουσιάστηκαν πέντε στόχοι τους οποίους η δικαιοσύνη υπηρετεί: τιμωρία του δράστη, αναμόρφωση του δράστη, αποκατάσταση του θύματος, ενίσχυση των αξιών της κοινότητας και αποκατάσταση της κοινότητας. Στη συνέχεια τους ζητήθηκε να ορίσουν ποιες κυρώσεις θεωρούσαν ότι θα μπορούσαν να εκπληρώσουν τους συγκεκριμένους στόχους. Το ενδιαφέρον στα αποτελέσματα της έρευνας είναι οι κυρώσεις που θεωρήθηκαν ότι μπορούν να εκπληρώσουν περισσότερους στόχους, όπως για παράδειγμα η αποκατάσταση που βρέθηκε πως είναι ικανή όχι μόνο να τιμωρήσει το δράστη αλλά και να αποκαταστήσει το θύμα. Αξίζει να αναφερθεί πάντως ότι η μόνη ποινή που θεωρήθηκε από τους συμμετέχοντες ως ικανή να εκπληρώσει όλους τους στόχους για το δράστη, το θύμα και την κοινότητα είναι αυτή της φυλάκισης.⁵⁶³ Ο στόχος της τρίτης και τελευταίας έρευνας ήταν να διευκρινιστεί πώς οι διάφορες καταστάσεις επηρεάζουν την επιλογή των στόχων που πρέπει να εκπληρώσει η δικαιοσύνη. Συμμετείχαν 75 φοιτητές Ψυχολογίας (72% γυναίκες), ηλικίας 18-23 ετών, οι οποίοι διάβασαν περιγραφές από δύο σοβαρά εγκλήματα: ένοπλη ληστεία και απόπειρα ανθρωποκτονίας. Οι περιγραφές κατέληγαν με τη σύλληψη των δραστών. Στη συνέχεια, μέσα από μια λίστα δεκαπέντε ποινών, έπρεπε να επιλέξουν πέντε από αυτές ως τις πιο κατάλληλες για τα συγκεκριμένα εγκλήματα. Το σημαντικότερο στοιχείο που προκύπτει είναι ότι η τιμωρία του δράστη ως στόχος της απονομής δικαιοσύνης, αποτελεί το κυρίαρχο μέλημα της πειραματικής ομάδας. Πάντως, το γενικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι οι άνθρωποι δεν επιδιώκουν αποκλειστικά την επιβολή τιμωρίας στον δράστη, όπως υποστήριζαν έρευνες στο παρελθόν, αντιθέτως, οι στόχοι που θεωρούν ότι η δικαιοσύνη οφείλει να καλύψει είναι πολλαπλοί και δεν κατευθύνονται μόνο στον δράστη.⁵⁶⁴ Μέσα από την επισκόπηση των ερευνών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα προγράμματά της, μπορεί να σημειωθεί ως παρατήρηση ότι μικρότερη προσοχή έχει δοθεί στις απόψεις των πολιτικών και των λειτουργών του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, καθώς οι έρευνες στο συγκεκριμένο πεδίο είναι περιορισμένες. Εντούτοις, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι αποφάσεις τους, οι ενέργειες ή η αδράνειά τους μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη, την εφαρμογή και την τελική επιτυχία των διαδικασιών της αποκαταστατικής

⁵⁶² M. D. Gromet and M. J. Darley, *ό.π.*, 2009:7-14.

⁵⁶³ M. D. Gromet and M. J. Darley, *ό.π.*, 2009:16-19.

⁵⁶⁴ M. D. Gromet and M. J. Darley, *ό.π.*, 2009:20-30.

δικαιοσύνης,⁵⁶⁵ καθώς, όπως επισημαίνει και ο G. Bazemore (1998): «οι δικαστές λειτουργούν ως φύλακες, επηρεάζουν σφοδρά τις διαδικασίες, τη διαχείριση των δικαστηρίων, την εκδίκαση, τη λήψη αποφάσεων [...]».⁵⁶⁶

4 Οι έρευνες για τις στάσεις των δικαστών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη διεθνώς

Δεδομένου ότι η επιτυχής έκβαση των εφαρμογών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους λειτουργούς της ποινικής δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια της και ότι η υποστήριξη από την πλευρά της αστυνομίας, των εισαγγελέων και των δικαστών είναι απαραίτητη, σε αυτό το σημείο θεωρείται σκόπιμο να πραγματοποιηθεί μια επισκόπηση των ερευνών που ασχολήθηκαν με τις απόψεις των λειτουργών της ποινικής δικαιοσύνης για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και την αποτελεσματικότητά της στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου.

Σε μια εκτίμηση της υπηρεσίας συσκέψεων νέων (youth conferencing service) στη Βόρεια Ιρλανδία, η Campbell και οι συνεργάτες της (2006) πήραν συνεντεύξεις από επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης οι οποίοι συμμετείχαν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Ειδικά οι δικαστικοί ερωτήθηκαν για την εισαγωγή των συσκέψεων νέων και τη λειτουργία τους στην περιοχή της αρμοδιότητάς τους, για την πορεία, τα προβλήματα αλλά και τις ευκαιρίες που παρείχαν. Όλοι οι δικαστικοί εξέφρασαν θετική άποψη για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, το θεωρητικό της υπόβαθρο και τις αξίες της, θεωρώντας τη ως θετική εξέλιξη τόσο για τους δράστες όσο και για τα θύματα. Σύμφωνα με την άποψή τους, ήταν καλά εκπαιδευμένοι και προετοιμασμένοι όταν εισήχθη η συγκεκριμένη διαδικασία, έγειραν ωστόσο τις ενστάσεις τους σχετικά με το πως «επιβλήθηκε» η νομοθεσία στα δικαστήρια χωρίς προηγούμενες διαβουλεύσεις.

Από την άλλη πλευρά, ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της νομοθεσίας θεωρήθηκε αρνητικό σημείο από τους δικαστικούς, οι οποίοι έβλεπαν τη δύναμη λήψης των αποφάσεων να απομακρύνεται από τις δικαστικές αίθουσες. Κατά την άποψή τους, αυτή η υποχρεωτική φύση της νομοθεσίας προκαλεί δυσκολίες και στις περιπτώσεις των υπότροπων ανήλικων παραβατών, για τους οποίους πιθανότατα οι συσκέψεις νέων να είναι ακατάλληλες και ενδεδειγμένη λύση να αποτελεί η δικαστική καταδίκη. Άλλοι δικαστικοί εξέφρασαν την πεποίθηση ότι η συγκεκριμένη νομοθεσία χρειαζόταν να είναι υποχρεωτική, καθώς υποτίθεται ότι είναι ο μόνος δρόμος για την αντιμετώπιση

⁵⁶⁵United Nations Office on Drugs and Crime, *Handbook on Restorative Justice Programmes*, New York, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, 2006, σ.83.

⁵⁶⁶G. Bazemore “Crime Victims and Restorative Justice in Juvenile Courts: Judges as Obstacle or Leader?”, *Western Criminology Review* Vol.1, No.1, 1998, pp.1-30:2.

της νεανικής παραβατικότητας.⁵⁶⁷

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Umbreit (2001:230) πήρε συνεντεύξεις από 45 συνολικά επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένων δικαστών, αστυνομικών, επιτηρητών (probation officers), συνηγόρων κατηγορίας και υπεράσπισης σε τέσσερις περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών, προκειμένου να εξακριβώσει τις απόψεις τους και σε ποιο βαθμό υποστήριζαν την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Η πρώτη εντύπωση των λειτουργών της ποινικής δικαιοσύνης για τη διαμεσολάβηση ήταν σχετικά θετική, καθώς 30 από αυτούς (ποσοστό 71%) ήταν υποστηρικτικοί. Τα σχόλια περιελάμβαναν προτάσεις όπως «Εγκληματοποιούμε συμπεριφορές πολύ εύκολα» και «δεν θα μπορούσα να φανταστώ πιο επιμορφωτική εμπειρία τόσο για το θύμα όσο και για το νεαρό δράστη». Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι, σε γενικές γραμμές, καθώς ο καιρός περνούσε και τα προγράμματα είχαν την ευκαιρία να αφήσουν εντυπώσεις, η πλειοψηφία των δικαστικών λειτουργών που αρχικά ήταν διστακτικοί να υιοθετήσουν τη διαμεσολάβηση, έγιναν τελικά υποστηρικτικοί. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (38 άτομα, ποσοστό 93%) απάντησαν ότι οι δράστες καθίστανται υπόλογοι για τις πράξεις τους μέσα από τις διαδικασίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (π.χ. «είναι σκληρότερο να έρχεσαι αντιμέτωπος με το θύμα παρά να ανακατεύεις μέσα στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης»). Στην ερώτηση εάν θα επέλεγαν να συμμετέχουν σε μια διαδικασία διαμεσολάβησης, σε περίπτωση που θυματοποιούνταν οι ίδιοι, οι 32 (ποσοστό 71%) απάντησαν θετικά, ενώ τρεις (ποσοστό 7%) είπαν ότι θα εξαρτιόταν από τις συνθήκες και το είδος του εγκλήματος.⁵⁶⁸

Οι B. Naude και J. Prinsloo (Σεπτέμβριος 2001-Απρίλιος 2002), με αφετηρία την πεποίθηση ότι η εξοικείωση με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και η υποστήριξη σε αυτήν, από την πλευρά των δικαστικών και αστυνομικών αρχών είναι καίριας σημασίας για την προώθηση της, διερεύνησαν τις αντίστοιχες απόψεις των δικαστών και των εισαγγελέων στην ευρύτερη περιοχή της Πρετόρια στη Νότια Αφρική. Διανεμήθηκαν 205 ερωτηματολόγια, ωστόσο το ποσοστό των τελικών αποκρίσεων δεν ξεπέρασε το 34% (69 ερωτηματολόγια μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην έρευνα). Τα αποτελέσματα οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι, παρά το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι δεν ήταν βέβαιοι για πολλά από τα ερωτήματα που τους τέθηκαν, ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί απέναντι στην επιλογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αν συνυπολογιστεί και το γεγονός ότι επρόκειτο για μια σχετικά νέα

⁵⁶⁷ C. Campbell, R. Devlin, D. O'Mahony, J. Doak, J. Jackson, T. Corrigan, and K. McEvoy, *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service*, Belfast: Northern Ireland Office, 2006, σ.135.

⁵⁶⁸ M. Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation*, San Francisco, California: Jossey-Bass, 2001, σ.230-232.

έννοια κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Η πλειοψηφία των δικαστικών λειτουργών, αναγνωρίζοντας τη σημασία που πρέπει να δίνουν τα δικαστήρια στις ανάγκες των θυμάτων, θεώρησε ως κατάλληλη επιλογή την αποκαταστατική δικαιοσύνη και εξήρε τα πλεονεκτήματα που συγκεντρώνει, όπως είναι η ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών, ο καταλογισμός των ευθυνών στο δράστη και η δυνατότητα εμπλοκής στη διαδικασία όλων όσων επηρεάστηκαν από το έγκλημα. Παράλληλα, διαφάνηκε η ανάγκη εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των δικαστικών λειτουργών στις αρχές, τους αντικειμενικούς στόχους και τις εφαρμογές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς ήταν εμφανείς οι παρερμηνεύσεις και η αβεβαιότητα για πολλές διαστάσεις της. Η ελλιπής γνώση διαφάνηκε ακόμη από την απροθυμία των ερωτώμενων να εφαρμοστεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη σε ένα ευρύ φάσμα εγκλημάτων, όπως είναι τα σεξουαλικά εγκλήματα και οι βίαιες επιθέσεις, εύρημα το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τα πορίσματα όπως έχουν προκύψει από την παγκόσμια εμπειρία.⁵⁶⁹

Ο G. Bazemore (1998) έκανε μια έρευνα σχετικά με την αντίσταση που επιδεικνύουν οι δικαστές απέναντι στο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το θύμα στο δικαστήριο ανηλίκων και κατ'επέκταση απέναντι στην εφαρμογή των προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης κατά την αντιμετώπιση ανηλίκων παραβατών, εστιάζοντας ουσιαστικά στη μελέτη μιας θεωρούμενης ως πηγής αντίστασης εκ μέρους τους: το γεγονός ότι δεν υπάρχει ευκαιρία διαλόγου ανάμεσα στους δικαστές και τα θύματα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μια ομάδα 20 δικαστών, ανδρών και γυναικών με διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις και απόψεις για τον σωφρονισμό και τα θύματα εγκλημάτων. Η δεύτερη ερευνητική ομάδα περιελάμβανε 18 θύματα συνολικά, εννέα από βίαια εγκλήματα, επτά από εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και δύο από κλοπή και βανδαλισμό αυτοκινήτου. Προκειμένου να επιτραπεί τόσο στους δικαστές όσο και στα θύματα να εμπλακούν και να εξερευνήσουν θέματα σχετικά με την θέση των θυμάτων, με τις υπηρεσίες που υπάρχουν για αυτά και την αξία των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η συγκεκριμένη έρευνα επιδίωξε να προωθήσει το διάλογο και να πάρει απαντήσεις σε πλήθος ερωτήσεων. Για το σκοπό αυτό επιδιώχθηκε ο διάλογος ανάμεσα σε δικαστές αλλά και ανάμεσα σε δικαστές και θύματα εγκλημάτων.⁵⁷⁰ Ειδικά για την περίπτωση των δικαστών, τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι δικαστές θεωρούν ότι οι προσπάθειες που καταβάλλονται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για μεγαλύτερη εμπλοκή των θυμάτων είναι πιθανό να εγείρουν ερωτήματα σε σχέση με την εξασφάλιση του δικαίου και την προστασία των δικαιωμάτων τόσο του δράστη όσο και του θύματος. Εμφανής ήταν επίσης η ανησυχία για την πρόκληση να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του θύματος και κυρίως η απώλεια της δικής τους εξουσίας. Υπήρχαν ωστόσο και θετικές απαντήσεις

⁵⁶⁹ Βλ. B. Naude, J. Prinsloo "Magistrates' and Prosecutors' Views of Restorative Justice" in: Maepa, T. (ed.), *Beyond Retribution – Prospects For Restorative Justice in South Africa*, Pretoria: Institute for Security Studies, 2005, 53-65.

⁵⁷⁰ G. Bazemore, ό.π., 1998: 3-4.

εκ μέρους κάποιων δικαστών, οι οποίοι θεωρούσαν ότι θα είχαν πολλά να κερδίσουν από την μετατόπιση του ενδιαφέροντος ώστε να περιλαμβάνει και τα δικαιώματα του θύματος σε συνδυασμό με αυτά του δράστη.⁵⁷¹

Η J. Stubbs (2010: 107-8) σε έρευνα που πραγματοποίησε σε Καναδούς λειτουργούς της ποινικής δικαιοσύνης και επαγγελματίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναφορικά με την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου σε περιπτώσεις βίας ανάμεσα σε συντρόφους και μέλη οικογένειας, διαπίστωσε ότι αυτοί δεν ήταν αντίθετοι θεωρητικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, ωστόσο έγειραν προβληματισμούς για τα πρωτόκολλα που ισχύουν και την ικανότητα τους να αντιμετωπίσουν την ενδοοικογενειακή βία, αλλά και για την επάρκεια των μεσολαβητών σε επίπεδο εκπαίδευσης και πόρων.⁵⁷² Επιπλέον, όπως αναφέρει η Daly, οι Kingi et al (2008) ερεύνησαν 24 επαγγελματίες σε πέντε πόλεις της Ν. Ζηλανδίας, στις οποίες οι υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας ενηλίκων παραπέμπονταν στις συσκέψεις οικογενειών. Οι επαγγελματίες ήταν δικαστές, σύμβουλοι θυμάτων, εισαγγελείς και δικηγόροι. Το ένα τρίτο αυτών εξέφρασαν ότι συμφωνούν πλήρως με την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, το 38% αυτών ήταν πιο μετριοπαθείς επισημαίνοντας ότι χρειαζόταν περισσότερη αρωγή, ενώ 29% ήταν αντίθετοι, εκθέτοντας προβλήματα εξαναγκασμού, επαναθυματοποίησης των θυμάτων και χειραγώγησης της διαδικασίας από τους δράστες.⁵⁷³

⁵⁷¹ G. Bazemore, ό.π., 1998: 24.

⁵⁷² J. Stubbs, “Restorative justice, gendered violence, and Indigenous women” in: Ptacek, J. (ed.), *Restorative justice and violence against women*, New York: Oxford University Press, 2010, 103-122:107-108 στο K. Daly “Conferences and gendered violence: practices, politics, and evidence”, Revision prepared for I. Vanfraechem & E. Zinsstag (forthcoming), *Conferencing and Restorative Justice: Challenges, Developments and Debates*, Oxford: Oxford University Press, 2011, 1-22:9

⁵⁷³ V. Kingi, J. Paulin and L. Porima Review of the delivery of restorative justice in family violence cases by providers funded by the Ministry of Justice, Wellington: New Zealand Ministry of Justice, 2008 στο K. Daly ό.π., 2011, σ.9.

5 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Από τη θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση των κοινωνικών στάσεων εν γένει και των στάσεων απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη ειδικότερα, προκύπτουν τα εξής:

1. Μέσω της μελέτης των στάσεων οι κοινωνικοί ψυχολόγοι επιχειρούν να εξηγήσουν αλλά και να προβλέψουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, διατυπώνοντας διάφορα αξιώματα αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στη στάση και τη συμπεριφορά. Το βέβαιο πάντως είναι ότι οι στάσεις ασκούν επίδραση στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το περιβάλλον, διαχειρίζονται τις προσλαμβανόμενες πληροφορίες, κάνουν επιλογές και ενεργούν.

2. Υπάρχουν διάφορες απόψεις σχετικά με τον τρόπο λήψης των αποφάσεων εκ μέρους των δικαστικών λειτουργών και των ιδιαίτερων παραγόντων που τον επηρεάζουν. Σύμφωνα με αυτές, οι παράγοντες οι οποίοι συντελούν στη διαμόρφωση της κρίσης των δικαστών είναι ο επαγγελματικός τους προσανατολισμός (για παράδειγμα η δέσμευση στην τυπική νομική διαδικασία), οι κανόνες δικαίου και οι αρχές της κοινωνίας, και η ύπαρξη εγγενών ποιοτικών χαρακτηριστικών (αμεροληψία, ευφυΐα, σοφία κ.τ.λ.). Σε επίπεδο ερευνών, τα ευρήματα ποικίλουν, όπως για παράδειγμα ότι οι δικαστικοί αποφασίζουν με βάση τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, αγνοώντας την κοινή γνώμη, ή ότι η λήψη μιας απόφασης αποτελεί αποτέλεσμα πολλών παραγόντων οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να απομονωθούν ή να υπερισχύσει ο ένας έναντι του άλλου.

3. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα προγράμματά της αποτέλεσαν αντικείμενο πολλών ερευνών και αξιολογήσεων, όπως συμβαίνει συνήθως με την πλειοψηφία τέτοιου είδους παρεμβάσεων, η αποτίμηση των οποίων συνδέεται άμεσα με τις προοπτικές που θα έχουν στο μέλλον. Κάποια ευρήματα είναι θετικά για τις αποκαταστατικές πρακτικές, την αποτελεσματικότητά τους στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου και στην πρόληψη της υποτροπής. Άλλα καταδεικνύουν την ικανοποίηση δραστών και θυμάτων από τη συμμετοχή τους σε αυτές, ενώ άλλα μιλούν για διχοτόμηση των προγραμμάτων σε αυτά που εφαρμόζονται εντός του ποινικού συστήματος και σε αυτά που εφαρμόζονται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, σε επίπεδο σχολικής κοινότητας ή τοπικής κοινωνίας, τα οποία όμως δεν κατορθώνουν να ενσωματωθούν το ένα με το άλλο.

4. Οι έρευνες που αφορούν τις απόψεις των δικαστών απέναντι στην επανορθωτική δικαιοσύνη έχουν οδηγήσει σε ποικίλα αποτελέσματα. Μεταξύ άλλων, οι δικαστές εμφανίζονται θετικοί απέναντι στις επανορθωτικές πρακτικές, εγείρουν προβληματισμούς για την απώλεια ή τη συρρίκνωση της εξουσίας τους, εκφράζουν ανησυχίες σε σχέση με τη διαφύλαξη των κανόνων δικαίου και την προστασία των δικαιωμάτων δραστών και θυμάτων, αλλά και την ικανοποίησή τους για τη μεγαλύτερη συμμετοχή του θύματος στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η θεωρητική προσέγγιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω, αποτυπώνει την πολύπλευρη και πολυεπίπεδη διάσταση της έννοιας αλλά και τη συμβολή επιμέρους εγκληματολογικών θεωριών στην περαιτέρω ανάπτυξή της. Ταυτόχρονα καταδεικνύει τη στενή σχέση της θεωρίας με την πράξη και τη διαρκή τροφοδότηση της μίας από την άλλη.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη επιχειρεί να προσεγγίσει το έγκλημα ολιστικά, αναζητά τις αιτίες που το πυροδοτούν, εστιάζει στα προβλήματα που προκαλούνται εξαιτίας του και στα πρόσωπα που βάλλονται από αυτό. Δεν απομονώνει τον δράστη για να εξασφαλίσει την επίλυση της σύγκρουσης, αντίθετα αντιμετωπίζει το εγκληματικό φαινόμενο μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο και τις κοινωνικές συνθήκες από τις οποίες δημιουργείται. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς γεννά προσδοκίες ότι δεν πρόκειται για μια απλή διεκπεραίωση της κρίσης αλλά για μια παρέμβαση σε βάθος που επιζητά να φτάσει στη ρίζα του προβλήματος και να την εξαλείψει. Η επισήμανση των Artinopoulou & Gavrielides (2013b:37) παρατίθεται αυτούσια καθώς συμπυκνώνει πολύ περιεκτικά ολόκληρη τη θεώρηση για την επανορθωτική δικαιοσύνη: *«Η αποκαταστατική δικαιοσύνη θέτει υπό αμφισβήτηση και κριτική τον τιμωρητικό και ανταποδοτικό χαρακτήρα των παραδοσιακών ποινικών συστημάτων. Αυτό αντανακλάται από την αναποτελεσματικότητά τους σε σχέση με τη μείωση του εγκλήματος. Η αύξηση του πληθυσμού των φυλακών και τα ποσοστά υποτροπών δείχνουν ότι τα σύγχρονα συστήματα απονομής της δικαιοσύνης βρίσκονται σε κρίση. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εστιάζει στην ατομική υπαιτιότητα και στην ευθύνη του δράστη τόσο για τη βλάβη που υπέστη το θύμα όσο και για την έκφραση μεταμέλειας, αλλά και για την επανόρθωση αυτής της βλάβης και την επούλωση των κοινωνικών σχέσεων στην κοινότητα. Η συμμετοχή της κοινότητας αντανακλά το σύγχρονο μοντέλο της σκεπτόμενης δημοκρατίας και δίνει νόημα στην κοινότητα που συζητά, συμμετέχει, αντιλαμβάνεται, αναλαμβάνει την ευθύνη και αυτορυθμίζεται. Συνεπώς, η αποκαταστατική δικαιοσύνη ασκεί κριτική στο παραδοσιακό ποινικό σύστημα και επανακαθορίζει το έγκλημα, το δράστη και την αντιμετώπιση του συνολικού ζητήματος του εγκληματικού φαινομένου».*⁵⁷⁴

⁵⁷⁴V. Artinopoulou & Th.Gavrielides, “Aristotle on Restorative Justice: Where the Restorative Justice and Human

Από την άλλη πλευρά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη, είτε ως σύνολο αρχών και αξιών, είτε ως σύνολο πρακτικών δεν είναι δυνατό να οριοθετηθεί με αυστηρότητα και να αποτυπωθεί ως μια απόλυτα συγκεκριμένη έννοια. Αυτό μπορεί να οφείλεται και στο γεγονός ότι σχετίζεται άμεσα, σε επίπεδο τόσο πρακτικών όσο και αρχών, με την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, η οποία εξ ορισμού δεν μπορεί να είναι στατική.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή, προκειμένου να αποφύγει τη σύγχυση μέσα στην πληθώρα των ερμηνευτικών προσεγγίσεων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη θέτει ως εννοιολογική αφετηρία της το θεωρητικό μοντέλο των Artinopoulou & Gavrielides (2013) για τη δομημένη και μη δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη.⁵⁷⁵

Αναλυτικότερα, οι Artinopoulou & Gavrielides (2013:342) επισημαίνουν ότι τα διάφορα νομικά συστήματα έχουν τις βάσεις τους στις πεποιθήσεις του κοινωνικού συνόλου περί δικαιοσύνης, κατά συνέπεια όλα τα νομικά συστήματα αλλά και τα είδη της δικαιοσύνης δεν είναι ίδια, παρότι η έννοια της δικαιοσύνης εμπεριέχει μια καθολικά αποδεκτή αλήθεια. Αντιθέτως, υπάρχουν διαφοροποιήσεις που πηγάζουν από το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν και επηρεάζονται άμεσα από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ατόμων που το αποτελούν. Με βάση τη θεώρησή τους, υπάρχουν δύο είδη δικαιοσύνης: η πρώτη υλοποιείται μέσω της επιβολής του νόμου, ο οποίος αποτελεί μια ανθρώπινη κατασκευή, ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει αξίες όπως είναι η εντιμότητα. Κατά συνέπεια, η πρώτη απαιτεί για να λειτουργήσει μια συγκεκριμένη δομή και ένα σύστημα κανόνων, ενώ η δεύτερη μπορεί να υπάρξει μέσα από ανεπίσημες μεθόδους οι οποίες ξεκινούν από την κοινότητα. Οι Artinopoulou και Gavrielides θεωρούν ότι τα εμπειρικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη υπάρχει και στις δύο αυτές μορφές.⁵⁷⁶ Συγκεκριμένα, η δομημένη επανορθωτική δικαιοσύνη λειτουργεί εντός ενός οργανωμένου μηχανισμού που επιζητά να επαναφέρει τη δικαιοσύνη κάθε φορά που λαμβάνει χώρα το έγκλημα. Ο μηχανισμός αυτός αποτελείται από παράγοντες που υπηρετούν τη δικαιοσύνη, οι οποίοι όμως κατέχουν διαφορετικούς ρόλους, γεγονός που πυροδοτεί ανισότητες οι οποίες προστίθενται στις ανισότητες που δημιουργήθηκαν εξ αρχής εξαιτίας της σύγκρουσης. Η ισορροπία εξασφαλίζεται μέσω νομικών περιορισμών ή αλλιώς μέσω της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως υλοποιείται με την εφαρμογή του νόμου. Με βάση τη θεώρηση των Artinopoulou & Gavrielides, η δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης της σύγκρουσης, των δραστών και

Rights Movements Meet (κοινοί τόποι)” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013b, 25-45:37.

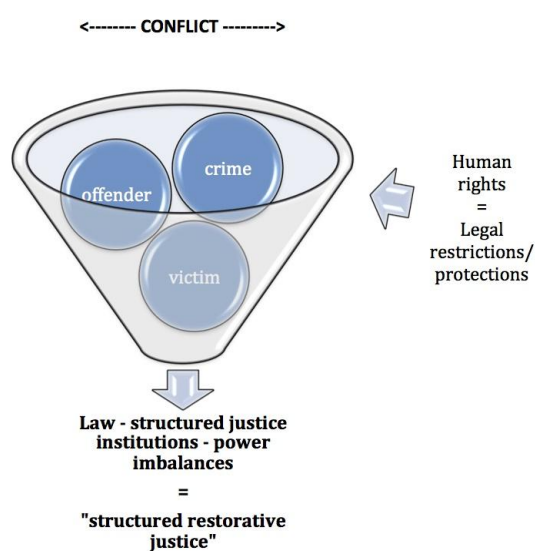
⁵⁷⁵ V. Artinopoulou & Th. Gavrielides, 2013, ό.π., 344.

⁵⁷⁶ V. Artinopoulou & Th. Gavrielides, σ.342-344.

των θυμάτων, και αποτελεί μέρος πολλών άλλων δομημένων μορφών απονομής της δικαιοσύνης.⁵⁷⁷

Η μη δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη επιστρατεύεται για να αποκαταστήσει το διερρηγμένο κοινωνικό δεσμό που έσπασε εξαιτίας της σύγκρουσης. Η συμβολή του νόμου στην περίπτωση αυτή δεν είναι αρκετή. Σημαντικό ρόλο για την επανόρθωση της βλάβης και του κοινωνικού ιστού διαδραματίζει η κοινότητα, η οποία επιχειρεί μέσα από ανεπίσημες παρεμβάσεις να επαναφέρει την ειρήνη. Και εδώ αναπτύσσονται ανισότητες, αυτή τη φορά όμως ανάμεσα στους εκπροσώπους της κοινότητας που συμμετέχουν στη διαδικασία ή ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη, ενώ και εδώ τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν τις δικλίδες ασφαλείας, με τη μορφή όμως κανόνων συμπεριφοράς που βασίζονται σε συγκεκριμένες αξίες.⁵⁷⁸

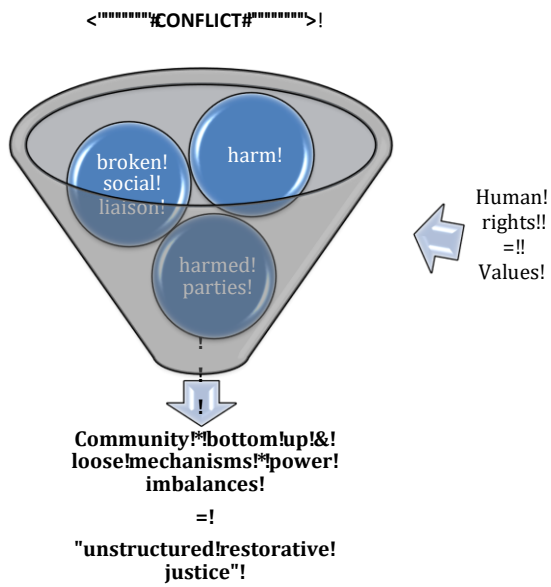
Στις Ηνωμένες Πολιτείες, στον Καναδά και στην Αυστραλία η πρακτική της μη δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι ευρέως διαδεδομένη. Αντίθετα, στην Ευρώπη, το μοντέλο που κυριαρχεί είναι αυτό της δομημένης επανορθωτικής δικαιοσύνης, παρότι τα τελευταία χρόνια και το πρώτο μοντέλο τείνει να κερδίζει έδαφος. Στην παρούσα διατριβή θεωρείται ότι για την περίπτωση της Ελλάδας, το δομημένο μοντέλο αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι το πλέον κατάλληλο, αφενός επειδή ταιριάζει περισσότερο με την πολιτιστική της παράδοση και αφετέρου γιατί θεωρείται το πλέον ασφαλές για την ομαλή ενσωμάτωση του θεσμού στο ήδη υπάρχον δικαιοσύνη σύστημα, δεδομένου ότι βρίσκεται ακόμη σε σχετικά αρχικά στάδια εφαρμογής.

Γράφημα 5.1: Το μοντέλο της δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης των Αρτινοπούλου & Γαβριηλίδη (2013)

⁵⁷⁷ V.Artinopoulou & Th. Gavrielides, σ.345.

⁵⁷⁸ V.Artinopoulou & Th. Gavrielides, σ.346-347.

Γράφημα 5.2: Το μοντέλο της μη δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης των Αρτινοπούλου & Γαβρηλίδη (2013)

ΜΕΡΟΣ Β': Η ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1. Εισαγωγικά

Το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει την ερευνητική διαδικασία και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση των στάσεων των δικαστικών λειτουργών Αθηνών και Πειραιώς απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, την ποινική διαμεσολάβηση και τον τρόπο που εφαρμόζεται στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα, παρουσιάζεται η μεθοδολογία και επεξηγούνται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αφορούν τον πληθυσμό του δείγματος, ο τρόπος σχεδιασμού του ερωτηματολογίου, και η διαδικασία συλλογής των δεδομένων. Επιπροσθέτως, παρέχεται μια σύντομη επισκόπηση όπου συζητούνται τα εμπόδια και οι δυσκολίες που προέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την ανάλυση των δεδομένων, την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, όπως προέκυψαν από τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών που τέθηκαν εξαρχής καθώς και τη συνόψιση των βασικών συμπερασμάτων αυτής.

2. Πιλοτική – ποιοτική έρευνα

Για τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου και πριν από τη διανομή του στον πληθυσμό - στόχο, έλαβε χώρα πιλοτική ποιοτική έρευνα, ώστε να ελεγχθεί το ερευνητικό εργαλείο και να εντοπιστούν πιθανές αδυναμίες και ελλείψεις. Αναλυτικότερα, η πιλοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 2013, στα δικαστήρια Πειραιά, με διανομή των ερωτηματολογίων από τη γράφουσα. Ο έλεγχος είχε ως στόχο να εξακριβωθεί εάν το σύνολο των ερωτημένων αντιλαμβάνονται τις ερωτήσεις κατά τον ίδιο τρόπο και εάν υπάρχει κάποια δυσκολία σε σχέση με το πώς είναι διατυπωμένες οι ερωτήσεις. Ένας ακόμη στόχος ήταν να εξακριβωθεί ο

χρόνος που απαιτείται για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και ταυτόχρονα να αποκτηθεί μια πρώτη εικόνα της διάρκειας που θα χρειαστεί για την ολοκλήρωση της έρευνας. Ο έλεγχος πραγματοποιήθηκε σε δέκα δικαστικούς λειτουργούς, ποσοστό 5,5% επί του αρχικού δείγματος της έρευνας και 10,2% επί του τελικού δείγματος, με βάση τα έγκυρα ερωτηματολόγια. Κατά τη συλλογή των ερωτηματολογίων, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να γίνουν παρατηρήσεις σχετικά με τα παραπάνω θέματα, ενώ ζητήθηκε η άποψή τους σχετικά με πρόσθετες ερωτήσεις που θα ήταν χρήσιμο να συμπεριληφθούν.

Η πιλοτική έρευνα διήρκησε είκοσι ημέρες, μέχρι να συμπληρωθούν και να συγκεντρωθούν τα ερωτηματολόγια που είχαν διανεμηθεί. Οι παρατηρήσεις, τα σχόλια και οι διορθώσεις που προέκυψαν, αξιολογήθηκαν, και στη συνέχεια έγιναν οι απαραίτητες αλλαγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΚΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

1 Αντικείμενο και στόχοι της έρευνας

Η ελληνική νομοθεσία εισήγαγε την εφαρμογή πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης τη τελευταία δεκαετία, με το νόμο 3189/2003 («αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις» ο οποίος τροποποιήθηκε από το νόμο 3860/2010), και το νόμο 3500/2006 («για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»), ο οποίος τέθηκε σε πλήρη ισχύ μόλις το 2007. Η ποινική διαμεσολάβηση, ως μέθοδος εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών, ακόμη εξελίσσεται στην Ελλάδα και βρίσκεται στη διαδικασία αναζήτησης των κατάλληλων ρυθμίσεων για την αρτιότερη λειτουργία της. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία, πρόκειται για μια πρακτική που είναι αποτελεσματική, ευέλικτη και συμφέρουσα από άποψη χρόνου και κόστους, γι' αυτό κερδίζει γρήγορα έδαφος και τα πεδία εφαρμογής της στη χώρα διαρκώς διευρύνονται.

Πρόκειται για έναν συνδυασμό ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας⁵⁷⁹ και αποτελεί μία από τις πρώτες απόπειρες απεικόνισης των στάσεων που έχουν διαμορφώσει οι Έλληνες δικαστικοί λειτουργοί σε σχέση με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της, πιο συγκεκριμένα την ποινική διαμεσολάβηση σε περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων και ενδοοικογενειακών διαφορών, όπως υλοποιούνται στη χώρα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσα στο πλαίσιο εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας και εστιάζεται στη μελέτη των στάσεων των Ελλήνων δικαστών και εισαγγελέων που υπηρετούν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς απέναντι στις προαναφερθείσες αλλαγές. Κατά συνέπεια, το πραγματολογικό υλικό της εν λόγω

⁵⁷⁹ Για το σχεδιασμό κοινωνικής έρευνας, βλ. Babbie E., *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα*, (μτφρ. Η. Βογιατζής), Αθήνα, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ.48-53. Επίσης βλ. Παρασκευόπουλος Ι., *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τ.Β', Αθήνα, 1993, σελ.144-189.

έρευνας προέρχεται από τις απαντήσεις εκπροσώπων του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και πιο συγκεκριμένα, όπως ήδη αναφέρθηκε, από δικαστές και εισαγγελείς, οι οποίοι λόγω της επαγγελματικής τους ιδιότητας έχουν άμεση γνώση, άποψη και εμπειρία για το υπό μελέτη ζήτημα.

Οι λόγοι που επιλέχθηκε να ερευνηθεί ο συγκεκριμένος πληθυσμός είναι πολλοί. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη και η ποινική διαμεσολάβηση χρησιμοποιούνται ως οργανωμένος θεσμός ποινικής δικαιοσύνης ανά τον κόσμο τα τελευταία 30 χρόνια. Οι στάσεις τους απέναντι στην εισαγωγή του νέου θεσμού και η εμπειρία τους για τα προβλήματα εφαρμογής του καθιστούν τη συμβολή τους αποφασιστική. Επιπροσθέτως, σε μια χώρα όπου το νομοθετικό της πλαίσιο είναι παραδοσιακά επικεντρωμένο στη δικαστική αντιμετώπιση των συγκρούσεων, ο ρόλος των δικαστών και εισαγγελέων θεωρείται κρίσιμος για την εξοικείωση των πολιτών με το νέο θεσμό, την κάλυψη του μεγάλου ελλείματος που υπάρχει σε επίπεδο σχετικής πληροφόρησης, και την απόδοση τελικά σε αυτόν αξιοπιστίας και φερεγγυότητας. Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές πως οι νομοθετικές ρυθμίσεις που θα θέσουν τις σωστές βάσεις υλοποίησης της διαμεσολάβησης και εν τέλει οι παράγοντες που θα επιτρέψουν να επιτύχει ως θεσμός επαφίενται σε μεγάλο βαθμό και στον πληθυσμό που επιλέχθηκε να μελετηθεί μέσα από το παρόν πόνημα, χωρίς ωστόσο να παραβλέπεται ότι η επιτυχία του θεσμού εξαρτάται και από πλείστους άλλους παράγοντες.

2 Ερωτήματα και ερευνητικές υποθέσεις

Η επισκόπηση των ερευνών, όπως παρουσιάστηκε ανωτέρω στο τέταρτο κεφάλαιο, που έχουν διεξαχθεί στο πεδίο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εν γένει αλλά και αναφορικά με τις σχετικές στάσεις και απόψεις των δικαστικών λειτουργιών ειδικότερα, συνέβαλε στη διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων⁵⁸⁰ της παρούσας μελέτης, στο σχεδιασμό της και στην οριστικοποίηση της μεθοδολογίας που τελικά ακολουθήθηκε.

Οι ερωτήσεις που καθόρισαν την πορεία της συγκεκριμένης έρευνας κατηγοριοποιούνται σε κύριες και δευτερεύουσες και παρουσιάζονται ακολούθως:

A) Κύριες ερευνητικές ερωτήσεις:

⁵⁸⁰Για τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων και υποθέσεων που τίθενται προς επαλήθευση βλ. V. Jupp, "Formulating Research Problems" in: Jupp V., Davies P., Francis P., (eds), *Doing Criminological Research*, London, Sage, 2000, 13-28 και Francis P., "Getting Criminological Research Started" ό.π., 29-45. Βλ. επίσης Mann H. P., *Methods of Social Investigation*, 2nd ed., Oxford, Basil Blackwell, 1985, σελ.45-50.

1. Η εμπιστοσύνη στο ισχύον ποινικό σύστημα και την αποτελεσματικότητά του από τους δικαστικούς λειτουργούς είναι πιθανό να επηρεάζει τον βαθμό αποδοχής των νέων πρακτικών που εφαρμόζονται μέσα στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης;
2. Υπάρχει διαφοροποίηση στις στάσεις μεταξύ δικαστών και εισαγγελέων απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, δηλαδή τον τρόπο που αντιμετωπίζει το έγκλημα και τις πρακτικές που προωθεί;
3. Η πιο ενεργή συμμετοχή των θυμάτων που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των νέων πρακτικών, είναι πιθανό να προκαλέσει αμφιβολίες από την πλευρά των δικαστικών λειτουργών αναφορικά με τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του δράστη υπό το καθεστώς των νέων δεδομένων;

B) Δευτερεύουσες ερευνητικές ερωτήσεις:

1. Οι δυσκολίες εφαρμογής των νέων πρακτικών (όπως η αποζημίωση των θυμάτων, η παροχή κοινωφελούς εργασίας, η παρακολούθηση ψυχολογικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων κ.τ.λ.) είναι πιθανό να συνεπάγεται κάποιο βαθμό αντίστασης απέναντί τους από την πλευρά των δικαστικών λειτουργών;
2. Η έλλειψη επαρκούς και κατάλληλης κατάρτισης /εκπαίδευσης των δικαστικών λειτουργών σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της ενδέχεται να επιδράσει αρνητικά στην αποδοχή του θεσμού;
3. Οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν ότι οι νέες πρακτικές θα συμβάλουν στην ελάφρυνση του φόρτου εργασίας τους;

Οι ερευνητικές υποθέσεις διαμορφώθηκαν με βάση τη θεωρητική προσέγγιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης⁵⁸¹ μέσα από την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και από το σύνολο των ανωτέρω ερευνητικών ερωτήσεων. Μέσω των πρώτων, αναζητείται η πιθανή σχέση ανάμεσα στην αποδοχή ή όχι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από τους δικαστικούς λειτουργούς του δείγματος σε συνάρτηση με έναν αριθμό ανεξάρτητων μεταβλητών που τέθηκαν εξαρχής. Οι ερευνητικές υποθέσεις που υποβλήθηκαν σε έλεγχο απαριθμούνται στη συνέχεια:

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν **ως σκοπό της ποινής την επιβολή τιμωρίας**, θα εκφράζουν σε υψηλότερο βαθμό **διαφωνία** για την εισαγωγή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως μέρους του ποινικού συστήματος.

⁵⁸¹ Βλ αναλυτικά πρώτο κεφάλαιο, η θεωρία του επανεντακτικού ντροπιάσματος, η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, η θεωρία της ουδετεροποίησης, η δημοκρατική θεωρία, η θεωρία της διαδικαστικής δικαιοσύνης, η θεωρία της περιφρόνησης, η θεωρία της επικοινωνίας.

2. Οι δικαστικοί λειτουργοί με **περισσότερα έτη επαγγελματικής εμπειρίας** θα εκφράζουν σε υψηλότερο βαθμό **διαφωνία** με την εισαγωγή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως μέρους του ποινικού συστήματος.
3. Οι δικαστικοί λειτουργοί που προσβλέπουν ότι η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης **θα μειώσει το φόρτο εργασίας τους**, θα είναι **θετικά διακείμενοι** απέναντι σε αυτή.
4. Οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη **δεν καλύπτει τις ανάγκες του θύματος**, θα είναι **αρνητικά διακείμενοι** απέναντι σε αυτή.
5. Οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια **ήπια επιλογή** στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος **για τον δράστη**, θα εκδηλώνουν μεγαλύτερη **διαφωνία** απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη.
6. Οι **εισαγγελείς** στους οποίους έχει ανατεθεί θεσμικά ο ρόλος του ποινικού διαμεσολαβητή, θα είναι περισσότερο εξοικειωμένοι και επομένως **θετικότεροι** απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, σε σχέση με τους δικαστές.
7. Στην Ελλάδα επί του παρόντος είναι δυνατό να εφαρμοστεί η δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη, σύμφωνα με το μοντέλο των Artinopoulou και Gavrielides (2013), που λειτουργεί υπό τη καθοδήγηση του επίσημου ποινικού συστήματος.

3 Δείγμα της έρευνας

Ο πληθυσμός της συγκεκριμένης έρευνας είναι το σύνολο των δικαστών και εισαγγελέων που υπηρετούσαν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς το 2014. Αναλυτικότερα, όπως απεικονίζεται στον πίνακα που ακολουθεί, ο πληθυσμός των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών πανελλαδικά για το έτος 2014 είναι 2.831 (2.431 δικαστές και 400 εισαγγελείς), εκ των οποίων οι 1.279 (που αντιστοιχεί στο 45% του συνολικού πληθυσμού) υπηρετούν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς (1.026 δικαστές και 253 εισαγγελείς).

Για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας επιλέχθηκε ένα δείγμα 180 ατόμων το οποίο αντιπροσωπεύει το 6% του συνόλου των δικαστών και εισαγγελέων και ταυτόχρονα το 14% του πλήθους που έχουν ως έδρα τους την Αθήνα και τον Πειραιά.

Με βάση την πρόσβαση που είχαμε στον συγκεκριμένο πληθυσμό - Αθήνας και Πειραιά - θεωρήθηκε ότι το 14% αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα που εξυπηρετεί την έρευνά μας και

καθιστά δυνατή την συλλογή στατιστικών στοιχείων, από άποψη χρόνου και κόστους. Τελικά από τα 180 απεσταλμένα ερωτηματολόγια συγκεντρώθηκαν 102 άρτια συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, αριθμός που αντιστοιχεί στο 8% του πληθυσμού που υπηρετεί σε Αθήνα και Πειραιά και στο 4% επί του συνόλου των δικαστικών λειτουργών πανελλαδικά.

Κατά τη διάρκεια των μηνών Ιανουαρίου - Απριλίου του 2014, διανεμήθηκε οκτασέλιδο ερωτηματολόγιο⁵⁸², συνοδευόμενο από ενημερωτική επιστολή που εξηγούσε τον σκοπό της έρευνας και ζητούσε τη συμμετοχή των δικαστικών λειτουργών σε αυτή. Ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν μέσω της Γραμματείας της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, μετά από ειδική άδεια που παρεχώρησε η Πρόεδρος της ΕΔΕ, κυρία Βασιλική Θάνου και μέσω της Γραμματείας της Ένωσης Εισαγγελέων. Επιπροσθέτως, κατά την διάρκεια των 4 μηνών που διήρκεσε η συλλογή των δεδομένων, ερωτηματολόγια υπήρχαν προς διάθεση στην αίθουσα Διακίνησης Δικογράφων με συχνό ανεφοδιασμό εάν αυτά εξαντλούνταν.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΔΙΚΑΣΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ	N	%
Άρειος Πάγος:	72	7
Εφετείο Αθηνών:	256	24,9
Πρωτοδικείο Αθηνών:	381	37,3
Ειρηνοδικείο Αθηνών:	150	14,6
Πταισματοδικείο Αθηνών:	31	3,08
ΠΕΙΡΑΙΑΣ	-	
Εφετείο Πειραιώς:	44	4,2
Πρωτοδικείο Πειραιώς:	66	6,4
Ειρηνοδικείο Πειραιώς :	18	1,75
Πταισματοδικείο Πειραιώς:	8	0,77
ΣΥΝΟΛΟ:	1026	100%

ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ		
Εισαγγελία Άρειου Πάγου	19	7,5
Εισαγγελία Πρωτοδικών	136	53,7
Εισαγγελία Εφετών	64	25,3

⁵⁸² Για την έρευνα με ερωτηματολόγιο, βλ. αναλυτικά Javeau C., Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο, (επιμ. Κ. Τζαννόνε-Τζώρτζη), Αθήνα, Τυπωθήτω, 2000, σελ. 55-61. Επίσης βλ. Babbie E., ό.π. σελ.406-415 και Mann H. P., ό.π., σελ. 155-170.

ΠΕΙΡΑΙΑΣ	-	
Εισαγγελία Πρωτοδικών	21	8,3
Εισαγγελία Εφετών	13	5,2
ΣΥΝΟΛΟ:	253	100

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: 1279

Πίνακας 7.1: Ο συνολικός αριθμός των δικαστικών λειτουργών που υπηρετούν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς για το έτος 2014.

4 Μεθοδολογία της έρευνας

Τα δεδομένα της έρευνας συγκεντρώθηκαν από τα ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν και συμπληρώθηκαν από τους ίδιους τους συμμετέχοντες δικαστικούς λειτουργούς. Κρίνεται αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι η έρευνα υπακούοντας στην τήρηση των κανόνων δεοντολογίας της διεθνούς κοινωνιολογικής εταιρείας, διασφάλισε την ανωνυμία των υποκειμένων του δείγματος⁵⁸³, τόσο κατά τη συγκέντρωση των δεδομένων όσο και κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων.

4.1 Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε σχεδιάστηκε προκειμένου να διερευνηθούν τα παρακάτω ζητήματα:

1. Απόψεις και στάσεις του πληθυσμού-στόχου σχετικά με το ισχύον σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και την αποτελεσματικότητά του.
2. Απόψεις των δικαστικών λειτουργών σχετικά με την ποινική διαμεσολάβηση, τον τρόπο που εφαρμόζεται στην Ελλάδα και το βαθμό στον οποίο εκπληρώνει τους στόχους της.
3. Περιγραφή του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης που λαμβάνουν οι ερωτώμενοι για τις νέες

⁵⁸³ « Η ασφάλεια, η ανωνυμία και η ιδιωτικότητα των υποκειμένων της έρευνας και των ατόμων που παρέχουν πληροφορίες, πρέπει να αποτελούν αντικείμενο απόλυτου σεβασμού, τόσο στις ποσοτικές όσο και στις ποιοτικές έρευνες. Οι πηγές των προσωπικών πληροφοριών που συλλέγονται από τους ερευνητές, πρέπει να παραμένουν εμπιστευτικές, εκτός και εάν οι συμμετέχοντες έχουν ερωτηθεί ή συναινέσει να αναφερθούν». Αναλυτικά βλ. International Sociological Association (ISA), Code of ethics, http://www.isa-sociology.org/about/isa_code_of_ethics.htm (εύρεση στις 20/09/2014)).

πρακτικές που εισάγονται με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και το βαθμό ικανοποίησής τους από αυτές και τον τρόπο που εφαρμόζονται.

4. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτωμένων.

Για τον σχεδιασμό του εργαλείου της έρευνας μελετήθηκαν ερωτηματολόγια ανάλογων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε άλλες χώρες, ωστόσο το παρόν ερωτηματολόγιο συντάχθηκε με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα στο χώρο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και με γνώμονα το γεγονός ότι πρόκειται για έναν νεοεισαχθέντα θεσμό που δεν διαθέτει το χρόνο να εμφανίσει ακόμη δείγματα γραφής.

Ο ορισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη που ενσωματώθηκε στο ερωτηματολόγιο και αποτέλεσε τη βάση για την παρούσα ερευνητική διαδικασία είναι καθολικά αποδεκτός από τους θεωρητικούς του εν λόγω επιστημονικού αντικειμένου, κατέχει εξέχουσα θέση στη σχετική βιβλιογραφία και προέρχεται από τον Tony Marshall. Σύμφωνα με αυτόν η αποκαταστατική δικαιοσύνη «είναι μια διαδικασία όπου τα μέρη που εμπλέκονται σε ένα αδίκημα επιχειρούν συλλογικά να αποφασίσουν πως θα χειριστούν τα επακόλουθα του εγκλήματος και τις επιπτώσεις που θα έχει στο μέλλον».⁵⁸⁴ Πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί ότι ο λόγος που δεν υιοθετήθηκε ο πλέον επίκαιρος ορισμός της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τα Θύματα⁵⁸⁵ είναι απλώς συγκυριακός, υπό την έννοια ότι είχε ολοκληρωθεί η προεργασία για τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου πριν την τελική έκδοση της Οδηγίας.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε συνολικά 29 ερωτήσεις κλειστού τύπου (πενταβάθμιας κλίμακας, απαντήσεων με ναι/όχι, με σειρά ιεράρχησης) με εξαίρεση μια μόνο ανοικτού τύπου ερώτηση στο τέλος, η οποία καλούσε το δείγμα να προσθέσει, εφόσον το επιθυμεί, κάποιο προσωπικό σχόλιο σε σχέση με το αντικείμενο που μελετά η έρευνα. Ο λόγος που στο ερωτηματολόγιο υπήρχε μια μόνο ερώτηση ανοικτού τύπου ήταν η επιθυμία να εξασφαλισθεί ότι οι ερωτώμενοι θα το συμπλήρωναν όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα, διευκολύνοντας τους με ερωτήσεις κλειστού τύπου που απαιτούν λιγότερο χρόνο και κόπο.

⁵⁸⁴T. Marshall, 1996, “The evolution of restorative justice in Britain”, *European Journal of Criminal Policy and Research* 4(4):21-43.

⁵⁸⁵Στην οδηγία υπάρχει ο ορισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, σύμφωνα με τον οποίο «ως αποκαταστατική δικαιοσύνη νοούνται οι οποιεσδήποτε διαδικασίες μέσω των οποίων το θύμα και ο δράστης μπορούν, εφόσον δώσουν την ελεύθερη συναίνεσή τους, να συμμετάσχουν ενεργά στην επίλυση των ζητημάτων που απορρέουν από την αξιόποινη πράξη με τη βοήθεια αμερόληπτου τρίτου». Για λεπτομέρειες αναφορικά με την Οδηγία βλ. 2^ο κεφ της διδακτορικής διατριβής.

4.2 Επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων

Για την επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχτηκαν, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS V. 22.0. Από την επεξεργασία του συνόλου των δεδομένων, προέκυψαν οι απόψεις και οι στάσεις του δείγματος της παρούσας έρευνας στα θέματα που επιδιώκαμε να διερευνήσουμε. Επιπλέον, κατέστη δυνατή η μεταξύ τους διασταύρωση και σύγκριση με βάση τη διερεύνηση των υποθέσεων που είχαν εξαρχής τεθεί.

4.3 Μεθοδολογικά προβλήματα και δυσχέρειες στη διεξαγωγή της έρευνας

Τα κυριότερα μεθοδολογικά προβλήματα αναφορικά με τη διερεύνηση των στάσεων των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και την πρακτική εφαρμογή της στην Ελλάδα εστιάζονται κυρίως στον ίδιο τον ερωτώμενο πληθυσμό. Αναλυτικότερα, παρά το γεγονός ότι οι δικαστές και εισαγγελείς διαθέτουν ένα κοινό σημείο συνάθροισης, το χώρο των δικαστηρίων, αποδείχθηκε εξαιρετικά δυσχερής ο εντοπισμός και η προσέγγισή τους. Πρόκειται για μια επαγγελματική ομάδα δύσκολα προσβάσιμη⁵⁸⁶, γεγονός που επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο από τις αυξημένες επαγγελματικές υποχρεώσεις και τον αυξημένο φόρτο εργασίας. Επιπροσθέτως, υπήρχε πάντοτε η πιθανότητα μη συμπλήρωσης ή μη επιστροφής των ερωτηματολογίων από τους ερωτώμενους, εξαιτίας της απροθυμίας τους να συμμετέχουν στην έρευνα αλλά και λόγω της δυσκολίας εντοπισμού τους και για τους λόγους που προαναφέρθηκαν.

⁵⁸⁶Βλ επίσης: «Η πρόσβαση σε υποκείμενα και θεσμούς μπορεί να διαμφισβητείται και να καθορίζεται από υποκείμενα ή θεματοφύλακες που επιθυμούν να διαφυλάξουν ότι συγκεκριμένες πρακτικές, δράσεις και γεγονότα θα παραμείνουν αόρατα ή κρυμμένα», P. Francis, P. Davies and V. Jupp “Making visible the invisible” in P. Davies, P. Francis and V. Jupp (eds) *Invisible Crimes, Their Victims and Their Regulation*, Basingstoke: Macmillan, 1999 στο P. Francis, “Getting Criminological Research Started”, 2000, pp.29-53:30, *Doing Criminological Research*, Victor Jupp, Pamela Davies, Peter Francis (eds.), London:Sage.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ8: ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

1 Δημογραφικά στοιχεία του δείγματος

Έγκυρα ήταν τελικά τα ερωτηματολόγια 102 δικαστών και εισαγγελέων που υπηρετούν στα δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς. Από το σύνολο των συμμετεχόντων οι 55 ήταν άντρες (54,5%) και οι 46 γυναίκες (45,5%) (ένας εκ των ερωτώμενων δεν απάντησε στη σχετική ερώτηση) με την πλειοψηφία των δικαστών και εισαγγελέων να ανήκουν είτε στην ηλικιακή ομάδα των 35 έως 44 ετών (53,9%) είτε στην ηλικία των 45 έως 54 ετών (33,3%).

Όσον αφορά τη θέση τους, παρατηρήθηκε ότι το 69,6% ήταν δικαστές και το 25,5% ήταν εισαγγελείς με την πλειοψηφία τους να υπηρετεί στην Αθήνα (63,7%) στην βαθμίδα του Πλημμελειοδικείου (89,4%). Τέλος, όσον αφορά τα έτη άσκησης του λειτουργήματος τους προέκυψε ότι η μέση τιμή ήταν τα 11,18 έτη (τ.α.⁵⁸⁷ 5.06).

Συγκεντρωτικά τα στοιχεία που αφορούν τα χαρακτηριστικά του δείγματος παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.1

Πίνακας 8.1 Συχνότητες και Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων

	Συχνότητες (απόλυτος αριθμός)	Σχετικές συχνότητες (%)
Φύλο		
Άντρας	55	54,5
Γυναίκα	46	45,5
Δεν απάντησαν	1	
ΣΥΝΟΛΟ	102	100
Ηλικία		
25 έως 34	11	10,8
35 έως 44	55	53,9

⁵⁸⁷ τ.α.: Από εδώ και στο εξής με τ.α. θα συμβολίζουμε την τυπική απόκλιση

45 έως 55	34	33,3
Δεν απάντησαν	2	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	102	100
Πόλη		
Αθήνα	65	63,7
Πειραιάς	36	35,3
Δεν απάντησαν	1	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	102	100
Εργασία		
Δικαστής	71	69,6
Εισαγγελέας	26	25,5
Δεν απάντησαν	5	4,9
ΣΥΝΟΛΟ	102	100
Βαθμίδα		
Πταισματοδικείο	5	4,9
Πλημμελειοδικείο	84	82,4
Δικαστήρια Αθηνών	2	2,0
Μικτό ορκωτό Δικ.	2	2,0
Μικτό ορκωτό Εφετείο	1	1,0
Δεν απάντησαν	8	7,8
ΣΥΝΟΛΟ	102	100

2 Ρόλος του ποινικού συστήματος

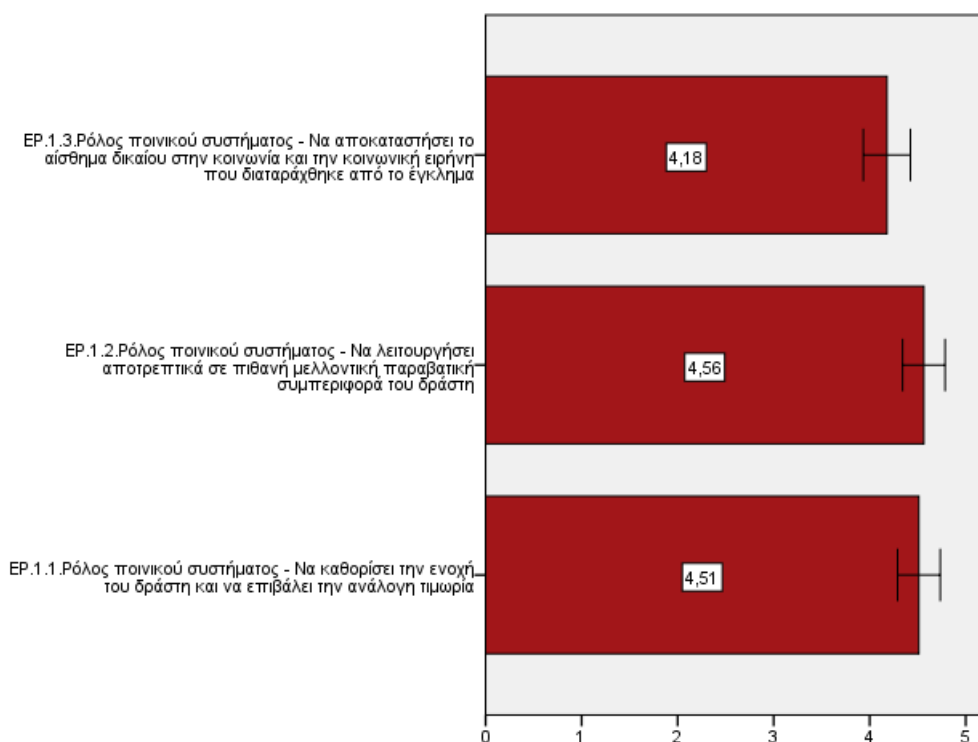
Δεδομένου ότι ένας από τους βασικούς στόχους της έρευνας ήταν να εκτιμήσει τις αντιδράσεις των δικαστικών λειτουργών Αθηνών και Πειραιώς στην εισαγωγή του θεσμού της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ελληνικό δικαιοσύνη σύστημα, κρίθηκε σκόπιμη η ανίχνευση των γενικότερων πεποιθήσεών τους για τους σκοπούς που εκπληρώνει το συμβατικό ποινικό σύστημα, όταν

παρεμβαίνει για να αντιμετωπίσει το εγκληματικό φαινόμενο. Για το λόγο αυτό, το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις που αφορούσαν τις θέσεις των δικαστών και εισαγγελέων απέναντι στο ρόλο του ποινικού συστήματος και το σκοπό που εξυπηρετεί η επιβολή της τιμωρίας.

Προκειμένου να παραχθεί ένα περιγραφικό προφίλ του προσανατολισμού τους αναφορικά με την ποινή και τους σκοπούς που επιτελεί, ζητήθηκε από τους δικαστικούς λειτουργούς που συμμετείχαν στην έρευνα να επιλέξουν με ποια από τις ακόλουθες φράσεις συμφωνούν ή διαφωνούν (1=συμφωνώ απόλυτα, 5=διαφωνώ απόλυτα): «Ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να καθορίσει την ενοχή του δράστη και να επιβάλει την ανάλογη τιμωρία», «...να λειτουργήσει αποτρεπτικά σε πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά», και «...να αποκαταστήσει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη που διαταράχθηκε από το έγκλημα».

Στο Γράφημα 8.1 παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους, με τη μορφή μέσης τιμής. Παρατηρούμε ότι οι δικαστικοί συμφωνούν σε πολύ μεγάλο βαθμό ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι ο καθορισμός της ποινής του δράστη και η επιβολή της ανάλογης ποινής, θέση με την οποία συμφώνησε απόλυτα το 50% του δείγματος. (μ.τ.⁵⁸⁸ 4,51). Σε πολύ μεγάλο βαθμό συμφωνούν επίσης (συμφωνώ απόλυτα 42,2%, συμφωνώ 31,4%), και με την άποψη ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι η αποτροπή πιθανής μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς του δράστη (μ.τ. 4,56). Εντούτοις, η αποδοχή (συμφωνώ και συμφωνώ απόλυτα 28,4%) ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι η αποκατάσταση τόσο του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία όσο και της κοινωνικής ειρήνης που διαταράχθηκε από το έγκλημα μειώνεται αρκετά (μ.τ. 4,18), γεγονός που υποδηλώνει πιθανόν είτε την τιμωρητική στάση του υπό έρευνα πληθυσμού είτε αποτελεί χαρακτηριστικό του επαγγελματικού προσανατολισμού του.

⁵⁸⁸ μ.τ.: Από εδώ και στο εξής με μ.τ. θα συμβολίζουμε τη μέση τιμή στην κλίμακα Likert 1 έως 5, όπου 1= συμφωνώ απόλυτα, 2= συμφωνώ, 3= ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ, 4= διαφωνώ, 5= διαφωνώ απόλυτα.

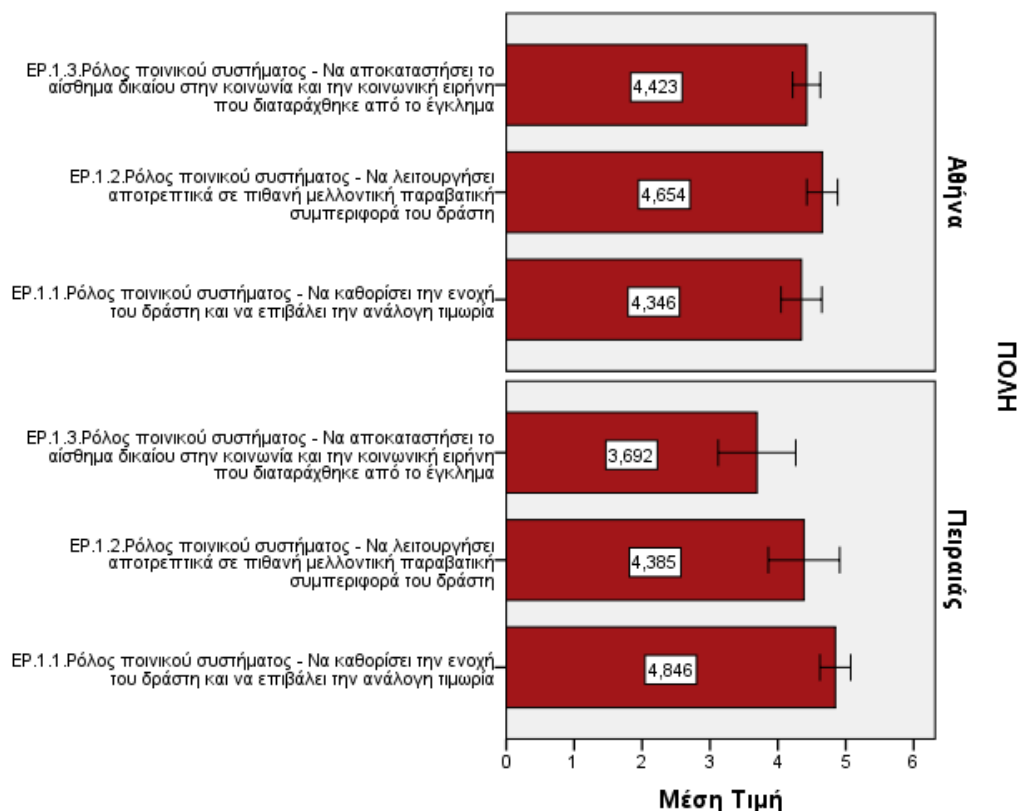

Γράφημα 8. 2 Ο ρόλος του ποινικού συστήματος με βάση τις απόψεις των δικαστικών λειτουργιών (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα)

Για να εξαχθεί ένα πιο διαφωτιστικό συμπέρασμα σχετικά με τις θέσεις των δικαστών και εισαγγελέων απέναντι στο σκοπό που επιτελεί η ποινή και τον τρόπο με τον οποίο εκπληρώνεται αρτιότερα ο ρόλος του ποινικού συστήματος, χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος Friedman για εξαρτημένα δείγματα⁵⁸⁹. Από την ανάλυση προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ανωτέρω τριών προτάσεων που τέθηκαν στη διάθεσή τους προς επιλογή ($\chi^2(2)=9.768, p=0.0187<0.05$). Από τα αποτελέσματα διακρίνεται ότι οι εισαγγελείς και οι δικαστές θεωρούν λιγότερο σημαντικό το ρόλο του ποινικού συστήματος ως πράξη αποκατάστασης του αισθήματος δικαίου και της κοινωνικής ειρήνης, τα οποία διαταράχθηκαν με το έγκλημα. Αντιθέτως, η πλειοψηφία αυτών συγκλίνει στην άποψη ότι η επιβολή της κατάλληλης κύρωσης αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο του ποινικού συστήματος και, δευτερευόντως, στη θέση ότι η αποτροπή περαιτέρω παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους του δράστη είναι πρωταρχικός για το ποινικό σύστημα.

⁵⁸⁹ Μη παραμετρικός έλεγχος Friedman για εξαρτημένα δείγματα: χρησιμοποιείται όταν οι απαντήσεις είναι σε κλίμακα Likert (1 έως 5 στην παρούσα έρευνα) και τα δείγματα είναι εξαρτημένα υπό την έννοια ότι οι συμμετέχοντες καλούνται να «βαθμολογήσουν» διαφορετικές πτυχές ενός ερωτήματος, στη συγκεκριμένη περίπτωση τις πτυχές του ρόλου του ποινικού συστήματος. Ουσιαστικά δηλαδή δεν επιλέγουν, αλλά απαντούν με βάση μια κλίμακα από 1 έως 5 κατά πόσο θεωρούν σημαντικό τον ένα ή τον άλλο ρόλο. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Ν. Τσάντας, Χ. Μωυσιάδης, Ν. Μπαγιάτης, Θ. Χατζηπαντελής, *Ανάλυση Δεδομένων με τη Βοήθεια Στατιστικών Πακέτων (SPSS EXCEL S-PLUS)*, Αθήνα, Εκδόσεις Ζήτη, 1999 και S. Chatterjee, M. S. Handcock, & J. S. Simonoff, *A casebook for a first course in statistics and data analysis*, New York: John Wiley and Sons, Inc, 1995.

Στη συνέχεια ελέγχθηκε η πιθανή διαφοροποίηση των ανωτέρω απόψεων σε σύγκριση με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney.⁵⁹⁰ Από το σύνολο των ελέγχων παρουσιάζονται μόνο τα στατιστικώς σημαντικά ευρήματα.

Γράφημα 8.3 Ο ρόλος του ποινικού συστήματος σε συνάρτηση με την πόλη που υπηρετούν οι δικαστικοί λειτουργοί (Αθήνα-Πειραιάς) (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα)

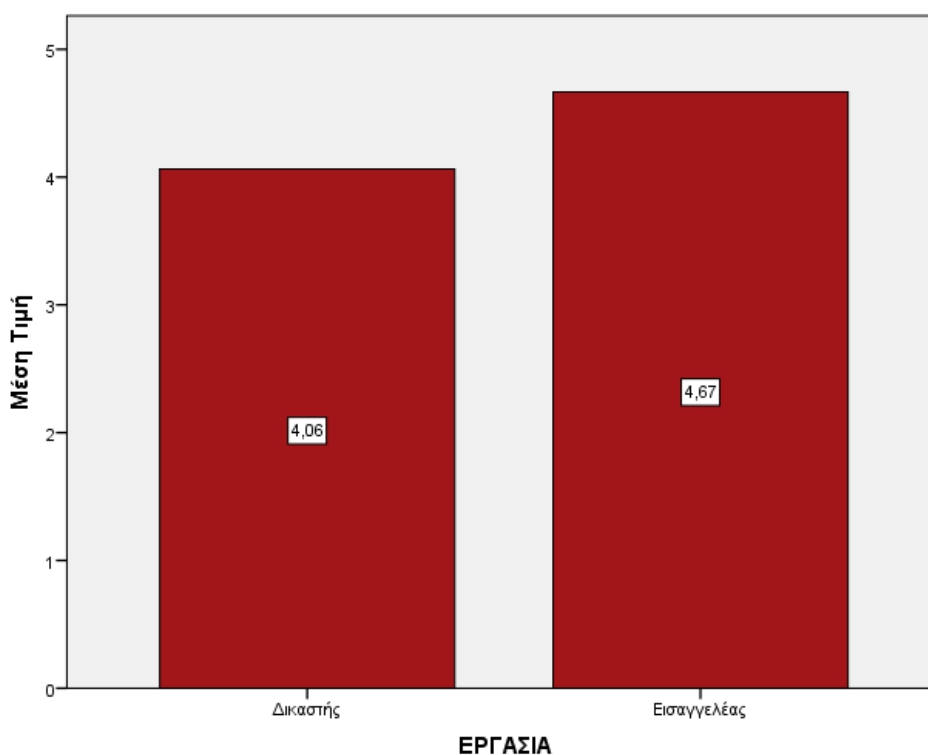
Από τον έλεγχο Mann-Whitney προέκυψε ότι υπάρχει διαφοροποίηση των απόψεων που καταγράφηκαν νωρίτερα ως προς την πόλη που υπηρετεί ο κάθε δικαστής ή εισαγγελέας. Πιο συγκεκριμένα, προέκυψε ότι οι δικαστές και εισαγγελείς που υπηρετούν στην Αθήνα θεωρούν σημαντικότερο ρόλο για το ποινικό σύστημα αυτόν της αποκατάστασης του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη ($U=1141$, $p=0.002<0.05$) όπως και αυτόν της αποτροπής πιθανής μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς του δράστη ($U=505$, $p=0.008<0.05$). Αντίθετα, οι

⁵⁹⁰ Μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney για ανεξάρτητα δείγματα: χρησιμοποιείται όταν τα δείγματα είναι ανεξάρτητα, δηλαδή διαφοροποιούνται σε σχέση με κάποια ιδιότητα ή ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Στην προκειμένη περίπτωση η διαφοροποίηση έγκειται στις πόλεις στις οποίες υπηρετούν οι δικαστικοί λειτουργοί (Αθήνα – Πειραιάς). Βλ. Ν. Τσάντας, Χ. Μωυσιάδης, Ν. Μπαγιάτης, Θ. Χατζηπαντελής, 1999 ό.π., και S. Chatterjee, M. S.Handcock, & J. S. Simonoff, 1995, ό.π.

δικαστές και εισαγγελείς του Πειραιά θεωρούν σημαντικότερο ρόλο αυτόν του καθορισμού της ενοχής τους δράστη και της επιβολής τιμωρίας ($U=247.5$, $p=0.01<0.05$). Στο Γράφημα 8.2 παρουσιάζεται η μέση τιμή ανά ερώτηση και ανά πόλη στις τρεις προαναφερθείσες διαφορές. Αν θεωρηθεί ότι η επιλογή της φράσης που αναφέρεται στην αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης και του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία αντανακλά μια σύγκλιση προς τις αρχές και τις αξίες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι δικαστικοί λειτουργοί που υπηρετούν στην Αθήνα είναι ηπιότερα προσανατολισμένοι αναφορικά με την επιβολή τιμωρίας, σε σύγκριση με τους δικαστές και εισαγγελείς Πειραιώς. Το συγκεκριμένο εύρημα είναι δύσκολο να ερμηνευτεί, δεδομένου ότι σε μικρότερες κοινότητες, όπως αυτή του Πειραιά συγκριτικά με την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, στις οποίες οι κοινωνικοί δεσμοί είναι πιο στενοί, η ανάπτυξη των αρχών και των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης θα έβρισκε ενδεχομένως περισσότερο πρόσφορο έδαφος, μέσω της απαραίτητης ενίσχυσης εκ μέρους των δικαστών. Αντ' αυτού, όμως, οι τελευταίοι εμφανίζονται στην περιοχή του Πειραιά να ενστερνίζονται πιο παραδοσιακές επαγγελματικές πεποιθήσεις συγκριτικά με τους συναδέλφους τους στα δικαστήρια Αθηνών.

Επίσης, με χρήση του ελέγχου Mann-Whitney παρατηρήθηκε ότι οι εισαγγελείς (μ.τ. 4.67) συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό⁵⁹¹ σε σύγκριση με τους δικαστές (μ.τ. 4.06) με την άποψη ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι η αποκατάσταση τόσο του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία όσο και της κοινωνικής ειρήνης που διαταράχθηκε από το έγκλημα ($U=585$, $p=0.009<0.05$). Δεδομένου ότι οι εισαγγελείς είναι αυτοί στους οποίους έχει θεσμικά ανατεθεί ο ρόλος του διαμεσολαβητή, θα ήταν δυνατό να υποτεθεί πως εμφανίζονται ηπιότεροι σε σχέση με το ρόλο του ποινικού συστήματος και τη σκοπιμότητα της ποινής εξαιτίας της εξοικείωσης τους με τις εφαρμογές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ή επειδή έχουν εξακριβώσει στην πράξη ότι πρόκειται για μια πρακτική που επιφέρει θετικά αποτελέσματα κατά την απονομή της δικαιοσύνης.

⁵⁹¹ Στις κλίμακες Likert (εν προκειμένω 1= συμφωνώ απόλυτα, 5=διαφωνώ απόλυτα) δεν γίνεται αναφορά σε ποσοστά, αλλά στις διαφορές που παρατηρούνται στη μέση τιμή. Για παράδειγμα το συμφωνώ πολύ (μ.τ. 4.51) είναι μεγαλύτερο από το συμφωνώ (μ.τ 3.4).

Γράφημα 8.4 Διαφορά επί της μέσης τιμής ανάμεσα σε δικαστές και εισαγγελείς αναφορικά με την άποψη τους ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι η αποκατάσταση τόσο του αισθήματος δικαίου στην κοινωνία όσο και της κοινωνικής ειρήνης που διαταράχθηκε από το έγκλημα ($p=0.009<0.05$)

3 Εκπλήρωση του ρόλου τους ως δικαστικών λειτουργιών

Στη συνέχεια, οι δικαστές και εισαγγελείς ρωτήθηκαν για το πότε θεωρούν ότι εκπληρώνουν απολύτως το ρόλο τους, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, επιλέγοντας τις τρεις σημαντικότερες από το σύνολο των προτεινόμενων φράσεων. Στον Πίνακα 8.2 παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους και προκύπτει ότι οι δικαστές και οι εισαγγελείς θέτουν σε μεγαλύτερο ποσοστό ως πρώτη επιλογή (24%) ότι εκπληρώνουν το ρόλο τους όταν επιβάλλουν στον δράστη την τιμωρία που του αρμόζει, και με αυτόν τον τρόπο αποτρέπουν ανάλογη παραβατική πράξη στο μέλλον. Επίσης, προκύπτει ότι σημαντικό ποσοστό δικαστικών (18%), στην πρώτη θέση των απαντήσεών τους, θεωρεί ότι εκπληρώνει το ρόλο του μέσω της επιβολής δίκαιης ποινής, ενώ το 16% θεωρεί ότι εκπληρώνει το σκοπό του όταν συμβάλλει στην βελτίωση της ζωής του θύματος και θέτει τις βάσεις για την αναμόρφωση του δράστη.

Ως δεύτερη επιλογή αναφορικά με τον τρόπο που εκπληρώνονται καλύτερα οι στόχοι τους, οι δικαστικοί λειτουργοί προτίμησαν σε σημαντικό ποσοστό (25%) την κάλυψη των αναγκών του θύματος μέσω της αποζημίωσής του. Ένα ποσοστό της τάξης του 20% επέλεξε στη δεύτερη θέση την επιβολή στον δράστη της τιμωρίας που του αρμόζει έτσι ώστε να λειτουργήσει αποτρεπτικά για

παρόμοια πράξη στο μέλλον. Επίσης, ένα ποσοστό της τάξης του 18% έθεσε ως δεύτερη επιλογή την συμβολή στην βελτίωση της ζωής του θύματος και την θέσπιση βάσεων για την αναμόρφωση του δράστη.

Πίνακας 8.2 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για το πότε θεωρούν ότι εκπληρώνουν το ρόλο τους ως δικαστικοί λειτουργοί (Ιεράρχηση από το 1 έως το 3)

	<i>1^η Επιλογή</i>	<i>2^η Επιλογή</i>	<i>3^η Επιλογή</i>
Όταν αυτός που διαπράττει έγκλημα, παίρνει την ποινή που του αξίζει	18,0%	7,0%	4,0%
Όταν ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη της πράξης του και ζητά συγγνώμη από το θύμα	12,0%	6,0%	10,0%
Όταν επιβάλλεται στον δράστη η τιμωρία που του αρμόζει, καθώς έτσι αποτρέπεται μια μελλοντική εγκληματική πράξη του	24,0%	21,0%	7,0%
Όταν οι ανάγκες του θύματος καλύπτονται σε υλικό και συναισθηματικό επίπεδο, μέσω της αποζημίωσης	8,0%	25,0%	11,0%
Όταν έχετε την αίσθηση ότι μπορείτε να ασκήσετε θετική επίδραση και να εισηγηθείτε βελτιωτικές προτάσεις για τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης	13,0%	10,0%	24,0%
Όταν συμβάλλετε στην βελτίωση της ζωής του θύματος και θέτετε τις βάσεις για την αναμόρφωση του δράστη	16,0%	18,0%	20,0%
Όταν επιβάλλετε ποινή φυλάκισης στον δράστη για να εξασφαλίσετε την προστασία του κοινωνικού σύνολο	5,0%	7,0%	16,0%
Ακολουθείτε πιστά το γράμμα του νόμου χωρίς να εξατομικεύετε περιπτώσεις, δεν το επιτρέπει ο μεγάλος όγκος δουλειάς	0,0%	4,0%	2,0%
Είναι δύσκολο να νιώσεις ικανοποίηση, καθώς η διαδικασία συχνά είναι απρόσωπη	2,0%	2,0%	5,0%
Άλλο	1,0%	0,0%	1,0%

Τέλος, ως τρίτη επιλογή εκπλήρωσης των στόχων τους θέτουν σε σημαντικό ποσοστό (24%) την άσκηση θετικών επιδράσεων και την εισηγήση βελτιωτικών προτάσεων για τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης. Ακόμη, ένα ποσοστό της τάξης του 20% επέλεξε ως τρίτη επιλογή τη συμμετοχή τους στη βελτίωση της ζωής του θύματος και τη θέσπιση βάσεων για την αναμόρφωση του δράστη. Από τα αποτελέσματα καθίσταται σαφές ότι οι δικαστικοί λειτουργοί στην πλειοψηφία τους είναι υποστηρικτικοί απέναντι στην επιβολή της ποινής και τους σκοπούς που αυτή εξυπηρετεί,

ταυτίζοντας ουσιαστικά την απονομή της δικαιοσύνης με την τιμωρία και την ποινή.

Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να αγνοηθεί και το γεγονός ότι η απάντηση που επέλεξαν συχνότερα στην συνολική αξιολόγηση (είτε πρώτη, είτε δεύτερη, είτε τρίτη) αφορά τη βελτίωση της ζωής του θύματος και την αναμόρφωση του δράστη, θέση πιο κοντινή στη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (σε ποσοστό 54%).

4. Αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας που διαταράσσεται από την εγκληματική πράξη

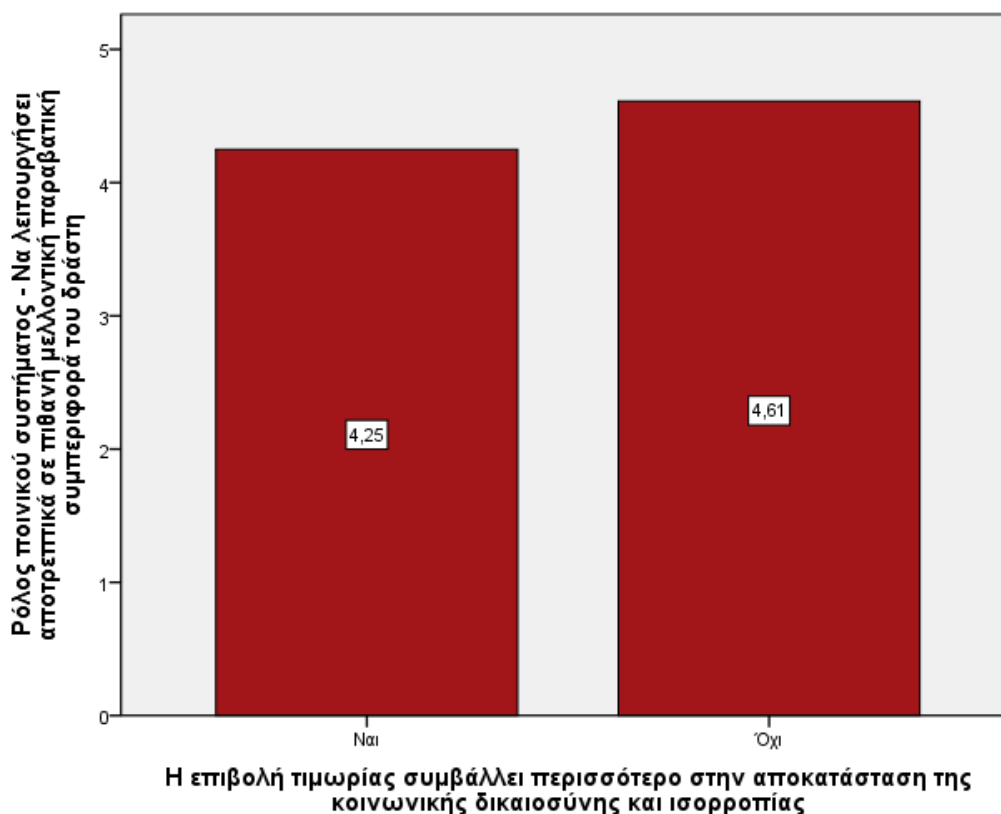
Στην παρούσα παράγραφο παρουσιάζονται οι απόψεις των δικαστών και εισαγγελέων σχετικά με το πώς επιτυγχάνεται καλύτερα η αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και δικαιοσύνης που διαταράσσεται από το έγκλημα. Αρχικά, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για το τι πιστεύουν ότι συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης: η επιβολή τιμωρίας ή η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων; Στον Πίνακα 8.3 παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους, με μορφή σχετικών συχνοτήτων. Από αυτές προκύπτει ότι η επιβολή τιμωρίας διχάζει τους δικαστές και εισαγγελείς ως προς το αν είναι η ενδεδειγμένη λύση για την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς το 52,2% συμφωνεί με αυτήν την άποψη και το 47,8% διαφωνεί. Αντιθέτως, η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων φαίνεται να προτιμάται σε μεγαλύτερο ποσοστό ως μέτρο αποκατάστασης της κοινωνικής δικαιοσύνης με το 59,4% να συμφωνεί και το 40,6% να διαφωνεί.

Πίνακας 8.3 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) των απόψεων των δικαστικών λειτουργιών αναφορικά με το τι συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης που διαταράσσεται από το έγκλημα

<i>Τι συμβάλλει περισσότερο για την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας:</i>	<i>Ναι</i>	<i>Όχι</i>
Η επιβολή τιμωρίας	52,2%	47,8%
Η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων	59,4%	40,6%

Στη συνέχεια ελέγχθηκε εάν υπάρχει διαφοροποίηση των πεποιθήσεων των συμμετεχόντων που εκτέθηκαν πιο πάνω για το ρόλο του ποινικού συστήματος (2) σε συνδυασμό με τις απαντήσεις που έδωσαν σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλλουν περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης που διαταράσσεται εξαιτίας του εγκλήματος (4). Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος Mann-Whitney.

Από τον έλεγχο, προέκυψε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η επιβολή τιμωρίας δεν συμβάλλει στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης, συμφωνούν περισσότερο (μ.τ. 4.61) ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να λειτουργεί αποτρεπτικά σε πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά του δράστη, σε σύγκριση με αυτούς που έχουν αντίθετη άποψη (δηλαδή θεωρούν ότι η επιβολή τιμωρίας συμβάλλει στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης), οι οποίοι είναι πιο διστακτικοί να αποδεχτούν ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος λειτουργεί αποτρεπτικά σε μελλοντική παραβατική συμπεριφορά (μ.τ. 4.25) ($U=822.5$, $p=0.026<0.05$). Οι απαντήσεις ανά περίπτωση παρουσιάζονται στο Γράφημα 8.4.

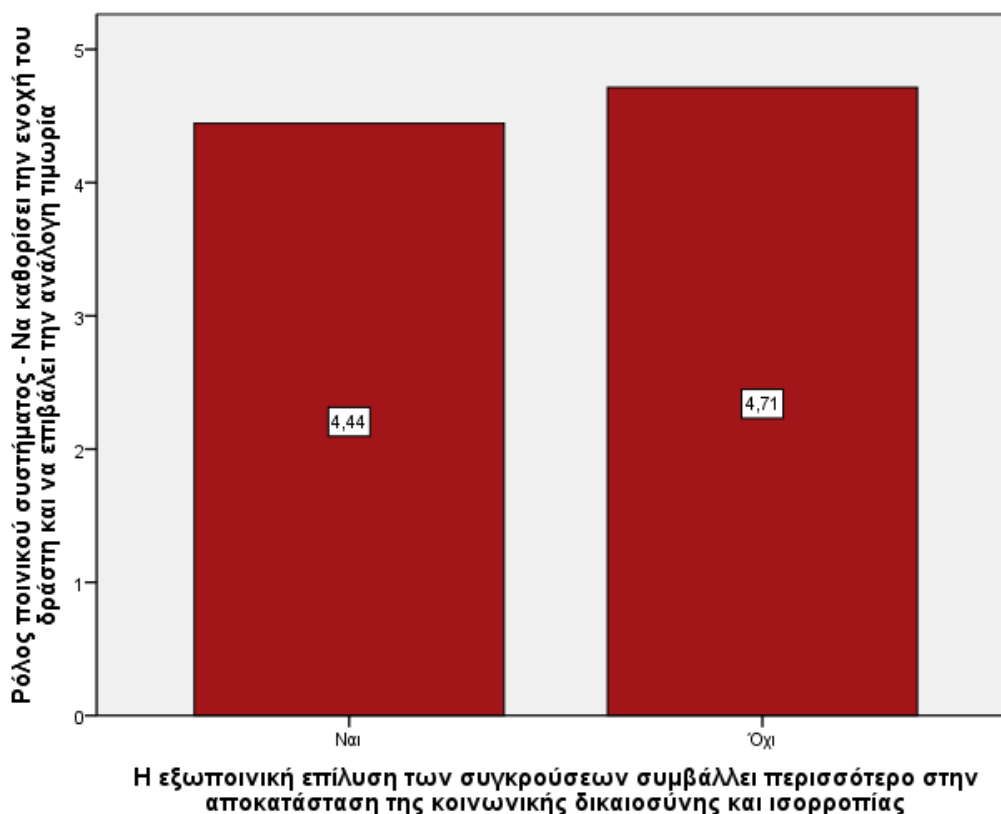
Γράφημα 8.5 Μέση τιμή για το πόσο συμφωνούν ότι ο ρόλος τους ποινικού συστήματος είναι να λειτουργεί αποτρεπτικά σε πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά του δράστη σε σύγκριση με το αν θεωρούν ότι η επιβολή τιμωρίας συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης ($p=0.026<0.05$)

Επίσης, προέκυψε ότι οι δικαστές και εισαγγελείς (ποσοστό 38,2%) που θεωρούν ότι η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων δεν συμβάλλει στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισορροπίας που διαταράχθηκε από το έγκλημα, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό (μ.τ. 4.71) πως ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να καθορίζει την ενοχή του δράστη και να επιβάλλει ανάλογη τιμωρία ($U=970$, $p=0.039<0.05$), σε σύγκριση με αυτούς (ποσοστό 55,9) που θεωρούν ότι η εξωποινική διευθέτηση των συγκρούσεων συμβάλλει στην αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης (μ.τ. 4.44). Δηλαδή, δικαστές και εισαγγελείς του δείγματός μας που εμφανίζονται περισσότερο καχύποπτοι απέναντι στη δυνατότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης να επαναφέρει την

κοινωνική ισορροπία, φαίνεται να είναι περισσότερο προσανατολισμένοι σε μια πιο τιμωρητική στάση, εντοπίζοντας το ρόλο του ποινικού συστήματος στον καθορισμό της ενοχής και της ανάλογης τιμωρίας. Οι απαντήσεις ανά περίπτωση παρουσιάζονται στο Γράφημα 8.5.

Πάντως, συνολικά, από τα ανωτέρω δεδομένα διαφαίνεται ότι οι δικαστές και εισαγγελείς εμπιστεύονται λιγότερο τη επιβολή τιμωρίας για την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας που διαταράχθηκε από το έγκλημα. Στο σημείο αυτό παρατηρείται το εξής «παράδοξο»: με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν αναφορικά με το ρόλο τους ως δικαστικοί λειτουργοί, τα άτομα του δείγματος δείχνουν ότι η αντίληψη που έχουν περί δικαιοσύνης προϋποθέτει την τιμωρία προκειμένου να επέλθει η ισορροπία και να πληρωθεί το χρέος που απορρέει από την παράβαση του κανόνα ή όπως το θέτει ο Zehr, «οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν ότι η αρμοδιότητά τους είναι να επιλέγουν την κατάλληλη τιμωρία».⁵⁹² Ωστόσο, όταν καλούνται να επιλέξουν το μοντέλο που οδηγεί στην αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης, προτιμούν την εξωποινική επίλυση διαφορών. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δείγματος, που απορρέουν από τη νομική εκπαίδευση και την επαγγελματική του ιδιότητα, που έχει ως γνώμονα το δόγμα ότι η νομική διαδικασία προωθεί τη αντιπαλότητα και όχι τη συμφιλίωση, η οποία όμως μπορεί να εκλαμβάνεται ως λιγότερο αποτελεσματική στην εξισορρόπηση της κοινωνικής αστάθειας που προκαλείται από μια εγκληματική πράξη.

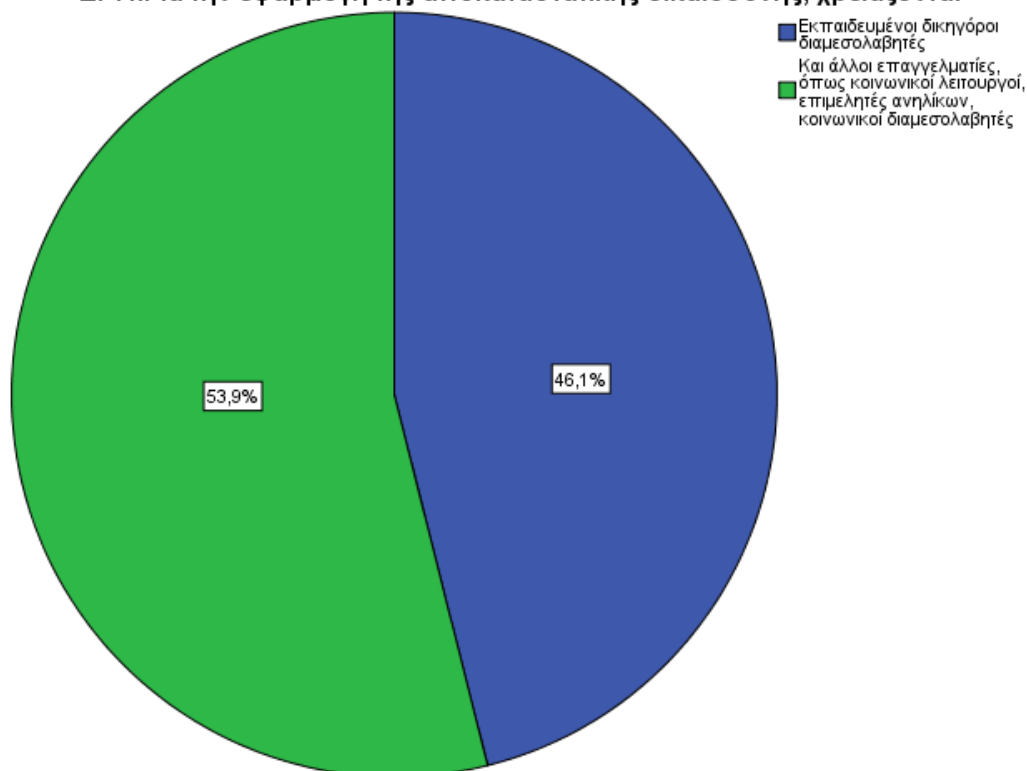
⁵⁹². Zehr H. 2005, ό.π σ. 178.

Γράφημα 8.6 Μέση τιμή για το πόσο συμφωνούν ότι ο ρόλος τους ποινικού συστήματος είναι να λειτουργεί καθορίζει την ενοχή του δράστη και να επιβάλλει την ανάλογη τιμωρία σε σύγκριση με το αν θεωρούν ότι η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης

Η επόμενη ερώτηση είχε σκοπό την καταγραφή των απόψεων των δικαστών και εισαγγελέων για το εάν για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης χρειάζονται εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές ή μπορούν το ρόλο αυτό να αναλάβουν και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων ή κοινωνικοί διαμεσολαβητές. Στο Γράφημα 8.6 παρουσιάζονται οι απαντήσεις με τη μορφή σχετικών συχνοτήτων και προκύπτει ότι το 53,9% του δείγματος πιστεύει ότι το συγκεκριμένο ρόλο μπορούν να αναλάβουν και άλλοι επαγγελματίες (κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, διαμεσολαβητές) ενώ το 46,1% πιστεύει ότι απαιτούνται μόνο εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές. Παρότι η διαφορά ανάμεσα στα ποσοστά δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική, είναι πιθανό να αντικατοπτρίζει την επιφύλαξη του πληθυσμού της έρευνας απέναντι στο νέο θεσμό των δικηγόρων-διαμεσολαβητών, όπως διαπιστώθηκε από σχετικά σχόλια κατά την διανομή των ερωτηματολογίων. Η τελευταία θέση πάντως αποτελεί απλή υπόθεση της γράφουσας και δεν προκύπτει από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας.

ΕΡ.4.Για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χρειάζονται

Γράφημα 8.7 Για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης απαιτούνται εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές ή μπορούν το ρόλο αυτό να αναλάβουν και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων ή κοινωνικοί διαμεσολαβητές;

Στη συνέχεια ελέγχθηκε αν υπάρχει εξάρτηση των προαναφερθέντων απόψεων στην παρούσα παράγραφο για τη συμμετοχή και άλλων ειδικοτήτων, εκτός των εκπαιδευμένων δικηγόρων, για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 (chi-square)⁵⁹³ και προέκυψε μια στατιστικά σημαντική εξάρτηση ως προς τη θεσμική λειτουργία των δικαστών και εισαγγελέων ($\chi^2(1)=6.501$, $p=0.011<0.05$). Αναλυτικότερα προέκυψε ότι οι εισαγγελείς πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (76,9%) ότι πρέπει να συμμετέχουν στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και άλλοι επαγγελματίες (κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, κοινωνικοί διαμεσολαβητές) σε σύγκριση με τους δικαστές, οι οποίοι εμφανίζονται διχασμένοι, καθώς το 52,1% απάντησε ότι πρέπει να συμμετέχουν μόνο εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές και το 47,9% απάντησε ότι θα μπορούσαν να συμμετέχουν και άλλοι επαγγελματίες. Αναλυτικά οι απαντήσεις δικαστών και

⁵⁹³ Έλεγχος ανεξαρτησίας chi-square: χρησιμοποιείται για δύο ποιοτικές μεταβλητές (απόψεις και χαρακτηριστικά). Στην προκειμένη περίπτωση η 1^η μεταβλητή που υπόκειται σε έλεγχο είναι η θεσμική λειτουργία (ποιοτική με δύο κατηγορίες Δικαστής και Εισαγγελέας) και η 2^η είναι οι ειδικότητες που χρειάζονται στην αποκαταστατική δικαιοσύνη (ποιοτική με 2 κατηγορίες- 1^η κατηγορία δικηγόροι κτλ, 2^η κατηγορία άλλοι επαγγελματίες). Βλ. Ν. Τσάντας, Χ. Μωϋσιάδης, Ν. Μπαγιάτης, Θ. Χατζηπαντελής, 1999 ό.π., και S. Chatterjee, M. S.Handcock, & J. S. Simonoff, 1995, ό.π.

εισαγγελέων παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.4. Το εύρημα ότι οι εισαγγελείς σε μεγάλο ποσοστό προτιμούν τη συμμετοχή και άλλων επαγγελματιών στις πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης λαμβάνει ιδιαίτερη αξία από το γεγονός ότι οι ίδιοι έχουν αναλάβει το ρόλο αυτό και μπορούν να κρίνουν από τη καταλληλότερη θέση για τους αποδοτικότερους τρόπους εφαρμογής τους. Επίσης, γνωρίζουν τις όποιες ελλείψεις σε επίπεδο υποστηρικτικών υπηρεσιών και υποδομών, οι οποίες παρεμποδίζουν την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης αλλά και την περαιτέρω διεύρυνση του θεσμού στην Ελλάδα.

Πίνακας 8.4 Απαντήσεις δικαστών και εισαγγελέων για το ποιοι θεωρούν ότι χρειάζονται στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

		Θέση	
		Δικαστής	Εισαγγελέας
Για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χρειάζονται	Εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές	52,1%	23,1%
	Και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, κοινωνικοί διαμεσολαβητές	47,9%	76,9%

$(\chi^2(1)=6.501, p=0.011<0.05)$

Οι απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών στην ερώτηση εάν η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί έναν ήπιο και επιεική τρόπο μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη⁵⁹⁴, δηλώνουν ουδετερότητα (μ.τ. 3.89 τ.α. 0.96). Η επιφυλακτικότητα που επιδεικνύουν, ερμηνεύεται πιθανόν από την τιμωρητικότητα που χαρακτηρίζει γενικότερα τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η παραβατικότητα ανηλίκων, αλλά και από την έλλειψη εξοικείωσης τους με το θεσμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.⁵⁹⁵ Εκτός της τιμωρητικότητας, στην οποία είναι πιθανά

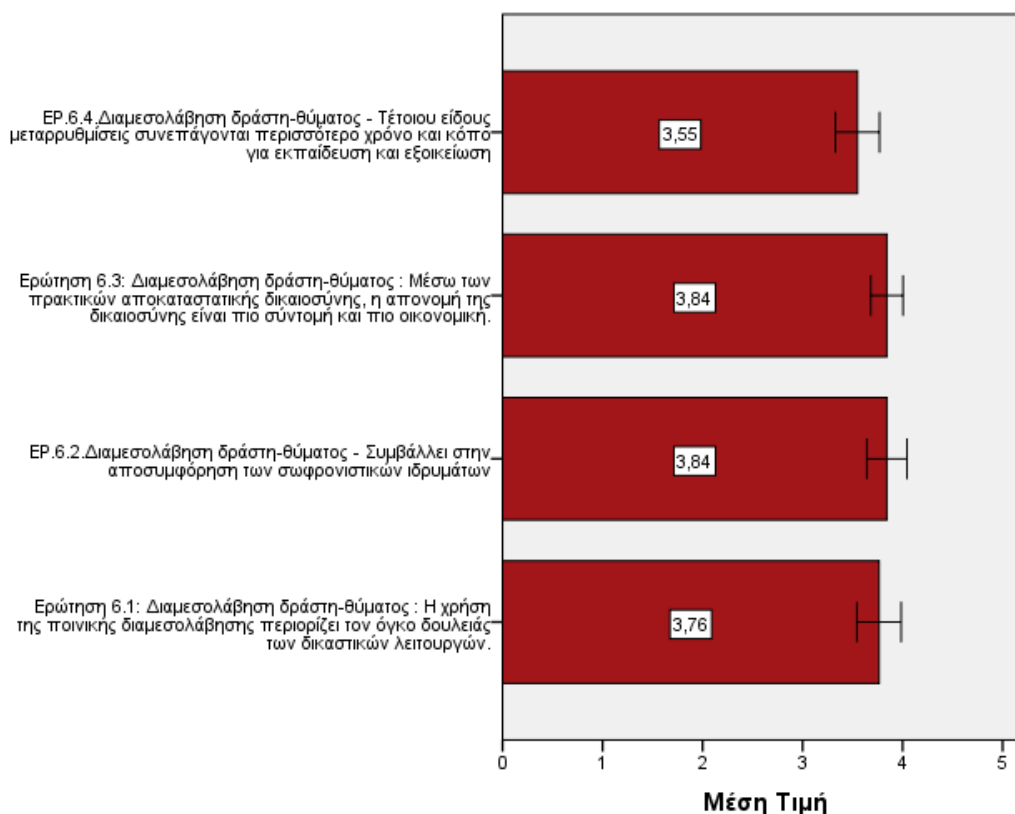
⁵⁹⁴ Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν κατά πόσο συμφωνούν με την άποψη αυτή σε κλίμακα από 1=Διαφωνώ απόλυτα έως 5=Συμφωνώ απόλυτα

⁵⁹⁵ «Σήμερα, σχεδόν όλα τα ανεπτυγμένα κράτη έχουν παρόμοια προγράμματα (εννοείται αποκαταστατικής δικαιοσύνης) – επικεντρωμένα κυρίως στο επίπεδο της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων – τα οποία όμως βρίσκονται στο περιθώριο των συστημάτων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και στη σκιά του τιμωρητικού παραδείγματος που εφαρμόζεται περισσότερο στον τομέα των ανηλίκων». Βλ. Β. Αρτινοπούλου, Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, στον *Τιμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010, σελ. 545-558:548.

προσανατολισμένοι οι δικαστικοί λειτουργοί στο πεδίο της νεανικής παραβατικότητας, η αβεβαιότητα για την έκβαση των εφαρμογών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί επίσης να δικαιολογήσει τη διστακτικότητά τους να παρέχουν μια ευθεία απάντηση.

Οι επόμενες 4 ερωτήσεις επιχείρησαν να καταγράψουν τις απόψεις των δικαστών και εισαγγελέων σε σχέση με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος που εφαρμόζεται μέσα στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα: μείωση του όγκου δουλειάς, αποσυμφόρηση των καταστημάτων κράτησης, οικονομικότερη και συντομότερη διαδικασία, αλλά και καταβολή κόπου που απαιτείται για την εξοικείωση με τις νέες μεθόδους. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται με τη μορφή μέσης τιμής στο Γράφημα 8.7. Από τις απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών του δείγματος προκύπτει ότι συμφωνούν σε κάποιο βαθμό με την άποψη ότι η διαμεσολάβηση δράστη θύματος συμβάλλει στην αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων (μ.τ. 3.84, το 46,1% των δικαστικών λειτουργών συμφωνεί και το 27,5% συμφωνεί απόλυτα), όπως επίσης και με το ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συμβάλλουν στη ταχύτερη και οικονομικότερη απονομή της δικαιοσύνης (μ.τ. 3.84, το 54,9% των δικαστικών λειτουργών συμφωνεί). Επίσης, φαίνεται να συμφωνούν και με το ότι η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης μειώνει το φόρτο εργασίας τους (μ.τ. 3.76, το 33,3% συμφωνεί απόλυτα). Σε μικρότερο ποσοστό (30,4%) συμφωνούν με τη θέση ότι τέτοιες μεταρρυθμίσεις συνεπάγονται περισσότερο χρόνο και κόπο για εκπαίδευση και εξοικείωση (μ.τ. 3.55). Θα μπορούσε ουσιαστικά να σημειωθεί πως, αναφορικά με αυτή τη τελευταία φράση, ότι αυτού του είδους οι μεταρρυθμίσεις ενδέχεται να τους επιβαρύνουν περαιτέρω προκειμένου να εκπαιδευτούν και να εξοικειωθούν με αυτές, οι δικαστικοί λειτουργοί εμφανίζονται διστακτικοί και δεν απαντούν με σαφήνεια: σε ποσοστό 21,6% απάντησαν ούτε συμφωνώ – ούτε διαφωνώ, ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι σε γενικές γραμμές, η στάση και των δύο ομάδων είναι επιφυλακτική, όπως καταδεικνύεται και στη συνέχεια (Γράφημα 5.7).

Με χρήση του ελέγχου Mann-Whitney προέκυψε μια στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς τη θεσμική λειτουργία τους και τις απαντήσεις που δίνουν στη συγκεκριμένη ερώτηση ($U=1199$, $p=0.014<0.05$). Αναλυτικότερα, προέκυψε ότι οι εισαγγελείς συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό (μ.τ. 4,15 τ.α. 0,83) από τους δικαστές (μ.τ. 3.70 τ.α. 0.80) με την άποψη ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συμβάλλουν στο να γίνουν οι διαδικασίες ταχύτερες και πιο συμφέρουσες από άποψη κόστους, εύρημα με ερευνητικό ενδιαφέρον, δεδομένου ότι οι εισαγγελείς είναι θεσμικά επιφορτισμένοι με το ρόλο του διαμεσολαβητή, οπότε αφενός έχουν προσωπική εμπειρία, αφετέρου εάν αυτή η εμπειρία είναι θετική, ενδέχεται να λειτουργήσει υποστηρικτικά για το θεσμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ισχύον ποινικό σύστημα.

Γράφημα 8.8 Απόψεις των δικαστών και εισαγγελέων σε σχέση με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος και συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα)

Οι επόμενες 11 φράσεις αφορούσαν τους στόχους, τη διαδικασία και την πρακτική εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να σημειώσουν πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με καθεμία από αυτές (1=συμφωνώ απόλυτα, 5=διαφωνώ απόλυτα). Οι απαντήσεις τους παρουσιάζονται με τη μορφή μέσης τιμής στο Γράφημα 8.8.

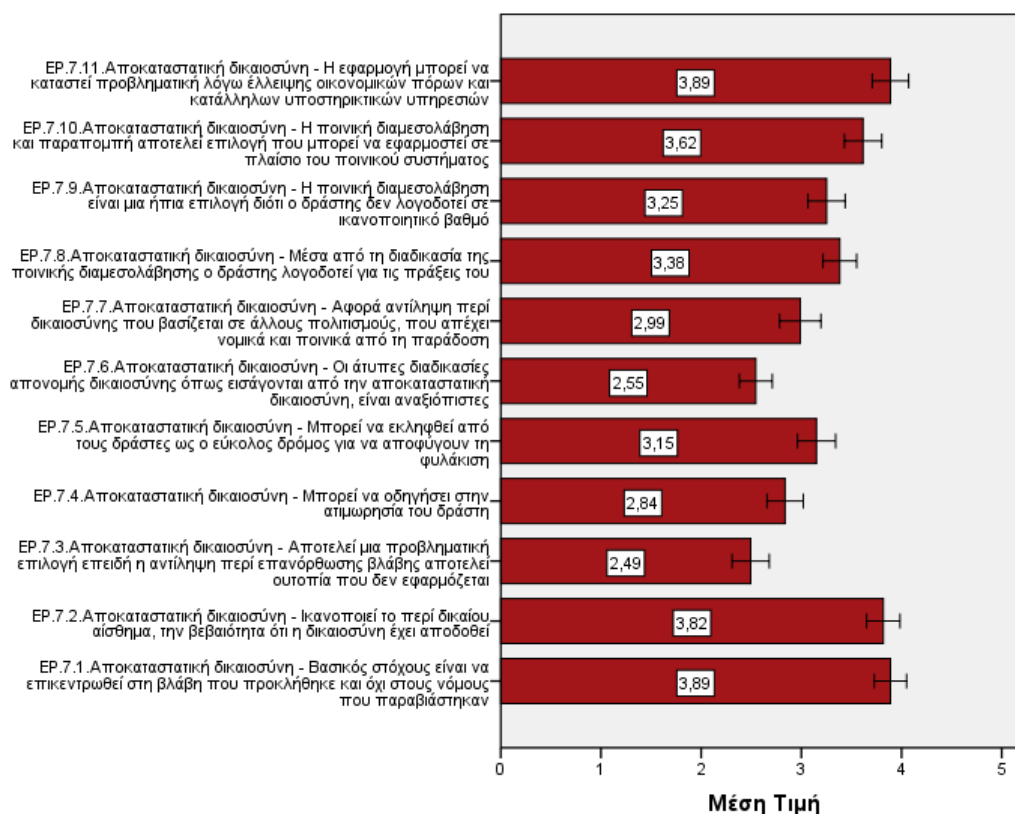
Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι δικαστές και εισαγγελείς συμφωνούν (σε ποσοστό 56,9%) ότι η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί να είναι προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υπηρεσιών (μ.τ. 3.89), όπως επίσης (ποσοστό 62,7%) ότι ένας από τους βασικούς στόχους της είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν (μ.τ. 3.89). Ακόμη προκύπτει ότι συμφωνούν σε μικρότερο ποσοστό (55,9%) με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ικανοποιεί το αίσθημα δικαίου και την βεβαιότητα ότι έχει αποδοθεί δικαιοσύνη (μ.τ. 3.82).

Από την άλλη πλευρά, οι δικαστές και οι εισαγγελείς διαφωνούν (ποσοστό 54,9%) με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης είναι ουτοπική (μ.τ. 2.49). Επίσης διαφωνούν (49%) και με την άποψη ότι οι άτυπες

διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης είναι αναξιόπιστες (μ.τ. 2.55). Στις υπόλοιπες απαντήσεις, ωστόσο, οι δικαστικοί λειτουργοί εμφανίζονται ουδέτεροι. Πιο συγκεκριμένα, δεν τίθενται ούτε υπέρ ούτε κατά της άποψης ότι η ποινική διαμεσολάβηση είναι μια ήπια επιλογή διότι ο δράστης δεν λογοδοτεί σε ικανοποιητικό βαθμό (μ.τ. 3.25, συμφωνούν σε ποσοστό 39,2% , διαφωνούν σε ποσοστό 24,5% ενώ ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν σε ποσοστό 29,4%), όπως επίσης εκφράζουν επιφυλακτικότητα (30,4% διαφωνώ, 23,5% ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 36,3% συμφωνώ) και απέναντι στην άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφορά μια αντίληψη περί δικαιοσύνης που είναι βασισμένη σε άλλους πολιτισμούς (μ.τ. 2.99). Ίδια τάση (23,5% διαφωνώ, 32,4% ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 36,3% συμφωνώ) καταγράφεται και στις απαντήσεις τους για το αν η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως εύκολος δρόμος για να αποφεύγουν την φυλακή (μ.τ. 3.15) ενώ διστακτικότητα διακρίνεται και από τις απαντήσεις τους αναφορικά με τη θέση ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε ατιμωρησία του δράστη (μ.τ. 2.84).

Από τις ανωτέρω απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα: αφενός, δέχονται ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι αξιόπιστες αλλά και ότι η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης δεν αποτελεί απλώς μια ιδέα που δεν είναι εφαρμόσιμη στην πράξη, αφετέρου όμως, εμφανίζονται επιφυλακτικοί σε σημαντικά ζητήματα, όπως εάν ο δράστης λογοδοτεί και εάν ναι, σε ποιο βαθμό, για τις πράξεις του και εάν τελικά η αποκαταστατική δικαιοσύνη συνάδει με το πολιτισμικό υπόβαθρο των πολιτών. Πρόκειται για μια στάση που χαρακτηρίζεται από αμφιθυμία, η οποία πηγάζει πιθανότατα από το γεγονός ότι πρόκειται για ένα νέο θεσμό που δεν έχει προλάβει ακόμη να αφήσει εντυπώσεις, είτε θετικές είτε αρνητικές. Ουσιαστικά τα παραπάνω αποτελέσματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, παρά το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι δεν ήταν βέβαιοι για πολλά από τα ερωτήματα που τους τέθηκαν, ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί απέναντι στην επιλογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, εύρημα που συμφωνεί με τα ευρήματα και άλλων αντίστοιχων ερευνών.⁵⁹⁶

⁵⁹⁶ Βλ. για παράδειγμα B. Naude, J. Prinsloo “Magistrates’ and Prosecutors’ Views of Restorative Justice” in: Maepa, T. (ed.), *Beyond Retribution – Prospects For Restorative Justice in South Africa*, Pretoria: Institute for Security Studies, 2005, 53- 65.

Γράφημα 8.9 Μέση τιμή για τις απόψεις των δικαστικών σε θέματα που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα)

Στη συνέχεια με χρήση του συντελεστή συσχέτισης Spearman⁵⁹⁷, ελέγχθηκε κατά πόσο οι ανωτέρω απόψεις των δικαστών και εισαγγελέων που μόλις παρουσιάστηκαν, συσχετίζονται με τις απόψεις τους για το ρόλο του ποινικού συστήματος που εξετάστηκαν πιο πάνω (2) αλλά και με τις απόψεις τους σχετικά με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος που εφαρμόζεται μέσα στα πλαίσια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα, που μελετήθηκαν νωρίτερα (βλ. Γράφημα 8.7). Επίσης, ελέγχθηκε αν τα έτη επαγγελματικής εμπειρίας επηρεάζουν τις απόψεις τους αυτές, υπό την έννοια ότι οι δικαστικοί με περισσότερα έτη εμπειρίας ενδέχεται να είναι πιο άκαμπτοι ή διστακτικοί στην εισαγωγή νέων θεσμών.

Στον Πίνακα 8.5 παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των απόψεων των δικαστών και εισαγγελέων για τον ρόλο του ποινικού συστήματος και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Από την ανάλυση προέκυψε ότι **οι δικαστές και εισαγγελείς που**

⁵⁹⁷ Ο συντελεστής συσχέτισης Spearman είναι μη παραμετρικός ενώ ο Pearson παραμετρικός. Τα παραμετρικά έχουν προϋποθέσεις (η κυριότερη είναι κανονικότητα των δεδομένων) που δεν καλύπτονται από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας. Στα δεδομένα μας έχουμε ποσοτικές μεταβλητές αλλά διακριτές (1,2,3,4) σε αυτήν την περίπτωση χρησιμοποιείται ο μη παραμετρικός έλεγχος. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. σχετικά Ν. Τσάντας, Χ. Μωυσιάδης, Ν. Μπαγιάτης, Θ. Χατζήπαντελής, 1999 ό.π., και S. Chatterjee, M. S. Handcock, & J. S. Simonoff, 1995, ό.π.

τίθενται υπέρ της άποψης ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να προσδιορίζει την ενοχή του δράστη και να επιβάλλει την ανάλογη τιμωρία, τίθενται κατά της άποψης ότι οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης, όπως αυτές εισάγονται με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, είναι αναξιόπιστες ($r=-0.284$, $p=0.008<0.05$). Επίσης, οι δικαστές και εισαγγελείς όσο περισσότερο συμφωνούν με την άποψη ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να καθορίζει την ενοχή του δράστη και να επιβάλλει την ανάλογη τιμωρία τόσο περισσότερο συμφωνούν και με την άποψη ότι μέσα από την διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του ($r=0.216$, $p=0.047<0.05$).

Επίσης, προέκυψε ότι όσο περισσότερο συμφωνούν με την άποψη ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να αποκαταστήσει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη που διαταράχθηκε από το έγκλημα τόσο περισσότερο συμφωνούν με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα αλλά και ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, παρότι δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας ($r=0.363$, $p=0.003<0.05$). Επιπλέον, όσο περισσότερο συμφωνούν με την άποψη ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος είναι να αποκαταστήσει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη που διαταράχθηκε από το έγκλημα τόσο περισσότερο διαφωνούν με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία ($r=-0.354$, $p=0.004<0.05$).

Πίνακας 8.5 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των απόψεων για τον ρόλο του ποινικού συστήματος με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

	Ρόλος ποινικού συστήματος: Να καθορίσει την ενοχή του δράστη και να επιβάλλει την ανάλογη τιμωρία	
Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αναξιόπιστες	Συντελεστής συσχέτισης	-0.284
	Σημαντικότητα	0.008
Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του	Συντελεστής συσχέτισης	0.216
	Σημαντικότητα	0.047
	Ρόλος ποινικού συστήματος: Να αποκαταστήσει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη που διαταράχθηκε από το έγκλημα	
Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας	Συντελεστής συσχέτισης	0.363
	Σημαντικότητα	0.003
Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη	Συντελεστής συσχέτισης	-0.354

<i>περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία</i>	Σημαντικότητα α	0.004
$(r=-0.284, p=0.008<0.05), (r=0.216, p=0.047<0.05), (r=0.363, p=0.003<0.05), (r=-0.354, p=0.004<0.05)$		

Στον Πίνακα 8.6 παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των απόψεων των δικαστών και εισαγγελέων για την διαμεσολάβηση δράστη-θύματος, και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Από την ανάλυση προέκυψε ότι **οι δικαστές και εισαγγελείς που θεωρούν ότι η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης μειώνει τον φόρτο εργασίας τους, τίθενται υπέρ της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα** ($r=-0.211, p=0.033<0.05$). Από την άλλη πλευρά, οι δικαστές και εισαγγελείς που θεωρούν ότι η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης μειώνει το φόρτο εργασίας τους, τίθενται ταυτόχρονα και υπέρ της άποψης ότι η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί να καταστεί προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών ($r=0.282, p=0.004<0.05$).

Επίσης, προέκυψε ότι οι δικαστές και εισαγγελείς που θεωρούν ότι η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης συμβάλλει στην αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, τίθενται τόσο υπέρ της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος να αποφύγουν την φυλακή ($r=0.199, p=0.045<0.05$), όσο και υπέρ της άποψης ότι η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί να καταστεί προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών ($r=0.338, p=0.001<0.05$).

Δηλαδή, δικαστές και εισαγγελείς του δείγματος που θεωρούν ότι η εφαρμογή του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης μπορεί να συμβάλλει θετικά στη μείωση του όγκου των υποθέσεων που πρέπει καθημερινά να διεκπεραιώνουν, εμφανίζονται θετικοί απέναντι του. Ταυτόχρονα, εκφράζουν την ανησυχία τους ότι πρακτικά ζητήματα, όπως η έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης ή η απουσία σταθερού υποστηρικτικού πλαισίου, είναι πιθανό να δυσχεράνει την ομαλή λειτουργία του θεσμού. Επιπλέον, όσοι δικαστικοί λειτουργοί βλέπουν ως θετική εξέλιξη της εφαρμογής της ποινικής διαμεσολάβησης τη μείωση του πληθυσμού στα σωφρονιστικά καταστήματα, εγείρουν ωστόσο προβληματισμούς αναφορικά με τον τρόπο που εκλαμβάνεται από τους δράστες ως λύση προκειμένου να αποφύγουν τον εγκλεισμό.

Πίνακας 8.6 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των απόψεων για την διαμεσολάβηση δράστη-θύματος με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

<i>Διαμεσολάβηση δράστη-θύματος: Η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης μειώνει το φόρτο εργασίας</i>		
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.211
	Σημαντικότητα	0.033
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η εφαρμογή μπορεί να καταστεί προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.282
	Σημαντικότητα	0.004
<i>Διαμεσολάβηση δράστη-θύματος: Συμβάλλει στην αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων</i>		
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος να αποφύγουν την φυλακή</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.199
	Σημαντικότητα	0.045
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η εφαρμογή μπορεί να καταστεί προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.338
	Σημαντικότητα	0.001
<i>Διαμεσολάβηση δράστη-θύματος: Οι πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης παρέχουν μέσο εξ ορθολογισμό της ποινικής διαδικασίας σε χρόνο και κόστος</i>		
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.323
	Σημαντικότητα	0.001
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία</i>	Συντελεστής συσχέτισης	-0,246
	Σημαντικότητα	0,013
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,398
	Σημαντικότητα	0,000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή αποτελεί επιλογή που μπορεί να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,252
	Σημαντικότητα	0,011

($r=-0.211$, $p=0.033<0.05$), ($r=0.282$, $p=0.004<0.05$), ($r=0.199$, $p=0.045<0.05$), ($r=0.338$, $p=0.001<0.05$), ($r=0.323$, $p=0.001<0.05$), ($r=0.398$, $p=0.000<0.05$), ($r=0.252$, $p=0.011<0.05$), ($r=0.252$, $p=0.011<0.05$)

Τέλος, προέκυψε ότι οι δικαστές και εισαγγελείς που θεωρούν ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης βοηθούν ώστε η ποινική διαδικασία να γίνει λιγότερο χρονοβόρα και ακριβή, ταυτόχρονα: **α)** τίθενται υπέρ της άποψης ότι ένας από τους βασικούς στόχους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν ($r=0.323$ $p=0.001<0.05$), **β)** θεωρούν ότι μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του ($r=0.398$,

$p=0.000<0.05$) αλλά και γ) ότι η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή αποτελεί επιλογή που μπορεί να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος ($r=0.252$, $p=0.011<0.05$).

Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι τίθενται και κατά της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία ($r=0.252$, $p=0.011<0.05$). Συμπερασματικά, το εύρημα που προκύπτει είναι ότι η πιθανότητα μιας πιο οικονομικής και πιο σύντομης δικαστικής διαμάχης είναι ελκυστική για τους δικαστικούς λειτουργούς, και φαίνεται να επηρεάζει θετικά τις απόψεις τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και την ποινική διαμεσολάβηση.

Στον Πίνακα 8.7 παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των απόψεων των δικαστών και εισαγγελέων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και των ετών άσκησης του λειτουργήματός τους. Από την ανάλυση προέκυψε ότι όσο αυξάνονται τα έτη άσκησης στην έδρα τόσο περισσότερο συμφωνούν οι δικαστικοί λειτουργοί με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία ($r=0.213$, $p=0.032$), όπως επίσης και με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει στην ατιμωρησία του δράστη ($r=0.260$, $p=0.009<0.05$). Επίσης, προκύπτει ότι όσο αυξάνονται τα έτη επαγγελματικής εμπειρίας τόσο περισσότερο συμφωνούν οι δικαστικοί με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος να αποφύγουν την φυλακή ($r=0.213$, $p=0.031$), καθώς και με την άποψη ότι οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αναξιόπιστες ($r=0.326$, $p=0.001$). Με βάση τα δεδομένα που μόλις περιγράφηκαν, είναι σαφές ότι οι δικαστικοί λειτουργοί με πολυετή εμπειρία είναι σκεπτικοί απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της. Η στάση τους αυτή μπορεί να οφείλεται στον παγιωμένο επαγγελματικό προσανατολισμό, ο οποίος δεν επιτρέπει να εμφοληθούν νεωτερισμοί σε ένα σύστημα που υπηρετούν χρόνια. Οι νέες μέθοδοι, εξάλλου, είναι πιθανό να προκαλούν καχυποψία και επιφυλακτικότητα είτε για την αποτελεσματικότητά τους, είτε για τους κινδύνους που μπορεί να ενέχουν. Ταυτοχρόνως αποτελούν και μια πρόκληση που φέρνει νέες αντιλήψεις και δημιουργεί προβληματισμούς σε ένα χώρο που λειτουργεί με ένα πολύ συγκεκριμένο τρόπο, και ως εκ τούτου, η αμηχανία που πηγάζει από τα νέα δεδομένα πιθανότατα αυξάνει και την αντίσταση που προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας.

Πίνακας 8.7 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα για τον βαθμό συσχέτισης των ετών υπηρεσίας στο σώμα με τις απόψεις για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

	<i>Έτη άσκησης λειτουργήματος⁵⁹⁸</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Αποτελεί προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,213
	Σημαντικότητα	0,032
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να οδηγήσει στην ατιμωρησία του δράστη</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,260
	Σημαντικότητα	0,009
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος να αποφύγουν την φυλακή</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,213
	Σημαντικότητα	0,031
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αναξιόπιστες</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0,326
	Σημαντικότητα	0,001

($r=0.213$, $p=0.032$), ($r=0.260$, $p=0.009<0.05$), ($r=0.213$, $p=0.031$), ($r=0.326$, $p=0.001$)

Στη συνέχεια, ελέγχθηκε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της άποψης των δικαστών και εισαγγελέων για το αν η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σε αυτή, αποτελεί επιλογή που μπορεί να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος αφενός και των παρακάτω φράσεων που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη αφετέρου: «Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν», «Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας», «Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης, ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του», «Αφορά μια αντίληψη περί δικαιοσύνης που βασίζεται σε άλλους πολιτισμούς, που απέχει από τη νομική και ποινική παράδοση της Ελλάδας και για αυτό είναι ακατάλληλη». Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.8. Από την ανάλυση προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση στα ακόλουθα: α) οι δικαστικοί λειτουργοί που πρεσβεύουν ότι ένας από τους βασικούς στόχους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν ($r=0.367$, $p=0.000<0.05$), β) οι δικαστικοί λειτουργοί που πιστεύουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα και την βεβαιότητα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, ακόμη και χωρίς την επιβολή τιμωρίας ($r=0.426$, $p=0.000<0.05$), γ) οι δικαστικοί που πιστεύουν ότι μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης

⁵⁹⁸ Διευκρινίζεται ότι η πολυετής εμπειρία δεν ορίζεται με απόλυτους αριθμούς. Πρόκειται για ποσοτική μεταβλητή και έχει χρησιμοποιηθεί συντελεστής συσχέτισης. Η θετική συσχέτιση σημαίνει στην προκειμένη περίπτωση ότι όσο αυξάνονται τα έτη άσκησης τόσο πιο θετικός είναι ο δικαστικός λειτουργός στην άποψη που εκφράζει και αντίστροφα.

λογοδοτεί για τις πράξεις του ($r=0.348$, $p=0.000<0.05$), συμφωνούν επίσης και με την άποψη ότι η ποινική διαμεσολάβηση αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος.

Αντίθετα, όσοι δικαστές και εισαγγελείς θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφορά μια αντίληψη περί δικαιοσύνης η οποία βασίζεται σε άλλους πολιτισμούς και απέχει από τη νομική και ποινική παράδοση της Ελλάδας, τίθενται και κατά της εφαρμογής της ποινικής διαμεσολάβησης στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος. ($r=-0.285$, $p=0.004<0.05$).

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι δικαστές και οι εισαγγελείς που γνωρίζουν τις αρχές και τα πεδία εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δε διστάζουν να την υιοθετήσουν και να συμφωνήσουν με την ένταξη της στο ισχύον δικαιοσύνη σύστημα. Στον αντίποδα, εκείνοι που υποστηρίζουν ότι δε συνάδει με τη νομική και ποινική παράδοση της Ελλάδας, είναι αρνητικοί απέναντι στην επίσημη θεσμοθέτησή της.

Πίνακας 8.8 Συσχέτιση των απόψεων των δικαστικών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και το κατά πως μπορεί η ποινική διαμεσολάβηση να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο ποινικού συστήματος

	<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή αποτελεί επιλογή που μπορεί να εφαρμοσθεί στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.367
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.426
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.348
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Αφορά μια αντίληψη περί δικαιοσύνης που βασίζεται σε άλλους πολιτισμούς, που απέχει από τη νομική και ποινική παράδοση της Ελλάδας και γ' αυτό είναι ακατάλληλη.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	-0.285
	Σημαντικότητα	0.004

($r=0.367$, $p=0.000<0.05$), ($r=0.426$, $p=0.000<0.05$), ($r=0.348$, $p=0.000<0.05$), ($r=-0.285$, $p=0.004<0.05$).

Τέλος, ελέγχθηκε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της άποψης των δικαστικών λειτουργών για το αν είναι αναξιόπιστες οι άτυπες διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη και συγκεκριμένων απόψεων τους για τη τελευταία, που σχετίζονται με τους στόχους, τις αρχές της και τον τρόπο που αντιμετωπίζει το

δράστη. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.9.

Από την ανάλυση προέκυψε ότι οι δικαστικοί εκείνοι που πιστεύουν ότι ένας από τους βασικούς στόχους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν, θεωρούν παράλληλα ότι οι άτυπες διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αξιόπιστες. ($r=-0.261$, $p=0.008<0.05$). Αντιθέτως, όσοι δικαστές και εισαγγελείς πιστεύουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία που δεν μπορεί να εφαρμοστεί πρακτικά, πιστεύουν ότι οι άτυπες διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι αναξιόπιστες ($r=0.326$, $p=0.001<0.05$). Ακόμη, το ίδιο αναξιόπιστες εκλαμβάνονται και από τους δικαστικούς εκείνους που πιστεύουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη οδηγεί σε ατιμωρησία του δράστη ($r=0.390$, $p=0.000<0.05$) και από αυτούς που υποστηρίζουν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση ($r=0.483$, $p=0.000<0.05$). Συνοψίζοντας, οι δικαστικοί λειτουργοί που συμφωνούν με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια προβληματική επιλογή, διότι η αντίληψη περί επανόρθωσης είναι ουτοπική, θεωρούν αναξιόπιστες τις άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως αυτές εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Το ίδιο ισχύει και για τους δικαστικούς λειτουργούς που συμφωνούν με την άποψη ότι με την αποκαταστατική δικαιοσύνη ο δράστης μπορεί να μείνει ατιμώρητος και να θεωρήσει ότι είναι ο εύκολος τρόπος για να διαφύγει την τιμωρία και ιδίως τη στέρηση της ελευθερίας.

Πίνακας 8.9 Συσχέτιση των απόψεων των δικαστών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη και το κατά πόσο αναξιόπιστες είναι οι άτυπες διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη

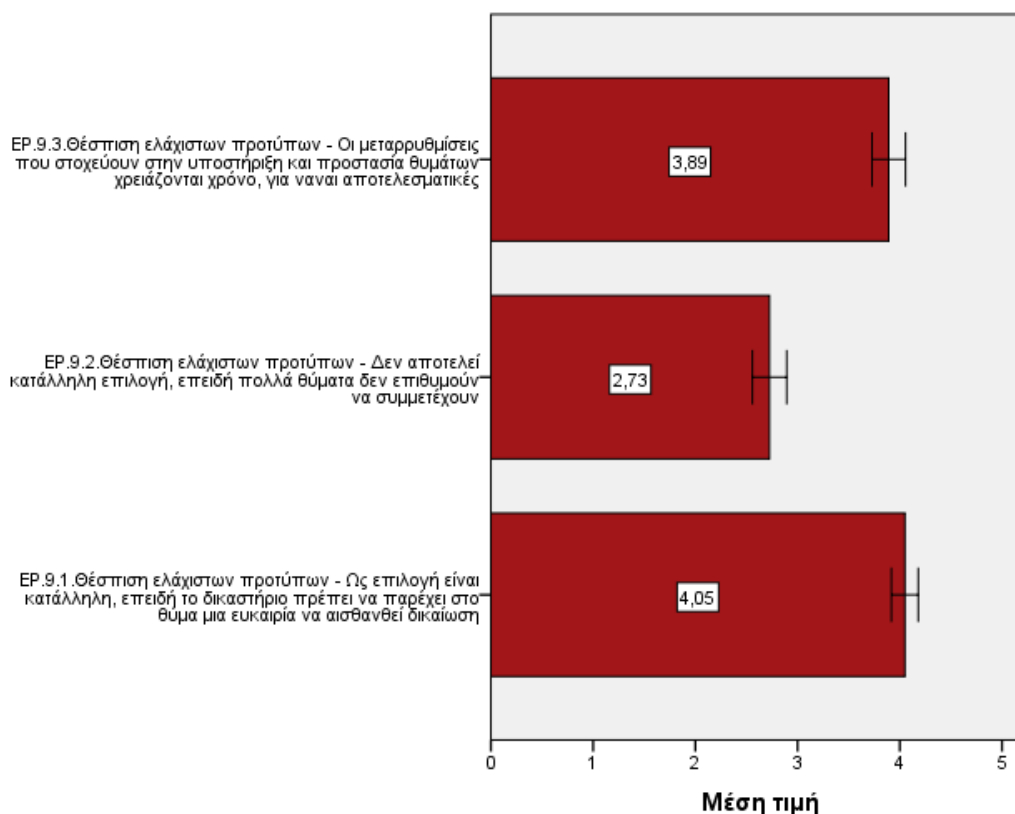
	<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Οι άτυπες διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη, είναι αναξιόπιστες</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	-0.261
	Σημαντικότητα	0.008
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Αποτελεί μια προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία που δεν μπορεί να εφαρμοστεί πρακτικά</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.326
	Σημαντικότητα	0.001
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να οδηγήσει στην ατιμωρησία του δράστη</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.390
	Σημαντικότητα	0.000

<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.483
	Σημαντικότητα α	0.000

($r=-0.261, p=0.008<0.05$), ($r=0.326, p=0.001<0.05$), ($r=0.390, p=0.000<0.05$), ($r=0.483, p=0.000<0.05$)

5 Αποκαταστατική δικαιοσύνη και υποστήριξη των θυμάτων

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι απόψεις των δικαστικών λειτουργών για την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία υποστήριξης των θυμάτων. Από την ανάλυση, όπως απεικονίζεται στο Γράφημα 8.9, προέκυψε ότι οι δικαστές και εισαγγελείς συμφωνούν με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως επιλογή είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση (μ.τ. 4.05). Επίσης, συμφωνούν και με την άποψη ότι οι μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην υποστήριξη και προστασία των θυμάτων χρειάζονται χρόνο, προκειμένου να είναι αποτελεσματικές (μ.τ. 3.89), ενώ είναι επιφυλακτικοί για το κατά πόσο η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί κατάλληλη επιλογή για την ικανοποίηση των θυμάτων, λόγω του ότι πολλά θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν (μ.τ. 2.73).

Γράφημα 8.10 Μέση τιμή για τις απόψεις των δικαστικών λειτουργών σε θέματα που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία υποστήριξης των θυμάτων (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα)

Στη συνέχεια, με χρήση του συντελεστή συσχέτισης του Spearman ελέγχθηκε κατά πόσο η θετική στάση των δικαστικών λειτουργών στην αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία που σέβεται το θύμα και του επιτρέπει να εκφραστεί και να αισθανθεί δικαίωση, επηρεάζει τις απόψεις τους και για άλλα θέματα που αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη γενικά. Στον Πίνακα 8.10 παρουσιάζονται οι 6 στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις που προέκυψαν από την ανάλυση. Με βάση τα αποτελέσματα, υπάρχει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση αφενός μεταξύ της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση και αφετέρου της άποψης ότι μέσα από την διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του ($r=0.304$, $p=0.002<0.05$). Παρατηρήθηκε επίσης στατιστικά σημαντική συσχέτιση της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση με την άποψη ότι η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σ' αυτήν αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του ποινικού μας συστήματος ($r=0.263$, $p=0.008<0.05$).

Πίνακας 8.10 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα μεταξύ των απόψεων για την αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία υποστήριξης του θύματος και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη γενικά.

	<i>Η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως επιλογή είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση.</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.304
	Σημαντικότητα	0.002
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σ' αυτήν αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του ποινικού μας συστήματος</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.263
	Σημαντικότητα	0.008
	<i>Δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή, επειδή πολλά θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν.</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να οδηγήσει στην ατιμωρησία του δράστη</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.492
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.445
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η ποινική διαμεσολάβηση είναι μια ήπια επιλογή διότι ο δράστης δεν λογοδοτεί σε ικανοποιητικό βαθμό.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.483
	Σημαντικότητα	0.000
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σ' αυτήν αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του ποινικού μας συστήματος.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	-0,200
	Σημαντικότητα	0,048

($r=0.304$, $p=0.002<0.05$), ($r=0.263$, $p=0.008<0.05$), ($r=0.492$, $p=0.000<0.05$), ($r=0.445$, $p=0.000<0.05$), ($r=0.483$, $p=0.000<0.05$), ($r=-0.200$, $p=0.048<0.05$)

Ουσιαστικά, αυτό που προκύπτει είναι ότι οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση, τίθενται τόσο υπέρ της άποψης ότι η ποινική διαμεσολάβηση είναι μια επιλογή που μπορεί να ενταχθεί στα πλαίσια του ποινικού συστήματος, όσο και υπέρ της άποψης ότι με την ποινική διαμεσολάβηση ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του.

Από την άλλη πλευρά, προέκυψε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή επειδή τα θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν, τόσο με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε ατιμωρησία του δράστη ($r=0.492$, $p=0.000<0.05$), όσο και με την άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση ($r=0.445$, $p=0.000<0.05$) καθώς επίσης και με την άποψη ότι η ποινική διαμεσολάβηση

είναι μια ήπια επιλογή διότι ο δράστης δεν λογοδοτεί σε ικανοποιητικό βαθμό ($r=0.483$, $p=0.000<0.05$). Τέλος, παρατηρήθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της άποψης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή επειδή τα θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν, και της άποψης ότι η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σ' αυτήν αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του ποινικού μας συστήματος ($r=-0.200$, $p=0.048<0.05$).

Από τα ανωτέρω δεδομένα, το συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί είναι ότι οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή επειδή τα θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν στη διαδικασία, τίθενται και κατά της εφαρμογής της ποινικής διαμεσολάβησης στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος. Παράλληλα, θεωρούν α) ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως διαδικασία είναι μια ήπια αντιμετώπιση του δράστη, β) ότι μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως εύκολος δρόμος για να αποφύγουν την φυλακή, και γ) ότι μπορεί να οδηγήσει και σε ατιμωρησία των δραστών.

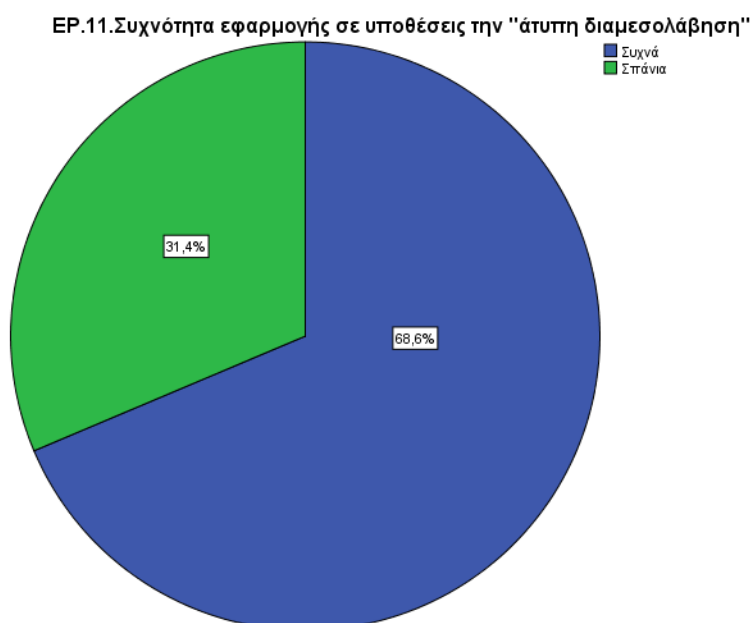
6 Η πρακτική της εξωδικαιϊκής διευθέτησης στην ελληνική δικαιοσύνη.

Στο Γράφημα 8.10 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών στην ερώτηση εάν έχουν εφαρμόσει οι ίδιοι άτυπη διαμεσολάβηση σε υποθέσεις που έχουν χειριστεί, με το 50% να απαντά ότι έχει εφαρμόσει σε κάποια υπόθεση ποινική διαμεσολάβηση, ενώ το υπόλοιπο 50% να απαντά αρνητικά. Από τη βιβλιογραφική διερεύνηση του θέματος, είχε διαφανεί πως στην Ελλάδα, ανεπίσημες πρακτικές επίλυσης διαφορών ανέκαθεν χρησιμοποιούνται ευρέως : ήδη από το πρώιμο στάδιο της καταγγελίας, προκειμένου να αποφευχθεί η παρέμβαση του εισαγγελέα, η αστυνομία επιδιώκει εξωδικαστικό διακανονισμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, ενώ ακόμη και όταν η υπόθεση έχει πια καταλήξει στη δικαστική αίθουσα, ο δικαστής επιχειρεί να συμφιλιώσει τους αντίδικους, με σκοπό να αποσυρθούν οι κατηγορίες. Από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, πάντως, μόνο οι μισοί δικαστικοί λειτουργοί του δείγματος έχουν κάνει χρήση της άτυπης διαμεσολάβησης, και αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως για παράδειγμα σε άρνηση των διαδίκων να συμμετέχουν στη διαδικασία ή σε απόφαση του ίδιου του δικαστή.

Γράφημα 8.11 Εφαρμογή άτυπης διαμεσολάβησης

Στο Γράφημα 8.11 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών που έχουν εφαρμόσει σε κάποια υπόθεση τους την άτυπη διαμεσολάβηση στην ερώτηση που αφορούσε τη συχνότητα εφαρμογής της. Προέκυψε ότι η πλειοψηφία τους (68,6%) εφάρμοσε συχνά (στο σύνολο των υποθέσεων που χειρίστηκαν) την άτυπη διαμεσολάβηση, ενώ το υπόλοιπο 31,4% απάντησε ότι την εφάρμοσε σπάνια, υπό την έννοια ότι ενώ θα μπορούσε να την εφαρμόσει, επέλεξε να ακολουθήσει τη δικαστική διευθέτηση της διαφοράς.

Γράφημα 8.12 Συχνότητα εφαρμογής της άτυπης διαμεσολάβησης

7 Η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως εξωποινική διαδικασία

Με χρήση του ελέγχου Spearman προέκυψε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα και εκφράζουν τη βεβαιότητα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας, τίθενται υπέρ της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως εξωποινικής διαδικασίας ($r=0.237$, $p=0.016<0.05$). Αντίθετα, όσοι θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη γίνεται αντιληπτή από το δράστη ως ο εύκολος δρόμος για την αποφυγή της φυλακής, τίθενται κατά της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως εξωποινικής διαδικασίας ($r=-0.265$, $p=0.007<0.05$). Τα αποτελέσματα δείχνουν με σαφήνεια ότι όσοι δικαστικοί λειτουργοί υιοθετούν θετική στάση απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, δέχονται ταυτόχρονα ότι οι αποκαταστατικές πρακτικές μπορούν να εφαρμοστούν και εξωποινικά. Από την άλλη πλευρά, οι δικαστικοί εκείνοι που εκφράζουν επιφυλακτικότητα απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, απορρίπτουν και το ενδεχόμενο να αποτελέσει εξωποινική διαδικασία.

Πίνακας 8.11 Συντελεστής συσχέτισης και αντίστοιχη σημαντικότητα μεταξύ των απόψεων για το αν η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να είναι απόλυτα εξωποινική δικαιοσύνη και των απόψεων τους για την αποκαταστατική δικαιοσύνη γενικά

	<i>Η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να είναι απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες χώρες, διεθνώς και στην Ευρώπη, όπου μετέχουν μόνο ο διαμεσολαβητής, εκπρόσωποι της 'κοινότητας'/τοπικής κοινωνίας, ο δράστης και το θύμα, χωρίς τη παρέμβαση εισαγγελέων κλπ.</i>	
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση</i>	Συντελεστής συσχέτισης	-0.265
	Σημαντικότητα	0.007
<i>Αποκαταστατική δικαιοσύνη: Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα και την βεβαιότητα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας.</i>	Συντελεστής συσχέτισης	0.237
	Σημαντικότητα	0.016

($r=0.237$, $p=0.016<0.05$), ($r=-0.265$, $p=0.007<0.05$)

8 Αποτελεσματικότητα, δυσχέρειες και ενημέρωση για την αποκαταστατική δικαιοσύνη

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι απόψεις των δικαστικών λειτουργών για την έως τώρα αποτελεσματικότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν στην

εφαρμογή της, καθώς και για το κατά πόσο ενδιαφέρονται να ενημερώνονται περαιτέρω για την αποκαταστατική δικαιοσύνη.

Αρχικά, προέκυψε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί είναι ικανοποιημένοι από την έως τώρα αποτελεσματικότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (μ.τ. 3.75, τ.α. 0.83). Στον Πίνακα 8.12 παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους για τις πιθανές δυσχέρειες που κατά τη γνώμη τους εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Η απουσία αναλυτικού θεσμικού πλαισίου συγκεντρώνει τα περισσότερα ποσοστά ως πρώτη επιλογή (52%). Επίσης, προκύπτει ότι αρκετά υψηλό ποσοστό δικαστών κατατάσσει ως πρώτη επιλογή την έλλειψη υποστηρικτών δομών (20,6%). Ως δεύτερη επιλογή κατέταξαν την απουσία ενός κώδικα δεοντολογίας και σχετικών οδηγιών (28,4%) ως ένα σημαντικό πρόσκομμα στην αποτελεσματικότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ένα μικρότερο ποσοστό δικαστικών λειτουργών (3-8,8%) θεωρούν υπεύθυνους (υπό την έννοια ότι αρνούνται οι ίδιοι να συμμετέχουν) για την περιορισμένη αποτελεσματικότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης τους ίδιους τους δράστες (σε ποσοστό 2% ως πρώτη επιλογή, 4,9% ως δεύτερη επιλογή) ή τα θύματα (1% ως πρώτη επιλογή, 3,9% ως δεύτερη επιλογή).

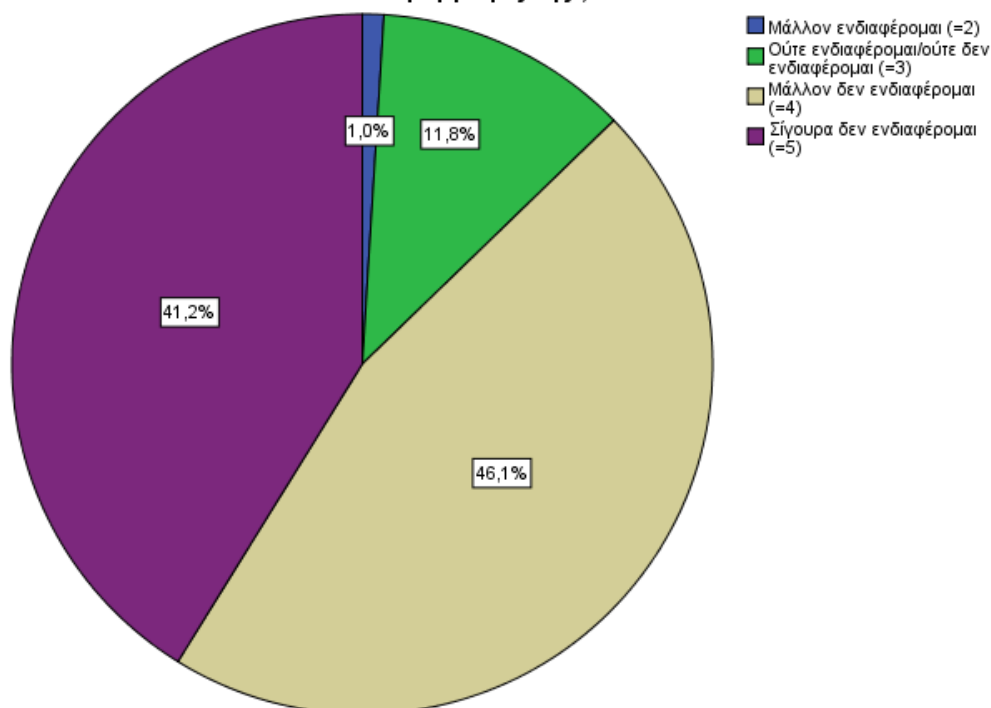
Πίνακας 8.12 Σχετικές συχνότητες % (ποσοστά) για τις δυσχέρειες που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της ποινικής διαμεσολάβησης στην Ελλάδα (Ιεράρχηση από το 1 έως το 3)

	<i>1^η Επιλογή</i>	<i>2^η Επιλογή</i>	<i>3^η Επιλογή</i>
Απουσία αναλυτικού θεσμικού πλαισίου	52%	14,7%	5,9%
Απουσία ενός κώδικα δεοντολογίας και σχετικών οδηγιών	6,9%	28,4%	22,5%
Έλλειψη υποστηρικτικών δομών	20,6%	20,6%	30,4%
Έλλειψη επαγγελματιών	4,9%	10,8%	16,7%
Τα είδη των αδικημάτων που μπορεί να αφορά	7,8%	4,9%	3,9%
Οι ίδιοι οι δράστες	2,0%	4,9%	4,9%
Τα ίδια τα θύματα	1,0%	3,9%	3,9%

Στο Γράφημα 8.12 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των δικαστικών λειτουργών για το αν ενδιαφέρονται να λαμβάνουν συστηματική ενημέρωση, θεωρητικά και πρακτικά, σχετικά με την

αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της. Παρατηρείται πως η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (87,3%) απάντησε ότι ενδιαφέρεται (41,2%) ή μάλλον ενδιαφέρεται (46,1%) να ενημερώνεται περισσότερο σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.

ΕΡ.15.Ενδιαφέρεστε για περαιτέρω ενημέρωση, θεωρητική και πρακτική κατάρτιση σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της ;

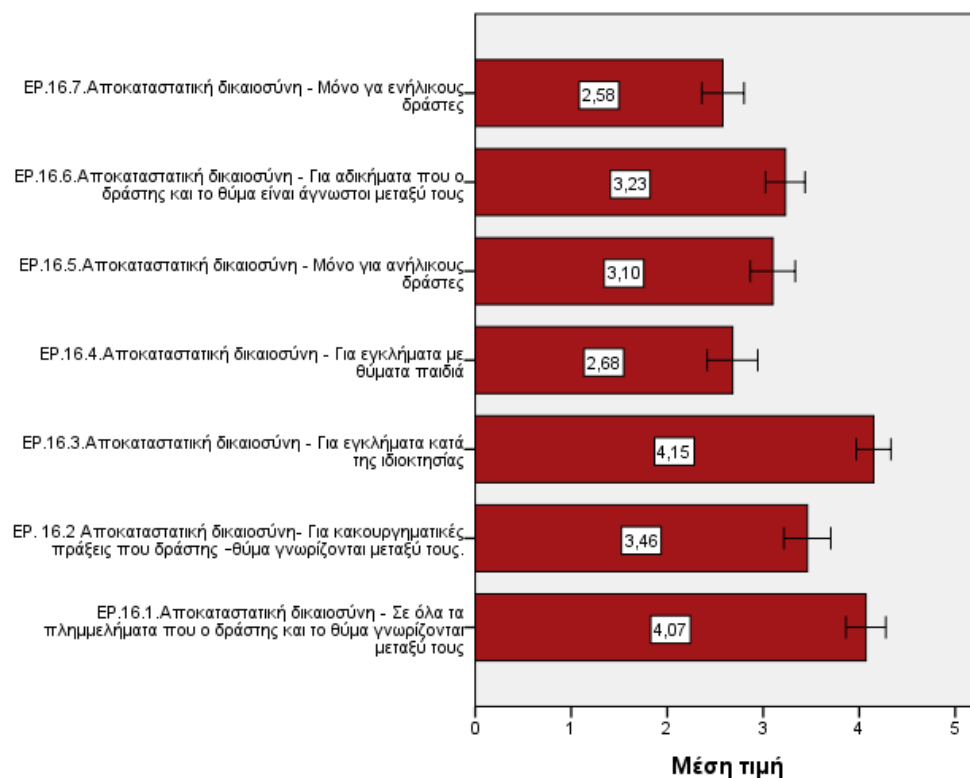

Γράφημα 8.12 Επιθυμία δικαστών και εισαγγελέων για ενημέρωση σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της.

9 Είδη εγκλημάτων και αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Στη συνέχεια καταγράφηκε η άποψη των δικαστικών λειτουργών σχετικά με τις μορφές εγκλημάτων που εκτιμούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη. Οι απαντήσεις παρουσιάζονται με τη μορφή μέσης τιμής στο Γράφημα 8.13. Από την ανάλυση προέκυψε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί συμφωνούν σε πολύ μεγάλο βαθμό με την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (μ.τ. 4.15), όπως επίσης και με την εφαρμογή της σε όλα τα πλημμελήματα που ο δράστης και το θύμα γνωρίζονται, όπως είναι για παράδειγμα τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας (μ.τ. 4.07). Επιφυλακτικότητα εκφράζεται αναφορικά με την εφαρμογή της σε υποθέσεις κακουργηματικών πράξεων που ο δράστης και το θύμα γνωρίζονται (μ.τ. 3.46), σε αδικήματα που ο δράστης και το θύμα είναι άγνωστοι (μ.τ. 3.23) και στη χρήση της

σε ανήλικους δράστες (μ.τ. 3.10). Ακόμη, από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι οι δικαστικοί λειτουργοί διαφωνούν με την εφαρμογή της μόνο για ενήλικους δράστες (μ.τ. 2.58) και για εγκλήματα με θύματα παιδιά (μ.τ. 2.68)

Γράφημα 8.13 Μορφές εγκλημάτων στις οποίες μπορεί να εφαρμοσθεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη (1=Διαφωνώ απόλυτα, 5= Συμφωνώ απόλυτα)

Στη συνέχεια, προκειμένου να ελεγχθεί εάν προκύπτει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των απαντήσεων που έδωσαν οι δικαστές και εισαγγελείς ως προς τις μορφές αδικημάτων που μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλη η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis⁵⁹⁹ και προέκυψε ένα στατιστικά σημαντικό ($\chi^2(6)=152.23$, $p=0.000<0.05$) εύρημα: **ότι οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν καταλληλότερη την αποκαταστατική δικαιοσύνη στις περιπτώσεις που το θύμα και ο δράστης γνωρίζονται μεταξύ τους και σε αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας.** Σε ανάλογα πορίσματα έχουν καταλήξει και άλλες έρευνες, όπως αυτή των Naude και Prinsloo (2005), οι οποίοι απέδωσαν την απροθυμία των ερωτώμενων να εφαρμοστεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη σε ένα ευρύ φάσμα εγκλημάτων, όπως

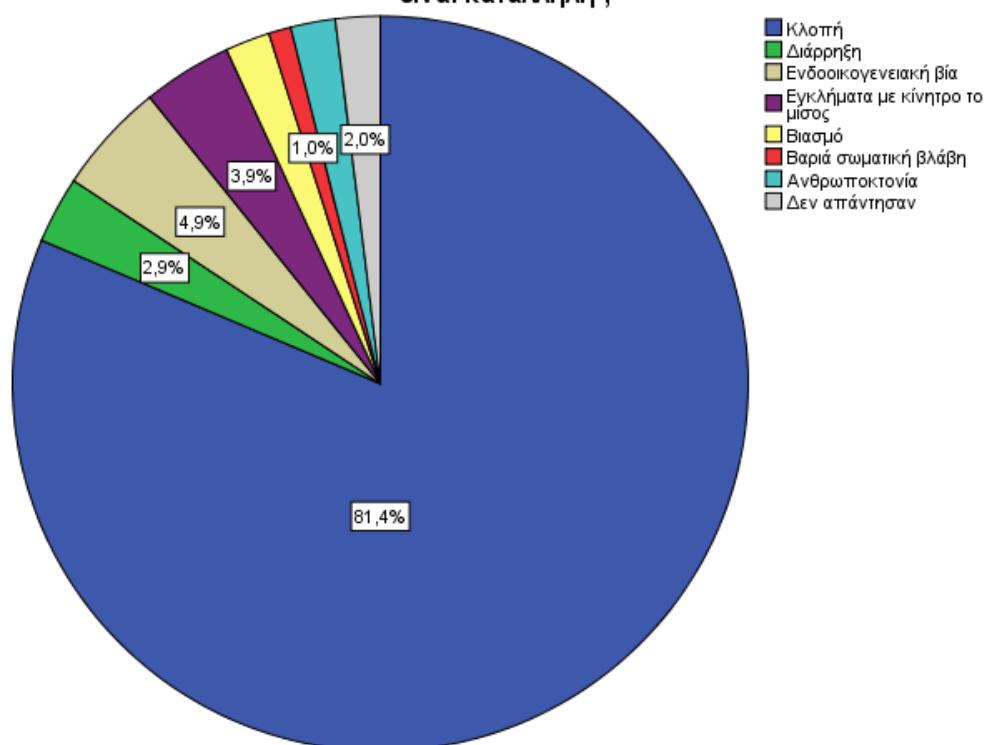
⁵⁹⁹Μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis: χρησιμοποιείται όταν τα δείγματα είναι ανεξάρτητα, δηλαδή διαφοροποιούνται σε σχέση με περισσότερες από δύο ιδιότητες ή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Βλ. Βλ. Ν. Τσάντας, Χ. Μωυσιάδης, Ν. Μπαγιάτης, Θ. Χατζηπαντελής, 1999 ό.π., και S. Chatterjee, M. S.Handcock, & J. S. Simonoff, 1995, ό.π.

είναι τα σεξουαλικά εγκλήματα και οι βίαιες επιθέσεις, στην ελλιπή γνώση «για τις αρχές, τους αντικειμενικούς στόχους και τις εφαρμογές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς ήταν εμφανείς οι παρερμηνεύσεις και η αβεβαιότητα για πολλές διαστάσεις της».⁶⁰⁰ Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι από την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τα είδη των εγκλημάτων για τα οποία είναι κατάλληλη η αποκαταστατική δικαιοσύνη τα συμπεράσματα είναι αντιφατικά. Για την περίπτωση της Ελλάδας πάντως, που η αποκαταστατική δικαιοσύνη εν γένει και η ποινική διαμεσολάβηση ειδικότερα έχουν καταγράψει μια σύντομη ιστορία, η επιλογή εκ μέρους των δικαστικών λειτουργών λιγότερο σοβαρών αδικημάτων είναι απόλυτα κατανοητή, δεδομένου ότι απαιτείται χρόνος, τριβή και προσεκτικά βήματα ώστε οι νέες μέθοδοι επίλυσης των συγκρούσεων να κερδίσουν σταδιακά έδαφος στο ελληνικό δικαιοσύνημα.

Στη συνέχεια καταγράφηκαν διάφορες μορφές εγκλημάτων για τις οποίες οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν **καταλληλότερη** τη χρήση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Τα αδικήματα επελέγησαν με βάση αφενός αντίστοιχες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο συγκεκριμένο πεδίο, και αφετέρου με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο Γράφημα 8.14 από το οποίο φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία τους (81,4%) θεωρεί κατάλληλη την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης **στην περίπτωση της κλοπής**.

⁶⁰⁰ Βλ. B. Naude, J. Prinsloo “Magistrates’ and Prosecutors’ Views of Restorative Justice” in: Maepa, T. (ed.), *Beyond Retribution – Prospects For Restorative Justice in South Africa*, Pretoria: Institute for Security Studies, 2005, 53- 65, όπως επίσης και στο 4^ο κεφάλαιο του παρόντος εκπονήματος.

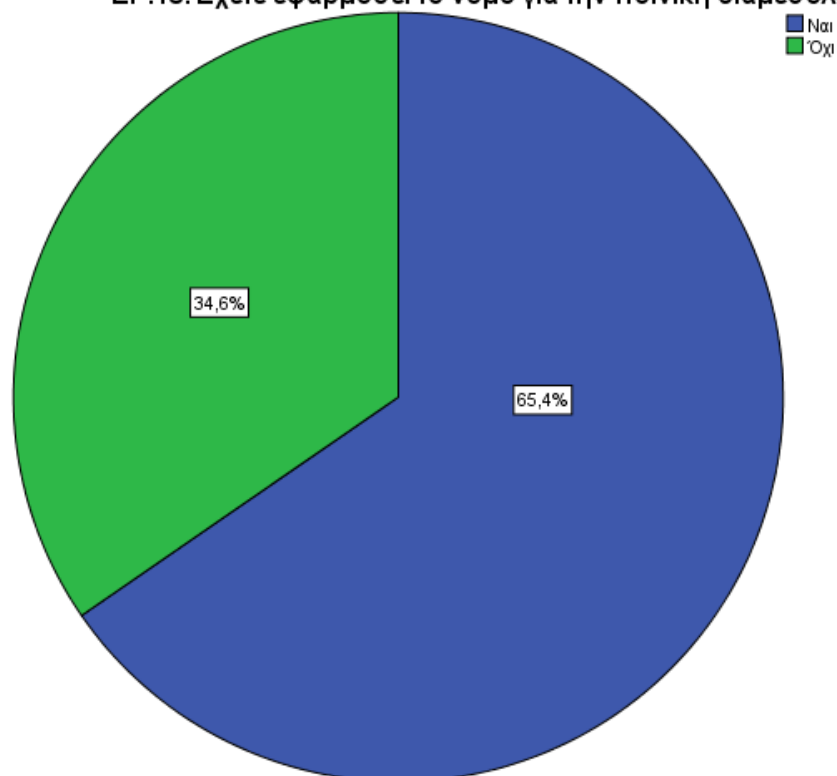
ΕΡ.17.Για ποιες μορφές εγκλημάτων εκτιμάτε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη ;

Γράφημα 8.14 Εγκλήματα για τα οποία δικαστές και εισαγγελείς θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι ο καταλληλότερος τρόπος αντιμετώπισης

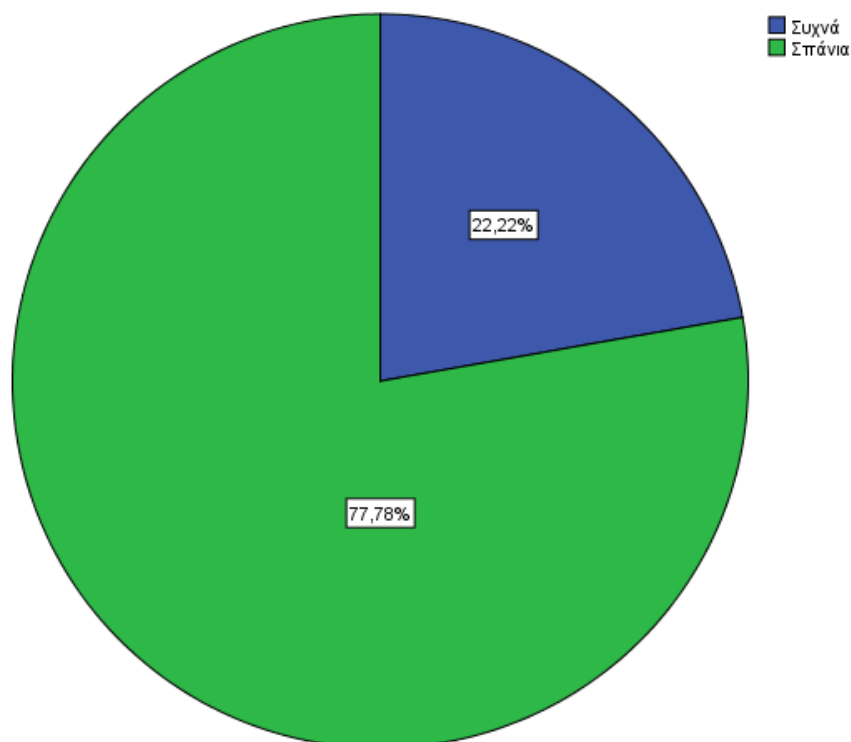
Στο Γράφημα 8.15 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις των εισαγγελέων για την εφαρμογή του νόμου για την ποινική διαμεσολάβηση και προέκυψε ότι το 65,4% των εισαγγελέων έχει εφαρμόσει τον συγκεκριμένο νόμο ενώ το υπόλοιπο 34,6% απάντησε αρνητικά.

ΕΡ.18. Έχετε εφαρμόσει το νόμο για την ποινική διαμεσολάβηση ;

Γράφημα 8.15 Χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης στο παρελθόν από τους εισαγγελείς

Ειδικότερα, από το σύνολο των εισαγγελέων (65,4%) που έχουν εφαρμόσει τον συγκεκριμένο νόμο προέκυψε ότι το 77,8% το έκανε σπάνια, ενώ το 22,2% απάντησε ότι τον εφάρμοσε συχνά. Συγκεντρωτικά οι απαντήσεις παρουσιάζονται στο Γράφημα 8.16.

ΕΡ.19.Συχνότητα εφαρμογής του νόμου για την ποινική διαμεσολάβηση

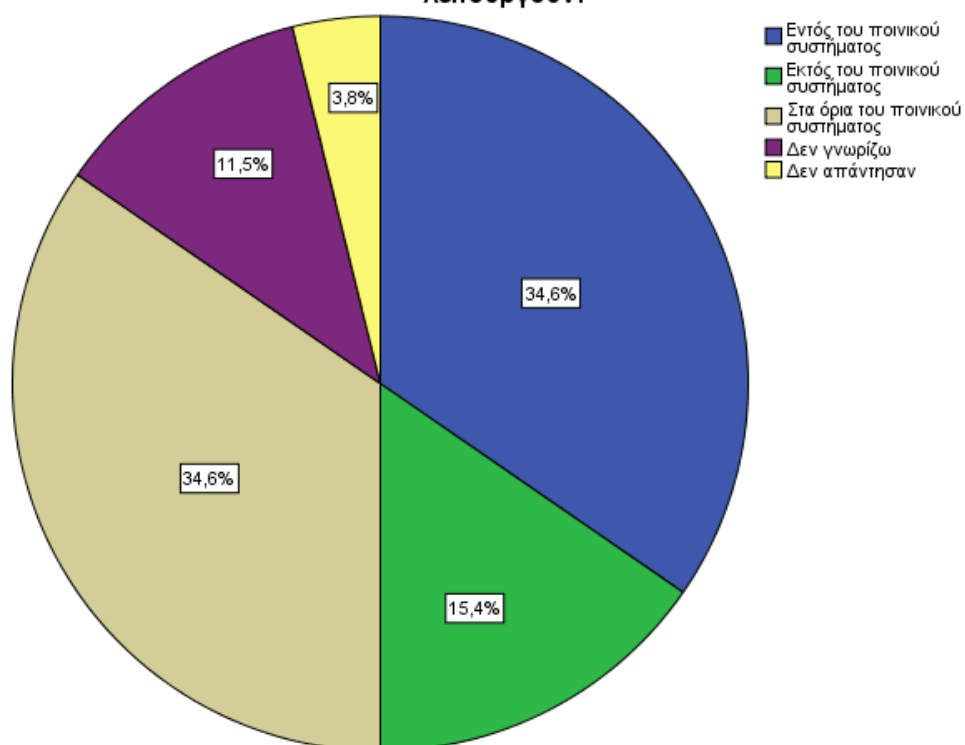
Γράφημα 8.16 Εισαγγελείς που έχουν εφαρμόσει την ποινική διαμεσολάβηση

Στον Πίνακα 8.13 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των δικαστών και εισαγγελέων για τα κριτήρια με τα οποία θα αποφάσιζαν αν μια υπόθεση είναι κατάλληλη για την εφαρμογή του νόμου της ποινικής διαμεσολάβησης. Από την ανάλυση προέκυψε ότι η πλειοψηφία των δικαστικών λειτουργών (73,1%) θεωρεί ότι θα αποφάσιζε με πρωταρχικό κριτήριο τις ιδιαίτερες συνθήκες του εγκλήματος, ενώ η προσωπικότητα του δράστη και του θύματος έρχεται σε δεύτερη θέση.

Πίνακας 8.13 Κριτήρια εφαρμογής του νόμου ποινικής διαμεσολάβησης

	<i>1^η Επιλογή</i>	<i>2^η Επιλογή</i>	<i>3^η Επιλογή</i>
Ανάλογα με την προσωπικότητα του δράστη	19,2%	53,8%	19,2%
Ανάλογα με την προσωπικότητα του θύματος	0%	34,6%	46,2%
Ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες του εγκλήματος.	73,1%	3,8%	15,4%

Τέλος, στο Γράφημα 8.17 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των δικαστών και εισαγγελέων για το εάν οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορούν να είναι αποτελεσματικές εκτός ή εντός ποινικού συστήματος. Το 34,6% των δικαστικών λειτουργών θεωρούν ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι αποτελεσματικές είτε στα όρια του ποινικού συστήματος είτε εντός του ποινικού συστήματος. Ωστόσο, μόλις το 15,4% απάντησε ότι θα μπορούσαν να είναι αποτελεσματικές εκτός ποινικού συστήματος. Οι ανωτέρω απόψεις των δικαστικών λειτουργών του δείγματος είναι δυνατό να αποδοθούν στην καχυποψία τους απέναντι στην πιθανότητα εμπλοκής εξωποινικών παραγόντων στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης καθώς και στην αντίσταση που προβάλλουν σε μια ενδεχόμενη απομάκρυνση της λήψης αποφάσεων από τις δικαστικές αίθουσες.

ΕΡ.21 Οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι αποτελεσματικές όταν λειτουργούν:

Γράφημα 8.17 Απαντήσεις δικαστών και εισαγγελέων για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των αποκαταστατικών πρακτικών σε συνάρτηση με τη θέση τους στο ποινικό σύστημα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η θεσμοθέτηση της ποινικής διαμεσολάβησης την τελευταία δεκαετία αποτελεί μια σημαντική μεταρρύθμιση για το ελληνικό ποινικό σύστημα. Η Ελλάδα επιχειρεί να εναρμονιστεί με τις αντίστοιχες εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να ενισχύσει τη θέση του θύματος στην ποινική διαδικασία και η απονομή της δικαιοσύνης να γίνει λιγότερο χρονοβόρα και ακριβή. Είναι αναμενόμενο ότι ο εν λόγω νεωτερισμός δεν είναι δυνατό να γίνει αποδεκτός αμέσως, τόσο από τους επαγγελματίες του κλάδου, όσο και από το κοινό που είναι εξοικειωμένο με πιο παραδοσιακές μορφές απονομής της δικαιοσύνης. Είναι εύλογο ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, οι αρχές και οι πρακτικές εφαρμογές που απορρέουν από αυτήν απαιτούν χρόνο και εκπαίδευση προκειμένου να γίνουν κατανοητές, να κερδίσουν την εμπιστοσύνη πολιτών και δικαστικών λειτουργών αλλά και συγγενών φορέων (π.χ. επιμελητές κοινωνικής αρωγής) και τελικά να υιοθετηθούν. Πρόσθετο πρόσκομμα σε αυτή τη διαδικασία εξοικείωσης με τις νέες μεθόδους, αποτελούν οι πρακτικές δυσχέρειες ως προς τα μέσα που εντοπίζονται, οι οποίες λειτουργούν με τη σειρά τους αποτρεπτικά στην επιλογή της ποινικής διαμεσολάβησης ως μέσου επίλυσης μιας διαφοράς. Ωστόσο, καταλυτικός παράγοντας για την αποδοχή και την υιοθέτηση του νέου θεσμού ως μέρους του ποινικού συστήματος είναι η στάση που θα τηρήσουν απέναντι στο τελευταίο οι πυλωροί του ποινικού συστήματος, οι δικαστές και εισαγγελείς.

Η παρούσα έρευνα επιχειρήσει να προσεγγίσει τον τρόπο με τον οποίο διάκεινται οι δικαστικοί λειτουργοί απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, και να καταγράψει τα πλεονεκτήματα και τα ελλείμματα του συγκεκριμένου μοντέλου όπως τα αντιλαμβάνονται οι ίδιοι. Επιπλέον, στόχος της έρευνας ήταν να ανιχνεύσει εάν οι δικαστές και οι εισαγγελείς του δείγματος είναι θετικοί απέναντι στην εισαγωγή του νέου θεσμού στο ελληνικό ποινικό σύστημα, και εάν οι ίδιοι είναι διατεθειμένοι να τον προωθήσουν και να τον εφαρμόσουν.

Συνοψίζοντας, με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων της ερευνητικής διαδικασίας απεικονίζονται οι στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και την ποινική διαμεσολάβηση, όπως εφαρμόζεται στη χώρα σήμερα.

Οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι ο **σκοπός της ποινής είναι η επιβολή στο δράστη της**

κατάλληλης τιμωρίας, εμφανίζονται **θετικοί** απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και την εισαγωγή της ως μέρος του ποινικού συστήματος. Παρότι θα ήταν αναμενόμενο ίσως να συμβαίνει το αντίθετο, δεν προκύπτει κάτι τέτοιο από τα αποτελέσματα της έρευνας. Η στάση τους, αν και είναι δύσκολο να ερμηνευτεί, θα μπορούσε να αποδοθεί στην πιθανότητα να μην έχουν κατανοήσει επακριβώς τι αφορά η αποκαταστατική δικαιοσύνη, ποιες είναι οι αρχές που τη διέπουν και οι διαδικασίες που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της, δεδομένου ότι εφόσον επικεντρώνονται στην επιβολή της ποινής ως απάντησης στο έγκλημα, φαίνεται, κατά συνέπεια, ότι αποδίδουν λιγότερη βαρύτητα στην ενεργό συμμετοχή του θύματος και των μελών της κοινότητας, για να αναφερθούν μόνο κάποια από τα συστατικά στοιχεία της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Στον αντίποδα, δεν μπορεί να παραβλεφθεί και το ενδεχόμενο να γνωρίζουν καλά οι δικαστικοί λειτουργοί που συμμετείχαν στην έρευνα ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη αναπόφευκτα εμπεριέχει και τιμωρητικά στοιχεία, υπό την έννοια ότι οι αποκαταστατικές διαδικασίες μπορεί να καταλήξουν και σε ποινές στερητικές της ελευθερίας, συνεπώς δεν πρόκειται για μια πρακτική που απέχει πολύ από τις επαγγελματικές τους πεποιθήσεις.

Η **μακρόχρονη επαγγελματική εμπειρία** έχει **αρνητική επίδραση** στην αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από τους δικαστικούς λειτουργούς. Οι δικαστές και εισαγγελείς που υπηρετούν στα ελληνικά δικαστήρια για πολλά έτη είναι περισσότερο επιφυλακτικοί στις νέες πρακτικές, τις οποίες χαρακτηρίζουν ως αναξιόπιστες, προβληματικές και ανεπαρκείς, επειδή θεωρούν ότι μέσω αυτών, οι δράστες μένουν τελικά ατιμώρητοι. Η στάση τους αυτή, όπως καταδεικνύεται και από άλλες έρευνες,⁶⁰¹ μπορεί να αποδοθεί στην επαγγελματική τους ιδεολογία και την εξοικείωση τους με τη τυπική νομική διαδικασία. Η πολύχρονη επαγγελματική εμπειρία λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς σταδιακά, με την πάροδο των ετών, οι δικαστικοί λειτουργοί καθίστανται λιγότερο ευέλικτοι και λιγότερο δεκτικοί σε νέες εναλλακτικές, συγκριτικά με νεότερους συναδέλφους τους. Επιπροσθέτως, η ικανότητα αφομοίωσης νέων εναλλακτικών περιπλέκεται από την παγίωση μιας συγκεκριμένης επαγγελματικής ταυτότητας όπου υπερισχύουν οι στάσεις που ανταποκρίνονται στην κλασική ιδεολογία του ποινικού δικαίου, υπό την έννοια της αντιμετώπισης των παραβατικών πράξεων αποκλειστικά μέσω της επιβολής ποινικών κυρώσεων. Η επίδραση που φαίνεται να έχει η πολυετής επαγγελματική εμπειρία στις στάσεις των δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, μπορεί ακόμη να αποδοθεί και σε ενδεχόμενη απροθυμία να παραχωρήσουν μέρος της

⁶⁰¹ Ενδεικτικά βλ. Bazemore G. and Feder L., ό.π., 1997:87-114:89 και Cullen et al, ό.π. 1993 στο Bazemore G. and Feder L., ό.π., 1997:87-114:92.

εξουσίας που τους έχει θεσμικά ανατεθεί, προκειμένου να αφήσουν χώρο για τις νέες πρακτικές και τις αλλαγές που θα σημάνουν, εύρημα στο οποίο κατέληξαν και άλλοι ερευνητές.⁶⁰² Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει η ανάγκη για μια πιο οργανωμένη κατάρτιση των δικαστικών λειτουργών σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, ήδη από τη Σχολή δικαστών, αλλά και στη συνέχεια, κατά την έναρξη της επαγγελματικής πορείας τους. Περαιτέρω η συνεχής ανατροφοδότηση γνώσης αναφορικά με το συγκεκριμένο πεδίο θα διευρύνει το θετικιστικό τρόπο θεώρησης του εγκλήματος και του εγκληματία, εστιάζοντας στην αντιμετώπιση των συνεπειών της εγκληματικής πράξης και όχι αποκλειστικά στην πράξη καθεαυτή⁶⁰³ και τελικά θα συμβάλλει θετικά στην εξοικείωση με το νέο θεσμό.

Η προσδοκία πως η εισαγωγή εναλλακτικών μηχανισμών επίλυσης διαφορών θα αποτελέσει ένα μέσο εξορθολογισμού της ποινικής διαδικασίας και θα συμβάλει στην **αποσυμφόρηση** των ελληνικών δικαστηρίων, έχει **θετική επίδραση** στην αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των πρακτικών της. Οι δικαστικοί λειτουργοί που θεωρούν ότι η παραπομπή στις νέες πρακτικές θα τους απαλλάξει από το τεράστιο όγκο υποθέσεων που αντιμετωπίζουν καθημερινά, υιοθετούν την άποψη ότι οι νέες πρακτικές αποδίδουν δικαιοσύνη με επάρκεια και αποτελεσματικότητα.

Η δυνατότητα που παρέχεται στα **θύματα** να συμμετέχουν στη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης και να διεκδικούν την **αποκατάσταση** της βλάβης που υπέστησαν, ενισχύει τα επίπεδα **αποδοχής** της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των πρακτικών εφαρμογών της εκ μέρους των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών. Υπό το πρίσμα της βελτίωσης της θέσης του θύματος και της κάλυψης των αναγκών του που προκλήθηκαν από τη διάπραξη της εγκληματικής πράξης, οι δικαστές και εισαγγελείς εμφανίζονται συναινετικοί στη εισαγωγή του νέου θεσμού στο ελληνικό ποινικό σύστημα. Η θετική επίδραση που φαίνεται να ασκεί μια ενδεχόμενη αναβάθμιση της θέσης του θύματος στη ποινική διαδικασία στην υιοθέτηση της διαμεσολάβησης, επαληθεύεται και από άλλες έρευνες, όπου διαφαίνεται πόσο σημαντικό είναι να αναγνωρίζονται και οι ανάγκες του θύματος κατά την ποινική διαδικασία⁶⁰⁴.

Η πιθανότητα οι αποκαταστατικές πρακτικές να αφήνουν περιθώρια για **ήπια αντιμετώπιση όλων**

⁶⁰² Ενδεικτικά αναφέρεται: Cambell C. et al, ό.π., 2006:135 και Bazemore G, ό.π. 1998:24.

⁶⁰³ Αναλυτικά βλ. Artinopoulou V. and Gavrielides T. (2014), “Aristotle on Restorative Justice: Where the Restorative Justice and Human Rights Movements Meet (κοινοί τόποι)” in Gavrielides, T., & Artinopoulou, V. (Eds.). (2014). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd..

⁶⁰⁴ Naude B., Prinsloo J., ό.π.2005:53-65 και Bazemore G, ό.π. 1998:24.

των δραστών, αποτρέπει τους δικαστικούς λειτουργούς να αποδεχτούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Η θετική συσχέτιση που εντοπίστηκε ανάμεσα στην άποψη ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη συνδέεται με ατιμωρησία του δράστη και την άποψη ότι οι άτυποι μηχανισμοί επίλυσης των συγκρούσεων είναι αναξιόπιστοι, αντανακλά τις τιμωρητικές στάσεις των δικαστικών λειτουργών, καταδεικνύοντας το βασικό μέλημα τους, το οποίο αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους του ποινικού συστήματος: να τιμωρηθούν οι ένοχοι, ώστε να αποδοθεί δικαιοσύνη. Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι, όπως το θέτει και ο Gavrielides (2013:319), το νόημα που αποδίδεται σήμερα στην ποινή είναι αποτέλεσμα πολλαπλών ιστορικών ζυμώσεων, ανάπτυξης κοινωνικών κανόνων, θεσμών και δομών, καθώς και αποτέλεσμα των οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.⁶⁰⁵ Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης που διαγράφει μια μακρόχρονη ιστορία, η απάντηση στο έγκλημα είναι ταυτισμένη με την επιβολή τιμωρίας στο δράστη. Για να μεταβληθεί αυτή η συλλογική πεποίθηση, απαιτείται χρόνος και παράλληλες διεργασίες σε πολλά επίπεδα: εκπαίδευση, εξοικείωση, θετικά αποτελέσματα καλών πρακτικών. Όπως άλλωστε αποδεικνύεται και από άλλες έρευνες, όταν οι νέες πρακτικές ξεκινούν να δίνουν δείγματα γραφής, η αμηχανία και η αμφισβήτηση συχνά υποχωρούν και οι εναλλακτικοί μηχανισμοί κερδίζουν έδαφος.⁶⁰⁶

Ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η **διαφοροποίηση** που καταγράφηκε σε απόψεις των δικαστικών με βάση την επαγγελματική τους ιδιότητα. Πιο συγκεκριμένα, οι **εισαγγελείς** σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους **δικαστές**, θεωρούν ότι ο ρόλος του ποινικού συστήματος έγκειται στην αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και του αισθήματος δικαίου. Επιπλέον, οι εισαγγελείς δείχνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη από τους δικαστές στις νέες μεθόδους για την αποσυμφόρηση των ελληνικών δικαστηρίων και την εξοικονόμηση κόστους και χρόνου. Από την άλλη πλευρά, οι δικαστές εμφανίζονται λιγότερο διαλλακτικοί αναφορικά με το φάσμα των επαγγελματιών που μπορούν να αναλάβουν το ρόλο του διαμεσολαβητή, συγκριτικά με τους εισαγγελείς, οι οποίοι εκφράζουν πιο σθεναρά την προτίμησή τους και σε άλλες ειδικότητες, πέραν των νομικών. Οι ανωτέρω διαφοροποιήσεις είναι δυνατό να οφείλονται στο γεγονός ότι οι εισαγγελείς είναι αυτοί στους οποίους ο Έλληνας νομοθέτης έχει αναθέσει το ρόλο του διαμεσολαβητή κατά την ποινική διαμεσολάβηση. Αυτό συνεπάγεται ότι οι εισαγγελείς, λόγω ενασχόλησης με το αντικείμενο είναι αφενός περισσότερο εξοικειωμένοι και αφετέρου έχουν άμεση γνώση των αναγκών, των ελλείψεων αλλά και των δυνατοτήτων που παρέχει ο νέος θεσμός της

⁶⁰⁵ Gavrielides T., “Restorative Pain: A New Vision of Punishment”, in Gavrielides T., Artinopoulou V. (eds), *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Farnham, Surrey, England, Ashgate, 2013, 311-335.

⁶⁰⁶ Βλ. Umbreit M. ό.π. 2001:230-232.

ποινικής διαμεσολάβησης.

Σημαντικά ευρήματα για τις στάσεις των δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, αφορούν επίσης την καταγραφή των πρακτικών δυσκολιών οι οποίες δυσχεραίνουν την εφαρμογή της ποινικής διαμεσολάβησης. Όπως προκύπτει, η απουσία αναλυτικού θεσμικού πλαισίου με σαφείς οδηγίες φαίνεται να συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία ενός κλίματος αβεβαιότητας, το οποίο ενδέχεται με τη σειρά του να αυξήσει την απροθυμία υιοθέτησης των νέων μεθόδων. Ομοίως, η έλλειψη υποστηρικτικών δομών αλλά και η απουσία ενός κώδικα δεοντολογίας και σαφών κατευθυντήριων γραμμών λειτουργούν αποτρεπτικά και αποθαρρύνουν τους δικαστικούς λειτουργούς να κάνουν χρήση των νέων μεθόδων. Όπως επισημάνθηκε ήδη, η ανάγκη επιμόρφωσης σχετικά με τις αρχές και τους στόχους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ώστε να αρθούν οι όποιες παρερμηνείες και η συνεπακόλουθη αβεβαιότητα αποδεικνύεται και από τα πορίσματα αντίστοιχων μελετών.⁶⁰⁷

Από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, διαφαίνεται πάντως ότι οι δικαστικοί λειτουργοί καλωσορίζουν το θεσμό της διαμεσολάβησης και εκφράζουν την επιθυμία τους για συστηματικότερη ενημέρωση σχετικά με έναν τομέα διαρκώς εξελισσόμενο. Την ίδια στιγμή, εκφράζουν την πεποίθηση ότι οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι αποτελεσματικές είτε στα όρια του ποινικού συστήματος είτε εντός του ποινικού συστήματος. Μόλις ένα μικρό ποσοστό απάντησε ότι θα μπορούσαν να είναι αποτελεσματικές εκτός ποινικού συστήματος και υπό την προϋπόθεση ότι μέσω των πρακτικών αυτών, ικανοποιείται το περί δικαίου αίσθημα και εξασφαλίζεται ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί. Από το συγκεκριμένο εύρημα επαληθεύεται με σαφήνεια ότι το μοντέλο της δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης των Artinopoulou και Gavrieliades (2013) προσιδιάζει στην πολιτιστική παράδοση της Ελλάδας και είναι αυτό που μπορεί να συμβάλει στην ομαλή ενσωμάτωση της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην ελληνική νομική πραγματικότητα, *«με τη μορφή μιας περισσότερο επίσημης εναλλακτικής που προέρχεται από κάποια ανώτερη εξουσία»*⁶⁰⁸. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δίπλα στο ισχύον ποινικό σύστημα, η δομημένη αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί μια βιώσιμη επιλογή.

Εξάλλου, η σπουδαιότητα που αποδίδουν οι δικαστές και οι εισαγγελείς στις ανωτέρω δύο έννοιες-του αισθήματος δικαίου και της απόδοσης της δικαιοσύνης, είναι δυνατό να εξηγηθεί αφενός από την εξέχουσα θέση που κατέχουν εντός του ποινικού συστήματος και αφετέρου από τη κοινωνική σήμανση που ενέχουν. Ως εκ τούτου, απαιτείται χρόνος ώστε οι πρακτικές της αποκαταστατικής

⁶⁰⁷ B.Naude, J. Prinsloo, ό.π.2005:53-65.

⁶⁰⁸ V.Artinopoulou & Th.Gavrieliades, 2013, ό.π., σ.349.

δικαιοσύνης, εφόσον αποδειχθούν αποτελεσματικές να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των δικαστικών λειτουργιών, προκειμένου να τις εφαρμόζουν σε ευρύτερη κλίμακα. Δεν πρέπει ακόμη να αγνοηθεί και η πιθανότητα ότι ο σκεπτικισμός τους απέναντι σε ενδεχόμενη «απομάκρυνση» της διευθέτησης των συγκρούσεων από τις δικαστικές αίθουσες οφείλεται στην τάση των δικαστικών λειτουργιών για μονοπώληση της απονομής της δικαιοσύνης και τη διαφύλαξη της εξουσίας που τους έχει ανατεθεί από την Πολιτεία.

Αναφορικά με τα είδη των εγκλημάτων για την αντιμετώπιση των οποίων μπορεί να εφαρμοστεί η ποινική διαμεσολάβηση, οι δικαστικοί λειτουργοί συγκλίνουν στην άποψη ότι ενδείκνυται για κλοπές, για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, για εγκλήματα με ανήλικους δράστες και για περιπτώσεις πλημμελημάτων που ο δράστης και το θύμα γνωρίζονται μεταξύ τους. Ωστόσο, είναι αντίθετοι με τη χρήση της σε περιπτώσεις ανθρωποκτονιών, σε εγκλήματα με θύματα παιδιά και σε μια γενικευμένη αδιαφοροποίητη χρήση της σε ενήλικους δράστες.

Εν κατακλείδι, οι δικαστικοί λειτουργοί του δείγματος εμφανίζονται θετικοί απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και δείχνουν προθυμία να εφαρμόσουν το νέο μέτρο και να ενημερωθούν καλύτερα γι' αυτό. Αν και η ποινική διαμεσολάβηση βρίσκεται ακόμη σε πρώιμα στάδια εξέλιξης και οι πρακτικές δυσκολίες είναι αρκετές, ο δρόμος προς τον εκσυγχρονισμό και τη συμπόρευση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα φαίνεται να έχει ανοίξει. Δεδομένου ότι η χώρα βρίσκεται εν μέσω ενός μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος στον τομέα αυτό, επιβάλλεται η ομαλή ενσωμάτωση των νέων μηχανισμών στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης μέσω κατάλληλων ρυθμίσεων, οι οποίες δεν θα το αποσυντονίσουν αλλά θα το βοηθήσουν. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η εμπειρία άλλων χωρών που έχουν υιοθετήσει τους εν λόγω μηχανισμούς νωρίτερα μπορεί να είναι πολύτιμη.

Κεντρική θέση στην αποκαταστατική δικαιοσύνη κατέχει η έννοια της κοινότητας και η ενεργός συμμετοχή όσων επηρεάζονται από το έγκλημα. Είναι βέβαιο πως ο νέος θεσμός δεν μπορεί να λειτουργήσει ακόμα με την απαιτούμενη επάρκεια, επειδή ακριβώς πρόκειται για μια καινούργια ιδέα που είναι άγνωστη προς το παρόν στην πλειονότητα των πολιτών. Κατά συνέπεια, θεωρείται σημαντικό να προωθηθεί η ενημέρωση και η εξοικείωση του κοινού με τις νέες πρακτικές και να ενεργοποιηθεί η συμμετοχή του. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντική η περαιτέρω διερεύνηση των στάσεων του κοινού για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, τις αρχές και τις πρακτικές της, η οποία δύναται να συμβάλει, μαζί με άλλους παράγοντες, αφενός στην πληρέστερη εφαρμογή εναλλακτικών μορφών αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και του δράστη, αφετέρου στην ικανοποίηση των αναγκών του θύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εισήχθη στην ελληνική νομοθεσία την τελευταία δεκαετία, διεκδικώντας μια θέση στο ποινικό σύστημα της χώρας. Από τότε, και ιδιαίτερα κατά την τελευταία πενταετία, έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικά βήματα σε επίπεδο νομοθετικό, επιστημονικό, ερευνητικό και ακαδημαϊκό, τα οποία συμβάλλουν στην προώθηση της επανορθωτικής δικαιοσύνης, των αρχών και των πρακτικών της, ανοίγοντας το δρόμο για μια ολοένα και ευρύτερη αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που παρέχει.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη τοποθετεί στον πυρήνα της διαδικασίας εκείνους οι οποίοι θίγονται άμεσα από την εγκληματική πράξη, εστιάζει στη δικαίωσή των θυμάτων και προασπίζεται τα δικαιώματά τους. Αντιμετωπίζει τον δράστη εξατομικευμένα, αποφεύγοντας την τυποποιημένη αντίδραση του συμβατικού ποινικού συστήματος και παράλληλα, ενδιαφέρεται για τον σεβασμό της προσωπικότητάς του. Η ενεργή συμμετοχή της κοινότητας συμβάλλει σημαντικά προς την κατεύθυνση της κοινωνικής και συναισθηματικής αποκατάστασης των ενδιαφερομένων – δράστη και θύματος και, από την άλλη πλευρά βοηθά ώστε να αναπτυχθούν σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, ενισχύοντας την προληπτική της ικανότητα στο μέλλον. Οι επανορθωτικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται από ευελιξία, είναι ικανές να ανταποκριθούν σε ποικίλες συνθήκες παραβίασης του κανόνα και να υπηρετήσουν διαφορετικούς στόχους κάθε φορά.⁶⁰⁹ Από τα ανωτέρω είναι κατανοητό ότι η εναλλακτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί να διεκδικήσει ενεργό ρόλο στη διαχείριση των προκλήσεων με τις οποίες βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη η ελληνική κοινωνία.

⁶⁰⁹ Αναλυτικά για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, βλ. Β.Αρτινοπούλου, «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και ανθρώπινα δικαιώματα» στο Α. Πιτσελά (επιμ.) Στέργιο Αλεξιάδη, *Ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη, Συνέδριο Προς Τιμή του Ομότιμου Καθηγητή κ. Στέργιου Αλεξιάδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012,3-18:7-9.

Η στάση των δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη σε αυτό το στάδιο ενσωμάτωσής της στο ισχύον ποινικό σύστημα κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική. Με βάση το Σύνταγμα και τους νόμους, οι δικαστές και οι εισαγγελείς διαχειρίζονται το εγκληματικό φαινόμενο στο πλαίσιο του επίσημου μηχανισμού απονομής της δικαιοσύνης και είναι αυτοί που μπορούν να ασκήσουν επίδραση στον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθεί η εφαρμογή επανορθωτικών πρακτικών στη χώρα. Δεν μπορεί να αγνοηθεί εξάλλου ότι οι δικαστικοί λειτουργοί επιλέγουν τις υποθέσεις που είναι κατάλληλες για τη διαδικασία της διαμεσολάβησης, συνεπώς η αποδοχή εκ μέρους τους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης θα αυξήσει την αξιοπιστία του θεσμού. Παράλληλα, θα παρέχει ένα νομιμοποιητικό πλαίσιο εφαρμογής στις νέες πρακτικές, το οποίο έχει μεγάλη σημασία καθώς, όπως δείχνουν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας:

1. η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως νέος θεσμός χρειάζεται να λειτουργήσει εντός ενός σαφώς οριοθετημένου πλαισίου το οποίο παρέχεται από το επίσημο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και τους λειτουργούς του (σύμφωνα με το μοντέλο της δομημένης αποκαταστατικής δικαιοσύνης),⁶¹⁰
2. το πλαίσιο αυτό θα περιορίσει την αμηχανία και την συνακόλουθη απροθυμία των δικαστικών λειτουργών, οι οποίοι διστάζουν να καταφύγουν στις νέες μεθόδους κυρίως λόγω της αποσπασματικής ενημέρωσης και εκπαίδευσης αλλά και της έλλειψης ενός μηχανισμού στήριξης
3. το συγκεκριμένο πλαίσιο θα αποτελέσει εχέγγυο για τα δικαιώματα εκείνων που συμμετέχουν στη διαδικασία.

Η χάραξη συγκεκριμένων κανόνων για τις αποκαταστατικές διαδικασίες, και η δημιουργία ενός πρωτόκολλου καλών πρακτικών δημιουργούν τη σταθερή βάση ώστε να αυξηθεί η εμπιστοσύνη των νομικών επαγγελματιών απέναντι στο θεσμό. Σταδιακά, η εμπιστοσύνη θα επεκταθεί και στην κοινότητα, ώστε η αποκαταστατική δικαιοσύνη να ενσωματωθεί τελικά με επιτυχία στο ισχύον ποινικό σύστημα.

Παρά τις ανωτέρω δυσκολίες, οι δικαστικοί λειτουργοί είναι στην πλειοψηφία τους θετικοί απέναντι στην επανορθωτική δικαιοσύνη και προάγουν αξίες, όπως είναι η αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και του αισθήματος δικαίου, η αναβάθμιση της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία και η αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη, κατατάσσοντας τες στις βασικές λειτουργίες του ποινικού συστήματος. Το εύρημα αυτό θεωρείται θετικό ως προς την κατεύθυνση

⁶¹⁰ Βλ. V. Artinopoulou & Th. Gavrielides., 2013c, ό.π. 337-352.

της εξοικείωσης με τις νέες εναλλακτικές, παρόλο που δεν είναι δυνατό να καθοριστεί εάν οι δικαστικοί λειτουργοί αντιλαμβάνονται ότι οι ανωτέρω αξίες βρίσκονται στον πυρήνα των αρχών που διέπουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη.

Η θετική συμβολή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα συμβατικά ποινικά συστήματα είναι αναγνωρισμένη διεθνώς, όπως διαφαίνεται και από διεθνείς οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών κ.τ.λ.) οι οποίοι καλούν τα κράτη να συμπεριλάβουν στη νομοθεσία τους αποκαταστατικές πρακτικές και να τις εφαρμόσουν. Τα ερευνητικά ευρήματα επιβεβαιώνουν συνάδουν με τη διεθνή αναγνώριση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, υπό την έννοια ότι οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι δυνατό να συμβάλλει προς την κατεύθυνση της βελτίωσης του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, εντοπίζοντας την εν λόγω βελτίωση στον εξορθολογισμό της ποινικής διαδικασίας, μέσω της εξοικονόμησης χρόνου και κόστους.

Σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται διαρκώς σε όλα τα επίπεδα, το ποινικό σύστημα οφείλει να συμπεριλάβει στην ατζέντα του τις σύνθετες κοινωνικές προκλήσεις και να οργανώσει τις επίσημες απάντησεις του λαμβάνοντας υπόψη αιτήματα, όπως η προάσπιση και η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ανάπτυξη εναλλακτικών ποινών που να στοχεύουν στην κοινωνική επανένταξη αλλά και ο σχεδιασμός σύγχρονων και αποτελεσματικών πολιτικών πρόληψης που θα συμβάλουν παράλληλα στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών. Η ανάπτυξη πρακτικών επανορθωτικής δικαιοσύνης μπορεί να βοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση του «εκσυγχρονισμού» για την κάλυψη των νέων αναγκών που προκύπτουν από τις νέες συνθήκες. Οι δικαστικοί λειτουργοί της έρευνας το αναγνωρίζουν και κάνουν λόγο για αποκατάσταση και προστασία του θύματος, παρόλο που το τιμωρητικό τους προφίλ φαίνεται να είναι έκδηλο.

Ως τελικό σχόλιο πρέπει να επισημανθεί ότι η παρούσα έρευνα στοχεύει να συμβάλει στην εμπάθυνση της γνώσης για τις στάσεις των δικαστών και εισαγγελέων της χώρας απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ωστόσο είναι σκόπιμο να αποσαφηνιστεί ότι ο πληθυσμός των δικαστικών λειτουργών δεν είναι σε καμία περίπτωση ομοιογενής και δεδομένου ότι ο αριθμός του δείγματος που συμμετείχε στην έρευνα είναι σχετικά περιορισμένος, τα αποτελέσματα αν και δεν είναι δυνατό να γενικευτούν, αναδεικνύουν επιμέρους όψεις των στάσεών τους απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη.

Αυτό που θεωρείται σημαντικό είναι η προώθηση της ενημέρωσης και της εκπαίδευσης των δικαστικών λειτουργών που θα διευρύνει τις γνώσεις τους θα αποσαφηνίσει τη σχέση της επανορθωτικής δικαιοσύνης με το ισχύον ποινικό σύστημα.

Προκειμένου να ενισχυθεί η αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από την πλευρά των δικαστικών λειτουργών, κρίνεται σκόπιμο η πρώτη να συμπεριληφθεί στο επίσημο πρόγραμμα εκπαίδευσής τους, ώστε να εξοικειωθούν με το θεσμό και να το αναγνωρίσουν σταδιακά ως μέρος του ποινικού συστήματος που υπηρετούν. Με αυτόν τον τρόπο θεωρείται ότι θα αυξηθεί η εμπιστοσύνη απέναντι στην επανορθωτική δικαιοσύνη και τις αποκαταστατικές διαδικασίες.

ΜΕΡΟΣ Γ': ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη με την εμφάνιση της, πυροδότησε το ενδιαφέρον πολλών θεωρητικών που επιχείρησαν να την οριοθετήσουν και να την εξηγήσουν με πολυάριθμους ορισμούς, θεωρήσεις και κατατάξεις. Ειδικά για την περίπτωση της Ελλάδας, παρόλο που ο θεσμός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία την τελευταία δεκαετία περίπου, η ενασχόληση των εγκληματολόγων με το συγκεκριμένο πεδίο έχει ξεκινήσει ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90, με αποτέλεσμα μια βιβλιογραφία πλούσια που διαρκώς διευρύνεται.⁶¹¹ Όπως αναφέρει η Β. Αρτινοπούλου στο άρθρο της «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο», *«η εισαγωγή της ποινικής διαμεσολάβησης αποτέλεσε αντικείμενο πλούσιου και γόνιμου επιστημονικού διαλόγου στη χώρα»*.⁶¹²

Σταδιακά, μέσα από την επαφή με τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία, άρχισε να διαφαίνεται ότι πρόκειται για μια οπτική με σημαντική δυναμική, που παρά τις διαφωνίες ή και τις συγκλίσεις που δημιούργησε και εξακολουθεί να εγείρει, προκαλεί με τη θεώρηση της για τη δικαιοσύνη: μια δικαιοσύνη εμποτισμένη από την προσδοκία για απόλυτη δικαίωση, την οποία δεν αφορά απλώς η διευθέτηση μιας αντιπαλότητας με την επιβολή της τιμωρίας, αλλά η πλήρης και ολοκληρωτική επανόρθωση του κακού, η οποία θα επιφέρει την προσωπική κάθαρση και την κοινωνική ηρεμία. Βασική προϋπόθεση για αυτό, όπως επισημαίνει ο Gavrielides (2014:327) είναι η ύπαρξη ενός *«κοινωνικού δεσμού»*, έμφυτου στους ανθρώπους, που τους συνδέει με μια σχέση σεβασμού για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων. Ο δεσμός αυτός, σύμφωνα με τη θεώρηση του Gavrielides, δεν είναι ορατός, γίνεται ωστόσο αισθητός σε στιγμές κινδύνου και εξαιρετικής ευτυχίας, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι άνθρωποι δεν είναι στην πραγματικότητα άγνωστοι

⁶¹¹ Για την επισκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας βλέπε παρακάτω στο κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 5.

⁶¹² Β.Αρτινοπούλου, «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και κοινωνικό φύλο» στον Τμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2010, 545-558.

μεταξύ τους και υπό αυτό το πρίσμα, οι δράστες και τα θύματα δεν είναι εχθροί.⁶¹³ Ως μέλη μιας κοινότητας την οποία συνδέουν οι ανθρώπινες σχέσεις, έχουν δικαιώματα που προστατεύονται μα και υποχρεώσεις που πρέπει να τηρούν, μία εξ αυτών, η αποκατάσταση της διερρηγμένης σχέσης τους, μέσα στους κόλπους αυτού του κοινωνικού πλαισίου.⁶¹⁴ Υπό αυτό το πρίσμα, ο ρόλος της κοινότητας είναι πρωταρχικός στη επανορθωτική δικαιοσύνη ή όπως πολύ εύστοχα αναφέρει η Β. Αρτινοπούλου (2012:6) «η δύναμη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης βρίσκεται μέσα στις κοινότητες».⁶¹⁵ Οι τοπικές κοινωνίες αποκτούν δύναμη και κεντρική θέση στη διαδικασία αποκατάστασης, καθώς το βασικό δόγμα που πρεσβεύουν οι υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι ότι η απονομή της δικαιοσύνης είναι πιο αποτελεσματική όταν οι κοινότητες ενδυναμώνονται να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της αδικίας και να μετατρέψουν τα ιδιωτικά προβλήματα σε δημόσια ζητήματα,⁶¹⁶ ακριβώς όπως ο Αριστοτέλης είχε αναπτύξει τη θεώρησή του για τη δικαιοσύνη παράλληλα με την έννοια της πόλεως.⁶¹⁷ Ακολούθως, η ενίσχυση των δεσμών στην κοινότητα, η διάχυση αξιών, όπως είναι η δικαιοσύνη και η δημοκρατική συμμετοχή εκλαμβάνονται ως προοδευτική εξέλιξη στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από πολλούς υπέρμαχους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Αυτοί κατηγορούν τα συμβατικά ποινικά συστήματα για τυποποιημένη αντιμετώπιση του εγκλήματος, μόνο μέσω της τιμωρίας, και για κατάχρηση ή αυθαιρεσία της εξουσίας που αποκλείει την ελευθερία του λόγου και το δικαίωμα του συμμετέχειν.⁶¹⁸ Δεν πρέπει να παραβλεφθεί όμως και η άποψη εκείνων που εκφράζουν ανησυχίες ότι οι διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι άδικες ή άνισες επειδή δεν παρέχουν επαρκή προστασία στο δράστη και στο θύμα: ότι δηλαδή ο δράστης εξαναγκάζεται να

⁶¹³ Th. Gavrielides, "Restorative Pain" in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 311-335:327.

⁶¹⁴ Βλ. V. Artinopoulou & Th. Gavrielides, "Aristotle on Restorative Justice: Where the Restorative Justice and Human Rights Movements Meet (κοινοί τόποι)" in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013b, 25-45:32-33.

⁶¹⁵ V. Artinopoulou, Preface chapter in Gavrielides, Th. *Waves of Healing: Using Restorative Justice with street group violence*, IARS, London, UK(2012, 6-9:6.

⁶¹⁶ Βλ. J. Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002, σ.26, Β.Αρτινοπούλου, 2010,ό.π., σ. 20-21

⁶¹⁷ V. Artinopoulou & Th. Gavrielides, 2013b, ό.π., 25-45:33.

⁶¹⁸ Αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αποκαταστατική δικαιοσύνη βλ. Β.Αρτινοπούλου, 2010, ό.π. σ.40-53.

συμμετέχει και ότι δεν του αναγνωρίζεται το τεκμήριο της αθωότητας ή ότι δεν προστατεύονται επαρκώς τα δικαιώματα του θύματος και το ίδιο από δευτερογενή θυματοποίηση.⁶¹⁹

Λαμβάνοντας, λοιπόν υπόψη τις ανωτέρω θεωρητικές εννοιολογήσεις και συνοψίζοντας τις τοποθετήσεις που άπτονται του επιστημονικού ενδιαφέροντος της παρούσας μελέτης, η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να προσεγγισθεί ως μια εναλλακτική απάντηση στο έγκλημα που ως βασικό στόχο έχει την συμφιλίωση του δράστη με το θύμα του, την αποκατάσταση της ζημιάς που υπέστη το τελευταίο, την έκφραση ειλικρινούς μεταμέλειας από την πλευρά του δράστη, την ομαλή επανένταξη των δυο στην κοινότητα και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και ειρήνης. Επαναπροσδιορίζει το έγκλημα ως προϊόν κοινωνικής σύγκρουσης και αναγνωρίζει τον πρωταρχικό και ενεργό ρόλο που οφείλουν να διαδραματίσουν ο δράστης και το θύμα αλλά και η κοινωνία για την επίλυση της.

Η καινοτομία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης έγκειται στην ευκαιρία που παρέχει στα ενδιαφερόμενα μέρη – το δράστη και το θύμα της παραβατικής πράξης – να επιλύσουν τη μεταξύ τους σύγκρουση, επιτρέποντας τους παράλληλα να αυτοκαθορίζουν την πορεία και την έκβαση της συγκεκριμένης διαδικασίας. Ιδιαίτερος πρωτοπόρος για ένα νομικό και πολιτισμικό περιβάλλον που σε παγκόσμιο επίπεδο ανέκαθεν διατηρεί άρρητα συνδεδεμένη την απάντηση στο έγκλημα με το κράτος και τους λειτουργούς του, εκλαμβάνεται το γεγονός ότι η επικοινωνία ανάμεσα στους ενδιαφερόμενους διευκολύνεται από έναν ουδέτερο τρίτο, το διαμεσολαβητή. Ο τελευταίος στερείται οποιασδήποτε νομικής ή δικαστικής ταυτότητας, οι παρεμβάσεις του δε, στόχο έχουν να συμβάλλουν στην εξεύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης και όχι να την επιβάλλουν. Το βασικό γνώρισμα που χαρακτηρίζει την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις αρχές που τη διέπουν είναι η δυνατότητα που αναγνωρίζει στον δράστη και το θύμα να συμμετέχουν οικειοθελώς, να αυτενεργούν και να αναζητούν μόνοι μια λύση που θα συμφέρει και τις δύο πλευρές, αλλά θα είναι ωφέλιμη και για την κοινότητα. Με βάση τα προαναφερθέντα, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης, προβλέπεται μια διαδικασία εξαιρετικά εποικοδομητική που, δεδομένου ότι τηρούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις, συμβάλλει στην εξέλιξη των μερών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο και οδηγεί, τελικά στην απονομή της δικαιοσύνης με τρόπο ουσιαστικό.

⁶¹⁹ Βλ. Β.Αρτινοπούλου, 2010, ό.π. σ.40-53 και Pitsela A.& Symeonidou-Kastanidou E. (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013, 370-371.

Η πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι το έλλειμμα πληροφόρησης που παρατηρείται αφενός στους αρμόδιους επαγγελματίες, δικαστικούς λειτουργούς και δικηγόρους, αφετέρου στα ενδιαφερόμενα μέρη, το δράστη, το θύμα και το οικείο περιβάλλον τους. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο F. Steffek (2012: 12): «Προς το παρόν, ο θεσμός της διαμεσολάβησης δεν έχει ακόμη αποδώσει τα μέγιστα στην Ευρώπη, αφού οι εμπλεκόμενες πλευρές – ιδίως δικαστές, δικηγόροι, νομικοί σύμβουλοι και, φυσικά, τα ίδια τα μέρη – συχνά λαμβάνουν αποφάσεις χωρίς να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά, τις δυνατότητες, τις απαιτήσεις και την πρακτική της εφαρμογή». ⁶²⁰ Προκειμένου οι άνθρωποι να συναινέσουν και να αποδεχτούν την πρόσβαση σε συγκεκριμένες υπηρεσίες, έχουν άμεση ανάγκη από παροχή ενημέρωσης σχετικά με την ύπαρξή τους και τα πιθανά οφέλη που μπορούν να αποκομίσουν από τις υπηρεσίες αυτές. Εάν η συγκεκριμένη ενημέρωση δεν υφίσταται, αυτό συνεπάγεται ότι στερούνται την ευκαιρία να κάνουν χρήση και να επωφεληθούν από αυτές, ⁶²¹ και εν προκειμένω, από τη χρήση εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης των κοινωνικών συγκρούσεων που απορρέουν από την εγκληματική πράξη. Η σημασία της έγκυρης και έγκαιρης ενημέρωσης και οι επιπτώσεις της έλλειψης της στην εφαρμογή πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης, διαφαίνεται και στην οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας, όπου μεταξύ άλλων, προβλέπεται η ολοκληρωμένη και αντικειμενική πληροφόρηση του θύματος αναφορικά με την διαδικασία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και τα πιθανά αποτελέσματά της και η αναγνώριση εκ μέρους του δράστη των βασικών στοιχείων της υπόθεσης. Επιπροσθέτως, υποχρεούνται τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καθορίσουν λεπτομερώς τις συνθήκες παραπομπής σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης και να διευκολύνουν την παραπομπή υποθέσεων σε αυτές. ⁶²²

Από τα προηγούμενα, καθίσταται σαφές ότι κρίσιμη για τη πορεία που θα διαγράψει η αποκαταστατική δικαιοσύνη μελλοντικά στον ευρωπαϊκό χώρο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, θεωρείται η δημιουργία ενός μηχανισμού που θα διευκολύνει την πρόσβαση σε υπηρεσίες και διαδικασίες μέσω των οποίων το θύμα και ο δράστης μπορούν, εφόσον συμφωνήσουν, να

⁶²⁰ F. Steffek, «Διαμεσολάβηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια Εισαγωγή», Cambridge, Ιούνιος 2012, σσ.1-24:12
Εύρεση 09/09/2014 στην ιστοσελίδα
http://www.diamesolavisi.net/kiosk/documentation/Steffek_Mediation_in_the_European_Union_gr.pdf.

⁶²¹ A. Hayden, “Gatekeeping in Restorative Justice and Related Research” in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2014, 91-103:93.

⁶²² Βλ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, εύρεση 10/06/2014 και για πιο λεπτομερή ανάλυση στο δεύτερο κεφάλαιο του παρόντος εκπονήματος που αφορά στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές της.

συμμετάσχουν ενεργά στην επίλυση των ζητημάτων που απορρέουν από την αξιόποινη πράξη με τη βοήθεια ενός αμερόληπτου τρίτου. Βασική προϋπόθεση για αυτό αποτελεί η πληροφόρηση, όχι μόνο σε αυτούς που αποτελούν τα μέρη μιας διαφοράς, αλλά και σε αυτούς που ασχολούνται σε επαγγελματικό επίπεδο με την επίλυση αυτής της διαφοράς. Μέσω της πρόσβασης στην πληροφορία οι πρωταγωνιστές του εγκλήματος θα γνωρίζουν τις διαθέσιμες εναλλακτικές για την αντιμετώπισή του, ενώ οι νομικοί επαγγελματίες θα είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με τις νέες πρακτικές και πρόθυμοι να τις χρησιμοποιήσουν ή να παραπέμψουν σε αυτές. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η περαιτέρω εμπλοκή των διεθνών οργανισμών για τη θεμελίωση και ανάπτυξη της επανορθωτικής δικαιοσύνης κρίνεται αναγκαία, κυρίως για χώρες όπου η εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων απαριθμεί μόλις κάποια έτη, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Ελλάδας, ενώ και η παροχή τεχνογνωσίας από παραδείγματα άλλων χωρών στις οποίες οι επανορθωτικές πρακτικές έχουν πλέον δοκιμαστεί θεωρείται σημαντική για τους ίδιους λόγους. Τέλος, η ευρύτερη εμπειρική διερεύνηση με αντικείμενο τις επανορθωτικές πρακτικές αλλά και η ανάπτυξη εμπεριστατωμένων μεθόδων αξιολόγησης των προγραμμάτων που εφαρμόζονται ήδη θα θέσουν τα εχέγγυα για τον αυστηρό καθορισμό των όρων και των συνθηκών κάτω από τους οποίους θα λαμβάνουν χώρα οι συγκεκριμένες διαδικασίες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδάμ- Μαγνήσαλη Σ., *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Αθήνα : 5^{ος} και 4^{ος} π.Χ. αι.*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Αιτιολογική Έκθεση της Έκθεσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου με σκοπό την έκδοση απόφασης του Συμβουλίου για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Δικτύου εθνικών σημείων επαφής για την αποκαταστατική δικαιοσύνη στις 24.03.2003.

Αλεξιάδης Στ., «Η συνδιαλλαγή δράστη-θύματος» στο: *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Β.Αρτινοπούλου & Α.Μαγγανάς (εκδ.), Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, 195-204.

Αρτινοπούλου Β., *Επανορθωτική Δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010α.

Αρτινοπούλου Β., *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και Κοινωνικό Φύλο. Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, στον Τιμητικό Τόμο Καλλιόπης Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010β, σελ. 545-558.

Αρτινοπούλου Β., «Η διαμεσολάβηση στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης» στο: Θ. Θάνου (εκδ.) *Η Διαμεσολάβηση στο Σχολείο και την Κοινωνία. Επανορθωτική Δικαιοσύνη, Σχολική Διαμεσολάβηση, Ποινική Συνδιαλλαγή*, Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο, 2011, σελ. 15-28.

Αρτινοπούλου Β., «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και ανθρώπινα δικαιώματα» στο Α. Πιτσελά (επιμ.) Στέργιο Αλεξιάδη, *Ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη, Συνέδριο Προς Τιμή του Ομότιμου Καθηγητή κ. Στέργιου Αλεξιάδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012,3-18.

Αρτινοπούλου Β., «Οι αξίες της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης» στο Α.Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 29-40.

Babbie E., *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα*, μτφρ. Η. Βογιατζής, Αθήνα, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, 2011.

Βλάχου Β.(2003), «Γυναίκα-θύμα άσκησης σωματικής βίας και το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης» Διδακτορική Διατριβή.

Hulsman L./de Celis B., *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Γ. Νικολόπουλος, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1997.

Γιοβάνογλου Σ., «Ο εισαγγελέας ως διαμεσολαβητής στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και η αλλοίωση μιας αποκαταστατικής διαδικασίας» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1029-1041.

Δημόπουλος Χ., *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006α.

Δημόπουλος Χ., «Το σχέδιο νόμου για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006β, σσ. 1040-1051.

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.), *Περίληψη Έκθεσης Απολογισμού Λειτουργίας Έτους 2010*, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής αλληλεγγύης, 2011.

Javeau C., *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο*, (επιμ. Κ. Τζαννόνε-Τζώρτζη), Αθήνα, Τυπωθήτω, 2000.

Ζαραφονίτου Χρ., *Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2008.

Ζιμπουλάκης Α., *Γενικό ποινικό δίκαιο: στη δημοτική*, Αθήνα : [χ.ό.] , 1979.

Καρύδης Β., «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και η εμπειρία των λαϊκών δικαστηρίων στις ελεύθερες περιοχές της κατοχικής Ελλάδας» στο: *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.ΙΙ., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, 1179-1197.

Κοκκινάκη Φ., *Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2006.

Κουράκης Ν., *Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, 2^η έκδοση, Αθήνα, Αντ.Σάκκουλας, 1985.

Κουράκης Ν., «Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια» στο: *Μνήμη Ν.Χωραφά, Η.Γάφου, Κ.Γαρδίκια*, τόμος Β', Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, 153-185.

Κουράκης Ν., *Ποινική Καταστολή*, 4^η έκδοση, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Κρανιδιώτη Μ., *Η ολοκλήρωση: μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνιολογία του ποινικού νόμου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999.

MacDowell D.M., *Το Δίκαιο στην Αθήνα των Κλασικών Χρόνων*, 5^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα, 2009.

Μαγγανάς Α., «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 3/2006, σσ 298-304.

Μικρός Μ., «Ο θεσμός της ποινικής συνδιαλλαγής στην Ελλάδα, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα στο άρθρο 308B του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» στο Α.Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 177-185.

Μπακατσούλας Μ.Ν., «Η συνδιαλλαγή (αίδεσις) και η αποτίμησις (ποινή) εις το αρχαίον ελληνικό δίκαιον» στο: *Μνήμη Ν.Χωραφά, Η.Γάφου, Κ.Γαρδίκια*, τόμος Β', Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, 187-208.

Πανταζόπουλος Ν., «Ο κοινοτισμός σήμερα : Καταβολές και προοπτικές», *Νέα Κοινωνιολογία*, τευχ. 17, 1994, 13-32.

Παπαδάτος, Π.Α., *Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την Πολιτεία*, Αθήνα Αντ.Σάκκουλας, 1981.

Παπαθεοδώρου Θ., «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – Συγκριτική προσέγγιση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1/2007, σσ. 71-79.

Παρασκευόπουλος Ι., *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τ.Β', Αθήνα, 1993.

Πίσχοινα Α., «Άρθρο 45^Α ΚΠΔ. Από τη δυνατότητα αποχής από τη δίωξη στην υλοποίηση της κατά παρέκκλιση διαδικασίας» στο Α.Πιτσελά και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Αποκαταστατική Δικαιοσύνη σε Ποινικές Υποθέσεις: Προς μια νέα Ευρωπαϊκή Προοπτική*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου της 16 & 17^{ης} Μαΐου 2013 στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013, 131-137.

Ποινικός Κώδικας, Άρθρο 14, Πρώτο Βιβλίο, Γενικό Μέρος, Δεύτερο Κεφάλαιο: Η Αξιόποινη Πράξη, Ενότητα Ι. Γενικές Διατάξεις. Σάμιος Θ. (επιμέλεια έκδοσης), 8^η έκδοση, Αθήνα, Π. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Price, V., *Κοινή γνώμη*, μτφρ. Μπούμπαρης, Ν., Αθήνα, Οδυσσέας, 1996 [1992].

Σακκαλή Δ., «Μια προσέγγιση στα θέματα συμφιλίωσης και αποζημίωσης από αξιόποινες πράξεις», στο: Ν.Κουράκης, (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, Τ.Ι, Εκδ. Σάκκουλα, 1994.

Sparks R.F., *Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων*, μτφρ. Χ.Τσουραμάνη, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985.

Σπινέλλη Κ.Α. Και Τρωϊανού Α., *Δίκαιο Ανηλίκων, Ποινικές Ρυθμίσεις και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις*, 2η εκδ., Αθήνα, Εκδ.Αντ. Σάκκουλα, 1992.

Σπινέλλης Δ., *Βασικά Στοιχεία Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*, Αθήνα, Αντ.Σάκκουλας, 1990.

Σπυρόπουλος Φ., «Ποινική Διαμεσολάβηση: σημεία τριβής με την ελληνική έννομη τάξη (ιδιαίτερη αναφορά στον δικαιοδοτικό ρόλο του εισαγγελέα) και άλλα προβλήματα στην εφαρμογή του θεσμού» στο: *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, , 2011, 1639-1649.

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Το νομοσχέδιο για την ενδοοικογενειακή βία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9/2006, σσ 1013-1014.

Τερζόγλου Μ. «Ο Ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11/2003, σσ.1180-1183.

Τρωϊανού-Λουλά Α., *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*, Αθήνα, Αντ. Σάκκουλας, , 1999.

Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 20

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Acorn A., *Compulsory Compassion: A Critique of Restorative Justice*, Vancouver, British Columbia: UBC Press, 2004.

Ajzen I., From intentions to actions: a theory of planned behavior. In J. Kuhl and J. Beckmann (eds), *Action-control: from cognition to behavior*, Buckingham: Open University Press, 1985, 11-39.

Ajzen I., “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol.50, 1991, pp. 179-211.

Ajzen I., *Attitudes, Personality, and Behavior*, Milton Keynes: Open University Press, 1988.

Ajzen I., “Attitude, Structure and Behavior” in: Anthony R. Pratkanis, Steven J. Breckler, Anthony G. Greenwald (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA, Routledge, 1989.

Ajzen I., *Attitudes, Personality and Behavior*, 2nd edition, New York, Open University Press, 2005.

Allport G.W., *Attitudes, A Handbook of Social Psychology*, Worcester, MA, US: Clark University Press, 1935.

Andrews KH and Kandel DB, “Attitude and behavior: a specification of the contingent consistency hypothesis”, *American Sociological Review*, Vol.44, 1979, pp. 298–310.

Artinopoulou V., Victim Offender Mediation in Family Violence Cases- The Greek Experience», in: *Criminology and European Crime Policy, Essays in Honor of A. Tsitsoura*, Sakkoulas Publications, 2009:367-380.

Artinopoulou V., Petoussi V. “Legalism and Paternalism in Greece. Powerful Trends in the

Reification of Risk and the Treatment of Juvenile Offenders” in: Francois A., Massin V., Niget D. (ed.), *Expertise and Juvenile Violence 19th-21st Century*, UCL Presses Universitaires de Louvain, 2011.

Artinopoulou V., Preface chapter in Gavrielides, Waves of Healing, Using Restorative Justice with Street Group Violence, London, 2012, IARS.

Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Restorative Justice Philosophy through a value – based methodology” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013a, 3-24.

Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Aristotle on Restorative Justice: Where the Restorative Justice and Human Rights Movements Meet (κοινοί τόποι)” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013b, 25-45.

Artinopoulou V. & Gavrielides Th., “Epilogue: Reconstructing Restorative Justice Philosophy” in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013c, 337-352.

Artinopoulou V., “Restorative Justice in Greece”, in: A.Pitsela & E.Symeonidou-Kastanidou (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013d, 101-124.

Artinopoulou V.& Gavrielides Th., Restorative Justice and Violence Against Women: Comparing Greece and The United Kingdom”, *Asian Criminology*, Vol.8, 2013e, pp.25-40.

Artinopoulou V., “From Punishment to Restoration: Key Issues For Juvenile Delinquency in Greece” in: Δασκαλάκης Δ. (επιμ.) *Social Sciences and the current crisis*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2013f, 367-405.

Ashworth A., “Responsibilities, Rights and Restorative Justice”, *British Journal of Criminology*, Vol.42, No.3, 2002, pp. 578-595.

Auerbach S. J., *Justice Without Law?*, New York: Oxford University Press, 1983.

Barnett, R., “A New Paradigm of Criminal Justice”, *Ethics*, Vol.87, No. 4, July 1977, pp. 279-301.

Barton C., “Theories of Restorative Justice”, *Australian Journal of Professional and Applied Ethics*, Vol.2, no.1, July 2000, pp.41-53.

Barton C., *Restorative Justice, The Empowerment Model*, Sydney, Hawkins Press, 2003.

Bazemore G. and Dicker T.J., “Explaining Detention Worker Orientation: Individual Characteristics, Occupational Conditions and Organizational Environment”, *Journal of Criminal Justice*, Vol.22, 1994, pp. 297-312.

Bazemore G. and Umbreit M., “Rethinking the Sanctioning Function in Juvenile Court: Retributive or Restorative Responses to Youth Crime”, *Crime & Delinquency*, Vol.41, No. 3, July 1995, pp. 296-316.

Bazemore G. and Feder L., "Judges in the Punitive Juvenile Court: Organizational, Career and Ideological Influences on Sanctioning Orientation", *Justice Quarterly*, Vol. 4, No.1, 1997, pp. 87-114.

Bazemore G., "Crime Victims and Restorative Justice in Juvenile Courts: Judges as Obstacle or Leader?", *Western Criminology Review* Vol.1, No.1, 1998.

Bazemore G. and Walgrave L., *Restorative Juvenile Justice: Repairing the harm of youth crime*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1999.

Bazemore, G. And Walgrave, L., "Restorative juvenile justice: In search of fundamentals and an outline for systemic reform" in: Bazemore, G. and Walgrave, L. (eds.) *Restorative juvenile justice: Repairing the harm of youth crime*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1999, 45-74.

Bazemore G., and Griffiths, C.T., "Conferences, Circles, Boards, and Mediations: The "New Wave" of Community Justice Decisionmaking" in: McLaughlin E., Fergusson R., Hughes G. and Westmarland L.(eds.), *Restorative Justice: Critical Issues*, London, Sage Publications, 2003,76-93.

Beven P. J., Hall G., Froyland I., Steels B., Goulding D., "Restoration or Renovation? Evaluating Restorative Justice Outcomes", *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol.12, No.1, 2005, pp.194-206.

Bianchi H. and van Swaaningen R. (eds.) *Abolitionism: Towards a Non-repressive Approach to Crime: Proceedings of the Second International Conference on Prison Abolition, Amsterdam 1985: with Contributions from Elizabeth Barker...[et Al.]*, Free University Press, 1986.

Bonta J., Ruge A.T., Cormier B.R., and Jesseman R., "Restorative Justice and Recidivism: Promises Made, Promises Kept?", in Sullivan D. and Tiffit L., *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*, London, Routledge, 2006, 108-118.

Bouffard A.L.and Piquero L.N., "Defiance Theory and Life Course Explanations of Persistent Offending", *Crime and Delinquency*, Vol.56, No.2, 2010, pp.227-252.

Braithwaite J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

Braithwaite J. and Mugford S., "Conditions of Successful Reintegration Ceremonies", *British Journal of Criminology*, Vol. 34, 1994, pp. 139-171.

Braithwaite J. and Pettit P., "Comment – Republican Criminology and Victim Advocacy", *Law and Society Review*, Vol.28, No.4, 1994, pp.765-776.

Braithwaite J., "Community Values and Australian Jurisprudence", *Sydney Law Review*, Vol. 17, 1995, pp.351-372.

Braithwaite J., "Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts", *Crime and Justice*, Vol.25, 1999, pp.1-127.

Braithwaite, J., "A Future where Punishment is Marginalized: Realistic or Utopian?", *46 ULA Law Review*, 1999, pp.1727-1750.

Braithwaite J., "Shame and criminal justice", *Canadian Journal of Criminology*, Vol.42, No.3,

2000, pp.281-298.

Braithwaite J., *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, 2002.

Braithwaite J., "Setting Standards for Restorative Justice", *British Journal of Criminology*, Vol.42, 2002, pp.563-577.

Braithwaite, J., "Principles of Restorative Justice", in: Von Hirsch A., Roberts J., Bottoms A., Roach J. and Schiff M. (eds.) *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms*, Oxford Hart Publishing, 2003, 1-20.

Brown J.G., "The Use of Mediation to Resolve Criminal Cases: A Procedural Critique", *Emory Law Journal*, Vol. 43, 1994, pp.1247-1309.

Bryan, P. E., "Killing us softly: Divorce mediation and the politics of power". *Buffalo Law Review*, Vol.40, 1992, pp. 441-523.

Cameron A., *Restorative Justice: A Literature Review*, The British Columbia Institute Against Family Violence, Vancouver, 2005.

Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T., and McEvoy, K. *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service*, Belfast: Northern Ireland Office, 2006.

Carroll S.J., Perkowitz T.W., Lurigio J.A. and Weaver M.F., *Sentencing Goals, Causal Attributions, Ideology, and Personality*, Working Paper, MIT, 1984.

Cavadino M. and Dignan J., *Penal Systems, A Comparative Approach*, London, Sage Publications, 2006.

Christie N., "Conflicts as Property", *British Journal of Criminology*, Vol.17, No.1, 1977, pp. 1-15.

Claassen, R., *Restorative justice principles and evaluation continuums*. Fresno Pacific College: National Centre for Peacemaking and Conflict Resolution: Clovis, California, 1995.

Colson, C. and Van Ness, D., *Convicted: New Hope for Ending America's Crime Crisis*. Westchester, IL: Crossway Books, 1989.

Cook B.B., "Opinion and Federal Judicial Policy", *American Journal of Political Science*, Vol. 21, No.3, 1977, pp.567-600.

Coronas, C.C., *The Agis Project 'Going South': A Short Report*. European Forum for Restorative Justice, Vol. 9, No.1, 2008, pp.1-3.

Crawford A. and Newborn T., *Youth offending and restorative justice: implementing reform in youth justice*, Cullompton, Willan Publishing, 2003.

Cretney A., and Davis G., *Punishing violence*. Psychology Press, 1995.

Cullen F.T. and Gilbert K. E., *Reaffirming Rehabilitation*, Cincinnati, OH:Anderson, 1982.

Cullen F.T. et al., "The Correctional Orientation of Prison Wardens: Is The Rehabilitative Ideal Supported?", *Criminology*, Vol. 31, No.1, 1993, pp. 69-92.

Cunnen C., "Reparations and Restorative Justice: Responding to the Gross Violation of Human Rights", in: Strang H. and Braithwaite J. (eds.), *Restorative Justice and Civil Society*, New York: Cambridge University Press, 2001, 83-99.

Daly K. and Immarigeon R. (1998) "The past, present, and future of restorative justice: some critical reflections." *The Contemporary Justice Review*, Vol.1, No.1, 1998, pp. 21-45.

Daly K. and Mt Gravatt C., "Restorative justice: Moving past the caricatures." *Seminar on restorative justice, Institute of Criminology, University of Sydney Law School, Sydney, April 1998.*

Daly K., "Revisiting the relationship between retributive and restorative justice." *Restorative justice: from philosophy to practice. Dartmouth: Ashgate* (2000): 33-54:37.

Daly K., "Restorative Justice: the real story", *Punishment and Society*, Vol.4, No 1, 2002, pp. 55-79.

Daly K. and Stubbs J. (2006) "Feminist engagement with restorative justice", *Theoretical Criminology*, Vol. 10, No. 1, 2006, pp. 9-28.

Daly K. and Stubbs J., "Feminist theory, feminist and anti-racist politics, and restorative justice" in: Johnstone G. and Van Ness (eds), *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2007, 149-170.

Daly K., "Conferences and gendered violence: practices, politics, and evidence", Revision prepared for I.Vanfraechem & E.Zinsstag (forthcoming), *Conferencing and Restorative Justice: Challenges, Developments and Debates*, Oxford: Oxford University Press, 2011, 1-22.

Deaux K. and Philogène G. (eds.), *Representations of the social: Bridging theoretical traditions*, Blackwell Publishing, 2001.

Dignan J. and Lowey K., *Restorative Justice Options for Northern Ireland: A Comparative Review*, Research Report 10, March 2000, Belfast, Northern Ireland: Criminal Justice Review Group.

Dignan J., *Understanding Victims and Restorative Justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005.

DiMascio, W. M., *Seeking Justice: Crime and Punishment in America*, New York: The Edna McConnell Clark Foundation, 1997.

Duff R.A., *Trials and Punishments*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.

Duff R.A., "Penal Communications: Recent Work in the Philosophy of Punishment", *Crime and Justice*, Vol.20, 1996, pp. 1-97.

Duff, R.A., "Punishment, Communication and Community" in: Matravers D. and Pike J. (eds.),

Debates in Contemporary Political Philosophy, An Anthology, New York, Routledge, 2003.

Duff, R.A., “Response to Von Hirsch” ” in: Matravers D. and Pike J. (eds.), *Debates in Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, New York, Routledge, 2003.

Durkheim, E., *Les regles de la methode sociologique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1895.

Durkheim, E. *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, PUF, (1968) [1912].

Dworkin, R. “Judicial Discretion”. *The Journal of Philosophy*. Vol. 60, No. 21, American Philosophical Association, Eastern Division, Sixtieth Annual Meeting. (Oct. 10, 1963), pp. 624-638,

Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*, Cambridge, Harvard University Press, 1978

Dworkin R., *Law's Empire*, CambridgeMA, Belknap Press, 1986

Eagly H.A. and Chaiken S., “Attitude Structure and Function” in: Gilbert D.T., Fiskeand S.T. and Lindsey G (eds.), *The handbook of social psychology*, Vol.1, 4th edn, Boston: Oxford University Press, 1998, 269-322.

ECOSOC Resolution 2002/12, “Basic Principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters”, 24th of July 2002.

Einstadter J.W. and Henry S., *Criminological Theory: An Analysis of its Underlying Assumptions*, 2nd ed., Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2006.

Erez E., “Victim Participation in Sentencing: Rhetoric and Reality”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 18, 1990, pp. 19-31.

Farsedakis J., “Θανάτω Ζημιούν» Contribution a l'étude du droit criminal athenien a l' époque classique, These pour le Doctorat d'Etat en Droit, 2eme edition, Strasbourg.

Fazio H. R., “On the Power and Functionality of Attitudes: The Role of Attitude Accessibility” in: Pratkanis A.R., Breckler S.J., Greenwald A.G. (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA, Routledge, 1989, 153-180.

Final report of the European project ‘Restorative Justice and Crime Prevention’, *Restorative Justice and Crime Prevention: Presenting a theoretical exploration, an empirical analysis and the policy perspective*, 2010.

Fishbein M and Ajzen I., *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1975.

Francis P., “Getting Criminological Research Started” in: Jupp V., Davies P., Francis P., (eds), *Doing Criminological Research*, London, Sage Publications, 2000, 29-45.

Francis P., Davies P. and Jupp V., “Making visible the invisible” in P. Davies, P. Francis and V. Jupp (eds) *Invisible Crimes, Their Victims and Their Regulation*, Basingstoke: Macmillan, 1999.

Frank, C. & Skelton, A., *Practice Standards for Restorative Justice: A Practitioner's Toolkit*. Pretoria: Restorative Justice Initiative Southern Africa, 2007.

Fraser C., "Attitudes, Social Representations and Widespread Beliefs", *Papers on Social Representations*, Vol.3, No.1, 1994, pp.:13-25.

Galaway B. and Hudson J., *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1996.

Garland D., "The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society", *The British Journal of Criminology*, Vol.36, No.4, 1996, pp.445-471.

Gavrielides, Th., *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), 2007.

Gavrielides, Th., "Restorative Pain" in: Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, 311-335.

Gibson L. J., "Environmental Constraints on the Behavior of Judges: A Representational Model of Judicial Decision Making", *Law & Society Review*, Vol.14, No.2, 1978a, pp.343-370.

Gibson L. J., "Judges' Role Orientations, Attitudes, and Decisions: An Interactive Model", *The American Political Science Review*, Vol. 72, No. 3, 1978b, pp. 911-924.

Giovanoglou, S. (2008). 'Prosecutors as mediators. The Greek's legislator choice'. Paper presented at the Fifth conference of the European Forum for Restorative Justice, *Building restorative justice in Europe*, Verona, 2008 in: European Forum for Restorative Justice: An agenda for Europe, Supporting the implementation of restorative justice in the South of Europe, Final Report of AGIS Project, 2008, JLS/2006/AGIS/147.

Goodey J., *Victims and Victimization: Research, Policy and Practice*, Harlow: Pearson Longman, 2005 στο Green S., "The victims movement and restorative justice", 2006, pp. 171-187:173 στο G. Johnstone and D. Van Ness (eds.) *Handbook of Restorative Justice*, Willan Publishing, UK

Goodman -Delahunty J. and Sporer L.S., "Unconscious influences in sentencing decisions: a research review of psychological sources of disparity", *Australian Journal of Forensic Sciences*, Vol.42, No.1, 2010, pp.19-36.

Gray P., "The Politics of Risk and Young Offenders' Experiences of Social Exclusion and Restorative Justice", *British Journal of Criminology*, Vol.45, 2005, pp.938-957.

Green S., "The victims movement and restorative justice", in: Johnstone G. and Van Ness D. (eds.) *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2007, 171-191.

Greenwald A., "Why are attitudes important?" in: Pratkanis A.R, Breckler S. J., Greenwald A.G. (eds.), *Attitude Structure and Function*, USA Routledge, , 1989, 1-10.

Gromet M. D. and Darley M. J., "Punishment and Beyond: Achieving Justice Through the Satisfaction of Multiple Goals", *Law & Society Review*, Vol.43, No.1, 2009, pp.1-38.

Gustafson, D., “Is Restorative Justice Taking Too Few, or Too Many, Risks?” in: Zehr H and Toews B (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press and Willan Publishing, 2004, 303-313.

Harris M. K., “Moving into the New Millenium: Toward A Feminist Vision of Justice”, *The Prison Journal*, Vol. 67, 1987, pp. 27-38.

Harris M. K., “Moving into the New Millenium: Toward A Feminist Vision of Justice”, in: McLaughlin Eugene (ed.) *Restorative Justice: critical issues*, London, Sage Publications, 2003, 31-39.

Havelock ,E.A., *The Greek Concept of Justice:From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*, Massachusetts, Harvard University Press, 1978.

Heidelsohn F., “Models of Justice: Portia or Persephone? Some Thoughts on Equality, Fairness and Gender in the Field of Criminal Justice”, *International Journal of the Sociology of Law*, Vol.14, 1986, pp. 287-298.

Hirschi T., *Causes of delinquency*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969.

Hogarth J., and University of Toronto, Centre of Criminology, *Sentencing as a human process*, Toronto: University of Toronto Press, 1971.

Home Office, London (United Kingdom);. *No more excuses: A new approach to tackling youth crime in England and Wales*. London: Stationery Office, 1997.

Hopkins C.Q. and Koss P.M., “Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses”, *Violence Against Women*, Vol. 11, No. 5, 2005, pp.693-723.

Howarth, C., “How social representations of attitudes have informed attitude theories: the consensual and the reified”, *Theory and Psychology*, Vol. 16, No.5, 2006a, pp.691-714.

Howarth C., “A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory”, *British Journal of Social Psychology*, Vol.45, 2006b, pp.65-86.

Hudson, B., “Restorative Justice and Gendered Violence: Diversion or Effective Justice?”, *British Journal of Criminology* Vol. 42, No. 2,2002, pp. 616-634.

Hudson B., *Justice in the Risk Society*, London, Sage Publications, 2003.

Hull, S. C. and Knopp, F. H., *Instead of Prisons: Mini Workshop Manual*, Syracuse: Safer Society Press, 1978.

Immarigeon, R., “Prison-based victim-offender reconciliation programs”, in: Galaway B. & Hudson J. (Eds.), *Restorative justice: International perspectives*, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1996, 463-476.

Jaccoud, M., “Les circles de sentence au Canada”, *Les Cahiers de la Justice*, Vol.1, No.1, 2006, pp. 83-94.

Jodelet D., *Madness and social representations: Living with the mad in one French community*, No. 5, University of California Press, 1991.

Johnstone G., “Restorative Justice, Shame and Forgiveness”, *Liverpool Law Review*, Vol.21, 1999, 197-216.

Johnstone G., *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*, 2nd edition, New York, Routledge, 2011.

Johnstone G., “The Teachings of Restorative Justice” in Gavrielides, T. & Artinopoulou, V. (eds.), *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. Ashgate Publishing Ltd., 2013, 47-65.

Jupp V., “Formulating Research Problems”, in: Jupp V., Davies P., Francis P., (eds), *Doing Criminological Research*, London, Sage, 2000, 13-28.

Karstedt S., “Our sense of justice. Values, justice and punishment” in: Parmentier S., Walgrave L., Aertsen I., Maesschalck J., Paoli L. (eds.), *The Sparking Discipline of Criminology: John Braithwaite and the Construction of Critical Social Science and Social Justice*, Leuven, Leuven University Press, 2011, 33-58.

Katz D., & Stotland E., “A preliminary statement to a theory of attitude structure and change”, *Psychology: A study of a science*, Vol.3, 1959, pp.423-475.

Katz D., “The functional approach to the study of attitudes”, *Public Opinion Quarterly*, Vol.24, 1960, pp.163-204.

Kingi V., Paulin J. and Porima L., Review of the delivery of restorative justice in family violence cases by providers funded by the Ministry of Justice, Wellington: New Zealand Ministry of Justice, 2008.

Knopp, F. H., *Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists*, Syracuse: Safer Society Press, 1976.

Kritzer M.H., “Political Correlates of the Behavior of Federal District Judges: A Best Case Analysis”, *The Journal of Politics*, Vol.40, No.1, 1978, pp.25-58.

Kuhn, T., *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1962.

Kurki, L., "Restorative and community justice in the United States." *Crime. & Justice*, Vol. 27, 2000, pp. 235-270.

Lambropoulou E., “Crime, Criminal Justice and Criminology in Greece”, *European Journal of Criminology*, London, Vol.2, No.2, 2005, pp. 211-247.

Lambropoulou E., “Alternative Dispute Resolution and Restorative Justice Schemes for Juvenile Offenders in Greece – Potential Limitations and Open Questions” in: “European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure”, Hungary, 2010, pp.136-151.

Lambropoulou E., Alternative dispute resolution and restorative justice schemes for juvenile offenders in *Essays in Honour of Professor C.D. Spinellis*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010.

Lanier M.M and Henry S., “Neutralization Theory: Learning Rationalizations as Motives”, *Essential Criminology*, 2004, pp. 168-176.

Latimer J., Dowden C., Muise D., “The effectiveness of restorative justice practices:a meta-analysis”, *The Prison Journal*, Vol 85, 2005, pp.127-144.

Levrant S. et al., Reconsidering restorative justice: the corruption of benevolence revisited, *Crime Delinquency*, Vol. 45,1999, pp.3-27.

Love C.,“Family Group Conferencing. Cultural Origins, Sharing and Appropriation – A Maori Reflection”, in: Burford Gale and Hudson Joe (eds.) *Family Group Conferencing: New Directions in Community-Centered Child and Family Practice*, New York, Transaction Publishers, 2009, 15-30.

Mackay R., “The Nexus Between Rights and Restorative Justice: Using a case Example of an Organisation “C” – the Right – or Moral and Spiritual Claim – to Recognition” in: T. Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2013,107-130

Mackey V., *Punishment in the Scripture and Tradition of Judaism, Christianity and Islam*. Privately published, 1981.

Mackey, V., *Restorative Justice: Toward Nonviolence*. Louisville, KY: Presbyterian Church USA, 1992.

Mann H. P., *Methods of Social Investigation*, 2nd ed., Oxford, Basil Blackwell, 1985.

Mantle G., Fox D., Dhami K. M., “Restorative Justice and Three Individual Theories of Crime”, *Internet Journal of Criminology*, 2005, pp.1-36.

Marshall F.T. and Merry S., *Crime and Accountability: victim/offender mediation in practice*, London, Home Office HMSO, 1990.

Marshall F.T., “The evolution of restorative justice in Britain”, *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol. 4, No.4, 1996, pp.21-43.

Marshall, F.T. *Restorative justice: An overview*. London: Home Office Research and Statistics Directorate, 1999.

Mathiesen, T., “The Politics of Abolition”, *Contemporary Crises*, Vol. 10, No. 1, 1986, pp.81-94.

Maxwell G., Morris A., “What Is The Place Of Shame In Restorative Justice” in: *Critical Issues in Restorative Justice*, Zehr H. and Toews B. (eds.), Monsey, NY: Criminal Justice Press, 2004, 133-142.

McCold, P. and Wachtel T. “Restorative Justice Theory Validation” ,paper presented at the 4th International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Leuven, Belgium, October 1999 in: Gavrielides T.“Restorative justice – the perplexing concept: Conceptual fault-lines and power

battles within the restorative justice movement”, *Criminology & Criminal Justice*, Vol. 8, No.2, 2008, pp.165-183.

McEvoy K., Mika H., Hudson B., “Practice, Performance and Prospects For Restorative Justice”, *British Journal of Criminology*, Vol. 42, 2002, pp. 469-475.

McFatter Robert M., “Sentencing strategies and justice: Effects of punishment philosophy on sentencing decisions”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.36, No.12, 1978,1490.

McGuire W.J., “Attitudes and attitude change”, in: Lindzey G. and Aronson E. (eds.), *The handbook of Social Psychology*, 3rd ed., Vol.2, New York: Random House, 1985, 233-346.

Megens C.I.M.K and Weerman M.F., “Attitudes, delinquency and peers: The role of social norms in attitude-behaviour inconsistency”, *European Journal of Criminology*, Vol.7, No.4, 2010, pp.299-316.

Menkel-Meadow C., “Restorative Justice: What is it and Does it Work?”, *Annual Review of Law and Social Science*, Vol.3, 2007, pp.10.1-10.27.

Messmer H. and Otto HU., *Restorative Justice on Trial: Pitfalls and Potentials of Victim-Offender Mediation International Research Perspectives*, Netherlands, Kluwer Academic Publishers, 1992.

Miers D., *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Research Series Paper 10 London: Home Office, 2001.

Morris A., “Critiquing the Critics: A Brief Response to Critics of Restorative Justice”, *British Journal of Criminology*, Vol. 42, 2002, pp.596-615.

Morris, N. and Tonry, M., *Between Prison and Probation: Intermediate Sanctions in a Rational Sentencing System*. New York: Oxford University Press, 1990.

Morris R., “Not Enough!”, *Mediation Quarterly*, Vol.12, No.3, 1995, pp.285-291.

Moscovici S., “Attitudes and opinions”, *Annual Review of Psychology*, Vol.14, 1963, pp.231-260.

Moscovici, S., “The phenomenon of social representations”, in: Farr R. & Moscovici S. (eds.), *Social representations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, 3–69.

Moscovici S., “Notes towards a description of Social Representations”, *European Journal of Social Psychology*, Vol. 18, 1988, pp.:211-250.

Naude B., Prinsloo J., “Magistrates’ and Prosecutors’ Views of Restorative Justice” in: Maepa, T. (ed.), *Beyond Retribution – Prospects For Restorative Justice in South Africa*, Pretoria: Institute for Security Studies, 2005, 53- 65.

Nicholl, C. G. *Community Policing, Community Justice, and Restorative Justice: Exploring the Links for the Delivery of a Balanced Approach to Public Safety*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 1999.

Orland, L. and Taylor H. Jr., *Justice in Sentencing*. Mineola, N.Y.: Foundation Press, 1974.

Papadopoulou, P., “Victim-offender mediation for minors in Greece”, *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7, No.1, 2006.

Paternoster R., Brame R., Bachman R., Sherman W.L., “Do Fair Procedures Matter? The Effect of Procedural Justice on Spouse Assault”, *Law and Society Review*, Vol.31, No.1, 1997, pp.163-204.

Pettit, P., *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Oxford University Press, 1997.

Pettit, P., “Deliberative Democracy, the Discursive Dilemma, and Republican Theory”, *Philosophy, Politics and Society*, 2003, pp.138-162.

Petty E.R and Wegener T.D., “Attitude Change: Multiple Roles For Persuasion Variables”, in Gilbert D.T., Fiske S.T. and Lindzey G. (eds.), *The handbook of social psychology*, vol. 1, 4th edn, Boston: Oxford University Press, 1998, 323–390.

Pitsela A.& Symeonidou-Kastanidou E. (eds.) *Restorative Justice in Criminal Matters, Comparative Research in 11 European Countries*, Athens, Sakkoulas Publications, 2013.

Polk K., “Family Conferencing: Theoretical and Evaluative Questions”, in: Christine Alder and Joy Wundersitz (eds.), *Family Conferencing and Juvenile Justice*, Canberra: Australian Studies in Law, Crime and Justice, Australian Institute of Criminology, 1994, 155-168.

Pranis K., “Restorative Values and Confronting Family Violence” in Strang H. and Braithwaite J.(eds.) *Restorative justice and family violence*, Cambridge : Cambridge University Press, 2002, 23-41.

Pranis K., “The practice and efficacy of restorative justice”, in E.Judah and M. Bryant (eds), *Journal of Religion and Spirituality in Social Work: Social Thought*, Vol.23, 2004, pp.133-157.

Pranis K., “Restorative Values” in: Johnstone G. and Van Ness D.W.(eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK : Willan Publishing, 2007, 59-74.

Presser L. and Van Voorhis P., “Values and Evaluation: Assessing Processes and Outcomes of Restorative Justice Programs”, *Crime & Delinquency*, Vol.4, No.1, 2002, pp.:162-188.

Ptacek, J. (2010b), ‘Resisting co-optation: three feminist challenges to antiviolence work’, in Ptacek, J. (ed.), *Restorative Justice and Violence Against Women*, New York: Oxford University Press, 2010b, pp. 5-36.

Rashmi G., “Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture”, *Violence Against Women*, Vol.11, No.5, 2005, pp.639-665:660.

Raye E.B. and Roberts Warner A., “Restorative processes” in: Johnstone G. and Van Ness D. W. (eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK : Willan Publishing, 2007, 211-227.

Roberts A.W., “Is Restorative Justice Tied To Specific Models Of Practice?” in: Howard Zehr and Barb Toews (eds.), *Critical Issues in Restorative Justice*, Criminal Justice Press, 2004.

Roberts, J. V., and Stalans L. J., "Restorative sentencing: Exploring the views of the public." *Social Justice Research*, No.17, No.3, 2004, pp. 315-334.

Robinson G. and Shapland J., "Reducing Recidivism: A Task for Restorative Justice?", *British Journal of Criminology*, Vol.48, 2008,pp. 337-358.

Roche, D., "The Evolving Definition of Restorative Justice", *Contemporary Justice Review*, Vol. 4, No.3, 4, 2001,pp. 341-353.

Rosenberg M.J., Hovland C. I., McGuire W J., Abelson, R. P., Brehm, J. W., *Attitude organization and change: An analysis of consistency among attitude components*, Oxford, England: Yale University Press, 1960.

Rutherford, A., *Growing Out of Crime*, Harmondsworth: Penguin,1986.

Schafer S., *Victimology: The Victim and His Criminal*, Virginia: Prentice-Hall, 1968.

Sherif M., *The psychology of social norms*, New York: Harper, 1936.

Sherman L.W., "Defiance, Deterrence and Irrelevance: A Theory of the Criminal Sanction", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 30, 1993, pp.445–473.

Sherman L.W., Strang H., *Restorative Justice: The evidence*, London, The Smith Institute, 2007.

Skelton A. and Batley M., "Restorative Justice: A Contemporary South African Review", *Acta Criminologica*, Vol.21, No.3,2008, pp.37-51.

Skelton A. and Sekhonyane M., "Human Rights and Restorative Justice", in: Gerry Johnstone and Daniel W. Van Ness (eds.), *Handbook of restorative justice*, Cullompton, Devon, UK: Willan Publishing, 2007,580-597.

Solum L.B., Virtue Jurisprudence: A Virtue-Centered Theory of Judging, *Metaphilosophy*, Vol.34, No1/2, January 2003, pp.178-213

Spinellis, C. and Spinellis, C.D., *Greece: Criminal justice systems in Europe and North America*, HEUNI, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 1999.

Stalans L.J., "Measuring attitudes to sentencing", in: Roberts J. V., Hough M. (eds.), *Changing Attitudes to Punishment: Public opinion, crime and justice*, Routledge, 2002, 15-32.

Strang H., Sherman L.W., "Repairing the Harms: Victims and Restorative Justice", *Utah law Review*, Vol.15, 2003, pp.15-42.

Stubbs J., "Domestic violence and women's safety: Feminist challenges to restorative justice" in: Strang H. and Braithwaite J. (eds.), *Restorative Justice and Family Violence*, Melbourne: Cambridge University Press, 2002, 42-61.

Stubbs, J., "Restorative justice, domestic violence and family violence", *Australian Domestic and*

Family Violence, Clearinghouse, UNSW, 2004, pp.1-24.

Stubbs, J., “Restorative justice, gendered violence, and Indigenous women” in: Ptacek, J. (ed.), *Restorative justice and violence against women*, New York: Oxford University Press, 2010, 103-122.

Sykes M. and Matza D., “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency”, *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6, Dec., 1957, pp. 664-670.

Tyler T.R., “The psychology of legitimacy”, *Personality and Social Psychology Review*, Vol.1, 1997, pp.323-345.

Tyler T. R., Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. In: M. Tonry (Ed.), *Crime and justice: A review of research* Chicago: University of Chicago Press, 2003, 283–358.

Tyler T.R., “Procedural Justice” in: A. Sarat (Ed.), *The Blackwell companion to law and society*, Malden, MA: Blackwell, 2004, 435-452.

Tyler T. R., “Restorative Justice and Procedural Justice: Dealing with Rule Breaking”, *Journal of Social Issues*, Vol.62, No.2, 2006, pp.307-326.

Tyler T. R., “Legitimacy and legitimation”, *Annual Review of Psychology*, Vol.57, 2006, pp. 375–400.

Umbreit M., *The Handbook of Victim Offender Mediation*, San Francisco, California: Jossey-Bass, 2001.

Umbreit M., Bradshaw, W. & Coates, R., “Victims of Severe Violence in Dialogue with the Offender: Key Principles, Practices, Outcomes and Implications” in: Weitekamp, E. & Kerner, H.J. (eds.), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 123-144.

United Nations Office On Drugs and Crime, *Handbook on Restorative Justice Programmes*, New York, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, 2006.

Vaandering D., “A faithful compass: rethinking the term restorative justice to find clarity.” *Contemporary Justice Review*, Vol 14, No. 3, Sept 2011, 307-328.

Van Ness D., *Crime and Its Victims: What We Can Do?*, Downers Grove, Illinois Intervarsity Press, 1986.

Van Ness D.W., “Restorative Justice”, in: Galaway-Hudson, *Criminal Justice, Restitution and Reconciliation*, New York, Criminal Justice Press, 1990, 251-276.

Van Ness D.W., “New Wine and Old Wineskins: Four Challenges of Restorative Justice”, *Criminal Law Forum*, Vol.4, No.2, 1993, pp.251-276.

Van Ness D. W. and Strong K.H., *Restoring Justice: an introduction to restorative justice*, Cincinnati, OH:Anderson, 1997.

Van Ness D.W. and Heetderks Strong, K., *Restoring Justice: An introduction to restorative justice*. 2nd Edition, Cincinnati, OH: Anderson Publishing Company, 2002.

Van Ness D.W., “An Overview of Restorative Justice Around the World”, Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April 2005, pp. 1-19.

Van Ness, D.W., *RJ City®: Contemplating a restorative justice system*. Paper presented at Building a Global Alliance for Restorative Practices and Family Empowerment, 5-7 August 2004. Richmond, BC, Canada
 D. Van Ness, “An Overview of Restorative Justice Around the World”, Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April 2005.

Van Ness D.W. and Strong Heetderks K., *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*, 4th edition, New Providence, NJ : LexisNexis : Anderson Pub, 2010.

Vidmar N. and Miller T. D., “Social Psychological Processes Underlying Attitudes Toward Legal Punishment”, *Law & Society Review*, Vol.14, No.3,1980,pp.:565-602.

Vidmar N., “The Origins and Consequences of Procedural Fairness”, *Law and Social Inquiry*, Vol.15, No.4,1990, pp.877-892.

Von Hirsch, A ., “Proportionality in the Philosophy of Punishment”, *Crime and Justice*, Vol. 16, 1992, pp. 55-98.

Walgrave L., "Restorative Justice for Juveniles: Just a Technique or a Fully Fledged Alternative?" *Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 34, No.3, 1995, pp.228-249.

Walgrave L., *Restorative Justice for Juveniles: Potentialities, Risks and Problems*, Leuven, Leuven University Press, 1998.

Walgrave L., “*Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*”, London, Willan Publishing, 2008.

Walgrave L., “Restorative justice potentials and key Questions” in: Gyokos M. and Lanyi K. (eds.), *European best practices of restorative justice in criminal Procedure*, Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement, Republic of Hungary, 2010, 29-45.

Weitekamp E.G.M., “The History of Restorative Justice” in: G. Bazemore and L.Walgrave (eds.), *Restorative Juvenile Justice : Repairing the Harm of Youth Crime*, NY, Criminal Justice Press, 1999.

Wenzel M., Okimoto G.T., Feather T.N.,Platow J. M., “Retributive and Restorative Justice”, *Law and Human Behavior*, Vol.32, No.5, 2008, pp.375-389.

Wheeler S., Bonacich E., Cramer M. R. and Zola I., "Agents of Delinquency Control: A Comparative Analysis" in: Wheeler S. (ed.), *Controlling Delinquents*, New York: John Wiley, 1968.

Whitehead J.T. and Lindquist C.A., “Determinants of Probation and Parole Officer Professional Orientation”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 20, No.1,1992, pp.13-24.

Wicker W. A., “Attitudes versus Actions: The Relationship of Verbal and Overt Behavioral Responses to Attitude Objects”, *Journal of Social Issues*, Vol. 25, No.4, 1969, pp.41-78.

Wright M. and Galaway B., *Mediation and Criminal Justice: Victims, Offenders and Community*, London, Sage Publications, 1989.

Wright, M., *Justice for Victims and Offenders*, Bristol, PA: Open University Press, 1991.

Wright M., “The rights and needs of victims in the criminal justice process”, paper to conference on Restorative Justice: Criminal Justice for Victims?, Amsterdam, The Netherlands, 1 December 2000.p.2-3 Published in: H.Kaptein and M. Malsch, (eds.) *Crime, victims and justice: essays on principles and practice*. Aldershot: Ashgate, 2004.

Zehr H., *Retributive Justice, Restorative Justice*. Elkhart, IN: Mennonite Central Committee U.S. Office of Criminal Justice, 1985.

Zehr H., *The little book of restorative justice*, Intercourse, PA: Good books, 2002.

Zehr H., *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, PA: Herald Press, 2005.

Zellerer E., “Realizing the Potential of Restorative Justice”, in: T/ Gavrielides, & V. Artinopoulou, (Eds.). *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*, Ashgate Publishing, Ltd., 2013,269-289.

Zernova M., *Restorative Justice: ideals and realities*, Hampshire, Ashgate Publishing Ltd, 2007.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθογαλίδου, Θ. στο Ντυρκέμ, Ε. (1968) «Συλλογικές αναπαραστάσεις και αντιληπτικές κατηγορίες» στο Virtual School, The sciences of Educations Online, τόμ. 1, τεύχ.1, Εύρεση 17/04/2012 στην ιστοσελίδα <http://web.auth.gr/virtualschool/1.1/TheoryResearch/DurkheimRepresentations.html>.<http://web.auth.gr/virtualschool/1.1/TheoryResearch/DurkheimRepresentations.html>
- Ανταποδοτικό δίκαιο του Ραδάμανθυ Εύρεση 20/01/2015 στην ιστοσελίδα: http://www.greeklanguage.gr/Resources/ancient_greek/mythology/lexicon/crete/page_005.html
- Αρτινοπούλου Β., «Η αξία του δικαίου στην οικογένεια και την κοινωνία», *Εγκέφαλος*, Τεύχ.49, 2012, σς 91-97:92-93, Εύρεση 20/01/2015 στην ιστοσελίδα <http://www.enkephalos.gr/pdf/49-4-01g.pdf>

- Κουράκης Ν.(2006) “Το Θεσμικό Πλαίσιο του Δικαίου Ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη), σ.1, Εύρεση 13/09/2012 στην ιστοσελίδα www.niotho-asfalis.gr/na/meletes16.pdf.
- [Sherman L.W., Strang H., Newbury-Birch D. \(2008\). Restorative Justice, Youth Justice Board, Εύρεση 18/04/2012 στην ιστοσελίδα http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/yjb-toolkits/victims/keep-rj-source-document.pdf](http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/yjb-toolkits/victims/keep-rj-source-document.pdf)
- Frank, C., and A. Skelton. "Practice standards for restorative justice: a practitioner's toolkit."(2007), Εύρεση 15/05/2011 στην ιστοσελίδα <http://www.restorativejustice.org/resources/docs/frankcheryl/view?>
- [Mirsky L., “Albert Eglash and Creative Restitution”, Restorative Practices E-Forum, Εύρεση 18/12/2012 στην ιστοσελίδα http://www.realjustice.org/library/eglash.html. 2003](http://www.realjustice.org/library/eglash.html)
- [Mirsky L.\(2003\), “Albert Eglash and Creative Restitution: A Precursor to Restorative Practices”, international institute for restorative practices, Εύρεση 18/12/2012 στην ιστοσελίδα www.restorativepractices.org,](http://www.restorativepractices.org)
- Access to European Union law, Εύρεση 22/5/2012 στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:082:0001:0004:en:PDF>.
- EU Directive establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, Εύρεση 29/05/2012 στην ιστοσελίδα http://ec.europa.eu/justice/policies/criminal/victims/docs/com_2011_275_en.pdf.
- Victim Offender Mediation Association, Εύρεση 18/01/2010 στην ιστοσελίδα <http://www.voma.org/abt/vom.shtml>
- Ελληνική Αστυνομία, στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης 2011, εύρεση 19/03/2012 στην ιστοσελίδα http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=5071&Itemid=429&lang=
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1>
- <http://www.rj4all.info/>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εύρεση 17/03/2012 στην ιστοσελίδα <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ORGANΩΣΗbrΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ/ΟργανόγραμμαΔικαστηρίωνστηνΕλλάδα.aspx>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εύρεση 17/03/2012 στην ιστοσελίδα <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspxfileticket=2dMZcUJnG00%3d&tabid=132>

- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εύρεση 07/09/2014 στην ιστοσελίδα <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΓΙΑΤΟΝΠΙΟΛΙΤΗ/Διαμεσολάβηση.aspx..>
- UN Organisation, Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power, Εύρεση 18/10/2010 στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.), (2011), Περίληψη Έκθεσης Απολογισμού Λειτουργίας Έτους 2010. Εύρεση στις 20/02/2011 στην ιστοσελίδα http://www.ekka.org.gr/portal_docs/forceaccount/picture/10_1010.pdf
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.), (2011), Περίληψη Έκθεσης Απολογισμού Λειτουργίας Έτους 2012 http://www.ekka.org.gr/portal_docs/forceaccount/picture/20_1064.pdf
- International Sociological Association (ISA), *Code of ethics*, http://www.isa-sociology.org/about/isa_code_of_ethics.htm, (εύρεση στις 20/09/2014).
- F. Steffek, «Διαμεσολάβηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια Εισαγωγή», Cambridge, Ιούνιος 2012, σσ.1-24:12 Εύρεση 09/09/2014 στην ιστοσελίδα http://www.diamesolavisi.net/kiosk/documentation/Steffek_Mediation_in_the_European_Union_gr.pdf.
- Access to European Union law, Εύρεση 10/06/2014 στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>.
- www.diamesolavisi.com
<http://diamesolavisi.blogspot.com>,
- www.hellenic-mediation.gr, Εύρεση στις 23/01/2015.
- <http://hellenicunionofmediators.blogspot.com>, εύρεση στις 12/11/2012.
- Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης:
http://socialmediation.blogspot.gr/p/about_9.html, εύρεση στις 23/01/2015.

Restorative Justice for All: <http://rj4all.info/>.

Independent Academic Research Studies (IARS): <http://www.iars.org.uk/>.

Διευκρινιστική εγκύκλιος του Αρείου Πάγου για «την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των

διατάξεων του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας» βλ. <http://www.eisap.gr/?q=node/403> εύρεση 24/01/2015.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αρ. Ερωτ.....(1)

Αξιότιμε κύριε/ α,

Το παρόν ερωτηματολόγιο χορηγείται στα πλαίσια εκπόνησης Διδακτορικής Διατριβής με τίτλο «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και έγκλημα στην Ελλάδα: Διερεύνηση των στάσεων των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών», στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Η Διατριβή αφορά την αποκαταστατική δικαιοσύνη, την διαδικασία κατά την οποία τα μέρη που εμπλέκονται σε ένα αδίκημα επιχειρούν συλλογικά να αποφασίσουν πως θα χειριστούν τα επακόλουθα του εγκλήματος και τις επιπτώσεις που θα έχει στο μέλλον. Ως σκοπό της έχει να διερευνήσει τις στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της τελευταίας στην Ελλάδα.

Η διατριβή εκπονείται στο Τμήμα Κοινωνιολογίας, υπό την επιστημονική επίβλεψη της Καθηγήτριας Εγκληματολογίας κυρίας Βασιλικής Αρτινοπούλου. Λόγω της σημασίας του αντικειμένου και του περιεχομένου της διατριβής, η υπογράφουσα υποψήφια διδάκτωρ είναι υπότροφος του Προγράμματος Ηράκλειτος ΙΙ, έπειτα από εθνική διαγωνιστική διαδικασία.

Το ερωτηματολόγιο θα διανεμηθεί σε δικαστικούς που λειτουργούν στα ποινικά δικαστήρια Αθηνών και Πειραιώς. Η διανομή θα γίνει από την υπογράφουσα υποψήφια διδάκτορα, με την οποία θα οριστεί ημερομηνία παραλαβής του συμπληρωμένου ερωτηματολογίου. Η διάρκειά του είναι περίπου 20 λεπτά. Θα ήθελα να σας διαβεβαιώσω ότι οι πληροφορίες που θα παρέχετε θα παραμείνουν εμπιστευτικές και θα παρουσιαστούν μόνο συνολικά, χωρίς στοιχεία που να επιτρέπουν τον εντοπισμό συγκεκριμένων ερωτωμένων, με σεβασμό στους εθνικούς νόμους προστασίας προσωπικών δεδομένων και τους κανόνες της

ερευνητικής δεοντολογίας και ότι τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν καθαρά για ερευνητικούς σκοπούς. Η συμπλήρωση του συνόλου του ερωτηματολογίου είναι πολύ σημαντική.

Σας ευχαριστώ για την ανταπόκρισή σας.

Αναστασία Κονιδάρη

Τηλ.επικοινωνίας: 6946 816902

Email: tassaki77@yahoo.gr

1. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του ποινικού συστήματος; Παρακαλώ δώστε έως δύο απαντήσεις.

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	
Να καθορίσει την ενοχή του δράστη και να επιβάλει την ανάλογη τιμωρία.	1	2	3	4	5	(2)
Να λειτουργήσει αποτρεπτικά σε πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά του δράστη.	1	2	3	4	5	(3)
Να αποκαταστήσει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία και την κοινωνική ειρήνη που διαταράχθηκε από το έγκλημα.	1	2	3	4	5	(4)

2. Κατά την άσκηση των καθηκόντων σας, πότε θεωρείτε ότι εκπληρώνεται απολύτως ο ρόλος σας; Παρακαλώ επιλέξτε τις 3 φράσεις που θεωρείτε πιο σημαντικές και ιεραρχήστε τις σημειώνοντας τη σειρά σπουδαιότητας από το 1 έως το 3 στο αντίστοιχο διπλανό κουτί.

	Ιεράρχηση ανάλογα με τη σπουδαιότητα
--	--

1. Όταν αυτός που διαπράττει έγκλημα, παίρνει την ποινή που του αξίζει.	(5)
2. Όταν ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη της πράξης του και ζητά συγνώμη από το θύμα.	(6)
3. Όταν επιβάλλεται στον δράστη η τιμωρία που του αρμόζει, καθώς έτσι αποτρέπεται μια μελλοντική εγκληματική πράξη του.	(7)
4. Όταν οι ανάγκες του θύματος καλύπτονται σε υλικό και συναισθηματικό επίπεδο, μέσω της αποζημίωσης και της ηθικής του αποκατάστασης.	(8)
5. Όταν έχετε την αίσθηση ότι μπορείτε να ασκήσετε θετική επίδραση και να εισηγηθείτε βελτιωτικές προτάσεις για τον τρόπο που απονέμεται η δικαιοσύνη.	(9)
6. Όταν συμβάλλετε στην βελτίωση της ζωής του θύματος και θέτετε τις βάσεις για την αναμόρφωση του δράστη.	(10)
7. Όταν επιβάλλετε ποινή φυλάκισης στον δράστη για να εξασφαλίσετε την προστασία του κοινωνικού συνόλου.	(11)
8. Ακολουθείτε πιστά το γράμμα του νόμου χωρίς να εξατομικεύετε περιπτώσεις, δεν το επιτρέπει εξάλλου ο μεγάλος όγκος της δουλειάς σας.	(12)
9. Είναι δύσκολο να νιώσεις ικανοποίηση, καθώς η διαδικασία συχνά είναι απρόσωπη και χαρακτηρίζεται από ρουτίνα.	(13)
10. Άλλο. Παρακαλώ προσδιορίστε.....	(14)

3. Η επιβολή τιμωρίας ή η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων συμβάλλει περισσότερο στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισορροπίας;

	Ναι	Όχι	
Η επιβολή τιμωρίας	1	2	(15)
Η εξωποινική επίλυση των συγκρούσεων	1	2	(16)

4. Κατά την άποψή σας, για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χρειάζονται εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές ή και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, κοινωνικοί διαμεσολαβητές κ.τ.λ.;

Παρακαλώ δώστε μία απάντηση.

Εκπαιδευμένοι δικηγόροι διαμεσολαβητές	1	(17)
Και άλλοι επαγγελματίες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, επιμελητές ανηλίκων, κοινωνικοί διαμεσολαβητές κ.τ.λ.	2	(18)

5. Θεωρείτε ότι η διαμεσολάβηση αποτελεί μια επιεική και ήπια μορφή μεταχείρισης για τον ανήλικο δράστη; Παρακαλώ δώστε μία απάντηση.

	(19)
Συμφωνώ απόλυτα	1
Συμφωνώ	2
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	3
Διαφωνώ	4
Διαφωνώ απόλυτα	5

6. Οι παρακάτω φράσεις αφορούν τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος που εφαρμόζεται μέσα στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Σε μια κλίμακα από το 1, που σημαίνει συμφωνώ απολύτως έως το 5 που σημαίνει διαφωνώ απολύτως, παρακαλώ να σημειώσετε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές. Μόνο μία απάντηση ανά οριζόντια φράση.

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	
Η χρήση της ποινικής διαμεσολάβησης μειώνει τον φόρτο εργασίας σας.	1	2	3	4	5	(20)
Συμβάλλει στην αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.	1	2	3	4	5	(21)
Οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης παρέχουν ένα μέσο εξορθολογισμού της ποινικής διαδικασίας από άποψη χρόνου και κόστους.	1	2	3	4	5	(22)
Τέτοιου είδους μεταρρυθμίσεις συνεπάγονται περισσότερο χρόνο και κόπο για εκπαίδευση και εξοικείωση.	1	2	3	4	5	(24)

7. Οι παρακάτω φράσεις αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Παρακαλώ σε μια κλίμακα από το 1, που σημαίνει συμφωνώ απολύτως έως το 5, που σημαίνει διαφωνώ απολύτως, να σημειώσετε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές. Παρακαλώ δώστε μία απάντηση ανά οριζόντια φράση.

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	
1. Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να επικεντρωθεί στη βλάβη που προκλήθηκε και όχι στους νόμους που παραβιάστηκαν.	1	2	3	4	5	(25)
2. Ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα και την βεβαιότητα ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, παρόλο που δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω της επιβολής τιμωρίας.	1	2	3	4	5	(26)
3. Αποτελεί μια προβληματική επιλογή επειδή η αντίληψη περί επανόρθωσης της βλάβης αποτελεί ουτοπία που δεν μπορεί να εφαρμοστεί πρακτικά.	1	2	3	4	5	(27)
4. Μπορεί να οδηγήσει στην ατιμωρησία του δράστη.	1	2	3	4	5	(28)
5. Μπορεί να εκληφθεί από τους δράστες ως ο εύκολος δρόμος για να αποφύγουν τη φυλάκιση.	1	2	3	4	5	(29)
6. Οι άτυπες διαδικασίες απονομής της δικαιοσύνης όπως εισάγονται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη, είναι αναξιόπιστες.	1	2	3	4	5	(30)
7. Αφορά μια αντίληψη περί δικαιοσύνης που βασίζεται σε άλλους πολιτισμούς, που απέχει από τη νομική και ποινική παράδοση της Ελλάδας και γι' αυτό είναι ακατάλληλη.	1	2	3	4	5	(31)
8. Μέσα από τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης ο δράστης λογοδοτεί για τις πράξεις του.	1	2	3	4	5	(32)
9. Η ποινική διαμεσολάβηση είναι μια ήπια επιλογή διότι ο δράστης δεν λογοδοτεί σε ικανοποιητικό βαθμό.	1	2	3	4	5	(33)
10. Η ποινική διαμεσολάβηση και η παραπομπή σ' αυτήν αποτελεί μια επιλογή που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του ποινικού μας συστήματος.	1	2	3	4	5	(34)
11. Η εφαρμογή της μπορεί να καταστεί προβληματική λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών.	1	2	3	4	5	(35)

8. Πιστεύετε ότι η ποινική διαμεσολάβηση λειτουργεί υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς; Παρακαλώ δώστε μία απάντηση.

	(36)
Υπέρ του θύματος	1
Μάλλον υπέρ του θύματος	2
Μάλλον υπέρ του δράστη	3
Υπέρ του δράστη	4

9. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε τον Οκτώβρη του 2012 την Οδηγία 2012/29/ΕΕ «για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας». Στόχος της εν λόγω οδηγίας είναι, μεταξύ άλλων, να εξασφαλίσει ότι τα θύματα της εγκληματικότητας θα λαμβάνουν πληροφόρηση, υποστήριξη και προστασία και θα μπορούν να συμμετέχουν στη ποινική διαδικασία. Οι παρακάτω φράσεις αφορούν την αποκαταστατική δικαιοσύνη εξετάζοντάς την ως διαδικασία που στοχεύει στην υποστήριξη των θυμάτων. Παρακαλώ σε μια κλίμακα από το 1, που σημαίνει συμφωνώ απολύτως έως το 5, που σημαίνει διαφωνώ απολύτως, να σημειώσετε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από αυτές. Παρακαλώ δώστε μία απάντηση ανά οριζόντια φράση.

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	
1. Ως επιλογή είναι κατάλληλη, επειδή το δικαστήριο πρέπει να παρέχει στο θύμα μια ευκαιρία να αισθανθεί δικαίωση.	1	2	3	4	5	(37)
2. Δεν αποτελεί κατάλληλη επιλογή, επειδή πολλά θύματα δεν επιθυμούν να συμμετέχουν.	1	2	3	4	5	(38)
3. Οι μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην υποστήριξη και προστασία των θυμάτων χρειάζονται χρόνο, προκειμένου να είναι αποτελεσματικές.	1	2	3	4	5	(39)

10. Πολύ πριν ο Έλληνας νομοθέτης θέσει σε ισχύ μέτρα που να βασίζονται στις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στην Ελλάδα εφαρμόζονται ευρέως ανεπίσημες πρακτικές επίλυσης διαφορών. Για παράδειγμα, η αστυνομία έχει τη δυνατότητα να φέρει σε επαφή το δράστη και το θύμα και να επιχειρήσει ένα εξωδικαστικό διακανονισμό ενώ, όταν μια υπόθεση καταλήγει στο δικαστήριο, πριν την έναρξη της ακροαματικής διαδικασίας, ο δικαστής επιχειρεί να συμφιλιώσει το δράστη και το θύμα, προκειμένου να αποσυρθούν οι κατηγορίες.

Έχετε εφαρμόσει σε υποθέσεις σας την «άτυπη διαμεσολάβηση»; (40)

Ναι	1
-----	---

Όχι	2
-----	---

11. Εάν ναι, πόσο συχνά; (41)

Συχνά
Σπάνια
Ποτέ

12. Παρακαλώ σε μια κλίμακα από το 1, που σημαίνει συμφωνώ απολύτως έως το 5, που σημαίνει διαφωνώ απολύτως, να σημειώσετε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε εάν η αποκαταστατική δικαιοσύνη θα μπορούσε να είναι απόλυτα εξωποινική διαδικασία, όπως σε άλλες χώρες, διεθνώς και στην Ευρώπη, όπου μετέχουν μόνο ο διαμεσολαβητής, εκπρόσωποι της 'κοινότητας'/τοπικής κοινωνίας, ο δράστης και το θύμα, χωρίς τη παρέμβαση εισαγγελέων κλπ.

	(42)
Συμφωνώ απόλυτα	1
Συμφωνώ	2
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	3
Διαφωνώ	4
Διαφωνώ απόλυτα	5

13. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τα αποτελέσματα της μέχρι σήμερα εφαρμογής της ποινικής διαμεσολάβησης στην Ελλάδα; Παρακαλώ δώστε μία απάντηση.

	(43)
Πολύ ικανοποιημένος/η	1
Μάλλον ικανοποιημένος/η	2
Ούτε ικανοποιημένος/η ούτε δυσαρεστημένος/η	3
Μάλλον δυσαρεστημένος/η	4
Πολύ δυσαρεστημένος/η	5

14. Ποιες είναι οι δυσχέρειες που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της ποινικής διαμεσολάβησης στην Ελλάδα σήμερα; Παρακαλώ επιλέξτε όσες φράσεις με τις οποίες συμφωνείτε και ιεραρχήστε τις σημειώνοντας τη σειρά σπουδαιότητας κατά αύξοντα αριθμό (1-8) στο αντίστοιχο διπλανό κουτί.

	Ιεράρχηση ανάλογα με τη σπουδαιότητα	
1. Απουσία αναλυτικού θεσμικού πλαισίου		(44)
2. Απουσία ενός κώδικα δεοντολογίας και σχετικών οδηγιών		(45)

3. Έλλειψη υποστηρικτικών δομών	(46)
4. Έλλειψη επαγγελματιών	
5. Τα είδη των αδικημάτων που μπορεί να αφορά	(47)
6. Οι ίδιοι οι δράστες	(48)
7. Τα ίδια τα θύματα	(49)
8. Άλλο(παρακαλώ προσδιορίστε).....	(50)
.....	

15. Ενδιαφέρεστε για περαιτέρω ενημέρωση, θεωρητική και πρακτική κατάρτιση σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της; Παρακαλώ δώστε μία απάντηση.

	(51)
Σίγουρα ενδιαφέρομαι	1
Μάλλον ενδιαφέρομαι	2
Ούτε ενδιαφέρομαι/ούτε δεν ενδιαφέρομαι	3
Μάλλον δεν ενδιαφέρομαι	4
Σίγουρα δεν ενδιαφέρομαι	5

16. Παρακαλώ σε μια κλίμακα από το 1, που σημαίνει συμφωνώ απολύτως έως το 5, που σημαίνει διαφωνώ απολύτως, να σημειώσετε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από τις παρακάτω φράσεις. Παρακαλώ δώστε μία απάντηση ανά οριζόντια φράση. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως επιλογή είναι κατάλληλη:

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ , ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφω νώ απόλυτ α	
Σε όλα τα πλημμελήματα που ο δράστης και το θύμα γνωρίζονται μεταξύ τους.	1	2	3	4	5	(52)
Για αδικήματα που ο δράστης και το θύμα γνωρίζονται μεταξύ τους σε υποθέσεις κακουργήματος.	1	2	3	4	5	(53)
Για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας.	1	2	3	4	5	(54)
Για εγκλήματα με θύματα παιδιά.	1	2	3	4	5	(55)
Μόνο για ανήλικους δράστες.	1	2	3	4	5	(56)
Για αδικήματα που ο δράστης και το θύμα είναι άγνωστοι μεταξύ τους.	1	2	3	4	5	(57)
Μόνο για ενήλικους δράστες.	1	2	3	4	5	(58)

17. Ενδεικτικά, για κάποιες μορφές εγκλημάτων εκτιμάτε ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι κατάλληλη; Παρακαλώ επιλέξτε από την παρακάτω λίστα, δεκτή πολλαπλότητα:

	Μορφές (59)
1. Κλοπή	1
2. Διάρρηξη	2

3. Ενδοοικογενειακή βία	3
4. Εγκλήματα με κίνητρο το μίσος	4
5. Βιασμό	5
6. Βαριά σωματική βλάβη	6
7. Ανθρωποκτονία	7
8. Άλλο (Παρακαλώ προσδιορίστε).....	8

18. (ΟΙ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΔΥΟ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΦΟΡΟΥΝ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΙΣ) Έχετε εφαρμόσει το νόμο για την ποινική διαμεσολάβηση;

	(60)
Ναι	1
Όχι	2

19. Εάν έχετε εφαρμόσει το νόμο, πόσο συχνά; (61)

Συχνά
Σπάνια
Ποτέ

20. Εάν μπορούσατε να εφαρμόσετε το νόμο για την ποινική διαμεσολάβηση, με ποια κριτήρια θα αποφασίζατε ότι μια υπόθεση είναι κατάλληλη για αυτή; Παρακαλώ επιλέξτε τις φράσεις με τις οποίες συμφωνείτε και ιεραρχήστε τις σημειώνοντας τη σειρά σημαντικότητας στο αντίστοιχο διπλανό κουτί.

	Ιεραρχία	
1. Ανάλογα με την προσωπικότητα του δράστη		(62)
2. Ανάλογα με την προσωπικότητα του θύματος		(63)
3. Ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες του εγκλήματος.		(64)
4. Άλλο.Προσδιορίστε.....		(65)

21. Σε κάποιες χώρες οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεν είναι ενσωματωμένες στο ποινικό σύστημα (κοινοτικές συνεδρίες, διαμεσολάβηση δράστη-θύματος, κύκλοι συζητήσεων). Θεωρείτε ότι αυτές οι πρακτικές είναι αποτελεσματικές όταν λειτουργούν:

Παρακαλώ δώστε μία απάντηση

	(66)
1. Εντός του ποινικού συστήματος	1
2. Εκτός του ποινικού συστήματος	2
3. Στα όρια του ποινικού συστήματος	3
4. Δεν γνωρίζω	4

22. Θέλετε να προσθέσετε κάτι σχετικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη στην Ελλάδα; (67)

--

25. ΦΥΛΟ	(68)
Άνδρας	1
Γυναίκα	2

26. ΠΟΛΗ	(69)
Αθήνα	1
Πειραιάς	2

27. ΗΛΙΚΙΑ	(70)
25-34	1
35-44	2
45-54	3
55-64	4
65-74	5

28. ΕΡΓΑΣΙΑ	(71)
Δικαστής	
Εισαγγελέας	
Βαθμίδα	(72)
Πταιματοδικείο	1
Πλημμελειοδικείο	2
Δικαστήρια Ανηλίκων	3
Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο	4
Εφετείο	5
Μικτό Ορκωτό Εφετείο	6
Άρειος Πάγος	7

29. ΕΤΗ ΑΣΚΗΣΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ

	(73)
--	------

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Αθήνα, 27/07/2014

ΠΡΟΣ:
Υπουργείο Δημοσίας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη
Π. Κανελλοπούλου 4, Τ.Κ. 101 77, Αθήνα
Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων

**Κοινοποίηση: ΓΑΔΑ
ΔΑΑ**

Αξιότιμοι κύριοι,

Ονομάζομαι Αναστασία Κονιδάρη και είμαι υποψήφια διδάκτωρ στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Ο τίτλος της Διδακτορικής μου Διατριβής είναι «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και έγκλημα στην Ελλάδα: Διερεύνηση των στάσεων των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών» και αφορά την αποκαταστατική δικαιοσύνη και την ποινική διαμεσολάβηση, ένα θεσμό νέο για τα ελληνικά δεδομένα, μέσω του οποίου επιχειρείται η εξωποινική διευθέτηση των διαφορών. Ως σκοπό της έχει να διερευνήσει τις στάσεις των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη και τις πρακτικές εφαρμογές της τελευταίας στην Ελλάδα.

Η διατριβή εκπονείται στο Τμήμα Κοινωνιολογίας, υπό την επιστημονική επίβλεψη της Καθηγήτριας Εγκληματολογίας κυρίας Βασιλικής Αρτινοπούλου. Λόγω της σημασίας του αντικειμένου και του περιεχομένου της διατριβής, η υπογράφουσα υποψήφια διδάκτωρ είναι υπότροφος του Προγράμματος Ηράκλειτος II, έπειτα από εθνική διαγωνιστική διαδικασία.

Με το παρόν αίτημα, θα ήθελα να μου παρέχετε ενημέρωση σχετικά με τις υποθέσεις που εισήχθησαν τα τελευταία δύο χρόνια στην ποινική δικαιοσύνη, αλλά και για τι υποθέσεις πρόκειται (κακουργήματα ή πλημμελήματα). Επιπλέον, θα σας παρακαλούσα να με πληροφορήσετε πόσες υποθέσεις έχουν παραπεμφθεί σε ποινική διαμεσολάβηση στη χώρα μας τη τελευταία διετία. Τα συγκεκριμένα στοιχεία είναι πολύ σημαντικά για την παρούσα διδακτορική διατριβή και η συμβολή σας πολύτιμη.

Σας ευχαριστώ για την ανταπόκρισή σας.

Με τιμή

Αναστασία Κονιδάρη

Τηλ.επικοινωνίας: 6946 816902

Email: tassaki77@yahoo.gr

Δράσεις για την προώθηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει αναλάβει πολλές πρωτοβουλίες για την προώθηση των αξιών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, ενώ έχει συνδράμει και σε πρακτικό επίπεδο στην εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων και διαδικασιών.

Ήδη από το 1975, ο ΟΗΕ σε συνέδρια για την “Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών”, προέτρεπε τα κράτη-μέλη του να αντικαταστήσουν τις ποινικές διαδικασίες με

άλλες, προσκείμενες στη κοινότητα, μορφές κοινωνικού ελέγχου, μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, της γειτονιάς, της τοπικής κοινωνίας. Κάποια χρόνια αργότερα, το 1985 ο ΟΗΕ υιοθετεί τους “Στοιχειώδεις Κανόνες των Η.Ε. για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους”, όπου αναφέρεται και η παράκαμψη (diversion) από την ποινική διαδικασία για τους ανήλικους παραβάτες.⁶²³ Την ίδια χρονιά, με τη Διακήρυξη Βασικών Αρχών της Δικαιοσύνης για τα Θύματα Εγκλημάτων και Κατάχρησης Εξουσίας, καθιερώνει βασικούς κανόνες για τη φροντίδα και στήριξη των θυμάτων, με γνώμονα την ανάπτυξη της ποινικής και κοινωνικής δικαιοσύνης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο T. Gavrielidis στο “Restorative Justice Theory and Practice : Addressing the Discrepancy”(2007), “αυτό το έγγραφο θεωρείται ιστορικό για την ανάπτυξη της διεθνούς πολιτικής για τα θύματα”⁶²⁴

Το 1999 εκδίδεται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ το Εγχειρίδιο για τη Δικαιοσύνη στα Θύματα για τη χρήση και εφαρμογή της Διακήρυξης των Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης στα Θύματα Εγκλήματος και Κατάχρησης Εξουσίας. Σε αυτό, γίνεται λεπτομερής αναφορά στις εναλλακτικές μορφές επίλυσης διαφορών, ειδικότερα στην επανορθωτική δικαιοσύνη και τις αρχές που τη διέπουν, ενώ περιγράφεται η διαδικασία της διαμεσολάβησης, ο ρόλος του δράστη και του θύματος σε αυτή, αλλά και τα οφέλη που αντλούν τα ενδιαφερόμενα μέρη και η κοινότητα από τη συμμετοχή τους.⁶²⁵ Επιπροσθέτως, η Διακήρυξη της Βιέννης για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη: Συναντώντας τις Προκλήσεις του 21ου Αιώνα (2000), έδωσε ώθηση στα κράτη μέλη να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν πολιτικές και προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης, τα οποία “να σέβονται τα δικαιώματα, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των θυμάτων, των δραστών, των κοινοτήτων και όλων των άλλων μερών”.⁶²⁶

Τον Αύγουστο του 2002, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε μια ανάλυση που καλούσε όσα κράτη – μέλη εφάρμοζαν προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης να αντλήσουν στοιχεία από τις *Βασικές Αρχές για τη Χρήση Προγραμμάτων σε Ποινικές Υποθέσεις*, που αναπτύχθηκαν από μια ομάδα ειδικών. Οι αρχές αυτές παρέχουν σημαντική καθοδήγηση για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικών, τους κοινοτικούς οργανισμούς και τους λειτουργούς απονομής της δικαιοσύνης που εμπλέκονται στην ανάπτυξη της επανορθωτικής

⁶²³ Αρτινοπούλου, Β. (2011) «Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, τόμ.Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774:768.

⁶²⁴ ό.π. Gavrielidis T.(2007),σ. 76.

⁶²⁵ UNODCCP, Handbook on Justice for Victims on the use and application of the Declaration of Basic Principles on Justice for Victims of Crime and abuse of Power, New York, United Nations, 1999, p.41-44.

⁶²⁶ Η Συνθήκη της Βιέννης για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη: Συναντώντας τις Προκλήσεις του 21ου Αιώνα, 10ο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και Την Μεταχείριση των Δραστών, Βιέννη, 10-17 Απριλίου 2000, A/CONF.184/4/Rev. 3, παρ. 29.

δικαιοσύνης ως απάντησης στο έγκλημα.⁶²⁷ Το 2005, η διακήρυξη του 11ου Συνεδρίου των Ηνωμένων εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Δραστών ενθάρρυνε τα κράτη-μέλη να αναγνωρίσουν τη σημασία της περαιτέρω ανάπτυξης αποκαταστατικών πολιτικών και πρακτικών, που να περιλαμβάνουν εναλλακτικές της ποινικής δίωξης.⁶²⁸

Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών συντάσσει το 2006 το Εγχειρίδιο για τα Προγράμματα Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης, με βασικό στόχο να συνδράμει τους επαγγελματίες που εμπλέκονται στην εφαρμογή των συμμετοχικών προγραμμάτων επανορθωτικής δικαιοσύνης. Παρέχει, ουσιαστικά, πληροφορίες και παραδείγματα χρήσιμα για την ανάπτυξη αντίστοιχων νέων προγραμμάτων, σε διάφορα κοινωνικά, πολιτισμικά και νομικά πλαίσια σε ολόκληρο το κόσμο.⁶²⁹

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, με έδρα του το Στρασβούργο, αποτελείται σήμερα από 47 χώρες-μέλη. Ιδρύθηκε το Μάιο του 1949, με τη συμμετοχή 10 χωρών, με πρωταρχικό του στόχο του τη προώθηση κοινών δημοκρατικών αρχών σε ολόκληρη την Ευρώπη, του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα και τους νόμους. Κύριο μέλημα του ΣτΕ είναι η εξεύρεση κοινών λύσεων σε ζητήματα, όπως για παράδειγμα η τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, η διαφθορά, η βία σε βάρος παιδιών και γυναικών, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων κ.α.⁶³⁰ Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, το ΣτΕ καταδεικνύει ως θετική τη συμβολή των προγραμμάτων της μεσολάβησης και της συνδιαλλαγής στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου και προτρέπει τα κράτη-μέλη να τα συμπεριλάβουν στις εθνικές τους νομοθεσίες, μέσα από σχετικές Συστάσεις της Επιτροπής των Υπουργών του.⁶³¹ Κατ'αρχάς, ήδη, από το 1980 το Συμβούλιο της Ευρώπης δίδει ιδιαίτερη προσοχή στην εξωποινική διευθέτηση των συγκρούσεων και, με την “Έκθεση απεγκληματοποίησης” που εκδίδει, παρακινεί τα κράτη-μέλη να αναζητήσουν εξωδικαστικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών, κυρίως για αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας.⁶³² Στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποιες βασικές συστάσεις του ΣτΕ, που προωθούν τη διαμεσολάβηση και την εναλλακτική επίλυση διαφορών .

⁶²⁷ ECOSOC Resolution 2002/12, “Basic Principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters”, 24th of July 2002.

⁶²⁸ Η Διακήρυξη της Μπανγκόκ – Συνέργιες και Απαντήσεις: Στρατηγικές Συμμαχίες στην Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη, 11ο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Δραστών, Μπανγκόκ, 18-25 Απριλίου 2005, παρ.32.

⁶²⁹ UNODC, Handbook on Restorative Justice Programmes, New York, United Nations, 2006.

⁶³⁰ [Σχετικά με το Συμβούλιο της Ευρώπης και στη συμβολή του σε κοινωνικά ζητήματα βλ. http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quissommesnous&l=en](http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quissommesnous&l=en).

⁶³¹ Βλ. Αρτινοπούλου Β., 2010,ό.π.,σελ. 62-68.

⁶³² Λαμπροπούλου Έ., Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999, σελ.295.

4. Η Σύσταση R (85) 11 για τη θέση του θύματος μέσα στα πλαίσια του ποινικού νόμου και της ποινικής διαδικασίας υιοθετήθηκε τον Ιούνιο του 1985 από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕ. Αναγνωρίζει τη σημασία της συμμετοχής του θύματος σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, γεγονός που θα συμβάλλει θετικά τόσο στην ενδυνάμωση των κοινωνικών κανόνων και στην επανένταξη των δραστών όσο και στην επίτευξη της μεταξύ τους συμφιλίωσης. Καλεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία τους προς αυτή τη κατεύθυνση αλλά και διερευνήσουν τα πιθανά οφέλη της διαμεσολάβησης και της συνδιαλλαγής.⁶³³
5. Το Σεπτέμβριο του 1987 το Συμβούλιο της Ευρώπης προωθεί τη Σύσταση R (87) 21 για την παροχή βοήθειας στα θύματα και την πρόληψη της θυματοποίησης. Αναγνωρίζοντας τις οδυνηρές συνέπειες της θυματοποίησης και την ανεπάρκεια του ποινικού συστήματος να τις αντιμετωπίσει, υπογραμμίζει την ανάγκη για δημιουργία προγραμμάτων πρόληψης της θυματοποίησης αλλά και στήριξης, αποζημίωσης και περίθαλψης των θυμάτων.⁶³⁴
6. Το Σεπτέμβριο του 1999 η Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕ συντάσσει την Σύσταση R (99) 19 που αναφέρεται στη διαμεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις. Με αυτή, προωθεί τη χρήση της διαμεσολάβησης ως μιας ευέλικτης και συμμετοχικής επιλογής, που επιτρέπει τη συμμετοχή του δράστη και του θύματος αλλά και ολόκληρης της κοινότητας κατά την αντιμετώπιση της σύγκρουσης που προκαλεί το έγκλημα. Επιπλέον, στη Σύσταση παρέχεται και ο ορισμός για τη διαμεσολάβηση. Πρόκειται για μια διαδικασία, όπου ο δράστης και το θύμα, με αμοιβαία συναίνεση, συμμετέχουν ενεργά στην επίλυση των διαφορών τους με την υποστήριξη ενός αμερόληπτου τρίτου (του διαμεσολαβητή). Εν συνεχεία, παραθέτονται οι γενικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν τη διαδικασία της μεσολάβησης. Υπογραμμίζεται ότι η συμμετοχή σε αυτή είναι εθελοντική, οι συζητήσεις που πραγματοποιούνται εμπιστευτικές, ως επιλογή οφείλει να είναι προσβάσιμη σε οποιαδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, ενώ οι υπηρεσίες διαμεσολάβησης πρέπει να διατηρούν την αυτονομία τους μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Το κείμενο της Σύστασης παρέχει λεπτομέρειες για τη διαδικασία της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις αλλά και την υποστήριξη της από τη νομοθεσία και από το επίσημο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης.⁶³⁵ Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι η απόφαση για παραπομπή μιας ποινικής υπόθεσης σε διαμεσολάβηση, όπως και η έγκριση του αποτελέσματος της συγκεκριμένης

⁶³³ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServletcommand=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2>

⁶³⁴ Βλ http://www.copii.ro/files2/32_RecomandareaCE_21_1987.pdf.

⁶³⁵ Για το κείμενο της Σύστασης βλ. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=DC>

διαδικασίας, θα πρέπει να αποτελούν αρμοδιότητα των δικαστικών αρχών. Ούτε το θύμα ούτε και ο δράστης θα πρέπει να παρακινούνται με αθέμιτα μέσα να συμμετέχουν στη διαμεσολάβηση. Συγκεκριμένοι κανονισμοί και νομικές εγγυήσεις που ρυθμίζουν τη συμμετοχή ανηλίκων στις νομικές διαδικασίες, πρέπει να εφαρμόζονται και στη διαδικασία της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις.⁶³⁶

7. Τον Οκτώβρη του 1992 υιοθετείται από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕ η Σύσταση R (92) 16 αναφορικά με τους ευρωπαϊκούς κανόνες για τις κοινοτικές κυρώσεις και μέτρα. Στην παρούσα Σύσταση διακρίνεται η συμβολή των κυρώσεων που λαμβάνουν χώρα μέσα στα πλαίσια της κοινότητας, στην πάταξη του εγκλήματος χωρίς τις αρνητικές συνέπειες του εγκλεισμού. Ακόμη, προτρέπονται οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών να ενσωματώσουν σταδιακά στη νομοθεσία τους τις αρχές που συμπυκνώνονται στη Σύσταση για την εφαρμογή των κοινοτικών κυρώσεων και ποινών.⁶³⁷

Πέραν των Συστάσεων που έχουν κατά καιρούς εγκριθεί από την Επιτροπή Υπουργών, το ΣτΕ προωθεί τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης μέσα από πλείστες άλλες δράσεις. Ξεχωρίζει η 26η Σύνοδος των Ευρωπαίων Υπουργών Δικαιοσύνης (Ελσίνκι, Απρίλιος 2005), όπου συνετάχθη η Σύσταση υπ'αριθμόν 2 σχετικά με την κοινωνική αποστολή του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ξεκινώντας, μεταξύ άλλων, από την θέση ότι οι κοινοτικές κυρώσεις και τα μέτρα που λαμβάνονται μέσα στα πλαίσια της επανορθωτικής δικαιοσύνης αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά το έγκλημα, οι συμμετέχοντες Υπουργοί Δικαιοσύνης εκφράζουν στο κείμενο την πεποίθησή τους ότι “μέσω μιας αποκαταστατικής προσέγγισης τα συμφέροντα του θύματος καλύπτονται ενδεχομένως καλύτερα, οι πιθανότητες της κοινωνικής επανένταξης για το δράστη αυξάνονται και η εμπιστοσύνη του κοινού στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ενισχύεται.” Μέσα σε αυτό το κλίμα, συμφωνούν ομόφωνα στην προώθηση της προσέγγισης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα ποινικά συστήματα των χωρών τους, καθώς και την ανάπτυξη προγραμμάτων για την ενίσχυση της συνεργασίας των χωρών-μελών στον τομέα αυτό.⁶³⁸

Το Νοέμβριο του 2007, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ) εξέδωσε τον Οδηγό για την καλύτερη εφαρμογή των υπαρχουσών συστάσεων αναφορικά με τη διαμεσολάβηση στις ποινικές υποθέσεις. Το κείμενο παρακινεί τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης να αναπτύξουν περαιτέρω τη γνώση τους αλλά και να χρησιμοποιήσουν

⁶³⁶ Δημόπουλος Χ. (2006), “Το σχέδιο νόμου “Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας”, Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9/2006, σσ.1040-1051:1050.

⁶³⁷ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServletcommand=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574882&SecMode=1&DocId=605174&Usage=2>.

⁶³⁸ [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju26/MJU-26\(2005\)Res2E.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju26/MJU-26(2005)Res2E.pdf).

στην πράξη την ποινική διαμεσολάβηση και την αποκαταστατική δικαιοσύνη σε όλους τους τομείς του ποινικού συστήματος. Οι οδηγίες αναπτύσσονται γύρω από τρεις ευρείες κατηγορίες που έχουν να κάνουν με :

1. τη διαθεσιμότητα (υποστήριξη των αποκαταστατικών πρακτικών από τα κράτη-μέλη, ο ρόλος των δικαστών, εισαγγελέων, δικηγόρων, μη κυβερνητικών οργανώσεων, αλλά και την εμπιστευτικότητα, τα προσόντα των μεσολαβητών, την προστασία των ανηλίκων κ.ά.)
2. την προσβασιμότητα (δικαιώματα των θυμάτων και των δράστών, κόστος της διαμεσολάβησης, ενημέρωση για τα οφέλη και τις συνέπειες της διαδικασίας)
3. την ευαισθητοποίηση (του κοινού, του δράστη και του θύματος, της αστυνομίας, των δικαστών, εισαγγελέων, δικηγόρων, κοινωνικών λειτουργών κ.ά.).⁶³⁹

⁶³⁹ <http://www.restorativejustice.org/editions/2008/feb08/medineurope>.